Shri Marutrao Ghule Patil Shikshan Santha's

Jijamata College of Science and Arts

Dnyaneshwarnagar, Po. Bhende BK, Tal : Newasa, Dist : Ahmednagar, PIN-414605,
Affiliated to Savitribai Phule Pune University, Pune
www.jijamatacollage.ac.in

Self Study Report (SSR) (4th Cycle)

Criterion 3:
Research, Innovations and Extension

3.3: Research Publications and Awards

3.3.1: (QnM) Number of research papers published per teacher in the Journals notified on UGC care list during the last five years

Submitted to
NATIONAL ASSESSMENT AND ACCREDITATION COUNCIL
Bengaluru

3.3: Research Publications and Awards

3.3.1: (QnM) Number of research papers published per teacher in the Journals notified on UGC care list during the last five years

Table of Content

Sr. No.	Title	Page No.
1.	Research Papers 2018	1-23
2.	Research Papers 2019	24-113
3.	Research Papers 2020	114-160
4.	Research Papers 2021	161-212
5.	Research Papers 2022	213-255
6.	Research Papers 2023	256-283

3.3.1 Research Publication

Research Papers

Published in

Academic Year 2018

2018

Contemporary Research in India (ISSN 2231-2137): UGC Approved Journal No. 62441 - NAAS Score 2017: 3.23

CONTEMPORARY RESEARCH IN INDIA
ISSN 2231 - 2137

EFFECT OF FOLIAR APPLICATION OF NUTRIENTS ON YIELD AND ECONOMICS OF CHICKPEA UNDER RAINFED CONDITIONS

Takate, A. S., Tatpurkar, S. R., Rajguru, A. B., Sagade, A. B., Pacharane, M. M., Patil, J. B., Kadam, J. R. and Amrutsagar, V. M.
Zonal Agricultural Research Station, Solapur, Mahrashtra

Abstract: A field experiment was conducted at Zonal Agril. Research Station, Solapur to study the effect of foliar application of nutrients on yield and economics of chickpea under rainfed conditions during rabi season 2009-10 to 2013-14. The pooled results revealed that application of half recommended dose of fertilizer(12.5:25, N:P_2O_5 kg ha^{-1}) through soil + seed treatment with Rhizobium and PSBat the time of sowing and remaining half dose of fertilizer (6:12:6 N :P_2O_5:K_2O kg ha^{-1}) was applied at critical growth stages (ie.25-30,45-50,65-70 DAS) through foliar application of 2% diammonium phosphate (DAP) and 1% potassium nitrate (KNO_3) were increased grain and straw yield, total nutrient uptake, moisture use efficiency of chickpea under dryland conditions.

Key words: Dryland, foliar application, soil application, chickpea productivity.

Introduction:

Chickpea is an important pulse crop of semiarid areas. The low productivity of pulses like chickpea can be associated with poor photosynthates of pods and seed setting, which may be improved through foliar application of macro and micro nutrients. Foliar application of nutrients at appropriate growth stage is important for effective utilization of crop (Selim, 1992). Garcia and Hanway (1986) reported that fertilizer elements, which can be absorbed through root, can also be absorbed with equal efficiency through foliage. Foliar application has been found to be favorable in short duration crops than soil application. Potassium plays an important role in activating enzyme systems which regulate photosynthesis, water use efficiency, nitrogen uptake and protein building (Thaloothet *al.*, 1990). The crop is susceptible to deficiencies of Fe, Zn, S, Cu and Mo. Zinc deficiency is associated with an impairment of carbohydrate metabolism and protein synthesis (Hazra and Som, 1999). Iron plays a key role in plant nutrition and involved in nucleic acid metabolism, photosynthesis and nitrogen fixation (Hazra and Som, 1999). Selim (1992) revealed that foliar application of $FeSO_4$ (0.5%) increased soybean yield over control. Application of $FeSO_4$ and $ZnSO_4$ individually showed significant increase in seed yield in soybean (Bhanavaseet *al.*, 1994). Hence, the present investigation was conducted to study the response of foliar application of nutrients on growth and yield of chickpea and to minimize the cost of fertilizer.

Material and Methods:

A field experiment was conducted during *Rabi* season for the year 2009-2010 to 2013-14 at Zonal Agril. Research Station, Solapur to study the effect of foliar sprays of nutrients on yield and economics of chickpea (*Cicerarietinum*l.) under rainfed conditions on Inceptisol. The experiment was laid out in randomized block design with eight treatments and three replications. The treatment consist of T_1 Water spray, T_2 GRDF (12.5:25, N:P_2O_5 kg ha^{-1} + FYM @ 2 t ha^{-1}), T_3 6 : 12: 6 N:P_2O_5:K_2O kg ha^{-1}, T_4 6 : 12 : 6 N:P_2O_5:K_2O kg ha^{-1} + $FeSO_4$ (0.5%), T_5 6 : 12 : 6 N:P_2O_5:K_2O kg ha^{-1} + $ZnSO_4$ (0.5%), T_6 6 :12 : 6 N:P_2O_5:K_2O kg ha^{-1} + $FeSO_4$ (0.5%) + $ZnSO_4$ (0.5%), T_7 50 % RDF + 6 : 12 : 6 N:P_2O_5:K_2O kg ha^{-1}, T_8 50% RDF + 6 : 12 : 6 N:P_2O_5:K_2O kg ha^{-1} +BF(*Rhizobium* + PSB), Foliar application of nutrients at critical growth stages *viz.* Branching 25-30, flowering 45 -50, pod filling 65-70 DAS. Foliar application of 6:12:6 N: P_2O_5:K_2O kg $ha^{-1}$was given through DAP (2%) and KNO_3 (1 %) at above critical growth stages. Foliar application of micronutrientie.

2018

IJRBAT, Vol. VI (Special Issue 2) Feb 2018 . 126-130 e-ISSN 2347 – 517X

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN BIOSCIENCES, AGRICULTURE AND TECHNOLOGY
© VISHWASHANTI MULTIPURPOSE SOCIETY (Global Peace Multipurpose Society) R. No. MH-659/13(N)
www.ijrbat.in

IMPACT OF INTEGRATED PHOSPHORUS MANAGEMENT ON PIGEONPEA YIELD, MOISTURE USE EFFICIENCY AND SOIL FERTILITY STATUS ON *INCEPTISOLS* UNDER DRY LAND CONDITIONS

A. S. Takate[1], A. B. Sagde[2] & S. R. Tatpurkar[3]
[1]Zonal Agricultural Research Station. Solapur M.S., India
[2]Jijamata College of Science and Arts, Bhenda BK,
[3]College of Agriculture, Muktainagar, Jalgaon
E. mail - aditakate@gmail.com

ABSTRACT:
The present study was conducted at Zonal Agricultural Research Station, Solapur Maharashtra for five consecutive years from 2010-11 to 2014-15 to find out the impact of integrated phosphorus management on pigeonpea yield, moisture use efficiency and soil fertility status on *Inceptisols* under dry land condition. The treatment consist of T_1: Control, T_2: Recommended dose of $N:P_2O_5$ (25:50 kg ha^{-1})-chemical fertilizer, T_3: Recommended dose of $N:P_2O_5$ (25:50 kg ha^{-1})-press mud cake, T_4: 2/3rd of recommended dose of phosphorus - press mud cake+ 1/3rd of recommended dose of phosphorus- chemical fertilizer, T_5: 1/2 of recommended dose of phosphorus - press mud cake+ 1/2 of recommended dose of phosphorus- chemical fertilizer, T_6: 1/3rd of recommended dose of phosphorus - press mud cake + 2/3rd of recommended dose of phosphorus- chemical fertilizer. The basal dose of N @ 25 kg ha^{-1}, *Rhizobium* and *PSB* @ 25g kg^{-1}seed each seed treatment was given to all the treatment. The pooled results revealed that application of 50% recommended dose of phosphorus fertilizer through PMC (1.0 t ha^{-1}) + 50% recommended dose of phosphorus through chemical fertilizer was beneficial for increasing pigeon pea (9.07 q ha^{-1}) and straw (49.89 q ha^{-1}), moisture use efficiency (1.81 kg ha mm^{-1}) and improving nutrient fertility status of soil.

Key words: Dry land, Phosphorus, Pigeonpea Productivity, Press mud

INTRODUCTION:

Pigeon pea is the most important pulse crop of Scarcity zone of Maharashtra. The area of pigeon pea in Maharashtra is about 12.33 lakh hector with production 8.71 lakh tonnes and productivity 706 kg ha^{-1}(Anonymous, 2014). Productivity of pigeon pea is decreased continuously in intensively cultivated area due to use of imbalanced chemical fertilizers accompanied by restricted use of organic manures and bio fertilizers which have made the soil not only deficient in secondary and micronutrients but also deteriorate soil health causing a decline in crop response to recommended dose of fertilizers.

Present is a rising apprehension among the scientific group of people, environmentalists and policy makers about the safe disposal of the large amounts of organic wastes produced worldwide. Urbanization, industrialization, increasing food demand for growing human population, intensive use of relatively easily available and inexpensive chemical fertilizers and economic force are adding to the production and buildup of large amounts of organic wastes. In Pakistan, a few organic wastes such as farm waste, city waste (sewage and sludge), poultry litter and industrial wastes (food, sugar, cotton and rice industry) are recycled back by applying back to agricultural land but a significant amount of organic wastes. As a result recycling organic wastes by applying on to agricultural land seems to be the only best option in such scenario (Zaman et al., 2002; 2004). However, soil may not be regarded as a dumping place for organic wastes (Cameron et al., 1997).

Organic waste such as press mud or filter cake is a by product of sugar factories and characterized as a soft, spongy, amorphous and dark brown to brownish material. Press mud is reported to be a valuable resource of plant nutrients and may therefore affect physical, chemical and biological properties of a soil (Rangaraj et al., 2007; Kumar and Verma, 2002; Jamil et al., 2008; Muhammad and Khattak, 2009; Nehra and Hooda, 2002; Ramaswamy, 1999). Razzaq (2001) reported that continuous land application of sugarcane filter cake to agricultural crops for 5-6 years is likely to improve soil health by adding sulfur (S) and organic matter to soil. Therefore land application of press mud is becoming a common farm practice in the sub-continent countries of Pakistan and India.

2018

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY STUDIES

Vol. IV, Special Issue -I,October, 2018 ISSN (Online): 2454-8499
Impact Factor: 1.3599(GIF). 0.679(IIFS)

Effect of Wild Plant Extracts on Yield Per Plant (gm) in Mungbean and Chickpea

R. R. Saswade
Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhende,
Tal- Newasa, Dist- Ahmednagar, Maharashtra. (India). PIN-414605
Email-saswaderr@gmail.com

Abstract

For sustainable agriculture and yield improvement without damaging the ecological resources, allelopathy is the better option for crop physiologists. The results of the present investigation have indicated that *Celosia* and *Euphorbia*leaf extracts may help to improve the yield in some crops like mungbean and chickpea.

The correct idea about the bioprospecting ability of extracts, leachates or residues of different allelopathic plants and weeds, analysis of various yield parameters is highly essential. Positive or negative influence on these yield attributes in different crops will be judged through yield parameters.

The (1:1), (1:2), (1:3) and (1:4) concentrations of leaf extracts of *Celosic* and *Euphorbia*are highly rich in various essential macro and microelements, bioactive compounds like terpenoids, steroids, flavonoids, pungent and bitter essential oils and phenols etc. Positive influence with lower concentration and negative effect with higher concentration treatments was observed in this investigation. All these might have caused the significant improvement in yield and yield parameters in mungbean and chickpea acting in combination or individually.

In this investigation the foliar applications of *Celosia* and *Euphorbia* aqueousleaf extracts of concentration (1:4) were highly effective for increasing seed yield per plant in mungbean (27.56 % and 29.63 %), chickpea (31.96 % and 30.62 %) .

However higher concentration treatments (1:1) of *Celosia* and *Euphorbia* aqueousleaf extracts were inhibitory in mungbean (-6.50 % and -4.99 %), chickpea (-3.59 % and -8.73 %) . All the results were statistically significant at 5 % and 1 % CD

Key Words: Wild Plant,*Celosia* and *Euphorbia*

Introduction

For sustainable agriculture and yield improvement without damaging the ecological resources, allelopathy is the better option for crop physiologists. The results of the present investigation have indicated that *Celosia* and *Euphorbia*leaf extracts may help to improve the yield in some crops like mungbean and chickpea.

The correct idea about the bioprospecting ability of extracts, leachates or residues of different allelopathic plants and weeds, analysis of various yield parameters is highly essential. Positive or negative influence on these yield attributes in different crops will be judged through yield parameters.

The (1:1), (1:2), (1:3) and (1:4) concentrations of leaf extracts of *Celosia* and *Euphorbia*are highly rich in various essential macro and microelements, bioactive compounds like terpenoids, steroids, flavonoids, pungent and bitter essential oils and phenols etc. Positive influence with lower concentration and negative effect with higher concentration treatments was observed in this investigation. All these might have caused the significant improvement in yield and yield parameters in mungbean and chickpea acting in combination or individually.

Narwal (2004) advocated the use of allelopathy for enhancing agricultural production without or with least deterioration of soil health and other natural resources.

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 3 / 283

2018

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY STUDIES

Vol. IV, Special Issue -1,October, 2018 ISSN (Online): 2454-8499
:Impact Factor: 1.3599(GIF), 0.679(IIFS)

DERIVATIZATION FINGER PRINTING ANALYSIS OF THE AMARANTHUS SPINOSUS LEAVES USING HPTLC METHODS.

Sable K. V[1],ArsuleC. S[1]. andSaswade R. R.[2]
[1] New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar.
[2]Jijamata College Science and Arts Bhenda, Tal. Newasa, Ahmednagar.
Email: -kav_vsab@yahoo.comcsarsule@gmail.com ,saswaderrjcsna@rediffmail.com

ABSTRACT

The present study is derivatization fingerprinting analysis of the Amaranthusspinosus leavesusing HPTLC methods. The leaves methanol extracts were subjected to column chromatography and elutes were collected. The collected elutes were analysed using HPTLC.The collected elutes were showed the presence of different compounds in the HPTLC analysis, further proved the presence the Rf values are 0.61 before derivatization at 366nm and 0.85 Rf values after derivatization at 366nm from HPTLC. There are different Rf values were identified. With the above Rf values we have concluded the presence of different phytoconstituentscompounds.

Keywords: Amaranthusspinosusleaf extracts; phytochemical compounds; HPTLC.

Introduction

Chromatography techniques are tools for the separation and identification of the bioactive compounds. High performance thin layer chromatography can be applied for this identification. HPTLC finger print analysis help in the identification of the phytochemical constituents of the plant. Plants are well known for the primary and secondary metabolites like carbohydrates, proteins and amino acids and flavonoids, phenolics, glucosides, saponins, tannins, terpenoids and coumarins etc. These secondary metabolites impart medicinal properties to the plants.Therefore, it is mandatory to resolve the type of secondary metabolites, nature and their pharmacological, antimicrobial and clinical research, to enhance the purity of the pharmacologically important active compounds.Amaranthusspinosusis widely distributed in the regions Maharashtra. The methanolic extracts of the plant possess antidiarrheal, antibacterial and antioxidant.Amaranthus flowers Ethno medicinally the plant is used as a source to treat several disorders, boils and burns. The juice of the root is used to treat fevers, urinary troubles, diarrhoea and dysentery. The seed is used as a poultice for broken ribs. With the above information the present study was focused towards the HPTLC finger printing analysis of the medicinally important weed Amaranthusspinosus.

Materials and methods

Collection of plant material and preparation of crude extract

Fresh plant leaves of Amaranthusspinosus were collected fromAhmednagar. The leaves are thoroughly washed through tap water and dried under shade for 3-5 days. The dried leaves are ground to fine powder and stored in polythene bags for further use.

Preparation of methanolic extract

Sample preparation: 1.0 g powder (of each sample) was extracted in 10 mL methanol. It was sonicated for 10 min and kept standing overnight, filtered using Whatmann filter paper No.1. The individual filtrate obtained was further used for HPTLC analysis.

प्रभारी प्राचार्य
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय
ज्ञानेश्वरनगर, ता.नेवासा, जि.अहमदनगर

2018-2019

SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES ISSN: 2349-4766 (P), 2278-8808 (E)

देशमुख अश्विनी हरिश्चंद्र & प्रा. डॉ. काळे एस. बी. (1340-1343)

महाराष्ट्र शासनाच्या कृषीविषयक अंदाजपत्रकीय तरतूदीचा अभ्यास

देशमुख अश्विनी हरिश्चंद्र & प्रा. डॉ. काळे एस. बी.
पीएच.डी विद्यार्थीनी, जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर, भेंडा

१. **प्रस्तावना :** ''महाराष्ट्र शासनाच्या कृषीविषयक अंदाजपत्रकीय तरतूदीचा अभ्यास'' [illegible] असताना असे दिसून येते की, महाराष्ट्र शासन कृषीविकासासाठी वेगवेगळ्या योजना [illegible] धोरणे राबवित आहे. महाराष्ट्रात कृषीवर अवलंबून असणाऱ्या लोकसंख्येचे प्रमाण [illegible] जास्त आहे. महाराष्ट्रातील बहुसंख्य उद्योगाला कच्चा माल पुरविण्याचे काम [illegible] कृषीक्षेत्रातूनच मिळते. कृषीक्षेत्राचे महत्त्व ओळखून शासन कृषीसाठी अनुदान देऊन [illegible] निधी उपलब्ध करून लहान व सिमांत शेतकऱ्यांना शेती करणे परवडेल अशा योजना [illegible] आखत आहे. जलसिंचन, पीक विमा योजना, शेतकऱ्यांना शेतमालास हमी भाव देणे, शेतकऱ्यांना बाजारपेठ उपलब्ध करून देणे आणि यासारख्या योजनांची तरतूद सरकार अर्थसंकल्पात करत असते.

२. **अभ्यासाची उद्दिष्ट्ये**

अ. महाराष्ट्र शासनाच्या अंदाजपत्रकाचा अभ्यास करणे.

ब. महाराष्ट्र शासनाच्या कृषिविषयक अंदाजपत्रकीय तरतूदीचा आढावा घेणे.

३. **महाराष्ट्र शासनाचे अंदाजपत्रक** कोणत्याही राज्याच्या सर्वांगिण विकासासाठी राज्याचे अंदाजपत्रक महत्त्वाची भूमिका पार पाडत असते. अंदाजपत्रकाच्या माध्यमाद्वारे राज्य सरकार विविध क्षेत्रांच्या विकासासाठी भरीव तरतूद करत आहे. राज्य सरकार, स्थानिक स्वराज्य संस्था, जिल्हा परिषद, कृषी कार्यालय, ग्रामस्तरावर ग्राम पंचायत अंदाजपत्रकीय तरतूदीद्वारे राज्याचा विकास करत आहे. २०१०–११ ते २०१४–१५ मधील महाराष्ट्राच्या अंदाजपत्रकाची स्थिती तक्ता क्र. १.१ मध्ये दर्शविण्यात आलेली आहे.

तक्ता क्र. १.१ महाराष्ट्र शासन : दृष्टिक्षेपात अर्थसंकल्प

अ.नं	प्रकार	२०१०–११	२०११–१२	२०१२–१३	२०१३–१४	२०१४–१५
१	महसुली जमा (अ+ब)	१,०५,८६८	१,२१,२८६	१,४२,९४७	१,५८,४१०	१,८०,३२०
	अ. कर महसुल	८६,४४७	१,००,९५२	१,१८,६४०	१,२६,९६१	१,३८,८५३
	ब. करव्यतिरिक्त महसूल	१९,४२१	२०,३३४	२४,३०७	३१,४४९	४१,४६७
२	महसुली खर्च	१,०६,४५९	१,२३,५५४	१,३८,७३६	१,६१,४२७	१,८४,४२३
	अ. व्याज प्रदान	१५,६४८	१७,५०५	१९,०७६	२१,३७३	२३,८०५
	ब. प्रशासकीय सेवा	५,७९८	१०,८४८	१२,४७२	१४,८९३	१६,६४९
	क. निवृत्तीवेतन व संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा	८,९५७	१०,५८१	११,६४९	१२,८५८	१४,६७१
३	महसुली तूट (२–१)	५९१	२,२६८	(–)४,२११	३,०१७	४,१०३

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende-Bk. (Key Indicator 3.3.1) 5 / 283

2018-

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 87(B)- Indian Financial Sector : Challenges & Prospects
UGC Approved Journal

E-ISSN
2348-7
January 2018

Farmers Suicide : Challege before Indian Financial Sector

Dr. Sambhaji Bhaurao Kale
Head Dept of economics ,
Jijamata College Bhende Bk.

Shri Akshay S Kale
Ph.D Reserch Student,
Shivaji University, Kolhapur

Introduction :-

Indian is an Arian country with around 60 percent of its people directly or indirectly depend on agriculture. Main problems of banking sector is a financial future decision for the agriculture related financial issue . Many developed countries have made protection for the agriculture sector but indian agriculture faced various problems in agriculture finance and farmers economical condition is very critical and low income . The recent trends in Indian agriculture showing that critical situation of agriculture sector in the country. In recent period several unfavorable things such as suicides of farmers in many advanced states of the country. Declining the production or prices of various crops, more importantly steady decline of agriculture growth rate as well as share of agriculture in GDP. Has made great attention to policy makers, researchers and media. Many studies conducted by individuals and institutions clearly stated that the frusta rated conditions of farmers which driven to take the extreme step of suicide by farmers. It is importantly noted that the suicides are concentrated in a few regions such as Karnataka, Andhra Pradesh, Maharashtra, Kerala, Punjab. Farmer's suicides have been receiving a lot of social and public policy attention, particularly in advanced states like Andhra Pradesh, Karnataka, Maharashtra, Kerala, Punjab. Many reviews on suicides indicated that the dependence on agriculture is largely among marginal and small farmers and agricultural labour. One of the important reasons of the crisis conditions is that the absence of formal rural financial market led to dependence on informal sources where greater interest rate existed. The decline and uncertainty in earnings from agricultural operations, along with the increasing dependence on purchased inputs and a higher level of barrowing especially form informal sources, consequent difficulties in meeting repayment obligations, which add to the farmers distress.

Low banking debt response and Farmers Suicides in Maharashtra:

The suicides by farmers in many states have made the problem of indebtedness of farmers a central issue needing urgent attention. It was in this context the government of India constituted an expert group to look into the problems of agricultural indebtedness and to suggest measures to provide relief of the farmers across the country. Suicides are a complex and multifaceted phenomenon. Some important correlates can be identified either in the socio economic domain. Maharashtra constituted 9.4 percent of the all India Population but accounted for 13.5 percent of the total suicide deaths in the country. Suicide accounted for 2 percent of the total deaths in the state where as at the all India level suicide. accounted for 1.3 percent of total deaths. In 2001 the age adjusted suicide mortality rate for Maharashtra was 20.6 for males and 12.6 females where as for India it was 14.0 for males and 9.5 for females.

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 6 / 283

2018-19

SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES ISSN: 2349-4766 (P), 2278-8808 (E)

भारतातील कृषी यांत्रिकीकरणाची प्रगती आणि भवितव्य

1 प्रा. बापू ठका खिलारी, 2 डॉ. संभाजी भाउराव काळे.

1 राजर्षी शाहू महाविदयालय, देवळाली प्रवरा,ता.राहुरी.जि.अ.नगर.

2 उपप्राचार्य व अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, जिजामाता शास्त्र व कला महाविदयालय, ज्ञाने वरनगर, भेंडा, ता.नेवासा.जि.अहमदनगर.

गोषवारा:– भारत हा कृषीप्रधान देश म्हणून ओळखला जातो, कोणत्याही क्षेत्राच्या विकासासाठी अगोदर कृषीविकास होणे महत्वाचा असते. शेतीत यांत्रिकीकरणाचा वापर वाढल्यास वेळ, श्रम व पैशांची बचत होउन उत्पन्नात वाढ होते त्यासाठी यांत्रिकीकरणाची प्रगती होणे अपेक्षित असते. त्यामुळे देशातील शेतीत यांत्रिकीकरणाची प्रगती कशी आहे? याचे विवेचन यात केले आहे. शेतीत यांत्रिकीकरणाचे प्रयोग करण्यासाठी धारण क्षेत्राचा आकार योग्य मात्रेत असावा लागतो परंतु धारण क्षेत्राचा आकार शेतजमिनीचे विभाजन व तुकडीकरणामुळे लहान होत चालला आहे. त्यामुळे भविष्यात शेती क्षेत्रात होणारे बदल याचाही अभ्यास यात केला आहे. त्यादृष्टीने शेती क्षेत्रात योग्य बदल घडून आल्यास शेती व शेतकरी यांच्या विकासास फारसा वेळ लागणार नाही.

कळीचे शब्द :– यांत्रिकीकरण, विभाजन, शेतीनियोजन, सिंचन, उत्पादन.

1. प्रस्तावना :–शेती व्यवसाय हा भारतासारख्या विकसनशील देशाच्या अर्थव्यवस्थेचा कणा मानला जातो. देशाच्या आर्थिक व सामाजिक विकासामध्ये शेती व्यवसायाचे महत्व अनन्य साधारण आहे. शेती हा ग्रामिण भागातील लोकांचा केवळ व्यवसायच नव्हे तर एक जीवनमार्ग आहे. कृषि क्षेत्रात दुस–या महायुद्धानंतर ख–या अर्थाने जगभर अमुलाग्र बदल होउन पारंपारिक शेती पद्धती बदलत गेली. नविन तंत्रज्ञानाच्या वापराने उत्पादनात वाढ होवू लागली. पारंपारिक अवजारांचा वापर कमी होवुन त्यांची जागा यांत्रिक अवजारांनी घेतली म्हणूनच प्रगतशील कृषियंत्र हे आजच्या विकासवादी आधुनिक कृषीचा प्रमुख आधार मानला जातो. कृषी यंत्राच्या उपलब्धतेशिवाय कृषी क्षेत्रात आवश्यक उत्पादन अणि उत्पादकता प्राप्त करणे सहज शक्य नसते. कृषी यांत्रिकीकरण हे अंशीक यांत्रिकीकरण आणि पूर्णत: यांत्रिकीकरण अशा स्वरूपाचे असते. पूर्ण यांत्रिकीकरणात शेती संबंधीची सर्व कार्ये ही यंत्राद्वारे केली जातात. आज जपान, इंग्लंड तसेच इतर विकसीत देशामध्ये कृषी क्षेत्रात पूर्ण यांत्रिकीकरण झालेले आढळून येते.भारतात देखील मोठ्या प्रमाणात कृषी क्षेत्रात यांत्रिकीकरण वाढत आहे. वाढत्या यांत्रिकीकरणाच्या वापरामुळे भारत अन्नधान्य उत्पादनाच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण झाला आहे. इतर कृषी पिकाच्या उत्पादनात देखील वाढ होत आहे, असे असले तरी शेतजमिनीचे होत असलेले विभाजन व तुकडीकरण, शेतक–यांची आर्थिक स्थिती, त्यामुळे यंत्र वापरात येणा–या अडचणी यांसारख्या समस्यामुळे भारतात पूर्ण यांत्रिकीकरण घडवुन येण्यास

INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY STUDI
SPECIAL ISSUE ON GST – CONCEPT ISSUES, OPPORTUNITIES AND CHALLENGES

Vol. 4, Special Issue 6, January, 2018 ISSN (Online): 2454-8
Impact Factor: 1.3599(GIF), 0.679(I

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF GST

[1]Archana Ganesh Magar, [2]Dr. Sambhaji Bhaurao Kale
[1]Research Student, Pune University, Bhenda (Bk) Tq.Newasa, Dist. Ahmednagar
[2]Head of Department of Economics Jijamata College of Science and Arts, Pune

Introduction:

The president of India approved the constitution amendment bill for Goods and Services Tax (GS on 8th September 2016 . This law will replace all indirect taxes levied on goods and services by t central government and state government and implement GST by April 2017.

Goods and Services Tax is a destination based tax proposed by the government with the aim eliminate several indirect taxes like VAT, Central Excise Duty, Sales Tax, ect. It is fondly describ as One tax for one nation.

The GST is a Value of added tax(VAT) is proposed to be a comprehensive indirect tax levy manufacturer, sale and consumption of goods as well as services of the national level. If will repla all indirect taxes levied on goods and Services by the Indian Central and state governments . Thoug GST is considered to be a historical tax reform in India, it also has some demerits.

Benefits of GST to the Indian Economy

- Removed of bundled indirect taxes such as VAT, CST, Service tax CAD and Excise.
- Reduction of manufacturing sector. Hence prices of consumer goods will be likely to com down.
- Increased demand and consumption of goods.
- Increased demand will lead to increase supply. Hence this will ultimately lead to rise in th production of goods.
- Control of black money circulation as the system normally followed by trader and shopkeeper will be put to a mandatory check.

Advantages of GST

- GST is a transparent tax and also reduce number of indirect taxes.
- GST will not be a cost to registered retailers therefore will be no hidden taxes and the cost o doing business will lower.
- Benefit people as prices will come down which in turn will help companies as consumption wi increase.
- There no doubt that in production and distribution of goods , services are increasingly used o consumed and vice versa.
- Separate taxes for Goods and Services, which is the best present taxation system, require dicision of transaction values in to value of Goods and Services for taxation, leading to greate complication , administration, including compliances costs.
- GST will be levied only at the final destination of consumption based on VAT principle and no at various points . This will be help in removing economics distributions and bring abou development of a common national market .
- GST will also help to build a transparent and corruption free tax administration.

जनसंचार माध्यम और रोजगार

डॉ. संजय म. महेर

अध्यक्ष, हिंदी विभाग, जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर (भेंडे) तह. नेवासा जिला. अहमदनगर

वर्तमान युग वैश्विकरण का युग है। वैश्वीकरण के युग में जनसंचार माध्यमों को प्रचूर मात्रा में प्रयोगमें लाया जा रहा हैं। आधुनिक युग में जनसंचार माध्यमों का महत्त्व दिन–प्रतिदिन बढ़ता जा रहा है। जन–जन को शिक्षित करने में जनसंचार माध्यमों की भूमिका महत्व पूर्ण है। जनसंचार माध्यमों से राष्ट्रीय एकता तथा सांप्रदायिक सद्भाव में बढोत्तरी होती है। उदात्तभाव तथा ईमानदारी की पत्रिका भावना जनसंचार माध्यम के द्वारा निर्माण होती है। सरकार को सचेत करना, अच्छाइयों का गुणगान या बुराईयों पर प्रहार करने के साथ–साथ विद्देष को रोकने की क्षमता जनसंचार माध्यमों में होती है। अन्याय, अत्याचार और शोषण के विरोध में आवाज बुलंद करने का सफल कार्य जनसंचार के द्वारा होता है। सूचना विस्फोट के जगत में यातायात और संचार साधनों के विकास से विश्व गॉव हो गया है। आज अनेक जनसंचार माध्यमों के व्यावहारिक स्तर पर वृद्धी हुई है। यह सच्चाई है कि आज प्रिंट मीडिया पर इलेक्ट्रानिक मीडिया का दबाव बढ़ता जा रहा है। वर्तमान समय की रफ्तार अधिक तेज हो गई है। आज एक पल में बहूत कुछ हो जाता है। बस, ऐसे ही पल की जानकारी के लिए न्यूज चैनल बेतहासा दौड़ रही है। वर्तमान मीडिया बे–लगाम घोडे की तरह भाग रहा है, जो अपनी कोई भी दिशा निर्धारित नहीं करना चाहता। उसका मकसद सिर्फ सबसे आगे निकलना है और इसे आगे निकलने का पैमाना समाचार चैनलों के लिए टी.आर.पी. है, तो प्रिंट मीडिया में होड 'नम्बर वन' बनने की है। मीडिया का अर्थ विस्तार बड़ा व्यापक है। क्योंकि स्पष्ट रूप से देखा जाए तो मीडिया को दो भाग में विभाजित किया गया है –

1. **प्रिंट मीडिया (मुद्रित मीडिया)** :
2. **इलेक्ट्रानिक मीडिया** (सेटेलाईट चैनले वेब पत्रकारिता आदि) :

संचार माध्यम की बात करें तो कई अन्य प्रकारों को भी गिना जा सकता है। लेकिन मीडिया के उपर्युक्त दो प्रकारों में सब कुछ समाहित हो जाता है।

पत्रकारिता :

पत्रकारिता एक ऐसा सशक्त माध्यम है जो हमारे जीवन की विविधताओं नित्य नूतनताओं और दैनिक घटनावलियों–प्रसंगावलियों को शीघ्र प्रस्तुत करने की अतूल क्षमता रखता है। बीसवीं शताब्दी का जीवन जितना घटना बहूल और वैचित्र्य–विरोधमूलक है उसे सही रूप में प्रस्तुत, पुनः प्रस्तुत और समासित करने के लिए पत्रकारिता एक अमोध अस्त्र भी है, और जीवंत माध्यम भी। आज के सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक व्यस्तता प्रधान जीवन में समाचार पत्र हमारे जीवन का अभिन्ना अंग बनचला है। जिस प्रकार शारीरिक भूख शांत करने के लिए भोजन जरूरी है, उसी तरह मानसिक तृप्ति के लिए पत्र–पत्रिकाएँ जीवन के लिए अनिवार्य बन चली है। आज

दुष्यंत कुमार की ग़ज़लों में चित्रित सामाजिक विमर्श

डॉ. संजय म. महेर

ग़ज़ल विधा का उद्‌भव फारसी भाषा में हुंआ । वह फारसी से उर्दू में और उर्दू से हिंदी में इस विधाने विस्तार पाया है । 'ग़ज़लं' शब्द अरबी भाषा का है जिसके दो अर्थ हैं। एक प्रेमालाप तथा दुसरा कताई है । परन्तु कालान्तर में प्रेमविषयक कविता के लिए ग़ज़ल शब्द रूक हो गया। ग़ज़ल एक ऐसी काव्यविधा है जिसका मूल भाव प्रेम वर्णन एवं श्रृंगार चित्रण होता है। ग़ज़ल शब्द की व्युत्पत्ति 'ग़ज़ला ' शब्द से हुई है जिसका अर्थ हिरन होता है। हिरन की आँखों में जो नजाकत और खुबसूरती होती है वही नजाकत और खूबसूरती ग़ज़ल के भावपक्ष में होती है। इसीलिए ऐसे नाजुक तथा कोमल भावों को अभिव्यक्ति करनेवाली विधा को ग़ज़ल कहा जाने लगा।ग़ज़ल में वेदना और दर्द का चित्रण होता है यह दर्द शायर की आपबीती भी हो सकती है और जगबीती भी।

ग़ज़ल के ऐतिहासिक विकासक्रम को ध्यान में रखते हुए डॉ. वशिष्ठ ' अनूप ' ने लिखा है कि, श्ग़ज़ल उर्दू हिंदी शायरी की सबसे सशक्त और लोकप्रिय काव्यविधा है, जो अपने जन्म के समय प्रेम और सौंदर्य से बावस्ता थी। वह अरबी और फारसी से होती हुई कई पीढियों के बाद जब हिंदी में पहुँची तो उसका रूप–रंग और नाक–नक्शा काफी सीमा तक परिवर्तित हो चुका था। आज वह पूरी तरह भारतीय संस्कृती और साहित्य के रंग में रंगकर जमाने के साथ कदम मिलाकर चल रही है। इसकी दुनिया आज बहुत बड़ी हो चुकी है। ग़ज़ल के दामन में आज हर रंग के फूल है और हर फूल की खुशबू है, मिट्टी की सोंधी गंध है, किन्तु इसमें जहरीले काँटे भी है, दहकते अंगारे भी है, जन जीवन की व्यथा–कथा और आँसू भीहै। इसमें कृष्णा की वंशी की धुन मंद और शिव के डमरू का स्वर तीव्र है। इसमें काम के बाण विरल और राम के बाण अधिक है। हम कह सकते है कि, ग़ज़ल अरबी–फारसी से आई काव्यविधा है जिसका आरंभ राजा महाराजाओं की प्रशंसा में गाए जाने वाले कसींदो की आरंभिक पंक्तियाँ श तश्बीब श से हुआ। साथ ही ग़ज़ल का मूल विषय सौंदर्य तथा प्रेम वर्णन इतना ही सीमित था किंतु धीर–धीरे अरबी–फारसी से उर्दू और उर्दू से हिंदी में आते समय इसके कथ्य में आमूलाग्र परिवर्तन हुआ और आज की ग़ज़ल समसामयिक समस्याओं को अभिव्यक्त करने का सशक्त माध्यम बन गई है। आज हिंदी ग़ज़ल सिर्फ प्रणय काव्य नहीं है। यह हर उस मनुष्य से वाबस्ता है, जिसके अंदर जिंदा दिल धड़कता है। ग़ज़ल का हर शेर उसकी जुबान बन जाती है। उसे लगता है यह तो उसी की बात है। आज आर्थिक विषमता हो, सांप्रदायिकता हो, असहिष्णुता हो, मनुष्य की विवशता हो, क्हते मानवीय मूल्य हो, भुमंडलीकरण की भयावहता हो, और पाश्चात्य प्रवृत्ति का अंधानुकरण हो जिसे हिंदी ग़ज़ल अपना वर्ण्य विषय बनाती रही है।

हिंदी में सर्वप्रथम ग़ज़ल लेखन का श्रेय अमीर खुसरो को जाता है, उनके ग़ज़लो में खड़ीबोली हिंदी और फारसी का मिलाजुला रूप है। प्यारेलाल शोकी ने खुसरों की ग़ज़ल परंपरा को आगे बढाया। आधुनिककाल में भारतेंदु तथा पं. बदरीनारायण चौधरी श प्रेमधन श के ग़ज़लो में प्रेम और श्रृंगार की ही अधिकता रही तो द्विवेदी युगीन अयोध्यासिंह उपाध्याय श्हरीऔधश नाथुराम शर्मा श्शंकरश रामप्रसाद बिस्मिल के ग़ज़लों में प्रेम, भक्ति, स्वराज्य एवं क्रांति के स्वर मुखरित हुए। छायावाद के जयशंकर प्रसाद, निराला आदि कवियों ने ग़ज़ल को विकसित होने का सुअवसर प्रदान किया तो प्रगतिवादी कवियों ने प्रेम भावना के साथ ग़ज़ल को सामाजिकता के साथ जोड दिया। प्रयोगवादी युग के शायर शमशेर बहादूरसिंह की ग़ज़लों ने परवर्ती ग़ज़लकारों को प्रेरणा दी।

21 वीं सदी की हिंदी ग़ज़ल को सामाजिक जनचेतना के साथ जोडने का पहला सफल प्रयास दुष्यंत कुमार ने किया। इन्होंने हिंदी ग़ज़ल को परंपरागत प्रेम और सौंदर्य की संकीर्ण परिधी से मुक्त करके समसामयिक जीवन संदर्भों सो जोड़ते हुए इस क्षेत्र में नविन संभावनाओंको जन्म दिया। आजादी के पूर्व भारतीय लोगों ने जो सपने देखे थे वह बीच में ही टूट गए। आजादी के बाद जिस गरीब, शोषित, उपेक्षित व्यक्ति का विकास होना चाहिए था वह हो नही पाया, बस्कि वास्तविकता यह रही है कि गरीब दिन ब दिन गरीब बनता गया और अमीर दिन ब दिन अमीर। दुष्यंतकुमार ने इस सर्वहारा वर्ग के भोगे हुए यथार्थ को, थोथी व्यवस्था के प्रति उसके विद्रोह एवं ज्हासोन्मुख सामाजिक नैतिक मूल्यों की नींव पर हिंदी ग़ज़ल की सृदृश भीती निर्मिती की। हिंदी ग़ज़ल को आंदोलनात्मक रूप देने का श्रेय दुष्यंत कुमार को जाता है। उन्होंने सामाजिक जीवन के यथार्थ एवं विसंगातियों तथा विद्रूपताओं को अपनी अभिव्यक्ति का व्यंग्यात्मक स्वर बनाया है। उनका स्वर सड़क से संसद तक गूँजता है। ग़ज़ल के द्वारा समाज को जागृत करने का उनका प्रयास था। स्वतंत्रता प्राप्ति को लेकर वे कहते है कि, गोरे साहब के बदले काले साहब आये बस इतना ही परिवर्तन हुआ बाकी कुछ नहीं बदल। स्वतंत्र भारत की स्वतंत्रता की आशा, उमंग, विश्वास सब टुकडों में बिखर गया। जनता का मोहभंग हो गया। आम आदमी की पीडा को व्यक्त करते हुए कहते है कि वह अभाव में जी रहा है, उसकी व्याकुलता कवि के मन को झकझोर देती है। आम आदमी के दर्द को कविने महसूस किया है व लिखते है –

'सिर से सीने में कभी पेट से पाँवों में कभी,/एक जगह हो तो कहें दर्द इधर होता है।'

दुष्यंत कुमार कहते है कि, अब समय हो गया है कि मानवी जीवन इस सामाजिक पीड़ा सें बाहर निकले। अब समय आ गया है, हमारी पीड़ा पर्वत के समान हो गई है। समय आगया है कि, इसे समाप्त कर नए प्रतिमानों की स्थापना की जाए। दुष्यंत कुमार जी लिखते है –

'हो गई है पीर पर्वत सी पिघलनी चाहिए./इस हिमालय से कोई गंगा निकलनी चाहिए।'
आज यह दीवार, परदों की तरही हिलने लगी, /शर्त लेकिन थी कि ये बुनियाद हिलनी चाहिए।'

हिंदी भाषा में रोजगार के अवसर

डॉ. शरद भा. कोलते
हिंदी विभाग, जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर, भेंडे, तह. नेवासा, जिला. अहमदनगर

हिंदी संपूर्ण राष्ट्र की वाणी है। हिंदी भाषा में ही भारत की राष्ट्रीय भावना और एकता को अर्थात भावनात्मक एकीकरण को पुष्ट किया है। यही भाषा भारतीय स्वतंत्रता आंदोलन की ऊर्जा रही है। साहित्य के रूप में जातीय परंपरा है और संस्कृति के रूप में भाषायी प्रतीक भी है। यह भाषा भावों और विचारों की वाहिका भी है। भाषा सदैव संपूर्ण समाज को लेकर प्रवहमान रहती है। यह गर्व की बात है कि हिंदी भाषा कला और संस्कृति से लेकर प्रौद्योगिकी, ज्ञान, विज्ञान के साथ–साथ व्यापार व वाणिज्य के क्षेत्र में भी अपना अधिकार जमा चुकी है। हिंदी भाषा हमें स्थानीयता और जातीयता से परे ले जाती है। यही हमारे देश की संपर्क भाषा का सशक्त माध्यम है। आज हमे हिंदी की भाषा, संस्कृति, साहित्य, धर्म, कला और व्यापार व वाणिज्य का महत्व मानवीय मूल्यों, उच्चादर्शो, निष्ठा पुर्वक आस्थओं और राष्ट्रीय एकता के संदर्भ में समझना परमावश्यक है। हमारी युवा पीढी सुचना प्रौद्योगिकी और वाणिज्य के माध्यम से अपनी समझ विकसित कर रही है। हमारी समझ को विकसित कराने की दिशा में हिंदीनिष्ठ, बुद्धिजीवी, देशप्रेमी सभी सक्रिय रहे। जब नव ऊर्जा मे 'स्व' की भावना बलवती होगी तब वह इसी जोश, जुनून, जज्बे के साथ देश को विश्व मंच पर प्रत्येक क्षेत्र में गौरवान्वित करती है।

आज हिंदी भाषा वैश्वीकरण को सशक्त भाषा के रूप में अपनी पहचान बना रही है। तेजी से विकास करती देश की आर्थिक व्यवस्था, दुनिया में हिंदी सबसे बडी भाषायी आबादी का देश समझा जाता है। दुनिया के 70–75 से अधिक देशों में हिंदी बोली और समझी जाती है। विश्व में कोई भी शायद ऐसा विश्वविद्यालय हो, जहॉ हिंदी का अध्ययन न हो। ये सभी बाते हिंदी की ताकत और महत्व का नतीजा रहा है। संपूर्ण भारत मे लगभग सभी विद्यालयों तथा महाविद्यालयों एवं विश्वविद्यालयों में प्राथमिक स्तर से लेकर माध्यमिक, उच्च माध्यमिक, स्नातक, स्नातकोत्तर एवं एम.फिल तथा पीएच.डी तक हिंदी के अध्ययन–अध्यापन की सुविधाएँ उपलब्धि है। हिंदी विशेष विषय लेकर उत्तीर्ण होने के बाद बी.एड की शिक्षा पूर्ण कर केंद्रीय विद्यालयों, नवोदय विद्यालयों तथा राज्य सरकार के अधिन माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक विद्यालयों में हिंदी अध्यापक के रूप मे नौकरी प्राप्त करने के बहुत से अवसर उपलब्ध है। हिंदी विषय में नेट या सेट परीक्षा उत्तीर्ण होने पर महाविद्यालयों तथा विश्वविद्यालयों में हिंदी विषय का अध्यापक के रूप में कार्य करने के अवसर भी उपलब्ध है।

वर्तमान युग में हिंदी केवल साहित्य की भाषा नही रही, वह रोजगार तथा व्यापार या बाजार की भाषा बन गयी है। भारत अगर दुनिया का सबसे बडा बाजार है, तो इस बाजार में हिंदी का जय–जयकार अनिवार्य है। आज हिंदी भाषा और रोजगार आपस में अच्छी तरह से जुड गये है। आज के बाजारवादी युग में हिंदी ने अपना महत्त्वपूर्ण तानाबाना बुन लिया है।

Mahatma Jyotiba Phule: A Pioneer for Women Education in India

Dr. Mhaske Narayan Karbhari*

Abstract

In this paper Experiments of great thinkers and educationists can act as beacon light to guide our thoughts. One such thinker, teacher, educationist and social revolutionist we had in India was Mahatma Jotiba Phule. He lived and worked in Maharashtra. The purpose of this article is to look into his thoughts and ideas as an answer to the present challenges of education and inequality in India. His thoughts and ideas were revolutionary. His single aim was universalization of primary education. Mahatma Jotiba Phule concentrated on need of Primary education, the essential qualities of Primary teacher and the curriculum of Primary education. He gave importance to upliftment of lower castes and women education and took necessary steps for this at that time. His wife had the pride of being the first lady teacher. He was a very noble thinker, reformer, educationist and social revolutionary.

Keywords: education, social reformer, philosophy, women, thinker Early Life

INTRODUCTION

Jyotirao 'Jyotiba' Govindrao Phule was a prominent social reformer and thinker of the nineteenth century India. He led the movement against the prevailing caste-restrictions in India. He revolted against the domination of the Brahmins and struggled for the rights of peasants and other low-caste people. Mahatma Jyotiba Phule was also a pioneer for women education in India and fought for education of girls throughout his life. He is believed to be the first Hindu to start an orphanage for the unfortunate children. Jyotiba with access to justice, equity, and growth for lower castes and women. It asserted that only through education growth could be possible. Phule's thoughts on education can e summarised as follows- 'Lack of education leads to a lack of wisdom, which in turn leads to a lack of justice. It leads to a lack of progress, which leads to a lack of money and results in the oppression of the lower castes.

Mahatma Phule was fully conscious about the importance of education as a tool of social justice and equality. In fact he saw education as the harbinger of a social revolution. The essence of the philosophy of Mahatma Phule was that 'education is a human right.' He was indeed the protagonist of the ides of universalisation of educational opportunities.

Jyotirao Govindrao Phule was born in Satara district of Maharashtra in 1827. His father, Govindrao was a vegetable-vendor at Poona. Jyotirao's family belonged to 'mali' caste and their original title was 'Gorhay'. Malis were considered as an inferior caste by the Brahmins and were shunned socially. Jyotirao's father and uncles served as florists, so the family came to be known as `Phule'. Jyotirao's mother passed away when he was just nine months old. Jyotirao was an intelligent boy but due to the poor financial condition at home, he had to stop his studies at an early age. He started helping

*Head, Dept. of History, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (BK) Tal- Newasa Dist.- Ahmednagar State- Maharashtra, India Pin - 414605. E-mail: mhaskenk@yahoo.com

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 12 / 283

क्रांतिकारी चळवळीचे भारतीय स्वतंत्रता आंदोलनातील योगदान

प्रा. डॉ. नारायण कारभारी म्हस्के
इतिहास विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडा (बु.) ता.नेवासा, जि.अहमदनगर,
महाराष्ट्र
ई-मेल- mhaskenk@yahoo.com
फोन : ९८३४३८००२०

प्रस्तावना :

१८५७ सालचा भारतीयांचा महान सशस्त्र उठाव ब्रिटिशांनी आपल्या पोलादी मुठीने अमानुषपणे चिरडून टाकल्यामुळे ब्रिटिशांच्या बलाढ्य लष्करी सत्तेला सशस्त्ररीत्या प्रतिकार करण्याचे वैधैर्य सर्वसाधारणतः भारतीयांच्या ध्यानात आले. त्यामुळे भविष्यात भारतीयांच्या असंतोषाला व त्यांच्यावर होणाऱ्या अन्यायाला वाचा फोडण्यास सनदशीर मार्गाचाच अवलंब करणे श्रेयस्कर आहे असा विचार सुशिक्षित भारतीयांच्या मनात मूळ धरू लागला. परंतु याचा अर्थ ब्रिटिश सत्तेविरुद्ध सशस्त्र उठाव त्यानंतर पूर्णपणे थांबले असा मात्र नाही. १८५७ सालच्या उठावाच्या अपयशामुळे देशभर पसरलेली नैराश्याची लाट काहीशी ओसरते न ओसरते तोच काही प्रांतातून बऱ्याच व्यापक प्रमाणावर संघटित सशस्त्र उठाव झाले. यापैकी महाराष्ट्रातील वासुदेव बळवंत फडके यांच्या नेतृत्वाखालील उठाव व पंजाबातील रामसिंह कुका व त्यांच्या अनुयायांचा उठाव हे विशेष उल्लेखनीय आहेत. मात्र हे उठाव एका व्यक्तीने प्रेरित केलेले असल्यामुळे त्या व्यक्तीचा निःपात करून हे उठाव ब्रिटिशांनी सहजपणे चिरडून टाकले. एकोणिसाव्या शतकाच्या अखेरीपासून मात्र व्यक्तिनिष्ठ उठावांची जागा संघटित क्रांतिकारी चळवळीने घेतली व ही चळवळ स्वातंत्र्यप्राप्तीपर्यंत या ना त्या रूपाने अखंड चालू राहिली. ती कधी मंदावली, कधी काही काळ दडपली गेली, पण पूर्णपणे थांबली मात्र नाही. उलट क्रांतिकारी चळवळ ही भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनाचे एक अविभाज्य अंग बनली. प्रखर ज्वलज्जहाल राष्ट्रवादाची ती एक दृश्य उर्मी होती. शोषक साम्राज्यवादी ब्रिटिश सत्तेच्या दडपणापासून भारतीयांची सुटका करण्याचे कार्य विभिन्न राष्ट्रभक्तांनी निरनिराळ्या मार्गांनी आपआपल्या कुवतीप्रमाणे व वैचारिक धारणेप्रमाणे केले. काँग्रेसमधील जहाल नेत्यांनी हे कार्य निःशस्त्र प्रतिकाराने केले. यामुळे स्वातंत्र्यप्राप्तीचे श्रेय, काही अंशी का होईना, तळहातावर शीर घेऊन बलशाली शत्रूविरुद्ध नेटाने लढणाऱ्या क्रांतिकारकांना निश्चितच आहे.

ISSN-2278-9308

शिवकालीन व्यापार एक ऐतिहासिक अभ्यास

प्रा.डॉ.नारायण कारभारी म्हस्के
इतिहास विभाग प्रमुख
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडा बु. ता.नेवासा, जि.अहमदनगर महाराष्ट्र,

प्रस्तावना :

छत्रपती शिवाजी महाराज आदर्श शासनव्यवस्थेचे निर्माते होते. स्वराज्याचा कारभार आदर्श पद्धतीने केला जात होता. छत्रपती हे लोककल्याणकारी शासनकर्ते होते. कर्तबगार शासक म्हणून छत्रपतींचे स्थान सर्वश्रेष्ठ आहे. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्वराज्याच्या आर्थिक समृद्धीसाठी उद्योग - व्यापार मोठ्या प्रमाणावर विकसित केला. स्वराज्याचा स्वतंत्र असा अर्थ संकल्प होता. अर्थखाते नेहमी श्रीमंत असावे असा छत्रपतींचा कटाक्ष होता. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्वराज्याच्या आर्थिक संपन्नतेसाठी स्वदेशी मालास संरक्षण देण्याचे धोरण स्विकारले. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी उद्योजकांना प्रोत्साहन देऊन स्वराज्यातील उद्योगधंदे विकसित केले. राजांनी स्वदेशी कारागिरांना नेहमीच चालना दिली. सरकारी उद्योगधंदे किंवा आर्थिक व्यवहार यापासून होणारा फायदा सरकारी तिजोरीत जात असे. शिवाजी महाराजांनी कायदा आणि सुरक्षिततेचे स्वराज्य निर्माण करून व्यापार व उद्योगाला भक्कमपणा आणला होता. स्वराज्याच्या सर्वांगिण प्रगतीकडे शिवाजी महाराजांचे लक्ष होते. स्वराज्याच्या आर्थिक प्रगतशिलतेला उद्योजक व व्यापारवर्गाने हातभार लावल्याचे दिसून येते. स्वराज्य भरभराटीला आणत असताना व्यापाऱ्यांना अनेक सवलती व जकातीत सूट दिली होती. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्वराज्याच्या आर्थिक संपन्नतेसाठी स्वदेशीमालास संरक्षण देण्याचे धोरण स्विकारले. स्वराज्यातील उद्योग, व्यापार, व्यापारी केंद्रे, बाजारपेठा, बंदरे यांची व्यवस्था उत्कृष्ट ठेवली होती. त्यामुळे छत्रपतींच्या कालखंडामध्ये व्यापार आणि उद्योगाची भरभराट झाली होती. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्वराज्यातील उद्योग वाढविले त्याबरोबरच गलितगात्र समाजाला शूर, उद्योगी व स्वाभिमानी बनविले.

शोधनिबंधाचे उद्देश :

१. छ.शिवाजी महाराजांचे व्यापारी क्षेत्रातील कार्याचा परामर्श घेणे.
२. छ.शिवाजी महाराजांचे आर्थिक क्षेत्रातील कार्याचा अभ्यास करणे.

छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्वराज्य आर्थिकदृष्ट्या समृद्ध करण्याचा कायम प्रयत्न केला. यासाठी शेती व्यवसाय कसा सुधारता येईल व उद्योगांचा विकास कसा होईल. स्वराज्याचे उत्पन्न कसे वाढविता येईल या सर्व घटकांचा आर्थिक विचार करून व्यापार-उद्योगाचे धोरण राबविले. "स्वावलंबन" हे ग्रामीण जीवनाचे ध्येय असल्यामुळे खेड्यातून विविध व्यवसाय व उद्योग निर्माण झाले होते. शेती हा प्रमुख व्यवसाय असल्यामुळे त्याच्या विकासासाठी लागणारे निरनिराळे छोटे-मोठे उद्योग व व्यवयाय खेड्यातून निर्माण झालेले होते. रामचंद्रपंत अमात्य हा छत्रपती शिवाजी महाराजांनी स्थापन केलेल्या स्वराज्याचा अर्थमंत्री होता. राज्यकारभार व प्रशासनामध्ये महाराजांनी स्वतंत्र अशी व्यवस्था निर्माण केली होती. त्यामुळे व्यापार उद्योगाला चालना मिळाली. मध्ययुगीन कालखंडामध्ये सुती कापड उद्योग, रेशमी उद्योग, लोकर उद्योग, आदि उद्योग विकसित होते. धातू उद्योगामध्ये रत्ने व धातूची भांडी हे उद्योग प्रगतशील होते. त्याच बरोबर साखर, कागद, नीळ, मीठ, कातड्याच्या वस्तू, शस्त्र उद्योग, लाकूडकाम व जहाज बांधणी असे इतर अनेक छोटे मोठे उद्योग केले जात होते. स्वराज्यातील विविध भागांमध्ये जीवनोपयोगी वस्तूंची खरेदी विक्री होत असे. या वस्तूंमध्ये अन्नधान्य, मीठ, साखर, गुळ, हळद, मसाल्याचे पदार्थ,

RFID TEHNOLOGY USEFUL FOR LIBRARY SECURITY

28

Prof. Balasaheb T. Deshmukh
Department of Library Sciences
Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar,
Bhende, Ahmednagar, India, PIN 414605

Abstract:

A Library is a growing organism. As it grows in size the problems associated with maintenance and security of the documents also grows. RFID is the latest technology to be used in the library theft detection system. It is useful not only for security but also for more efficient tracking of materials throughout the library including easier and faster charging and discharging, inventorying and material handling.

Introduction:

Libraries are heart of any institution. The technology playing vital role in the libraries. Now a day's theft controlling is very challenging part in the library. Academic libraries have a rich &valuable collections of various kinds of documents which includes printed books. maps,, manuscripts, rare book, CD, DVD, Databases ,e-books, Audio-video cassettes. RFID is the latest technology to be used in library for book identification. for self-check-out and for sorting and conveying of library books and also for the theft detection. It is useful not only for security but also for more efficient tracking of materials throughout the library.

RFID Radio frequency identification is a combination of radio-frequency-based technology and microchip technology. It is automatic item identification and tracking technology similar to the barcode system in which embedded data is accessed when the barcode is read by a scanner.

Definition:

RFID (Radio Frequency Identification) can be defined as follows: Automatic identification technology which uses radio-frequency electromagnetic fields to identify objects carrying tags when they come close to a reader.

Library Security:

Library security includes safety of staff, users and the protection of the library and its collection, f ire protection and disaster planning. Today we have electronic security systems available for libraries (a)Electromagnetic System (b)Radio frequency Identification(RFID) and (c) Electronic Surveillance Cameras which can help the libraries to control or avoid library material theft.

RFID System Components:

RFID technology consists of three types of components (a) RFID tags programmed electronically (b) readers and sensors to read the tags and (c) a server or docking station on which the software that interfaces with the automated library system is loaded.

"RESEARCH JOURNEY" International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 78 :
UGC Approved Journal
ISSN :
2348-7143
December-2018

An overview of Library Automation

B. T. Deshmukh,
Librarian,
Jijamata College of Science and Art's, Bhende,
Tal- Newasa, Dist Ahmednagar 414603

Abstract:-

Today's world is living in an information age which has moving fast towards the digitization of information resources and use of information and communication technology provides information to the user. The present age is devoted to Information Technology. The area of Information Technology has occupied each and every Field. Library has collection of traditional as well as electronic resources. Now a day the Library Automation is very important in libraries. The concept of Automation is changing the shape, operation and function of the libraries. Automation has the potentials for satisfying library patrons reduced the manpower and readers should get the required information faster than manually.

Keywords: -

Library Automation; Information Technology; Software; Hardware

Introduction: -

As agriculture age was based on the plough and the animals, the industrial age an engines and the fuels, the information age which are creating is based on computers and the network that interconnect to each other. We call this is information age because, the information is now required for all human activity. Without information there will be minimum possibility of development. The libraries are playing vital role in the development of society as well as Nation which supporting to education, research and social development. Information is considered as the fifth need of the human being after air, water, food and shelter. Library is one such institution which is meant only for storage of reading materials, but an agency in the dissemination of information. Libraries are the storehouse of information and knowledge where the information is stored in many forms such as print, audio, video, motion picture, slide, microfilm /microfiche, etc. In this information age the traditional library system and service are being replaced by new techniques such as collection development of e-resources, library automation and networking of libraries. In the 21st Century, libraries are changing with very high speed due to use of Information technology. The main goal of any library must be "User's Satisfaction."

The academic library should provide access to right information to the right users within as possible as short time. Information is essential for each and every human activity in the world. The libraries may be divided into four types, viz. Academic, Public, Special and National libraries. In the past libraries were the only physical medium of information like printed books, maps, phonographs, manuscripts, rare book, Newspaper and Magazines, etc. There is a rich collection of e-materials such as e-books, e-journals, e-databases, Internet, CD-ROM databases, etc. available to the users. The role of libraries in traditional way is now out dated process. It should be changed with time to time by Appling use of computer, communication and information technology which produces the digital environment. Users want relevant, authentic and quick information. This concept has posed challenges for library professionals for quick

मराठी : प्राचीन अभिजात भाषा

लेख

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे

मराठी भाषेच्या अहवालात २२०० वर्षांपूर्वीच्या सातवाहनकालीन नाणेघाटातील शिलालेखाचा संदर्भ येतो. त्यामध्ये 'महारठिनो' (पान१३), 'महरठिनो', 'महारठी' (पान१४) असे तीन वेगवेगळे उल्लेख आले आहेत. हा शिलालेखही ब्राह्मी लिपीतील आहे. नेवासा गावी झालेल्या उत्खननात सातवाहन काळातील जीवन अधिक तपशिलाने प्रकट झाले आहे. येथे सापडलेली काही नाणी चौकोनी तर काही गोल आहेत. त्यावर एका बाजूस ब्राह्मी लिपीतील 'राञो सिरिसातस' व 'राञो सिरिसातसकणिस' असे लिहिलेले आहेत.[७] त्यावरून सातवाहनकालीन नेवाशातील लोकांना ही नाणी आणि भाषा ज्ञात होती, असे म्हणता येते.

भाषेच्या सर्वांगीण विकासासाठी अभिजात भाषेचा दर्जा आवश्यक असतो. हे स्वीकारून महाराष्ट्र शासनाने प्रा. रंगनाथ पठारे यांच्या अध्यक्षतेखाली अभिजात मराठी भाषा समिती नेमली. या समितीने १२७ पानांचा अहवाल ३१ मे २०१३ रोजी पूर्ण केला. अहवालाच्या प्रस्तावनेच्या परिच्छेदात अभिजात मराठी कशासाठी? याविषयी : 'मराठीला हा दर्जा मिळाला तर भाषेच्या सर्वांगीण विकासासाठी केंद्र सरकारकडून भरीव अनुदान मिळते. भाषेची प्रतिष्ठा वाढते. भाषेच्या श्रेष्ठतेवर राजमान्यतेची मोहोर उमटते. भाषेच्या विकासकार्यास अधिक चालना मिळते,'[१] असे नोंदविले आहे, तर अहवालाच्या पहिल्या प्रकरणात अभिजात भाषेचे निकष[२] :

1. High antiquity of its early texts/recorded history over a period of 1500-2000 years.
2. A body of ancient literature / texts, which is considered a valuable heritage by generations of speakers.
3. The literary tradition be original and not borrowed from another speech community.
4. The Classical language and literature being distinct from modern, there may also be a discontinuity between the Classical language and its later forms of its offshoots.

असे नोंदविले आहे. या पार्श्वभूमीवर मराठी भाषा आणि अभिजात भाषा या विषयीच्या तथ्यांचा विचार करू.

भारतामध्ये तमिळ २००४, संस्कृत २००५, तेलुगु व कन्नड २००८, मल्याळम २०१३, ओडिया २०१४ या भाषांना अभिजात भाषेचा दर्जा मिळालेला आहे. असा दर्जा मराठी भाषेला मिळावा यासाठी अनेक वर्षांपासून प्रयत्न सुरू आहेत. या भारतीय भाषा सशक्त होत्या. त्यामुळे या अभिजात भाषांमध्ये श्रेष्ठ दर्जाचे साहित्य निर्माण झाले. कारण या भाषा श्रेष्ठ तर साहित्य श्रेष्ठ असे हे सूत्र आहे.

जगभरामध्ये प्रारंभी फक्त ग्रीक आणि लॅटिन या अभिजात भाषा मानल्या जात. कालांतराने त्यामध्ये संस्कृत, अरबी, चिनी या भाषांना समाविष्ट केले आहे. अभिजात भाषा ही "It should be ancient, it should be an independent tradition that arose mostly on its own, not as an offshoot of another tradition, and it must have a large and extremely rich body of ancient literature"[३] असते, असे मानले जाते.

अशा अर्थाने इंग्लिश, जपानी, जर्मन, रशियन या भाषांना अभिजात भाषा मानले जात नाही. त्यामुळे जगाच्या तुलनेत भारतात अधिक भाषा अभिजात

आहेत! असे चित्र
आत्मपरीक्षणाची व
याचा अर्थ भारत अ
मानके भिन्न आहेत.

म्हणून अभिज
राजकीय? असा
भाषेला अभिजात
आत संस्कृतला मि
भाषेचा दर्जा मिळा
असा क्रम वाढू
राजकारण दिसते.
अभिजात दर्जा मि
आहे. पण त्याला
काळात सी. राज
अनिवार्य व्हावी,
पेरियार यांनी विरो
अस्मितेच्या राजव
भाषेला अभिजात
वर्षांवर आणला.
होईल. म्हणून भ
बदलती आहेत.
विद्याशाखीय प्रश्न
मुद्दा झाला आहे.

अभिजात भा
antiquity of
यांना महत्त्व दिले
यांचे पुरावे महत्त्व
असे संदर्भ घेता
प्राचीनतम ठरू श
but merely
means of vis
आहे. लेखन म्ह
बोलली जाते.
किंवा व्याकरण-
भाषेचे मुख्य रू
कठीण आहे.
विश्वसनीय मान
ग्रांथिक आणि
मार्ग असू शक

2018-19

Studies on Structural, Optical and Electrical Properties of SnO_2 Thin Films

R.N. Arle*

ABSTRACT

Tin oxide (SnO2) thin films have been prepared by spray pyrolysis technique. The effects of substrate temperature on properties of films have been investigated. The characterization of samples was carried out by X-ray diffraction, scanning electron microscopy, UV-VIS spectrophotometer and the four probe method. The films are polycrystalline in nature with a tetragonal crystal structure. The (200) was found as the preferred orientation The deposition temperature was optimized to 500^0C, whereas the optimum solution concentration was found to be 0.1 mol/L. Films deposited at optimized preparative conditions have good optical and electrical properties which make them suitable for applying in solar cell.

INTRODUCTION

An important application of thin film technology from is solar cell, which converts the energy of the solar radiation into useful electrical energy. In recent years there has been a growing interest in the use of transparent conducting oxide thin films as conducting solar window materials in thin film solar cells [1], heat reflectors for advanced glazing in solar applications [2,3]. Tin oxide is the first transparent conductor to have received significant commercial attention [4]. Tin oxide (SnO2) films have a wide range of applications because of their excellent performance along with high mechanical, chemical and environmental stability and low cost [5-9]. Tin oxide films have been prepared by several methods such as chemical vapor deposition [10], spray pyrolysis [11, 12], electron beam evaporation [13], sol gel [14] and sputtering [15]. Among the various deposition techniques, spray pyrolysis is well for the preparation of tin oxide thin films because of it is simple and inexpensive [16]. The properties of spray deposited tin oxide thin films are strongly affected by the preparative parameters. $SnCl_2$ is one of the most reported precursors dissolved in a various solvents such as deionized water, alcohol, dilute HCl, Methanol.

EXPERIMENTAL DETAILS

Thin films of tin oxide were deposited on micro slide glass substrates by spray pyrolysis technique. The well cleaned micro slide glasses were used as substrates. The desired amount of stannic chloride ($SnCl_2$, $2H_2O$), to achieve different molarities, was used as the precursor. This precursor was dissolved in 4 mL concentrated hydrochloric acid (HCl) and then added with methanol served as the starting solution. The solution molarities of 0.1 Mole/L were deposited at substrate temperatures ranging from 300^0C to 600^0C in steps of 100^0C. Other preparative parameters like nozzle to substrate distance (45 cm), air flow rate (25 L/min) and total spray solution (20 cc) were kept constant as the optimized values. The samples were analyzed with X-rays diffractometr using a monochromatic

*Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende BK (India) E-mail:arleramdas@rediffmail.com

15

पुणे विद्यापीठ अंतर्गत आंतरविद्यापीठ आणि क्रीडा महोत्सव क्रीडा स्पर्धेत पदक विजेते खेळाडूंसाठी शिष्यवृत्ती योजना: एक चिकित्सक अभ्यास

दत्तात्रय सुखदेव वाकचौरे
संशोधक

प्रो. डॉ.शत्रुंजय कोटे
मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
एम.एस.एम.शारीरिक शिक्षण महाविद्यालय औरंगाबाद

प्रस्तावना:

शिक्षणामुळे माणूस संस्कृत होतो. व्यक्तीच्या व्यक्तीमत्व विकासात भर पडते. शिक्षणामुळे मानवांची प्रगलभता वाढते. त्यांचा दृष्टीकोन बदलतो. मानवांचा बौद्धिक विकास, व्यावहारिक कार्यक्षमता, व्यावसाईक पात्रता शारीरिक स्वास्थ्य, नागरीकत्व, सामाजिकता, एकसंधता, मानवता, क्रियाशिलता यामध्ये विकास होतो. त्यामुळे शिक्षण ही एक अशी व्यापक प्रक्रिया आहे की, शिक्षणाचे उद्दिष्ट्ये केवळ साक्षरता ज्ञान व बुद्धीचा विकास एवढेच नसून संबध व्यक्तीमत्त्वाचा विकास असावे. पुणे विद्यापीठाची स्थापना १० फेब्रुवारी १९४९ रोजी झाली. भारतातील एक नामवंत विद्यापीठ म्हणून पुणे विद्यापीठाची गणना होते. सुरुवातील पश्चिम महाराष्ट्रातील १२ जिल्ह्यांचा समावेश पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रात होता. या विद्यापीठाशी १९४९ साली १८ महाविद्यालये संलग्न होती. १९६४ साली शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर या विद्यापठाची स्थापना झाली व पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रात पुणे, अहमदनगर, नाशिक, जळगाव व धुळे ही पाच जिल्हे राहिले. १९९० साली उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठ जळगाव व धुळे या दोन जिल्ह्यांचा समावेश करण्यात आला. १९४९-५० साली प्रथम पुणे विद्यापीठाचे विविध संघ आंतरविद्यापीठ स्पर्धेत सहभागी झाले. चार संघातील एकूण १९ खेळाडूंनी आंतर विद्यापीठ स्पर्धेत सहभाग नोंदविला होता. ॲथलेटिक्समध्ये मेजर श्री.एस.एच.चिमा, क्रिकेटमध्ये बापू नाडकर्णी, श्री.एच.टी.दाणी, कुस्ती मध्ये खाशाबा जाधव या खेळाडूंचा समावेश होता. पुढे श्रीखाशाबा जाधव यांनी भारताला फ्री स्टाईल कुस्ती मध्ये भारताला सुवर्ण पदक मिळवून दिले. पुणे विद्यापीठाच्या अनेक खेळाडुंना क्रीडा क्षेत्रात उत्कृष्ठ कामगिरी केल्यामुळे शिवछत्रपती पुरस्काराने सन्मानीत करण्यात आले. पुणे विद्यापीठात पुणे, अहमदनगर, नाशिक या तीन जिल्ह्यांचा समावेश आहे. या विद्यापीठाशी ६१३ महाविद्यालये संलग्नीत असून क्रीडा स्पर्धेसाठी पुणे विद्यापीठाच्या क्षेत्राची चार विभागामध्ये विभागणी करण्यात आली. यामध्ये पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हाक्रीडा विभाग, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग या सर्व विभागाचे कामकाज पुणे विद्यापीठ क्रीडा मंडळाच्या नियंत्रणाखाली चालते.

संशोधनाची उद्दिष्ट-

पुणे विद्यापीठ (BCUD) कडून संलग्नित महाविद्यालयातील आंतरविद्यापीठ क्रीडास्पर्धेत विशेष क्रीडा नैपूण्य मिळविलेल्या खेळाडूंना दिलेल्या क्रीडा शिष्यवृत्तीचा आढावा घेणे.

संशोधनाची व्याप्ती

प्रस्तुत संशोधन सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्नीत असून या विद्यापीठा अंतर्गत पुणे शहर विभाग, पुणे जिल्हा विभाग, नाशिक विभाग, अहमदनगर विभाग या चार विभागातील अंतर्विद्यापिठ क्रीडा स्पर्धेत व क्रीडा महोत्सव स्पर्धेत २००९ ते २०१४ या कालावधीतील पदक विजेत्या खेळाडू मुला-मुलींना मिळालेली शिष्यवृत्ती.

परिकल्पना

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापिठ यांनी सुरु केलेल्या आंतरविद्यापिठ व क्रीडा महोत्सव स्पर्धेत पदक विजेत्या खेळाडूंना क्रीडा शिष्यवृत्ती दिल्यामुळे खेळाडूंना आर्थिक मदत झालेली आहे.

संशोधन पध्दती

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापिठ अंतर्गत सन २००९ ते २०१४ या कालावधीतील आंतरविद्यापिठ व क्रीडा महोत्सव स्पर्धेत पदक विजेल्या खेळाडूंना क्रीडा शिष्यवृत्ती योजनेतून सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापिठाच्या शारीरिक शिक्षण व क्रीडा विभागाच्या वार्षिक अहवालातील उपलब्ध माहितीनुसार आलेख व तक्त्याच्या सहाय्याने वर्षनिहाय आकडेवारी मांडण्यात आली.

नमुना निवड

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापिठ अंतर्गत सन २००९ ते २०१४ या कालावधीतील संलग्नीत महाविद्यालयातील पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा विभाग, नाशिक जिल्हा क्रीडा विभाग आणि अहमदनगर जिल्हा क्रीडा विभाग या चारही विभागातील विविध प्रकारच्या आंतरविद्यापिठ क्रीडा स्पर्धेत व क्रीडा महोत्सव स्पर्धेत विशेष प्राविण्य मिळवलेले सर्व खेळाडू.

चले

IRJSE Science & Engineering *Int. Res. J. of Science & Engineering,* 2018; Special Issue A3 : 35-38
ISSN: 2322-0015
SJIF Impact Factor 4.11
UGC Approved Journal No. 63628
RESEARCH ARTICLE **OPEN ACCESS**

Dielectric behavior of Al^{3+} substituted Cd ferrites

Bhitre Sandesh R

Department of Physics,Jijamata College of Science & Arts, Bhende, Ahmadnagar, Maharastra, India
E-mail: sandesh.bhitre@rediffmail.com | contact: +91-2427-255304

Manuscript Details
Available online on http://www.irjse.in
ISSN: 2322-0015

Editor: Dr. Arvind Chavhan

Cite this article as:
Bhitre Sandesh R. Dielectric behavior of Al^{3+} substituted Cd ferrites, *Int. Res. Journal of Science & Engineering,* January 2018, Special Issue A3: 35-38.

© The Author(s). 2018 Open Access
This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided you give appropriate credit to the original author(s) and the source, provide a link to the Creative Commons license, and indicate if changes were made.

ABSTRACT

The spinel ferrite series of $Cd_1Al_xFe_{2-x}O_4$ where x varies from x=0.0 to 0.5 in the steps of 0.1 were prepared by the conventional double sintered ceramic method. The formation of single phase spinel structure was confirmed from XRD. The dielectric measurements were carried out as a function of temperature using two probe method with L-C-R-Q meter. The dielectric constant, dielectric loss and dielectric loss tangent are calculated using the data. The dielectric parameters show normal dielectric behavior. The dielectric properties i.e., dielectric constant (ε'), dielectric loss (tan δ) decrease with Al^{3+} ion doping.

Keywords: Spinal, Ferrite, Composite Material, Dielectric.

INTRODUCTION

The studies in spinel ferrites are of enormous importance because of their attractive combined electric and magnetic properties. The magnetic properties of ferrites make them useful in transformers, ultrasonic generators, modulators, phase shifters, isolators, memory devises, recording devices, sensors etc. In spinels the intra sub-lattice interactions are weaker than the inter sub-lattice interactions. Due to this there are unsatisfied bonds in the ferrimagnetic region which brings various exchange interactions. These exchange interactions in spinels allows variety of magnetic orders. The magnetic order can be controlled by proper cation substitution. By substituting proper magnetic and non-magnetic cations we can get desired properties resulting from cation distribution in crystal lattice.

IRJSE © 2018 | All right reserved

28

अलिप्त राष्ट्र परिषद आणि सद्य:स्थिती

प्रा. डॉ. संभाजी शामराव तनपुरे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय
ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

Abstract –

व्हेनेझुएलामधील मार्गारिटा बेटावर १४ ते १८ सप्टेंबर २०१६ दरम्यान १७ वी अलिप्त राष्ट्र परिषद पार पडली. त्यामध्ये भारताचे प्रतिनिधित्व उपराष्ट्रपती महम्मंद हमिद अन्सारी यांनी केले. यजमान व्हेनेझुएलामधील राजकीय अस्थिरतेमुळे ही परिषद पुढे ढकलावी लागली होती. या परिषदेमध्ये दहशतवादाच्या विरोधात एकत्र लढा देण्याचा ठराव संमत करण्यात आला. त्याचबरोबर शितयुध्दाच्या समाप्तीनंतर इतक्या वर्षांनीही अलिप्त राष्ट्र चळवळ इतकी संयुक्तीक आहे या चर्चेने पुन्हा एकदा जोर धरला मात्र भारतात एक गट असा आहे की जो अलिप्ततावादामुळे भारताची बरीच मोठी हानी झाल्याचे मानतो. त्या गटाच्या मते स्वातंत्र्य नंतर भारताने अमेरिकेच्या गटामध्ये थेट सामील होणे हेच भारताच्या हिताचे होते. सध्या अशा या विचारांचा गट भारतात प्रभावी झाल्यामुळे त्याने यंदयाच्या शिखर परिषदेकडेही हेतु पुरस्सर दुर्लक्ष केल्याचे दिसले.

प्रस्तावना :–

दुसऱ्या महायुध्दानंतर अमेरिका आणि सोव्हिएत संघ या महासत्ताच्या नेतृत्वाखालील परस्पर विरोधी विचारसरणी वर निष्ठा असलेले दोन गट अस्तित्त्वात आले होते. सोव्हिएत संघाच्या नेतृत्त्वाखालील साम्यवादी देशाचा गट आणि अमेरिकेच्या नेतृत्त्वाखालील भांडवलवादी पाश्चात्य देशाचा गट त्यांच्यातील सत्तास्पर्धेने शितयुध्दाला सुरूवात झाली होती. साम्यवादाचा प्रसार रोखण्यासाठी आणि आपल्या हितसंबंधाच्या संरक्षणासाठी १९४९ मध्ये अमेरिकेने North Atlantic Treaty Organisation (NATO) आणि पुढे Central Treaty Organisation (CENTO), South East Asia Treaty Organisation (SEATO) इत्यादी लष्करी करारगट स्थापन झाले होते. त्याला प्रत्युत्तर म्हणून सोव्हिएत संघाने पूर्व युरोपिय साम्यवादी राष्ट्रांबरोबर सामूहिक सुरक्षेसाठीचा व्हर्सा करार केला होता. या पार्श्वभूमीवर वसाहतवादापासून स्वतंत्र होत असलेल्या राष्ट्रांना मात्र या सत्तास्पर्धेपासून दूर राहून शांततामय परिस्थितीत स्वत:चा विकास करावा असे वाटत होते. त्याच इच्छेतून पुढे आंतरराष्ट्रीय राजकारणात तिसरा गट अलिप्ततावादी चळवळ अस्तित्त्वात आली.

अलिप्तता व्याख्या व अर्थ :–

कोणत्याही लष्करी गटामध्ये विशेषत: महासत्तांच्या लष्करी गटामध्ये सामिल न होता एक स्वतंत्र्यशक्ती म्हणून जागतिक शांतता आणि सहकार्य करण्यासाठी कार्य करणे म्हणजे अलिप्तता होय.

अलिप्तता चळवळीचा इतिहास :–

भारत अलिप्ततावाद या संकल्पनेचा आद्यप्रवर्तक असल्याने अलिप्तता हे त्याच्या परराष्ट्र धोरणाचे एक महत्त्वाचे ठरले आहे. या संकल्पनेतील तत्त्वांमुळे नवस्वतंत्र राष्ट्रे अलिप्ततावादाकडे आकर्षिक होऊ लागली होती. त्यातूनच पुढे अलिप्तता ही एक आंतरराष्ट्रीय चळवळ बनली. या चळवळीत प्रामुख्याने विकसनशील राष्ट्रांचा समावेश होत गेला. महासत्तांमधील सत्तास्पर्धेत सामील न होता त्यांच्याशी चांगले संबंध ठेवावेत आणि त्यांच्या सहकार्याने आपला विकास साधावा, हा या संकल्पनेतील मुख्य विचार होता.

भारताने इजिप्त, तत्कालीन युगोस्लाव्हिया, इंडोनेशिया आणि म्यानमार (तेव्हाचा ब्रम्हदेश) यांच्या साथीने अलिप्तवादाचा पुरस्कार करून या संकल्पनेला चळवळीचे स्वरूप देण्याचाही प्रयत्न केला. कोलंबो येथे १९५४ मध्ये पार पडलेल्या एका आंतरराष्ट्रीय परिषदेत पंतप्रधान जवाहरलाल नेहरू यांनी अलिप्तवादाची संकल्पना आंतरराष्ट्रीय पातळीवर पहिल्यांदा मांडली होती. आंतरराष्ट्रीय शांततेचे रक्षण हा भारताच्या परराष्ट्र धोरणाचा मुख्य उद्देश आहे आणि म्हणूनच आम्ही अलिप्ततेचे धोरण स्वीकारले आहे, असे नेहरूंनी त्या परिषदेत सांगितले होते. बांडुंग येथे १९५५ मध्ये झालेल्या आफ्रो–आशियाई देशांच्या परिषदेपासून अलिप्तवादाचा विचार मूर्तरूप धारण करू लागला.

अलिप्ततावादी चळवळीच्या उदयाची कारणे –

१) राष्ट्रवादाची प्रखर भावना : आशिया, आफ्रिका, खंडातील राष्ट्रांची राष्ट्रवादाची संकल्पना पाश्चात्त्यांपेक्षा वेगळी

26

जागतिकी करणाचा प्रभाव (Impact of Globalization)

प्रा. डॉ संभाजी शामराव तनपुरे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविदयालय ता. नेवासा
जि. अहमदनगर

प्रस्तावना :- (Introduction)

जागतिकीकरण ही संकल्पना विविध पैलू असणारी आणि व्यापक स्वरुपाची आहे. त्यामुळेच या संकल्पनेची निश्चित अशी व्याख्या करणे कठीण आहे. मात्र अनेक अभ्यासकांनी तो प्रयत्न केला आहे. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत राष्ट्रा-राष्ट्रामध्ये अधिकाधिक मुक्त आर्थिक व व्यापारी संबंध निर्माण होणे अभिप्रेत आहे. उत्पादन , भांडवल , सेवा, तंत्रज्ञान यामध्ये देवाण घेवाणीवर वेगवेगळया राष्टांनी घातलेले निर्बध दूर करुन त्यांचा सीमापर मुक्तप्रवाह निर्माण करणारी प्रक्रिया म्हणजे जागतिकीकरण ही मुक्त व्यापार व मुक्त बाजारपेठा निर्माण करुन जगाचे आर्थिक व व्यापारी एकीकरण साधणारी प्रक्रिया आहे. आधुनिक काळामध्ये मोठी आर्थिक क्षमता असलेल्या अत्याधुनिक तंत्रज्ञान वापरणा-या बहुराष्ट्रीय कंपन्या उदयास आल्या आहेत त्यांचे आर्थिक साम्राज्य अनेक राष्ट्रामध्ये पसरलेले असते. जागतिकीकरणात या कंपन्या महत्वाची भूमिका बजावित आहेत.जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत आर्थिक घटक हा प्रधान घटक आहे. परंतू तो एकमेव घटक नाही. सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतीक पर्यावरण विषयक अशी मानवी जीवनाची इतर क्षेत्रे ही जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेने व्यापली आहेत. राष्ट्रा-राष्ट्रात असे विविध प्रकारचे संबंध पूर्वीही होते. पण आजच्या जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत ते अधिका व्यापक बनले आहेत. जगभरातील वेगवेगळया मानवी समूहांचे दैनंदिन जीवन जागतिकीकरणाने प्रभावित होत आहे. म्हणून असे म्हणता येईल की मानवी जीवनाच्या आर्थिक सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक, पर्यावरणविषयक अशा सर्व क्षेत्रात व्यापक सखोल व वेगवान असे परस्पर संबंध प्रस्थापित करणारी प्रक्रिया जागतिकीकरण या संज्ञेचा अर्थ आहे. विदेशी व्यापर काही नियमानुसार व्हावा या हेतून दुस-या महायुध्दानंतर १९४७ साली गॅटची (जनरल अॅग्रीमेंट ऑन टॅरीक अॅन्ड ट्रेड) स्थापना झाली. १९४७ साली गॅटचा विशेष प्रभाव नव्हता. १९८३ च्या अखेरीस गॅट संबंधी आणि बहुराष्ट्रीय व्यापारासंबंधी गंभीरपणे नव्याने विचार विनियम व देवघेव करावयास हवी असे जपान आणि अमेरिका यांना वाटते . परंतु विकसनशिल देश यासाठी फारसे उत्सुक नव्हते त्यांची काही कारणे अशी सांगता येतील.

१) आपल्याकडून विशेष सवलती घेतल्या जातील.

२) वाटाघाटीसाठी आपल्याला फारसे अनुकुल नसलेले विषय काढले जातील.

३) आपल्या दीर्घकालीन हिताचे विषय डावलले जातील.

असे असतांनाही १९८६ च्या अखेरीस बहुराष्ट्रीय व्यापारी वाटाघाटीसंबंधी गॅटचा अंतर्गत व्यापारी संबंधीच्या नियमानुसार मसुदा तयार करण्यास सुरुवात झाली. या वाटाघातुन गॅट १९९४ चा करार निष्पन्न झाला. या व्यवस्थेला अधिक काटेकोर व कायदेशीर अशी व्यवस्था १ जानेवारी १९९५ पासून जागतिक व्यापारी संघटना (W.T.O) उभी राहीली. जगाची भरभराट व्हावयाची असेल तर व्यापार वाढावयाला हवा शक्यतो तो खुला राहावा , आयात शुल्काचे प्रमाण विमान राहावे, आयात वाटा पध्दत नाहीशी व्हावी हा यामागील हेतू आहे. आज या जागतीक व्यापार संघटनेची सभासद संख्या भारतासह १३७ पर्यत पोहोचली आहे. अजुन अनेक देश सभासद होण्यासाठी प्रयत्नशिल आहेत. या व्यवस्थेला अधिक विस्तारीत बनविण्यासाठी गेल्या २० ते २५ वर्षात बहुराष्ट्रीय कंपन्यांशी झपाटयाने वाढ झाली आहे. १९९४ अखेर त्यांची संख्या ३८५४१ होती व त्यांच्या २,५१,४५० संलग्न कंपन्या होत्या.

जागतिकीकरण ही संकल्पना समकालिन राजकीय विश्लेषणामध्ये महत्वाची भूमिका पार पाडते. शीतयुध्दोत्तर काळात निर्माण झालेल्या विश्वरचनेमध्ये या दोन्ही प्रक्रियांचा प्रभाव वाढला असून त्या अपरिहार्य बनल्या आहेत. विशेष म्हणजे या दोन्ही प्रक्रिया सर्व सामान्य जनतेच्या दैनदिन जीवनाला प्रभावित करत आहेत. जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेपासून आज कोणतेही राष्ट्र अलिप्त राहू शकत नाही. इच्छा असो अथवा नसे पण आज प्रत्येक राष्ट्र हे जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेमध्ये ओढले गेले आहे. आर्थिक उदारीकरण हे जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेतील साधन आहे. आर्थिक उदारीकरणाच्या साधनाद्वारे राष्ट्रीय अर्थव्यवस्था आंतरराष्ट्रीय व्यवस्थेशी जोडण्याचा प्रयत्न राष्ट्रांकडून होतो आहे. आज बहुतांश अविकसित गरीब-विकसनशिल राष्ट्रांनी आर्थिक उदारीकरणांचा मार्ग स्विकारलेला दिसतो. विश्व बॅक आंतरराष्ट्रीय संस्था आर्थिक उदारीकरणासाठी राष्ट्रावर दबाव आणत आहे. काही राष्ट्रे या प्रक्रियाकडे आर्थिक व व्यापारी

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (CIF) - 3.452, (SJIF) – 3.009, (GIF) –0.676 (2013)
Special Issue 32 : Foreign Policy of India
UGC Approved No. 40705 & 44117
ISSN : 2348-7143
January 2018

Politics of Foreign Policy in India

Dr. Sambhaji Tanpure
Head, Department of Political Science,
Jijamata College Bhende, Tal. Newasa

Introduction:

Foreign policy is the extension of domestic policy. A country's foreign policy, also called the foreign relations policy, consists of self-interest strategies chosen by the state to safeguard its national interests and to achieve its goals within international relations milieu. The approaches are strategically employed to interact with other countries. In recent times, due to the deepening level of globalization and transnational activities, the states will also have to interact with non-state actors. Even though there may be as much difference among the thinkers on the issue as may be thinkers. But, one thing is almost settled on the issue that is foreign policy is a dynamic notion and India is no exception. Despite the change in Indian political establishment the foreign policy may not find a see change.No doubt the change in personality may fetch a bit change under the ambit of already defined paradigm. Foreign policy has been defined by Modelski as "the system of activities evolved by communities for changing the behavior of other states and for adjusting their own activities to the international environment". He adds that the most significant assignment of foreign policy must be to "throw light on the ways in which states attempt to change, and succeed in changing, the behavior of other states." Hugh Gibson has defined foreign policy as "a well rounded, comprehensive plan, based on knowledge and experience, for conducting the business of government with the rest of the world. It is aimed at promoting and protecting the interests of the nation." According to Northedge , foreign policy is an interaction between forces originating outside the country's borders and those working within them. Hartman has described the foreign policy "It is a systematic statement of deliberately selected national interests." So, the prominence in every definition is on conduct of states to adjust their their own actions and, if possible, alter or control the behavior of other states, with the view of serving their national interests.

According to Professor Mahendra Kumar, this is an incomplete and imperfect meaning of foreign policy. A change in behavior of other states may not always be desirable. At times, it may be desirable to ensure continuation of the same behavior of others. And , at yet another time, it may become necessary to make certain adjustments in one's own behavior. Thus, " The aim of foreign policy should be regulate, and not merely to change, the behavior of other states. Regulation means adjusting the behavior of other states to suit one's own interest as best as possible." though during the cold war period both the United States and the former Soviet Union attempted to modify the behavior of other states to make sure maximum number of bloc supporters , India wanted to regulate the behavior of maximum number of countries to build a strong non-aligned movement. While framing foreign policy, the role of policy makers is undeniably crucial. A lot depends on the vision and ideology of the statesmen who channelize those officials who identify the aims of foreign policy and determine the principles to be followed.

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 23 / 283

3.3.1 Research Publication

Research Papers

Published in

Academic Year 2019

2019

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) - 0.676 Special Issue - 98 | January 2019 | UGC Approved No. 40705
Biodiversity conservation-present scenario and future prospective

Identity and achene morphology in *Eleocharis atropurpurea* (Retz.) J. Presl & C. Presl and *Eleocharis geniculata* (L.) Roem. & Schult. (Cyperaceae)

A. S. Pansare[1#], D. B. Borude[2], R. R. Saswade[3] and A. N. Chandore[2*]

[1]Department of Botany, Dr. S. D. D. Arts College and Commerce and Science College, Wada-421303, District- Palghar, MS, India

[2]Department of Botany, Abasaheb Marathe Arts and New Commerce, Science College, Rajapur-416702, District- Ratnagiri, MS, India

[3]Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk.), Tal- Newasa- 414605, District- Ahmednagar, MS, India

Abstract:

Eleocharis atropurpurea (Retz.) J. Presl & C. Presl and *Eleocharis geniculata* (L.) Roem. & Schult. are generally called as purple spike-rush and *canada spikesedge* respectively. Several taxonomists have confused with *Eleocharis atropurpurea* (Retz.) J. Presl & C. Presl and *Eleocharis geniculata* (L.) Roem. & Schult. (Cyperaceae) and wrongly identified these species in different herbaria. Last few years taxonomists have been described some new taxa of *Eleocharis* and which are closely allied to *Eleocharis atropurpurea*. After examination of various literatures, consultation of herbarium specimens and analysis of different populations of *Eleocharis atropurpurea*, we observed that number of variations in *Eleocharis atropurpurea*.

Another species i.e. *Eleocharis geniculata* is widely distributed throughout the warmer part of the world and in India it is distributed in almost all states. Last few years taxonomists have been described some new taxa of *Eleocharis* and which are closely allied to *E. geniculata*. During herbarium consultation and our filed survey in Maharashtra, we observed that number of variation in *E. geniculata*.

Therefore, present paper provides detailed taxonomic account, range of variations, achenes photographs of different population and detailed of nuts morphology of *E. atropurpurea and E. geniculata*. The paper also provides distinctiveness of *E. atropurpurea* and *E. geniculata*, so that anybody can identify these species easily.

Keywords: *Eleocharis atropurpurea*, *E. geniculata*, Cyperaceae, achene, identity, range of variation

Introduction:

Sedges are usually ignored by botanists as they grow in marshy habitats, have comparatively inconspicuous size, minute non-attractive flowers and non availability of standard literature & suitable stereo microscope to the workers. Good stereo microscope with digital camera enabled us to undertake detailed study on minute flowers and nuts of the family Cyperaceae. The genus *Eleocharis* R. Br. (Cyperaceae) is widely distributed from tropical to temperate regions of both hemispheres (Prasad and Singh, 2002). Last few years taxonomists have been described some new taxa of *Eleocharis* and which are closely allied to *Eleocharis atropurpurea* and *E. geniculata*. During our survey we have observed that number of variation in *E. atropurpurea* and *E. geniculata*, for that reason critically analysis of achene morphology. We have collected specimens from different localities and also consulted different herbaria for study of *E. atropurpurea* and *E. geniculata*. The paper gives detailed taxonomic account of *E. atropurpurea* and *E. geniculata*, detailed achene morphology, habitat photographs, microphotographs, short description, flowering & fruiting period and identification note.

Materials and Methods:

During our field survey the plant material of *E. atropurpurea* and *E. geniculata* were collected and documented from different localities of India. The field data such as distribution, area of occupancy, population size, number of mature individuals, habit, habitat, flower colour and

Scanned by CamScanner

International Journal of Research and Analytical Reviews

An open Access, Peer Reviewed, Refereed, Indexed, online and printed International Research Journal

Approved by UGC I Journal No. 43602

E ISSN 2348-1269
Print ISSN 2349-5138
Impact Factor 5.75

Certificate of Publication

This is to certify that Prof. / Dr. R.R.Saswade has / have contributed a paper as author / co-author to

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH AND ANALYTICAL REVIEWS

Impact Factor 5.75

COSMOS Impact Factor 4.236

Title: QUALITATIVELY PRELIMINARY PHYTOCHEMICAL ANALYSIS OF SOME DIFFERENT WEED SPECIES

and has got published in volume 6, Issue 2, **April – June, 2019.**

The Editor in Chief & The Editorial Board appreciate the Intellectual Contribution of the author / co-author.

R.B.Joshi

Editor in Chief

Website: ijrar.com I Email id: editorsijrar@gmail.com / ijrar1@gmail.com I ESTD: 2014

2019

E ISSN 2348 -1269, PRINT ISSN 2349-5138

ALITATIVELY PRELIMINARY PHYTOCHEMICAL ANALYSIS OF SOME DIFFERENT WEED SPECIES

R.R.Saswade
*Jijamata College Science and Arts Bhenda, Tal. Newasa, Ahmednagar

Received: February 25, 2019 Accepted: March 28, 2019

ABSTRACT: *: A weed is an unwanted plant growth in a place where some other plants are also growing or no other plant has to grow at all. The plants growing in a wrong place i.e. in agriculture fields are often referred to as weeds. The unwanted plants which are growing in crop fields and competing along with the crop plants and have a short vegetation phase with high reproductive potential. The progress of human beings has been associated with the use of plant resources for their livelihood Thus a proper knowledge of the phytochemical constituents of the plants is important, because this information will be desirable for synthesis of new pharmaceutical products. The main objective of current investigation was to study the qualitatively preliminary analysis of some different weed species. Discovery of active compounds and their role in curing diseases from this plant leads its importance. The presence of these secondary bioactive phytochemicals signifies the importance of these medicinal plants as an efficient source of therapeutic agent.*

Key Words: *Preliminary phytochemical analysis, weeds, Ahmednagar.*

)DUCTION

A weed is an unwanted plant growth in a place where some other plants are also growing or no r plant has to grow at all. The plants growing in a wrong place i.e. in agriculture fields are often rred to as weeds. The unwanted plants which are growing in crop fields and competing along with the plants and have a short vegetation phase with high reproductive potential. The progress of human gs has been associated with the use of plant resources for their livelihood.Plants are well known for the mary and secondary metabolites like carbohydrates,Proteins, amino acids and flavonoids,phenolics, cosides,saponins, tannins and terpenoids etc. respectively. These secondary metabolites important dicinal properties to the plants therefore it is mandatory to resolve the type of secondary metabolites ure and antimicrobial. Their bioactivities areidentifying the active components and their side effects and enhance the purify of the pharmacologically important active compounds.In ancient Indian literature it is served that every plant on this planet is useful in industry, medicine and allelopathy.

The phytochemicals like flavonoids, alkaloids, amino acids, glycosides, saponins, steroids, tannins d many others present in the plants are the great reservoirs of many new and potential drugs. nytochemical analysis is now acted as the essential part towards the discovery of useful and novel drugs. creenings for biological activity using simple bioassays have now been added to give a better identification f the usefulness of weeds. So the present investigation has been taken up to evaluate the presence of ifferent Preliminary phytochemicals from the collected weed species of Ahmednagar.

.TERIAL AND METHODS

Co ction and identification of plant material

Weed species were collected from the agricultural fields of Ahmednagar district. The plant samples were identified by Flora. The root portions were cut off and the plants were washed thoroughly under running tap water to free from debris. The leaves and shoot portion of the fresh plant material were chopped into small pieces and dried in shade, finely made powder using Mixer grinder. The leaf powders of the test weeds were stored in polythene bags for the further studies.

Phytochemical Screening

The present study is aimed to provide an inventory of the preliminary phytochemical screening for the detection of various plant constituents. The methodology adopted for the parameter is as follows.

Test for Alkaloids

Wagner's test: A fraction of extract was treated with Wagner's test reagent [1.27 g of iodine and 2 g of potassiumiodide in 100 ml of water] and observed for the formation of reddish brown colour precipitate.

Test for Flavonoids

2019

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) –0.676 Special Issue - 98 | January 2019 | UGC Approved No. 40705
Biodiversity conservation-present scenario and future prespective

Achene morphology of genus *Eleocharis* R. Br. (Cyperaceae) in Konkan regions of Maharashtra

A. S. Pansare[1#], D. B. Borude[2], R. R. Saswade[3] and A. N. Chandore[2*]
[1]Dept. of Botany, Dr. S. D. D. Arts College and Commerce and Science College, Wada- 421303, District- Palghar. MS, India
[2]Dept. of Botany, Abasaheb Marathe Arts and New Commerce, Science College, Rajapur- 416702. District- Ratnagiri. MS, India
[3]Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk.), Tal- Newasa- 414605, District- Ahmednagar, MS, India

Abstract:

The genus *Eleocharis* R. Br. (Cyperaceae) is generally called as a beauty of marsh; it is widely distributed from tropical to temperate regions of both hemispheres with about 300 species (Govaerts, 2018) and 21 taxa reported in India (Prasad and Singh, 2002). In Maharashtra the genus is represented about 6 taxa (Lakshminarasimhan, 1996). During our survey of *Eleocharis*, we have collected about 12 taxa of *Eleocharis* from Konkan regions of Maharashtra, i.e. *Eleocharis acutangula* (Roxb.) Schult., *E. atropurpurea* (Retz.) J.Presl & C.Presl, *E. atropurpurea* var. *vengurlaensis* Shaikh R.I & R.D. Tour, *E. dulcis* (Burm.f.) Trin. ex Hensch., *E. equisetina* C. Presl, *E. geniculata* (L.) Roem. & Schult., *E. konkanensis* Chandore, Borude, Kambale & S.R.Yadav, *E. lankana* subsp. *mohamadii* Wad.Khan, *E. neglecta* Borude, Chandore, Gholave & S.R. Yadav, *E. retroflexa* subsp. *chaetaria* (Roem. & Schult.) T. Koyama, *E. spiralis* (Rottb.) Roem. & Schult. and an interesting taxa of *Eleocharis*.

The paper gives checklist with collection localities, voucher specimens and photographic account of achene morphology. Identification keys based on vegetative and reproductive characters as well as only on achene characters are provided for the taxa.

Key Words: Achene morphology, Cyperaceae, *Eleocharis*, Konkan, Maharashtra, Taxonomy

Introduction:

The genus *Eleocharis* R. Br. is characterized by the leaves are reduced to the bladeless sheaths, inflorescence reduced to a single terminal spike, spikelets few to many flowers, flower bisexual, generally perianth consist of hypogenous bristles, style articulated with the ovary, nut with a beak of persistent style base. Achene, achene surface, perianth bristle and style base characters are of special importance in taxonomy of the genus *Eleocharis*.

Recently four taxa of the genus have been described from the state of Maharashtra viz. *Eleocharis wadoodii* S.R. Yadav, Lekhak & Chandore, *E. atropurpurea* var. *vengurlaensis*, *E. konkanensis* Chandore, Borude, Kambale & S.R. Yadav and *E. neglecta* Borude, Chandore, Gholave & S.R. Yadav (Yadav, *et al.*, 2009; Wadoodkhan, 2015; Chandore, *et al.*, 2016; Borude *et al.*, 2016). *Eleocharis lankana* was described from Sri Lanka in 1974 by T. Koyama (Koyama 1985), later another taxa i.e. *E. lankana* ssp. mohamadii was described by Wadoodkhan from Kolhapur district of Maharashtra (Wadoodkhan, 1998). The paper provides checklist with collection localities, voucher specimens, identification keys and photographic account of achene morphology of genus *Eleocharis* of Konkan. The specimens of *Eleocharis* were collected from various districts from Konkan regions are given in Table 1 and the photographic account of achene morphology are provided in figure 1.

Materials and Methods:

Various aquatic places in Konkan area of Maharashtra were surveyed for collection of *Eleocharis* during the period of last 4 years. During this period regular field visits were made for survey, collection and documentation *Eleocharis*. The specimens were dissected under stereo zoom

Scanned by CamScanner

Research article Available online www.ijsrr.org ISSN: 2279–0543

International Journal of Scientific Research and Reviews

Eleocharis lankana T. Koyama (Cyperaceae) – A new record for Maharashtra state (India)

A. S. Pansare[1*] and R. R. Sasawade[2]

[1] Department of Botany, Arts, Commerce and Science College, Wada- 421303, District- Palghar. MS, India

[2] Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk.), Tal- Newasa, District- Ahmednagar, MS, India

ABSTRACT:

Eleocharis lankana T. Koyama (Cyperaceae) has reported for the first time from Maharashtra state of India. The present paper provides a brief description of the species, its phenology, colour photo plates for easy identification. A note on the identity of *E. lankana* has been provided.

KEYWORDS: *Eleocharis lankana*, new record, coastal region, Konkan.

*Corresponding Author

Mr. Anup S. Pansare.

Assistant Professor,

Department of Botany,

Dr. S. D. D. Arts College & Commerce & Science College, Wada.

Tal. - Wada, Dist. - Palghar. Maharashtra, India. PIN - 421 303.

E-mail: anupunipune@gmail.com

Phone: 9766459988

प्रभारी प्राचार्य
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय
ज्ञानेश्वरनगर, ता.नेवासा, जि.अहमदनगर

2019

[VOLUME 6 | ISSUE 2 | APRIL – JUNE 2019]
http://ijrar.com/

e ISSN 2348 –1269, Print ISSN 2349-5138 (16) 3
Cosmos Impact Factor 4.236

DERIVATIZATION FINGER PRINTING ANALYSIS OF THE AMARANTHUS TRICOLOR LEAVES USING HPTLC METHODS

Sable K. V[1] & Arsule C. S[2]. & Saswade R. R.[3]

1.New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar. (M.S.)
2.New Arts, Commerce and Science College, Ahmednagar.(M.S.)
3.Jijamata College Science and Arts Bhende,Tal. Newasa, Ahmednagar.(M.S.)

Received: February 10, 2019 Accepted: March 30, 2019

ABSTRACT: *: A continuous and widespread use of medicinal plants throughout the world has enhanced the concern over their safety, efficacy and quality of natural products. Thus a proper knowledge of the phytochemical constituents of the plants is important, because this information will be desirable for synthesis of new pharmaceutical products.The present study is derivatization fingerprinting analysis of the Amaranthus tricolorleavesusing HPTLC methods. The leaves methanol extracts were subjected to column chromatography and elutes were collected. The collected elutes were analysed using HPTLC.The collected elutes were showed the presence of different compounds in the HPTLC analysis, further proved the presence themaximum % area 43.70 of 0.60 maximum Rf values are before derivatization at 366nm and 36.78 maximum % area present of 0.58maximum Rf values after derivatization at 366nm from HPTLC. There are different Rf values were identified. With the above Rf values we have concluded the presence of different phytoconstituents compounds.*

Key Words: *Amaranthus tricolorleaf extracts; phytochemical compounds; HPTLC.Maximum*

INTRODUCTION

A continuous and widespread use of medicinal plants throughout the world has enhanced the concern over their safety, efficacy and quality of natural products. Thus a proper knowledge of the phytochemical constituents of the plants is important, because this information will be desirable for synthesis of new pharmaceutical products.Chromatography techniques are tools for the separation and identification of the bioactive compounds. High performance thin layer chromatography can be applied for this identification. HPTLC finger print analysis help in the identification of the phytochemical constituents of the plant. Plants are well known for the primary and secondary metabolites like carbohydrates, proteins and amino acids and flavonoids, phenolics, glucosides, saponins, tannins, terpenoids and coumarins etc. These secondary metabolites impart medicinal properties to the plants.Therefore, it is mandatory to resolve the type of secondary metabolites, nature and their pharmacological, antimicrobial and clinical research, to enhance the purity of the pharmacologically important active compounds.

*Amaranthus tricolor*is widely distributed in the regions Maharashtra. The methanolic extracts of the plant possess antidiarrheal, antibacterial and antioxidant.Ethno medicinally the Amaranthusplant is used as a source to treat several disorders. The juice of the leaf is used to treat fevers, urinary troubles, diarrhoea and dysentery. The seed is used as a poultice for broken ribs. With the above information the present study was focused towards the HPTLC finger printing analysis of the medicinally important weed *Amaranthus tricolor.*

MATERIALS AND METHODS

Collection of plant material and preparation of crude extract

Fresh plant leaves of *Amaranthus tricolor* were collected fromAhmednagar. The leaves are thoroughly washed through tap water and dried under shade for 3-5 days. The dried leaves are grcund to fine powder and stored in polythene bags for further use.

Preparation of methanolic extract

Sample preparation: 1.0 g powder (of each sample) was extracted in 10 mL methanol. It was sonicated for 10 min and kept standing overnight, filtered using Whatmann filter paper No.1. The individual filtrate obtained was further used for HPTLC analysis.

EFFECT OF 6BA ON SEEDLING GROWTH AND PEROXIDASE ISOZYME PROFILES IN MUNGBEAN (*Vignaradiata*L.)

[1]Shinde P.S., [2] Khose A.H., [3] Nawale R.V.

[1 2 3]Department of Botany
Jijamata College of Science and Arts, Dnyneshwarnagar,
Bhenda- 414605, Maharashtra (India)

***Abstract*:** Effect of 6 BA (6-benzylaminopurine) on seed germination; early seedling growth and peroxidase isozyme profiles was evaluated on Mung bean *(Vignaradiata)*, subjected to treatment with five different concentrations of 6BA (1mM to 5mM). All concentrations showed reduced root length, shoot length and seedling length compared to control. The widths of the shoot get increased in each concentration. Poly acrylamide gel electrophoresis analysis of peroxidase isozymes of 8 day control showed the presence of three distinct peroxidase isozymes. The concentration of 2mM (6 BA) treated seedlings showed four bands of peroxidase isozymes. 5mM treated seedlings showed presence of 5 peroxidase isozyme bands. Increase in peroxidase isozyme bands in treated seedling might be due to overexpression of peroxidase gene induced by 6 BA.

***Keywords*-6 BA (6-benzylaminopurine), peroxidase isozyme, Mung bean**

INTRODUCTION

6-Benzylaminopurine, benzyladenine or BAP is a first-generation synthetic cytokinin that elicits plant growth and development responses, by stimulating cell division. It is an inhibitor of respiratory kinase in plants, and increases post-harvest life of green vegetables. Influence of cytokinin as 6-benzylaminopurine (BAP) in combination with other methods on postharvest green color retention on broccoli heads and asparagus spears, showed positive results for quality retention. Plant hormones affect seed germination and dormancy by acting on different parts of the seed. The present work is carried out to investigate the effects of plant growth regulator (6BA) on seed germination, seedling growth and peroxidase isozymes.

Peroxidases are involved in many physiological processes in plants, involving responses to biotic and abiotic stresses. They are also involved in scavenging of reactive oxygen species,which are partially reduced forms of atmospheric oxygen, highly reactive, and capable of causing oxidative damage to the cell.

MATERIAL AND METHODS

Healthy and uniform seeds of Mung bean *(Vignaradiata*L.*)* were presoaked in tap water for 8 hours and then subjected to treatment with 1mM, 2mM, 3mM, 4mM, and 5mM concentration of 6 BA (6-benzylaminopurine) for 2 hours. At the end of the treatment, the seeds were washed thoroughly under running tap water, in order to remove excess of chemical and then placed for germination. Simultaneously untreated seeds were kept for germination and used as control. Percent seed germination, length of shoot, root and seedling height, were calculated from seeds kept for germination in

EFFECT OF PHYSICOCHEMICAL AND BIOLOGICAL PARAMETERS ON QUALITY OF WATER OF ABANDONED QUARRIES FROM NEWASA TAHSIL

[1*]Nawale R.V., [2] Dr. Salve A.N

[1] Assistant Professor, PG Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhende-414605, Ahmednaghar

[2] Associate Prof. Government Institute of Science, Aurangabad

ABSTRACT:In the present investigation, physico-chemical and biological analyses of eight water bodies were done to know the seasonal variation in the algal communities with respect to changing physicochemical parameter of the water, conducting the status and monitoring of quarries water resources. The concentration of parameter ranged as: Temp.(23-26^{0}C), pH(6-7.5), turbidity(3.8-48.1 NTU), Totalsolids (400-3200mg/L),freeCO_2(10.6-77 mg/L),DO(11.35 to 18.24 mg/L), chlorides(15.62 to 259.86 mg/L),hardness(74-520mg/L),Calcium(15.23-108.22mg/L),Mg(7.31-67.3mg/L) . This water leads to the growth of various algae (macrophytes) like *Chara, Nitella, Enteromorpha, Cadophora*, along with this Microscopic forms like *Chlymadomonas, Clastorium, Cosmarium, Scenedesmus,* Blue green algae like *Spirullina, Oscillatoria, Anebena* and green form like *Euglena* and *Pediastrum* are the common algal forms occurring in this water bodies. The results suggested that water sample from site no.2 and 6 is not suitable for public consumption and agricultural purposes.

Keywords: Physico-chemical, algal diversity, quarries

1) INTRODUCTION

Quarrying is a form of **surface mining** used when the Rock is close to the surface of the land. For necessity of difference Rocks that huge place dugged and gap filled with water naturally coming from the heart of the land and some of the water of Rain, this homogeneous mixture different water resource collected in one dogged tank is called as quarries. Water from quarries used for public consumption and agricultural purposes.

In Newasa Tahsil, most of the quarries are abandoned and left as giant pit. Then they refill with water and become small lake or pond. Most of the quarries are considered to be unsafe, unstable, and unusable.

For the human and industrial growth, water is considered to be the main requirement. Increase in population and industrialization, the demand of the freshwater increases in the last decades. This demand is somehow fulfilled by the waters from quarries which provide the water for human life and agriculture purposes. Due to the waste discharged from the human and industrial activities, the quality of water has deteriorated which affects human as well as aquatic life. According to WHO, CPCB, BIS, ICMR, the water quality of about 70% water resources was contaminated due to pollutants in India and some of the water was too poor for human consumption (Ramakrishnaiah et al., 2009; Jindal and Sharma, 2010). Assessment of quality of water using various parameters (physico-chemical and biological) and the different ways and techniques to protect the river water have been reported in the literature (Santosh et al., 2008; Yisa and Jimoh, 2010; Shah et al., 2015).

Materials Chemistry and Physics 231 (2019) 233–243

Contents lists available at ScienceDirect

Materials Chemistry and Physics

journal homepage: www.elsevier.com/locate/matchemphys

Highly efficient heterogeneous Fenton activities of magnetic β-cyclodextrin (Fe) framework for Eriochrome black T degradation

Aniruddha Gogoi[a,*], Madhukar Navgire[b], Kanak Chandra Sarma[a], Parikshit Gogoi[c,**]

[a] Department of Instrumentation & USIC, Gauhati University, Guwahati, 781014, Assam, India
[b] Department of Chemistry, Jijamata College of Science & Arts, Bhende, Ahmednagar, Maharashtra, India
[c] Department of Chemistry, Nowgong College, Nagaon, 782001, Assam, India

HIGHLIGHTS

- β-cyclodextrin (β-CD) coated magnetic Fe_3O_4nanocomposite was prepared by chemical co-precipitation method.
- Material was used as an efficient Fenton catalyst for the degradation of Eriochrome black T.
- β-CD enhanced the surface activity and controlled the leaching of iron from catalyst.

ARTICLE INFO

Keywords:
β-cyclodextrin
Magnetic nanocomposite
Heterogeneous catalyst
Fenton reaction
Degradation efficiency

ABSTRACT

Advanced Oxidation Processes (AOP) are the emerging techniques for removing organic pollutants from industrial water streams. However, to establish such a method for industrial applications successfully the knowledgebase of complete mechanism is still incomplete. Herein, β-cyclodextrin coated magnetic Fe_3O_4 nanocompositewas prepared to enhance the stability and surface activity of Fe_3O_4. β-cyclodextrin provides more number of surface active groups on the nanoparticles to increase the catalytic activity and stabilizing the particles by preventing aggregation. The material was tested for the degradation of Eriochrome black T (EBT) by the reactive hydroxyl radicals, produced from the decomposition of H_2O_2 in an AOP. The catalyst has the particle size in the range of 10 ± 2 nm and saturation magnetization value of 45 emu/g, effective for easy separation. The studies focus to evaluate the degradation efficiency of the catalyst by considering various parameters viz. pH, H_2O_2 dose and catalyst amount at room temperature in a heterogeneous Fenton reaction. LCMS studies show the formation of small degraded products like Prop-1-en-1-ol, Glyoxylic acid etc. after reaction. Our observation implies that β-cyclodextrin coated magnetic nanocomposite has much higher catalytic activity than pure Fe_3O_4 for degradation of EBT in aqueous medium.

1. Introduction

Recently, toxic and non-biodegradable dye wastewater form various industries create concern to human and ecology. Numerous techniques such as adsorption, coagulation and flocculation, membrane filtration, chemical oxidation etc., have been adopted to eliminate the persistent dyes released into environment [1]. As compared to other methods, a classic AOP involving the reaction of Fe^{2+} and H_2O_2 to generate · OH, called Fenton reaction has been emerging one due to its capability to destructmost of the recalcitrant organic pollutants by completely decomposing and mineralizing into low-molecule-weight nontoxic compounds and finally to mineral end products at mild operating conditions. The · OH radical has high redox potential (of 2.8 V/SHE)and very reactive due to the presence of unpaired electron on oxygen atom and reported to be responsible for the high efficiency in Fenton reactions [2,3]. AOPs are vital tools for environmental technology and should be placed in a more scientific and engineering basis. However, the exact mechanisms of AOPs is still lacking and design the most efficient AOP system for a given pollutant is challenging for which it is a key issue of present research [4,5].

The use of magnetic Fe_3O_4 and its composites in heterogeneous Fenton reaction have advantages over other materials due to their easy separation, where the magnetic materials can be recovered from the reaction system for reuse by using an external magnet [4,5]. On the

* Corresponding author.
** Corresponding author.
E-mail addresses: aniruddha.gogoi@gmail.com (A. Gogoi), parikk100@gmail.com (P. Gogoi).

https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2019.04.013
Received 20 July 2018; Received in revised form 4 April 2019; Accepted 5 April 2019
Available online 08 April 2019
0254-0584/ © 2019 Elsevier B.V. All rights reserved.

2019 - 2022

2019

BILINGUAL PUBLISHING CO.

Company Registration Number: 32307000X

Acceptance Letter

Dear Author(s): Madhukar Navgire, Akash Nagare, Ganesh Kale, Sandesh Bhitre,

I am pleased to inform you that your article entitled "***Synthesis, Characterization and Applications of MoO3-Fe3O4 Nanocomposite Material (OJS ID: 1124)***" has been accepted for publication in ***Journal of Metallic Material Research (ISSN Online: 2630-5135)*** after successfully passing the peer-review process and revisions made by the authors. All of the accepted manuscripts in this journal will go under advanced English editing by our editors. The English editor's comments will be sent to the authors before we prepare the pre-publication version. The date of acceptance in published article will be the date after the author(s) correct/confirm the English edited version of the manuscript and the manuscript passes the quality checks. You will receive the galley proof of the final revision after all of the quality control checks and prior to publishing the article.

Thank you for your excellent contribution to our journal.

Trista
Managing Editor, Editorial Office
Journal of Metallic Material Research
BILINGUAL PUBLISHING CO
21 October 2019

We have three payment options available. Please note that Bilingual Publishing Co accepts payment in USD or SGD.

1. PayPal
Payments are accepted through our PayPal account at https://www.paypal.com. Our PayPal recipient email address is *paypal@bilpublishing.com*.

2. Alipay / WeChat
You can scan the QR code on the right side and make the payment directly.

3. Bank Transfer
Account Name: BILINGUAL PUBLISHING CO
Bank Name: Oversea-Chinese Banking Corporation Limited
Bank Address: OCBC Centre floor 9 65 Chulia Street, Singapore 049513
Swift Code: OCBCSGSG
USD Account No.: 503407306301
SGD Account No.: 712500925001

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal*
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 103- Agriculture : Problems and Prospects in Maharashtra
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

INDEX

No.	Title of the Paper — Author's Name	Page No.
1	Indian Ariculture Prices : Challege Before Indian Economy — **Dr. Sambhaji Kale & Akshay Kale**	05
2	Problem of Production Oil Seed Crop in India - A Case Study Soybean Crop — **Dr. Archana Antre**	11
3	Agricultural Development in Maharashtra Problems and Prospects — **Bagwan Juber Ejaj**	14
4	Agriculture System: Conventional Verses Sustainable — **Dr. Bejamee G. Lobo**	22
5	Agrarian Distress in Indian Agriculture : Issues and Remedies — **Dr. Bhausaheb Deshmukh**	26
6	Problems of Agricultural in Maharashtra — **Dr. Pankaj Nikam**	33
7	Agriculture Market in India — **Dr. V. H. Patil**	37
8	Crop Insurance Scheme in Maharashtra - A review — **Dr. V. S. Joshi**	40
9	Economic Growth and Agriculture Sector — **Dr. Prakash Rodiya**	43
10	Effect of FDI on Agriculture in India — **Dr. Sayyad Mahejabin Dildar**	49
11	Challenges of Agricultural Sector in Maharashtra — **Dr. V. R. Desai**	53
12	Farmer's Suicides in the Vidarbha Region of Maharashtra — **Dr. Manohar Kanawade**	58
13	Agricultural Growth in India : Opportunities and Challenges — **Dr. Balasaheb Lamdade**	66
14	A Role of Agriculture Sector in Indian Economy — **Dr. Parag Kadam**	72
15	Indian Agricultural Sector — **Dr. Suhas Avhad & Dr. Balasaheb Wakchure**	77
16	Problems and Consequences of Farmers in Maharashtra — **Dnyanesh Mahatekar & Rupali Jadhav**	80
17	Beekeeping for Sustainable Development of Agricultural Sector of India — **Mr. Devdatta Shete**	83
18	Agriculture in Maharashtra: Strength and opportunities — **Mr. Mangesh Shirsath**	88
19	Crop Insurance Scheme in India — **Niwrutti Nanwate**	92
20	An Evaluation of the Performance of Agri Export Zones in Maharashtra — **Prof. Kiran Gholap**	97
21	Agricultural Marketing: Problems and Prospects — **Prof. Nilofar Shaikh**	103
22	Analysis of Dr. B. R. Ambedkar's Model of State Socialism — **Mr. Rajshekhar Nillolu**	108
23	Agricultural Finance in India — **Prof. Pravin More**	111
24	Agriculture Problems and Prospects in Maharashtrawith Special Reference to farm Loan Waiver — **Siddhi Jagdale**	114
25	A Study on Development of Co-operative Movement in Five Year Plans — **Dr. Suvarna Kurkute**	121
26	India Tourism Industry in world, Asia and Pacific Region — **Mr. S. R. Gangawane**	126
27	Analysis of Financial Inclusion Through RRBs and Commercial Banks — **Prin. Dr. Mrs. P. S. Gaikwad**	133

'RESEARCH JOURNEY' *International E- Research Journal*
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 141 – Agricultural Productivity
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

Indian Ariculture Productivity and Price Challege Before Indian Farmers

Dr. Sambhaji Bhaurao Kale
Head Dept of Economics,
Jijamata College Bhende B-K

Akshay S Kale
Ph.D Reserch Student ,
Shivaji University Kolhapur.

Introduction :-

India is an Agrian country with around 70 percent of its people directly or indirectly depend on agriculture related sector . Marketing of his produce and ariculture prices is the most important activity in farmers life and future . Main problems of agriculture sector is a financial future decision , agriculture prices, unplanned crop pattern , labour availability and other agriculture related issue . Many developed countries have made protection for the agriculture sector but Indian agriculture faced various problems in agriculture finance , prices so farmers economical condition is very critical and low income . The recent trends in Indian agriculture showing that critical situation of agriculture sector in the country. In recent period several unfavorable things such as suicides of farmers in many advanced states of the country. Has made great attention policy makers, researchers and media. Many studies conducted by individuals and institutions clearly stated that the frusta rated conditions of farmers which driven to take the extreme step of suicide by farmers. To increase the income of the farmers, the poor of the country have to pay more. This practice will create the problem to allocate inefficiency in the country . Subsidizing farmers through higher product prices is an inefficient method because it penalizes the consumer with higher prices. Also it means large farmers will benefit the most. They have received more than they need but small farmers are still struggling. Farmers use fertilizers in the huge quantity to increase their production but it creates problems for those peoples who do not get benefits from this increment in the production.

Measures To Improve Agricultural Price Policy:

Thus the agricultural price policy which was introduced In India, the price policy was first introduced in 1947 after independence made a compromise with the situation and followed a variable policy of progressive decontrol in 1947 and Again in 1950 Foodgrains Procurement Committee was appointed which introduced the system of rationing and control in the supply of foodgrains in the country then a partial control in 1955. Then in 1959, the government introduced the state trading in foodgrains particularly in rice and wheat. The main objective of the price policy in India was to protect the interests of consumers. In this policy no attention was paid to provide incentive price to farmers. It was only in 1964, a clear-cut policy was introduced for providing incentive price to farmers in 1964, the government introduced food zones for imposing restriction on the movement of foodgrains from one zone to another in order to enforce stability in agricultural prices.

In 1965, the Agricultural Price Commission was set up which announced the minimum support prices and procurement prices in the successive years in order to guarantee minimum

2019

2019-20

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 141 – Agricultural Productivity
UGC Approved Journal

ISSN : 2348-7143
February-2019

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Study of Concept and Scope of Agri Tourism	Dr. Sanjay B. Shinde	07
2	Current Trend of Agricultural Productivity in India	Dr. S. J. Deshmukh, Prof. D.N. Khedekar	10
3	Indian Ariculture Productivity and Price Challege Before Indian Farmers	Dr. Sambhaji Kale & Akshay Kale	15
4	Climate Change and its Impact on Agriculture Sector in Maharashtra	Prof. K. S. Kamble	21
5	A Study of Agricultural Productivity in the Context of Indian Economy	Dr. Parag Kadam	25
6	Outputs from modern Indian Agriculture	Dr. S. J. Deshmukh & Dr. N. H. Bhise	31
7	Problems in Agriculture Marketing in India	Dr. Ajaykumar Palwe	36
8	Low Productivity in Indian Agriculture	Dr. Vinod Mane	39
9	२१ व्या शतकातील भारतीय कृषी क्षेत्रापुढील आव्हाने व संधी	प्रा. ए. एच घोंगडे	43
10	परंपरागत व आधुनिक शेतीची उत्पादकता	प्रा. एम. के. सानप	49
11	भारतीय शेतीची उत्पादकता आणि जागतिकीकरण	डॉ. सुरेखा भिंगारदिवे	51
.12	हरितगृह शेती पद्धतीचा शेती उत्पादकतेवर झालेला परिणाम	डॉ. हनुमंत शिंदे, डॉ. प्रवीण विखे	55
13	भारतीय शेतीची अल्प उत्पादकता	प्रा. दिनेश घुगे	59
14	जागतिकीकरण	प्रा. अरुण राख	62
15	शेतीच्या अल्प उत्पादकातेची कारणे व उपाय	डॉ. विश्वनाथ कोक्कर	64
16	कापूस उत्पादक शेतकऱ्यांच्या समस्या	प्रा. आर. इ. दगडखैर	69
17	महाराष्ट्रातील कृषी विपणन व्यवस्था	राकेश गाढे	73
18	भारतीय शेतीची उत्पादकता	डॉ. सुभाष देशमुख व श्रीमती भारती दारकुंडे	77
19	भारतातील शेती उत्पादकता सद्यस्थिती : समस्या व उपाययोजना	डॉ. हनुमंत शिंदे	83

Our Editors have reviewed paper with experts' committee, and they have checked the paper on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers ar responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republis these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 103- Agriculture : Problems and Prospects in Maharashtra
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

Indian Ariculture Prices : Challege Before Indian Economy

Dr. Sambhaji Bhaurao Kale
Head, Dept of Economics,
Jijamata College Bhende B-K

Akshay S. Kale
Ph. D. Reserch Student,
Shivaji University Kolhapur

Introduction :-

India is an Agrian country with around 60 - 70 percent of its people directly or indirectly depend on agriculture related sector . Marketing of his produce is the most important activity of a farmer. Main problems of agriculture sector is a financial future decision , agriculture prices, unplanned crop pattern , labour availability and other agriculture related issue . Many developed countries have made protection for the agriculture sector but Indian agriculture faced various problems in agriculture finance , prices so farmers economical condition is very critical and low income . The recent trends in Indian agriculture showing that critical situation of agriculture sector in the country. In recent period several unfavorable things such as suicides of farmers in many advanced states of the country. Has made great attention policy makers, researchers and media. Many studies conducted by individuals and institutions clearly stated that the frusta rated conditions of farmers which driven to take the extreme step of suicide by farmers. To increase the income of the farmers, the poor of the country have to pay more. This practice will create the problem to allocate inefficiency in the country .Subsidizing farmers through higher product prices is an inefficient method because it penalizes the consumer with higher prices. Also it means large farmers will benefit the most. They have received more than they need but small farmers are still struggling.

Farmers use fertilizers in the huge quantity to increase their production but it creates problems for those peoples who do not get benefits from this increment in the production.

Measures To Improve Agricultural Price Policy:

Thus the agricultural price policy which was introduced In India, the price policy was first introduced in 1947 after independence made a compromise with the situation and followed a variable policy of progressive decontrol in 1947 and Again in 1950 Foodgrains Procurement Committee was appointed which introduced the system of rationing and control in the supply of foodgrains in the country then a partial control in 1955. Then in 1959, the government introduced the state trading in foodgrains particularly in rice and wheat. The main objective of the price policy in India was to protect the interests of consumers. In this policy no attention was paid to provide incentive price to farmers. It was only in 1964, a clear-cut policy was introduced for providing incentive price to farmers in 1964, the government introduced food zones for imposing restriction on the movement of foodgrains from one zone to another in order to enforce stability in agricultural prices.

In 1965, the Agricultural Price Commission was set up which announced the minimum support prices and procurement prices in the successive years in order to guarantee minimum

2018 - 2019

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318

Vidyawarta®
Peer-Reviewed International Publication

February 2019
Special Issue

01

ISSN :2319 9318

MAH/MUL/ 03051/2012

आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक शोध पत्रिका

विद्यावार्ता™

State Level Seminar on

'Cultural Aspects in Indian Literature'

Sponsored by,

Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by,

Department of English

Shri Marutrao Ghule Patil Shikshan Sanstha's

JIJAMATA COLLEGE OF SCIENCE AND ARTS

At. Bhende (Bk). Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar, Maharashtra State, PIN -414605,
Phone : 02427255304, Website: www.jijamatacollegebhende.com

Winner of SPP University's Best Rural College Award &
Re-accredited at 'B+' Grade by NAAC (3rd Cycle), Recipient of DST-FIST 2014

Date: 12th and 13th February 2019

Guest Editors

Vijay Adsure

Mohini Sathe

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal | Impact Factor 6.021 (IIJIF)

निष्कर्ष

संत तुलसीदास का जीवन अत्यंत व्यापक है। उन्होंने जीवन के किसी एक अंग विशेष का ग्रहण न कर उसके समूचे रूप का चित्रण किया है। संत तुलसी की पहुच मानव जीवन की सूक्ष्म से सूक्ष्म दशाओं और वृत्तियों तक थी। समन्वय, लोकमंगल, आदर्शवाद, रामराज्य की परिकल्पना आदि के माध्यम से संत तुलसीदास ने जो शिक्षा समाज को दी है, उसकी जरूरत उस समय तो थी ही, पर आज उससे भी ज्यादा जरूरत है। इसीलिए कहा जाता है कि संत तुलसीदास अपने समय के साहित्य लेखक है। तुलसीदास का साहित्य आज भी वर्तमान समय का पथप्रदर्शन करने मे सक्षम है। यही उनके काव्य की प्रासंगिकता तथा सामाजिक उपादेयता है।

संदर्भसूची

१. हिंदी साहित्य का इतिहास
– डॉ. माधव सोनटक्के
२. हिंदी साहित्य का इतिहास
– रामचंद्र शुक्ल
३. भक्ति–काव्य का मूल्यांकन
– डॉ. वेदव्रत शर्मा
४. बीसवी सदी का रामकथा साहित्य
– डॉ. हरिणी रानी आगर
५. भारतीय संतो का साहित्यिक योगदान
– प्रा. संजय महेर

❑❑❑

26

Literature as a Scholastic Accumulation of Society

Prof. Smt. Sathe Mohini G.
Assistant Prof. in English, Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar

Literature is a scholastic accumulation of society. It has been widely recognized truth that literature is a mirror of society. It is the harmonious beautification of society. It develops our insight. Modern world of net and web is greatly detached and fragmented but literature never looses its power and impact over human civilization. It cultivates our internal and external world. It has its efficacy to transform human mindset.

It offers us an opportunity to express our views and angles. Literature captures the worldwide history, culture, tradition, convention and so on. Lit is studied in so many movements, periods, genres, approaches or ism etc. Through this one get acknowledged with various aspects and panorama of literature. Variety of literary pieces exhibits the enormous subjects. Here we get acquainted with the lit written by Kamala Das, Tarabai Shinde, Imtiaz Dharker .Mamta Kalia etc whose poems were a projection of their thoughts and ideals in relation with patriarchy and male chauvinism. Their defiance inherent patriarchy dragged controversy in literary world. Somehow they had feministic attitude and had the views related to gender equality. These and other so many writers tried to manifest themselves to establish the equality which has been offered by our constitution.

As Simon de Beauvoir put it "one is not born but rather becomes a woman....." Woman and womanliness is the product of this man

2019

Research Journey
The Online Journal | ISSN No 2348-7143
RESEARCH JOURNEY
Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January-2019 Special Issue –95

Issues in Postcolonial Indian English Literature

Guest Editor: **Dr. R. K. Aher**
Principal,
New Arts, Commerce and Science College, Parner

Executive Editor: **Ashok More**
Head, Department of English,
New Arts, Commerce and Science College, Parner

Chief Editor: **Dr. Dhanraj T. Dhangar**
MGV's Arts and Commerce College, Yeola

This Journal is indexed in : -
University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
For Details Visit To : www.researchjourney.net

2019 (2018-19)

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 95- Issues in Postcolonial Indian English Literature
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

Impact of Globalisation on The Underclass Characters in Aravind Adiga's *Last Man In Tower*

Ashok More & Vijay Adsure
New Arts, Commerce and Science College,
Parner, Ahmednagar

Abstract:

The paper attempts to study how Globalisation and urbanisation affects every milieu of the post-independent Indian society and its representation in Indian English Literature. Aravind Adiga in his literary works dealt with struggle of the underclass for survival. The underclass characters are victims of globalisation, neocolonialism, imperialism and urbanisation in post independent India. In Aravavind Adiga's novels, Balaram in The White Tiger, Mastarji i.e. retired school teacher in Last Man in Tower and the underclass character characters in twelve stories in Between the Assassination. After independence, India lead by the cultured elite political leaders who initiate cultural imperialism. Indian state policy formed on linguistic diversity, multicultural, multireligious and multiethnic forces. There is racial discrimination, financial exploitation, subjugated media, oppression and uneven laws which leads sufferings of the subaltern.

Key words: Postcolonialism, Subaltern, Colonialism, Cultural Imperialism, Urbanisation

Aravind Adiga was born in Madras in 1974. He is novelist, short story writer and columnist for magazines. Aravind Adiga's novel, *The White Tiger*, won the 2008 Booker Prize. He is the fourth Indian-born author to win Booker Prize, after Salman Rushdie, Arundhati Roy and Kiran Desai. The novel studies the contrast between India's rise as a modern global economy and the lead character, Balram, who comes from crushing rural poverty. Adiga's second collection of 12 stories *Between the Assassinations* was released in India in November 2008 and in the US and UK in mid-2009. The book features twelve interlinked short stories. The third published novel, *Last Man in Tower*, was published in the UK in 2011.

The Indian English Literature emerged as a mirror to the society. The writers of pre-independence era presented the issues such as nationalism, Gandhian ideology, the struggle for independence and social and economic issues such as caste discrimination, poverty and industrial development. However, in the post-independence era, the focus shifted to the colonial period, the re-examination of Imperialism, multiculturalism, the psychoanalysis of identity, cultural hegemony and neo-colonialism. It exposes many serious problems faced by the Indian. Consequently, there is great debate on the problem and its priority. Along with corruption, problems like the negative impacts of globalization, social inequality, religious tension and conflict between social classes also present a case for being the largest hindrance to the progression of India. These vital issues are the prime concerns of the writer and are strongly presented in relation to Indian politics, culture and society. In his literary works, the characters exhibit the corruption and play as the catalyst for virtual plot development. The novels and short stories precisely portray a dark side of everyday India where corruption is common and often necessary for career advancement or societal reputation. It is mainly manifested in the voice of

2019

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318

Vidyawarta®
Peer-Reviewed International Publication

February 2019
Special Issue

01

MAH/MUL/ 03051/2012 ISSN :2319 9318

आंतरविद्याशाखीय बहुभाषिक शोध पत्रिका
विद्यावार्ता™

State Level Seminar on

'Cultural Aspects in Indian Literature'

Sponsored by,

Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by,

Department of English

Shri Marutrao Ghule Patil Shikshan Sanstha's

JIJAMATA COLLEGE OF SCIENCE AND ARTS

At. Bhende (Bk). Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar, Maharashtra State, PIN -414605,
Phone : 02427255304, Website: www.jijamatacollegebhende.com

Winner of SPP University's Best Rural College Award &
Re-accredited at B+' Grade by NAAC (3rd Cycle), Recipient of DST-FIST 2014

Date: 12th and 13th February 2019

Guest Editors

Vijay Adsure

Mohini Sathe

Reg.No.U74120 MH2013 PTC 251205

Harshwardhan Publication Pvt.Ltd.
At.Post.Limbaganesh.Tq.Dist.Beed
Pin-431126 (Maharashtra) Cell:07588057695,09850203295
harshwardhanpubli@gmail.com, vidyawarta@gmail.com

All Types Educational & Reference Book Publisher & Distributors / www.vidyawarta.com

❖विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 6.021 (IIJIF)

(2018-19)

28

'The Namesake': Semiotic version into Cinematic medium

Prof. Adsure Vijay Damodar
Jijamata College of Arts and Science,
Dnyaneswarnagar, Bhende BK. Tal. Newasa,
Dist. Ahmednagar

'The art works split into two categories: those that I like and those that I do not like'- Anton Chekov.

In the 1890s, films incepted and from very beginning film have been relying on three major sources: Books, Plays, and Original Screenplays. The history of literature and film goes all the way back to 1902. Film adaptations of literary texts remain a theoretical grey area within film studies, literary criticism. Novels and films are categorically different medium, sharing the features of narrative techniques. The present study deals with the novel 'The Namesake' by Jhumpa Lahiri and its cinematization by Mira Nair accepting the same title 'The Namesake' for her film too. Both book and film have become popular and achieved much acclaim.

Both Lahiri and Nair turn to the past to recreate a history of South Asian American citizenship, mapping the production of immigrant citizen-subjects through the socio-political landscapes of Boston, New York, and Calcutta in the 1970s and 1980s.' Multicultural heterogeneity, national identity, diaspora and hallow citizenship has remarkably delineated in both of artistic work. Jhumpa Lahiri's novel which is critically acclaimed and commercially successful and the faithful adaptation of it for movie is remarkable.

'The Namesake' tells the story of the Ganguli family – from the young marriage of Ashima and Ashoke and their departure from India to New York, to their son, Gogol, as a young adult. The novel revolves around the protagonist of The Namesake, Nikhil Gogol Ganguli, a young boy with conspicuous similarities with the author. He was born to the immigrant parents from West Bengal as the novelist. He grows up in New England in the 1980s. Ashoke (Irrfan Khan) and Ashima (Tabu) jet off from hot Calcutta to a wintry New York to begin their new life together. Virtual strangers to one another - like most newlywed Hindu couples, and now living in a very strange land, their relationship quickly takes a turn when Ashima gives birth to a son. Under pressure to name him quickly, Ashoke declares Gogol as a name. He thinks that Gogol name may remain a link to a secret past and a better future. As a first-generation American teenager, Gogol must learn to tread a razor-thin line between his Hindu roots and his American birthright in the search for his own identity.

The Namesake' is narrated by a third person omniscient raconteur who describes the lives of the Gangulys from 1968 to 2000. The events in the novel subsequently develop and overflow with elegance and dignity of the Ganguly family and ultimately forced to construct tranquility with their divided loyalties between India and America. Lahiri portrays the cultural disposition of the Calcutta born parents, Ashima and Ashok Ganguli, who are emotionally involved to their Indian roots, traditions and rituals. The culture which is imposed on this newly class, contributed to radical uniqueness that represents people as profoundly different in their practices, values and beliefs. People are at variance enormously not only as individuals but also differ in ways that replicate their gender, social class and culture. These differences are unusual from the straightforward binaries of liberal and non liberal groups and western and non-western.

Lahiri gradually developed her own technique by shifting the mode of narration from past to present and vice versa. The film cannot

"RESEARCH JOURNEY" International Monthly Scientific Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF) - 0.676 - 2013
Special Issue 100 : Application of GIS & Remote Sensing in Agriculture Development
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

Climate Change and Its Impact on Agricultural Productivity in India

Prof. K. A. Lande & Prof. K. S. Gaikwad
Jijamata Science & Art's college,
Bhende, Tal-Newasa
Dist-Ahmednagar

Abstract :

Climate change is a growing global problem & concern calling for concerted efforts by the developed as well as developing countries. Climate change has a serious impact on the availability of various resources on the earth especially water, which sustains life on this planet. Changes in the biosphere, biodiversity & natural resources are adversely affecting human health & quality of life. Throughout the 21st century, India is projected to experience warming above global level. India will also begin to experience more seasonal variation in temperature with more warming in the winters than summers. Longevity of heat waves across India has extended in recent years with warmer night temperature & hotter days & this trend is expected to continue. The average temperature change is predicted to be 2.33°C-4.78°C with a doubling in CO2 concentrations. These heat waves will lead to increased variability in summer monsoon precipitation, which will result in drastic effects on the agriculture sector in India. Climate models predict a gradual rise in carbon dioxide (CO2) concentration and temperature across the globe.

Keywords: Climate change, Agriculture, Rainfall, climate Change Impact

Introduction:

The overall effects of climate change on agriculture will depend on the balance of these effects. The atmosphere surrounding the earth is made up of Nitrogen (78%) , Oxygen (21%) & the remaining 1% is made up of trace gases that include carbon dioxide , methane & nitrous oxide. These increasing greenhouse gases resulted in global warming by 0.74^0c over past 100 years & 11 of the 12 warmest years were recorded during 1995- 2006 .The Intergovernmental panel for climate change (IPCC) projections on temperature predicates an increase of 1.8^0c to 4.0^0c by the end of this century. Some changes will affect agriculture through their direct & indirect effects on crops , soils ,livestock, fisheries& pests. We are not simply the consumers of ecological resources & it's guardians but also the leaders, the pivotal generation of environment action for hope & healing, at least step-by-step that are needed for responding, wisely to the global warming crisis. A study reveals that out of the 100% GHG emissions, sector wise, agriculture &related sectors account for 23% according to India's contribution to global warming is 4%.Agriculture sector is the Achilles need of the Indian economy contributing 17.18% of GDP & 60% OF labour . Agriculture production is directly dependent on climate change and weather. Possible changes in temperature, precipitation and CO2 concentration are expected to significantly impact crop growth. The overall impact of climate change on worldwide food production is considered to be low to moderate with successful adaptation and adequate irrigation [1]. Global agricultural production could be increased due to the doubling of CO2 fertilization effect. Agriculture will also be impacted due to climate changes imposed on water resources [2,3]. India will also begin to experience more seasonal variation in temperature with more warming in the winters than summers [4,5]. India has experienced 23 large scale droughts

Indo Global Researchers (IGR) (256)

IMPACT FACTOR 4.62

ISSN 2347-6834

Indo Global Researchers (IGR)

Issue : XI, Vol. I

Nov. 2018 To April 2019

www.irasg.com

Research Paper 66

Rural Development - A Case Study of Dairy Farmers in Shevgaon Tahsil

K. A. Lande
Jijamata College,
Bhende, Dist. Ahmednagar

B. G. Rashinkar
Abasaheb Kakade Arts College,
Bodhegaon, Dist. Anmednagar

Dr. P. H. Maske
Sant Dnyaneshwar College,
Newasa, Dist. Ahmednagar

ABSTRACT

India is agricultural country maximum about 80% population in rural area and it is directly and indirectly depends or related to agriculture. In recent time farmers are choose the supporting occupations like livestock, sheep farming, goat farming, fish farming, and dairy farming etc.In India cows & buffalos are being rear up on large scale. India has approximately 25% of the world's cattle with a collective herd. Similarly Maharashtra has also declared as a large state related to dairy business. The green revolution & cooperative societies have promoted the dairy business largely milk & other products of milk provides the highest returns to our dairy farmers & this exceeded our economic structure more powerful. Even the co-operative movement provides employment especially self-employment. In Shevgaon one of the tahsil in Ahmednagar district arrives dry weather after rainy season. The scarcity of water in this region thus affects the crop production. There are immense dairy farmers who collect milk to their respected dairies, Mula Agro product, Prabhat Milk; Dynamics all these associations are included in this business. The dairy farmers get cash money through mediums this becomes the major source to the farmers, this sector provide full-time occupation & better utilization of their resources. The farmers are getting better life and they are getting interested in this business. Shevgaon tehsil has been naturally drought prone area.

2019

International Journal of Social Science and Humanities

International Journal of Social Science and Humanities

Online and Print Journal, Indexed Journal, Refereed Journal, Peer Reviewed Journal

Online ISSN: 2664-8628, Print ISSN: 2664-861X

Publication Certificate

This certificate confirms that **"Bhosale Mrunal Gulabrao"** has published article titled **"A study pandita ramabai's contribution to women's cause"**.

Details of Published Article as follow:

Volume	:	**1**
Issue	:	**3**
Year	:	**2019**
Page Number	:	**33-34**
Certificate No.	:	**2-1-12**
Date	:	**15-06-2019**

Yours Sincerely,

Nikhil Gupta
Publisher
International Journal of Social Science and Humanities
www.humanitiesjournals.com
Email: humanities.submit@gmail.com
Ph: +91-9999333741

2019

International Journal of Social Science and Humanities

International Journal of Social Science and Humanities
www.humanitiesjournals.com
Online ISSN: 2664-8628; Print ISSN: 2664-861X
Received: 06-05-2019; Accepted: 09-06-2019; Published: 15-06-2019
Volume 1; Issue 3; 2019; Page No. 33-34

A study pandita ramabai's contribution to women's cause

Bhosale Mrunal Gulabrao
Assistant Professor Department of History Jijamata College of Science and Arts, Dnyanesh warnagar, Bhende Tal: Newasa. Dist: Ahmed nagar, Maharashtra, India

Abstract
Pivotal woman is Pandita Ramabai, a woman whose remarkable critique of society has been erased from the mainstream history of India, as has been the case with so many other prominent women leaders of their times. As feminists, what we must remember is that Ramabai's erasure from history is not a case of history left out or forgotten, it is a deliberate attempt to actively suppress the accounts of women who have raised their voice against Brahmanical patriarchy and caste dominance. This makes the cause of remembering her work and life even more significant.

Pandita Ramabai was born on 23rd April in the forest of Ganamal in Maharashtra to Lakshmi bai and a High caste Hindu Brahmin named Anant Shastri, who was a social reformer and was interested in educating girls. He was very learned in Sanskrit and he would read the Puranas in temples for livelihood. He was abandoned from the society for teaching his wife Sanskrit. The village Brahmans shunned him and he decided to leave the village and built a home in the forest. Soon Ramabai was born.

Keywords: pandita ramabai, teaching, livelihood

Introduction

There have been many prominent social reformers in Maharashtra who have played a significant role in making the country more progressive and egalitarian. One such prominent and pivotal woman is Pandita Ramabai, a woman whose remarkable critique of society has been erased from the mainstream history of India, as has been the case with so many other prominent women leaders of their times. As feminists, what we must remember is that Ramabai's erasure from history is not a case of history left out or forgotten, it is a deliberate attempt to actively suppress the accounts of women who have raised their voice against Brahmanical patriarchy and caste dominance. This makes the cause of remembering her work and life even more significant.

Pandita Ramabai was born on 23rd April in the forest of Ganamal in Maharashtra to Lakshmibai and a High caste Hindu Brahmin named Anant Shastri, who was a social reformer and was interested in educating girls. He was very learned in Sanskrit and he would read the Puranas in temples for livelihood.

He was abandoned from the society for teaching his wife Sanskrit. The village Brahmans shunned him and he decided to leave the village and built a home in the forest. Soon Ramabai was born. She was the youngest of the three surviving children. While she was still young the family started moving from forest to forest and town to town. Wherever he could her father would give lectures on the need for female education. Born at the forest home, she grew up in a family that embarked on several continuous journeys to holy places across India, managing to survive by reciting sacred stories and practising severities that the Hindu religion commands, in order to gain religious merit and thus a living. Ramabai's parents passed away in the year 1877 due to famine. Her sister too died during the same time. With only a brother left, she continued travelling all over India with him and reached Calcutta in 1878. Ramabai had impeccable command over the Sanskrit vernacular by then. Her exceptional knowledge of Sanskrit texts astonished the scholars and she was awarded with the highest titles of Pandita and Sarasvati, which means 'A wise person' and 'goddess of learning/wisdom' respectively. Ramabai's brother passed away after they moved to Calcutta, following which she got married to Bipen Behan Das Medhavi who was a Shudra by caste, a lawyer and a teacher by profession. Both of them studied the western philosophy and ideas together. They had a daughter out of their wedlock. Unfortunately her husband died the following year, after which she returned to Pune.

Educational and Missionary Activities

The twin axes of Ramabai's career, educational and missionary, had quite distinct origins. A crusading zeal for women's education was an inheritance from her father. Having received a rigorous traditional education from her parents and having been trained in public speaking through the recitation of sacred stories, Ramabai was equipped for this career as few other women of her generation were. It was a relatively easy transition to writing books and lecturing to women on reform issues. A progressive reviewer of Ramabai's Stree Dharma Neeti found it "commendable that the task of championing the women's cause and of speaking or writing on their behalf, which used to fall to the lot of men so far, has now been undertaken by one belonging to the female sex herself" [22]. Importantly, Ramabai's idea of education was comprehensive in scope. It was informed from the outset by her conviction of women's need for social awareness and self-improvement, which she propagated through the Arya Mahila Samaj. "Self-reliance" was her password for progress which ran through the Stree Dharma Neeti and formed part of the

2019

Impact Factor-- 6.561 (SJIF) **ISSN-2278-9308**

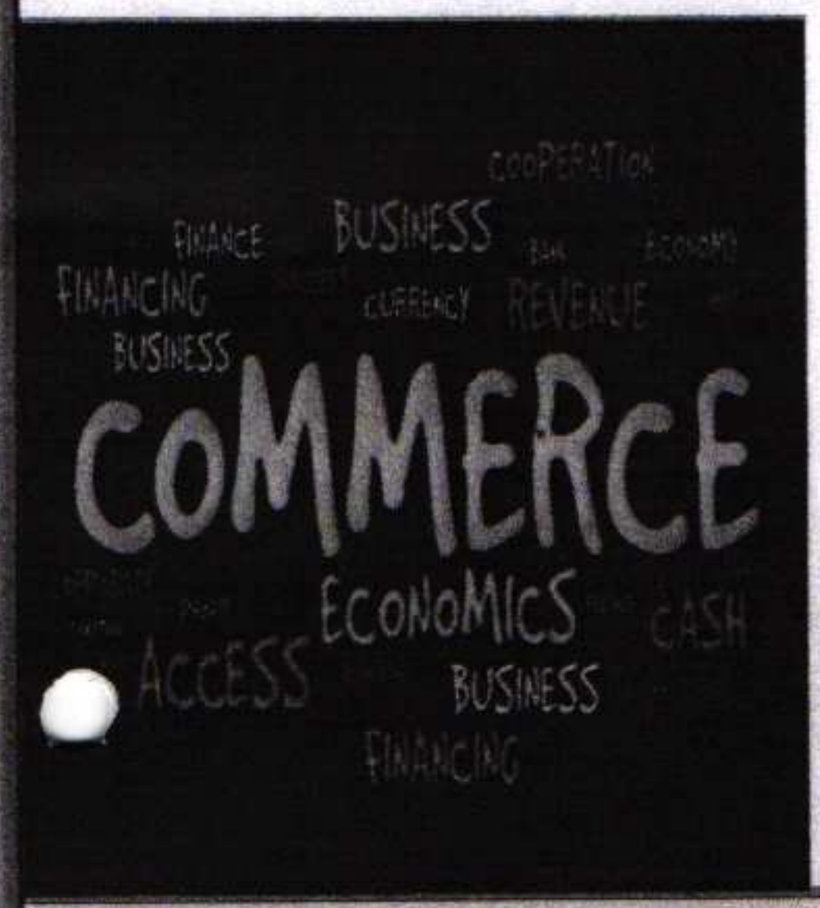
B.Aadhar

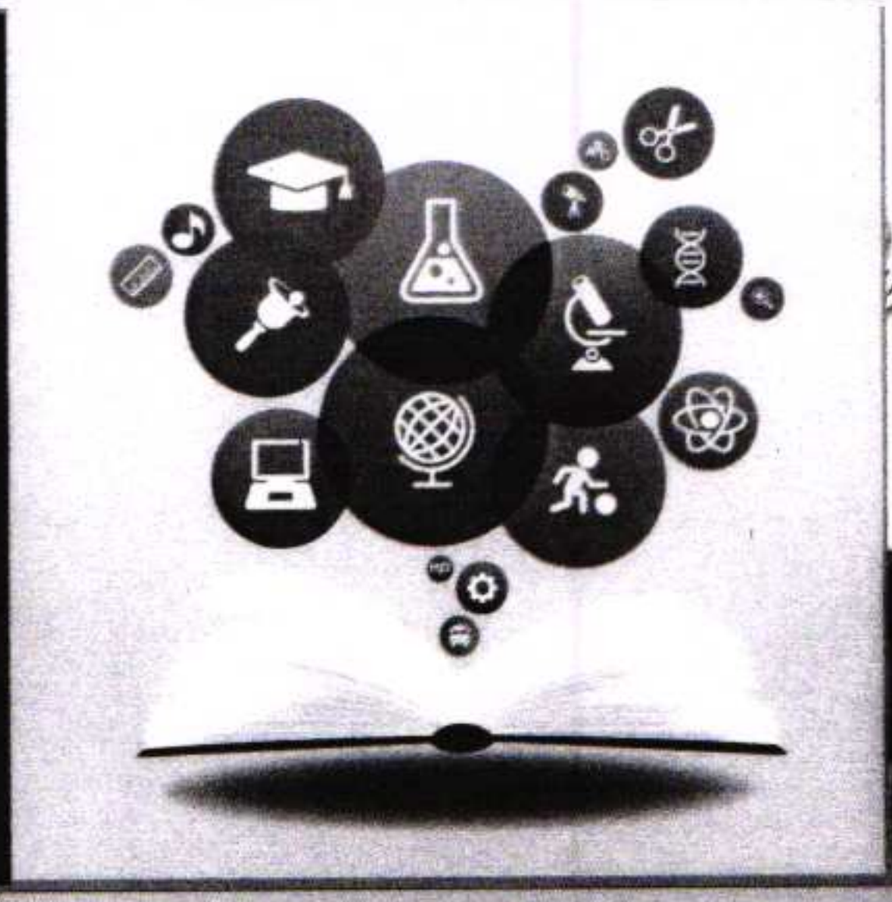
Peer-Reviewed Indexed

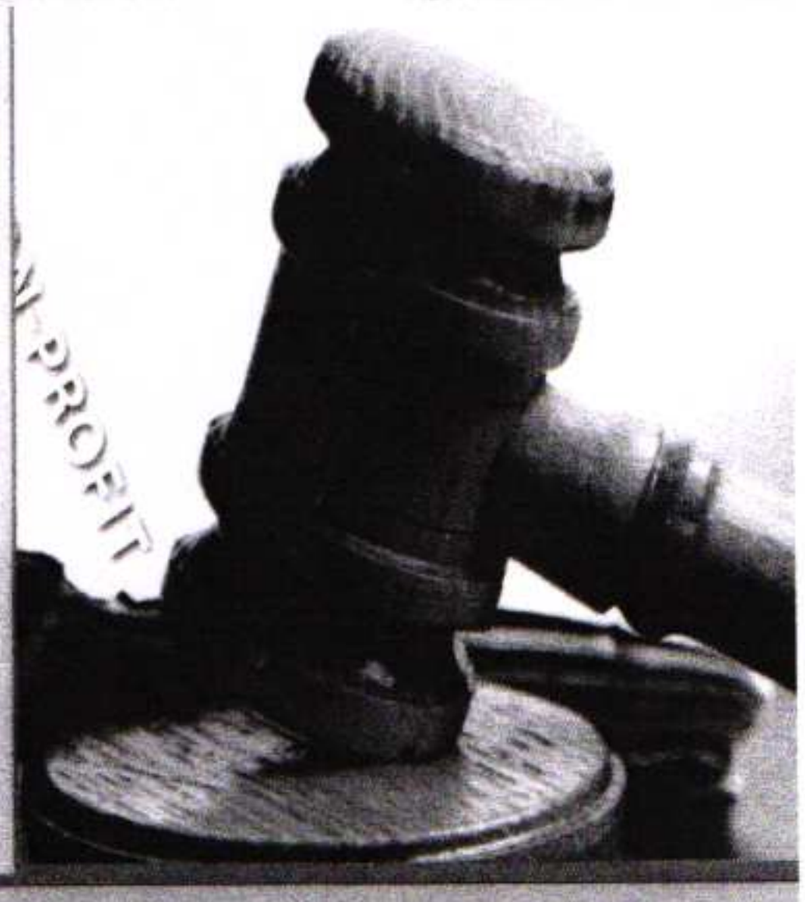
Multidisciplinary International Research Journal

November -2019

SPECIAL ISSUE-

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Editor:
Dr.Dinesh W.Nichit
Principal
Sant Gadge Maharaj
Art's Comm,Sci Collage,
Walgaon.Dist. Amravati.

Executive Editor:
Dr.Sanjay J. Kothari
Head, Deptt. of Economics,
G.S.Tompe Arts Comm,Sci Collage
Chandur Bazar Dist. Amravati

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar PUBLICATIONS

B.Aadhar *International Multidisciplinary Research Journal*
Impact Factor - ((SJIF) -6.561,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
November 2019

सरदार वल्लभभाई पटेल यांचे स्वन्त्रता आंदोलनातील कार्य एक अभ्यास

प्रा.डॉ.नारायण कारभारी म्हस्के
इतिहास विभाग प्रमुख जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडा बु. ता.नेवासा, जि.अहमदनगर
महाराष्ट्र , पिन-४१४६०५

प्रस्तावना :

स्वातंत्र्यसंग्रामातील एक प्रभावी काँग्रेस कार्यकर्ते व स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर संस्थानांच्या विलीनीकरणाचा बिकट प्रश्न कौशल्याने हाताळून राष्ट्रक्य साधणारे एक खंबीर नेते म्हणून वल्लभभाई पटेल यांचे स्थान आधुनिक भारताच्या इतिहासात महत्त्वाचे. वल्लभभाई पटेलांचा जन्म १८७५ मध्ये गुजराथेतील एका शेतकरी कुटुंबात झाला. गोध्रा येथे एक वकील म्हणून त्यांनी त्यांच्या व्यावसायिक जीवनाला प्रारंभ केला. पण त्याकाळी त्यांची महत्त्वाकांक्षा बॅरिस्टर बनण्याची होती. इंग्लंडला त्याकरिता जाता यावे म्हणून वकिलीत तीन वर्षे अविरत परिश्रम करून त्यांनी थोडा फार पैसा जमविला. बॅरिस्टर बनण्याकरिता वल्लभभाई ऑगस्ट १९१० मध्ये इंग्लंडला गेले. दोनच वर्षात, जून. १९१२ मध्ये, लिंकन्स इन मधून ते ती परीक्षा आपल्या ज्येष्ठ बंधूप्रमाणेच प्रथम श्रेणीत, पारितोषक मिळवून उत्तीर्ण झाले.

शोधनिबंधाचे उद्देश

१. सरदार वल्लभभाई पटेल यांचे भारतीय स्वन्त्रता आंदोलनातील कार्य स्पष्ट करणे.
२. सरदार वल्लभभाई पटेल यांचे भारत छोडो चळवळीतील योगदान अभ्यासणे.

भारतात परत आल्यानंतर अहमदाबाद येथे त्यांनी वकिली सुरू केली. आंग्लविद्याविभूषित, अद्यावत उंची पेहेरावाचे, स्वतःच्या श्रेष्ठत्वाची पुरेपूर जाणीव असलेले एक यशस्वी वकील म्हणून अहमदाबादेत त्यांनी लवकरच नावलौकिक मिळविला. इतर उच्चभ्रू नागरिकांप्रमाणे ते ही सायंकाळी गुजरात क्लबमध्ये जात; ब्रिज खेळत; धनिक व्यापारी, गिरणी मालक, सामाजिक कार्यकर्ते इत्यादी मंडळींशी तेथे त्यांच्या गाठीभेटी होत. १९१६ मध्ये गांधी जेव्हा प्रथम गुजरात क्लबमध्ये गेले त्यावेळी वल्लभभाई तेथे ब्रिज खेळत बसले होते. त्यावेळी गांधीजींकडे त्याचे लक्ष गेले नाही. त्यानंतर सहज औत्सुक्य म्हणून ते गांधींचे भाषण ऐकण्यास गेले. तेव्हा मात्र त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाने ते चांगलेच प्रभावित झाले.[1]

गांधींची भेट होण्यापूर्वीही वल्लभभाईंना राजकारणात रस नव्हता असे नाही. परंतु त्यांना योग्य वाटणारी दिशा त्यांना तोपर्यंत गवसली नव्हती. सभांतून किंवा परिषदांतून भाषणे करून ठराव पारित करण्यावर सीमित असलेले राजकारण त्यांना अर्थशून्य वाटत होते. तर त्याकाळी. महाराष्ट्र व बंगाल या भागात उफाळून येत असलेले क्रांतीचे तत्त्वज्ञानही त्यांना पटत नव्हते. गांधींची भेट झाल्यावर मात्र, परकीय अधिसत्तेविरुद्ध चालवावयाच्या लढ्याकरिता योग्य तो मार्ग गवसला असे त्यांना वाटले. ज्यांचे पुढारीपण मान्य करावे असा नेताही त्यांना गांधीच्या रुपात रुपात दिसला. आपला पाश्चात्य पद्धतीच्या ऐटदार पोषाख व पाश्चात्य जीवनपद्धती यांचा त्याग करून, गांधीच्या नेतृत्वाखाली राष्ट्रसेवेचे खडतर व्रत स्वीकारून ते स्वातंत्र्यलढ्यात उतरले. [2]

खैरा जिल्ह्यातील सत्याग्रहाच्या त्या काळात, सरकारच्या कठोर नीतीविरुद्ध निर्भयपणे उभे ठाकावे, कितीही जुलूम झाले तरी ते मुकाट्याने सोसावे पण शेतसारा भरू नये अशी शिकवण गांधी व पटेल शेतकऱ्यांना देत होते. शेतकऱ्यांनी विरोधाला सुरुवात करताच, त्यांच्या जमिनी व मालमत्ता जप्त करणे, गुराढोरांचा लिलाव करणे अशा प्रकारची दंडात्मक कारवाई सरकारने आरंभली. याच वेळी गांधींना बिहारात चंपारणला जावे लागले. त्यांच्या गैरहजेरीत खैरातील सत्याग्रह चळवळीचे नेतृत्व पटेलांनी अत्यंत क्षमतेने केले. खेड्याखेड्यांतून हिंडून शेतकऱ्यांना धीर देत, सरकारी दमननीतीविरुद्ध खंबीरपणे लढा देण्यात त्यांनी शेतकऱ्यांना प्रवृत्त केले. शेवटी सत्याग्रहाची ही चळवळ यशस्वी झाली. सरकारला माघार घ्यावी लागली. ज्यांना सारा देणे शक्य नव्हते त्यांच्याकडून सारा वसुली करू नये असे आदेश दिले गेले.[3]

१९१७ मध्येच अहमदाबाद नगरपालिकेवर पटेल निवडून आले. थोडेच दिवसात, तेथे म्युनिसिपल कमिशनर असलेल्या ब्रिटिश आय.सी.एस. अधिकाऱ्यांशी त्यांचे खटके उडू लागले. जून १९१७ मध्ये, त्या ब्रिटिश

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 49 / 283

Impact Factor - 6.261 ISSN - 2348-7143
INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2019 SPECIAL ISSUE- 101

Trends in Translation Study

मराठी अनुवादित साहित्याचे प्रवाह

हिंदी अनुवाद की प्रवृत्तियाँ

Guest Editor :
Dr. Arun Nikumb
Act. Principal,
S.S.G.M. College, Kopargaon
Tal. Kopargaon Dist. Ahmednagar

Chief Editor :
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

Executive Editors :
Mr. S.S. Deokar
Dr. R.D. Kanade
Dr. B.R. Shendage
Mr. B.A. Rohakale
Dr. R.R. Varde
Mr. R.M. Dahe
Dr. Y.V. Dane
Mr. G.Y. Shaikh

This Journal is indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

31	अनुवाद और तकनीकी भाषा	डॉ.व्ही.डी.सूर्यवंशी	122
32	अनुवाद संकल्पना, स्वरूप तथा रोजगार के अवसर	डॉ.प्रमोद परदेशी	125
33	डॉ.नरेंद्र मोहन कलंदर नाटक का अनुवादपरक तुलनात्मक अध्ययन	प्रा.बाबासाहेब गव्हाणे	129
34	भारतीय साहित्य और अनुवाद	डॉ. नानासाहेब जावळे	133
35	सांस्कृतिक नवजागरण में अनुवाद की उपादेयता	डॉ.भूपेंद्र निकाळजे	136
36	हिंदी साहित्य में अनुवाद का विकास	प्रा. श्रीमती वंदना देशमुख	140
37	हिंदी नवजागरण और अनुवाद	डॉ. मिलिंदराज बुक्तरे	143
38	हिंदी अनूदित साहित्य समस्याएँ तथा समाधान	डॉ. अनिता वेताळ-अत्रे	146
39	२१ वीं सदी में अनुवाद की आवश्यकता	डॉ.विष्णु राठोड	149
40	अनुवाद साहित्य का स्वरूप, संकल्पना और रोजगार के अवसर	प्रा.अनिता पाटोळे	152
41	अनुवाद समाधान और समस्याएँ	डॉ. ऐनुर एस. शेख	155
42	हिंदी अनूदित नाटक साहित्य-परम्परा	डॉ. जितेंद्र पाटील	158
43	हिंदी अनूदित साहित्य समस्याएँ तथा समाधान	डॉ. मेनका त्रिपाठी	161
44	हिंदी साहित्य और फिल्म रचना	डॉ. एस. बी. दवंगे	165
45	साहित्यिक अनुवाद की समस्याएँ	प्रा. आर. एन. वाकळे	167
46	हिंदी अनुवाद का स्वरूप ओर रोजगार क्र अवसर	डॉ. शरद कोलते	170
47	हिंदी काव्यानुवाद की समस्याए एवं समाधान	डॉ. संजय महेर	173
48	विज्ञापन की भाषाऔर अनुवाद	प्रा. रविंद्र ठाकरे	175
	मराठी विभाग		
49	अनुवाद एक ज्ञानग्रहण प्रक्रिया	डॉ. बी.डी.गव्हाणे	179
50	इतर भाषेतून मराठी अनुवादित झालेल्या साहित्यकृती आकलन व आस्वाद (डॉलर बहु व 'द बॉय इन द स्ट्राईप्ड पायजामाज)	वंदना सोनवले	182
51	अनुवाद स्वरूप ,संकल्पना ,व्याप्ती	मधुरा मते	186
52	भाषांतर रुपांतर, अनुवाद नाट्यलेखन	डॉ. बाबासाहेब शेंडगे	189
53	भाषांतर संकल्पना	प्रा. ज्ञानेश्वर तिखे	193
54	अनुवाद संकल्पना, स्वरूप व व्याप्ती	संगीता वाकोळे	196
55	अनुवाद संकल्पना, स्वरूप व व्याप्ती	प्रा. भास्कर मोरे	202
56	श्री भगवद्गीता आणि मराठी गीताई : एक अनुबंध	डॉ. मधुकर मोकाशी	206
57	मराठी भाषेतून इतर भाषांमध्ये अनुवादित झालेल्या साहित्यकृती : आकलन आणि आस्वाद	प्रा.सुरेश नजन	212
58	भाषांतराचे प्रकार –भाषांतर, अनुवाद, रुपांतर	प्रा. रावसाहेब दहे	216
59	भाषांतर आणि इतर सामाजिक क्षेत्रे	डॉ. मेघराज औटी	219
60	जी.ए.कुलकर्णी यांनी अनुवादित केलेल्या कथांमधील मानवी वृत्ती-प्रवृत्ति –एक वेध	सुनीता अत्रे	221
61	अनुवाद स्वरूप व संकल्पना	डॉ. संतोष देशमुख	226
62	अनुवाद स्वरूप,संकल्पना व व्याप्ती	भाग्यश्री माताडे व डॉ. गजानन जाधव	230
63	इतर भाषांमधून मराठी अनुवादीत झालेल्या कादंबऱ्या एक आकलन	डॉ. रावसाहेब ननावरे	234
64	पु.ल.देशपांडे यांची भाषांतरीत वं रुपांतरीत नाटके	प्रा. ए. बी. उगले	241
65	इतर साहित्यातून अनुवादितझालेल्या कलाकृतीचे आकलन आणि आस्वाद.	प्रा. श्रीमती रसाळ एस.डी	245
66	इतर भाषांमधून मराठीत अनुवादित झालेल्या साहित्यकृती	वैशाली गायकवाड व डॉ. विजया तेलंग	249

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 51 / 283

RESEARCH JOURNEY International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 101 : Trends in Translation Study
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

हिंदी अनुवाद का स्वरूप और रोजगार के अवसर

डॉ. शरद भा. कोलते
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
ज्ञानेश्वरनगर भेंडे, तह–नेवासा,
जिला–अहमदनगर, महाराष्ट्र

हिंदी अनुवाद आज के युग की अनिवार्य आवश्यकता है। भारत की आधुनिक शिक्षा प्रणाली में अनुवाद स्कूल शिक्षा से लेकर उच्च शिक्षा के स्तर पर पाठ्यक्रम का अभिन्न अंग है। आज तो अनुवाद एक स्वतंत्र विद्या के रूप में अध्ययन का विषय बन चुका है। क्योंकि अनुवाद वास्वत में एक भाषिक एवं मानसिक प्रक्रिया है, जिसका केंद्र बिंदू ही भाषा है। इस में स्त्रोत भाषा एवं लक्ष्य भाषा इन दोनो की भूमिका अनिवार्य रूप में रहती है। अनुवाद एक सृजनात्मक भाषा कर्म भी है, जो एक विशिष्ट प्रक्रिया का परिणाम है। अनुवाद की बहुआयामी परंपरा प्राचीन काल से चली आ रही है। भारतीय साहित्यकारों ने संस्कृत मराठी, गुजराती, पंजाबी, बंगला, कन्नड जैसी अनेक भारतीय भाषाओं तथा अंग्रेजी साहित्य को हिंदी मे अनूदित किया है। आज अनुवाद केवल सर्जनात्मक साहित्य तक साधन मात्र नही रह गया है। उसका क्षेत्र बहुत विस्तृत और व्यापक हो गया है। अब अनुवाद शिक्षा, संस्कृति, भाषा अध्ययन से होता हुआ ज्ञान–विज्ञान, पर्यटन, उद्योग, चिकित्सा, व्यवसाय, सूचना–प्रौद्योगिकी, साहित्य, सांस्कृतिक संबंधों तथा व्यापारिक गतिविधियों में भी अपनी गहरी पैढ बना चुका है।

'अनुवाद' मूलत: संस्कृत शब्द है। यह दो शब्दों के योग से बना है – अनु + वाद। संस्कृत की 'वद' धातु में 'घय' प्रत्यय के जुडने से धातु के पहले अक्षर में 'आ' की मात्रा जुड जाती है और 'वाद' शब्द बन जाता है। इसका अर्थ है कहना या बोलना। 'वाद' में 'अनु' उपसर्ग के लगने से 'अनुवाद' शब्द बना। 'अनु' का अर्थ है पुन: बाद में, पीछे इत्यादि। अत: अनुवाद का व्युत्पत्ति जनित अर्थ हुआ पुन: कहना, बाद में कहना, पीछे कहना आदि। 'अनुवाद' का शाब्दिक अर्थ है 'पुन: कथन' अर्थात किसी कही गई बात को फिर से कहना।

अनुवाद के माध्यम से अपनी भाषा अधिक समृद्ध बनाने के लिए अन्य भाषाओं की ग्रंथसंपदा से अपना साहित्य भंडार संपन्न करने के लिए अनुवाद ही महत्त्वपूर्ण कार्य करता है। किसी लेखक की श्रेष्ठ कृति किसी विशेष भाषात्मक सीमित रहे यह उचित नही है। अनुवाद के माध्यम से अन्य षषा भाषी उस कलाकृति का आनंद ले सकते है। महत्त्वपूर्ण बात यह है कि विश्व का संपूर्ण ज्ञानभंडार किसी एक भाषा से नही मिल सकता है। हजारो भाषाओं मे ज्ञान बिखरा हुआ है। इसीलिए कोई व्यक्ति जो एक से अधिक भाषा जानते हो वे स्वान्तसुखाय तथा दुसरों के लिए यथा संभव अनुवाद कर सकते है। इसी कारण आज के युग में अनुवाद का क्षेत्र एवं स्वरूप बहुत व्यापक हो गया है। सारी दुनिया को नजदिक लाने में मानव–मानव को एक दुसरे के निकट लाने में, मानव जीवन को अधिक सुखी समृद्ध एवं संपन्न बनाने में अनुवाद की महत्त्वपूर्ण भूमिका है। अनुवाद आज विश्व के लिए अनिवार्य अंग बन चुका है। पुरे संसार मे बुद्धि और ह्रदय की भूख को संतुष्ट करने के लिए ज्ञान और भावानुभूतियों के अदान–प्रदान की पर्याप्त जरूरत है।

विश्व में किसी भी देश की षषाओं में उपलब्ध ज्ञान, विज्ञान, शास्त्र, साहित्य और कला आदि ज्ञान भंडार को दुसरे देश की भाषाओं में अनुदित करके उपलब्ध कराया जा रहा है। इस प्रकार एक ही देश के

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 52 / 283

Impact Factor 6.261 ISSN- 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOW ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Multidiciplinary international E-research journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January 2019 Special Issue – 91

जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता

Chief Editor
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce college,
Yeola, Dist. Nashik (M.s.) India

Executive Editor of this Issue
Dr. Anil Kale
Asso. Prof. & Head of Hindi Dept.
GM'S Arts, Commerce & Science College,
Narayangaon, Tal. Junnar, Dist. Pune

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

Visit to - www.researchjourney.net

38. जनसंचार माध्यम में हिंदी की आवश्यकता.....	डॉ.प्रविण तुळशीराम तुपे	118
39. जनसंचार एवं तकनीक के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता.....	कांचन शेंदुर्णीकर .	120
विज्ञापन में हिंदी भाषा का सशक्त योगदान		
40. जनसंचार के माध्यम : विज्ञापन और हिंदी.....	डॉ.योगेश विठ्ठल दाणे	123
41. हिंदी का रोजगारोन्मुख परिदृष्य	डॉ. भाऊसाहेब नवले	127
42. मीडिया, समाज और हिंदी	डॉ. मिलिंद कांबळे	130
43. फिल्म क्षेत्र और हिंदी	सौ. योगिता अमोल देशपांडे	132
44. विज्ञापन क्षेत्र और हिंदी	कु. छाया रत्नाकर पांढरकर	134
45. नवइलेक्ट्रॉनिक मीडिया एवं हिंदी अध्यापन	डॉ. शेख मोहम्मद शाकिर	137
46. फिल्म क्षेत्र और हिंदी	श्रीम. जयश्री अर्जुन माथेसुळ	139
47. हिंदी की विभिन्न प्रयुक्तियाँ	प्रा.पटेकर विश्वनाथ चंद्रकांत	142
48. हिन्दी के विकास में नवइलैक्ट्रानिक माध्यमों का योगदान	आर. अरूणा	145
49. अनुवाद क्षेत्र और हिंदी	अश्विनी महादेव जाधव	148
50. विज्ञापन क्षेत्र और हिंदी भाषा (मुद्रित, श्रव्य, दृकश्रव्य माध्यम).....	प्रा. गणेश दुंदा गभाले	150
51. इलेक्ट्रॉनिक जनसंचार माध्यम और हिंदी	सौ. विद्या शामराव चौगले	153
52. जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता	अंबेकर वसीम	156
53. जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता	प्रा. शोभा कोकाटे	159
54. जनसंचार माध्यमों में रेडियो	राजेंद्र विट्ठल वरप	161
55. विज्ञापन : जनसंचार का सशक्त माध्यम.....	प्रा. बी. एस भुजाडे	163
56. हिंदी के विकास में टेलिविजन का योगदान.....	सरला सूर्यभान तुपे	165
57. विज्ञापन क्षेत्र और हिंदी (मुद्रित, श्रव्य, दृक श्रव्य)	कविता दत्तु चव्हाण	167
58. इलेक्ट्रॉनिक मीडिया और हिंदी	अविनाश मारूती कोल्हे	170
59. जनसंचार माध्यम में हिंदी : रोजगार के अवसर	डॉ. शरद भा. कोलते	172
60. अनुवाद क्षेत्र और हिंदी	श्रीगीरे जयश्री बालाजी	175
61. जनसंचार की ऐतिहासिक पृष्ठभूमि	डॉ. रवीन्द्र सिंह	180
62. जनसंचार एवं इलेक्ट्रॉनिक मीडिया के विविध आयाम–एक दृष्टि....	डॉ. प्रीति आत्रेय	183
63. जनसंचार माध्यमों में हिंदी की उपादेयता.....	डॉ. भगत सारिका	185
64. हिंदी फिल्म, साहित्य व समाज	डॉ. दिग्विजय टेंगसे	188
65. जनसंचार के माध्यम प्रिंट मीडिया के विकास में हिन्दी का योगदान.....	डॉ. अर्चना चतुर्वेदी	190
66. इलेक्ट्रॉनिक एवं प्रिंट मीडिया और हिंदी	डॉ. नानासाहेब जावळे	192
67. नव इलेक्ट्रॉनिक मीडिया और हिंदी	गणेश ताराचंद खैरे	195
(कम्प्यूटर और इंटरनेट प्रणाली के विशेष संदर्भ में)		
68. इलेक्ट्रॉनिक मीडिया में हिंदी की उपादेयता.....	प्रा. डॉ. मनाली सुर्यवंशी	198
(विज्ञापन के संदर्भ में)		
69. नवइलेक्ट्रॉनिक मीडिया और हिंदी	प्रा. संदिप बळवंत देवरे	201
70. जनसंचार - माध्यम और सामाजिक जागरूकता.....	प्रा. डॉ. व्ही. डी. सूर्यवंशी	203
71. भारत में हिंदी पत्रकारिता का योगदान	डॉ. जालिंदर इंगले	206
72. अनुवाद : समकालीन संदर्भ में	डॉ. धन्या. के. एम	208
73. हिंदी जनसंचार माध्यम एवं रोजगार के अवसर.....	डॉ.राजाराम कानडे	210
74. अनुवाद क्षेत्र और हिंदी	प्रा. ललिता भाऊसाहेब घोडके	213

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 54 / 283

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal
Impact Factor (SJIF) – 6.261 (CIF) – 3.452 (GIF) – 0.676 January 2019 UGC Approved No. 40705
Special Issue 91 जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपलब्धता

जनसंचार माध्यम में हिंदी : रोजगार के अवसर

डा. शरद भा. कोलते
हिंदी विभाग, जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर, भेंडे, तह. नेवासा, जिला. अहमदनगर

हिंदी संपूर्ण राष्ट्र की वाणी है। हिंदी भाषा में ही भारत की राष्ट्रीय भावना और एकता को अर्थात भावनात्मक एकीकरण को पुष्ट किया है। यही भाषा भारतीय स्वतंत्रता आंदोलन की ऊर्जा रही है। साहित्य के रूप में जातीय परंपरा है और संस्कृति के रूप में भाषायी प्रतीक भी है। यह भाषा भावों और विचारों की वाहिका भी है। भाषा सदैव संपूर्ण समाज को लेकर प्रवहमान रहती है। यह गर्व की बात है कि हिंदी भाषा कला और संस्कृति से लेकर प्रौद्योगिकी, ज्ञान, विज्ञान के साथ–साथ व्यापार व वाणिज्य के क्षेत्र में भी अपना अधिकार जमा चुकी है। हिंदी भाषा हमें स्थानीयता और जातीयता से परे ले जाती है। यही हमारे देश की संपर्क भाषा का सशक्त माध्यम है। आज हमे हिंदी की भाषा, संस्कृति, साहित्य, धर्म, कला और व्यापार व वाणिज्य का महत्व मानवीय मूल्यों, उच्चादर्शो, निष्ठा पुर्वक आस्थओं और राष्ट्रीय एकता के संदर्भ में समझना परमावश्यक है। हमारी युवा पीढी सुचना प्रौद्योगिकी और वाणिज्य के माध्यम से अपनी समझ विकसित कर रही है। हमारी समझ को विकसित कराने की दिशा में हिंदीनिष्ठ, बुद्धिजीवी, देशप्रेमी सभी सक्रिय रहे। जब नव ऊर्जा मे 'स्व' की भावना बलवती होगी तब वह इसी जोश, जुनून, जज्बे के साथ देश को विश्व मंच पर प्रत्येक क्षेत्र में गौरवान्वित करती है।

आज हिंदी भाषा वैश्वीकरण को सशक्त भाषा के रूप में अपनी पहचान बना रही है। तेजी से विकास करती देश की आर्थिक व्यवस्था, दुनिया में हिंदी सबसे बडी भाषायी आबादी का देश समझा जाता है। दुनिया के ७०–७५ से अधिक देशों में हिंदी बोली और समझी जाती है। विश्व में कोई भी शायद ऐसा विश्वविद्यालय हो, जहॉ हिंदी का अध्ययन न हो। ये सभी बाते हिंदी की ताकत और महत्व का नतीजा रहा है। संपूर्ण भारत मे लगभग सभी विद्यालयों तथा महाविद्यालयों एवं विश्वविद्यालयों में प्राथमिक स्तर से लेकर माध्यमिक, उच्च माध्यमिक, स्नातक, स्नातकोत्तर एवं एम.फिल तथा पीएच.डी तक हिंदी के अध्ययन–अध्यापन की सुविधाएँ उपलब्धि है। हिंदी विशेष विषय लेकर उत्तीर्ण होने के बाद बी. एड की शिक्षा पूर्ण कर केंद्रीय विद्यालयों, नवोदय विद्यालयों तथा राज्य सरकार के अधिन माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक विद्यालयों में हिंदी अध्यापक के रूप मे नौकरी प्राप्त करने के बहुत से अवसर उपलब्ध है। हिंदी विषय में नेट या सेट परीक्षा उत्तीर्ण होने पर महाविद्यालयों तथा विश्वविद्यालयों में हिंदी विषय का अध्यापक के रूप में कार्य करने के अवसर भी उपलब्ध है।

वर्तमान युग में हिंदी केवल साहित्य की भाषा नही रही, वह रोजगार तथा व्यापार या बाजार की भाषा बन गयी है। भारत अगर दुनिया का सबसे बडा बाजार है, तो इस बाजार में हिंदी का जय–जयकार अनिवार्य है। आज हिंदी भाषा और रोजगार आपस में अच्छी तरह से जुड गये है। आज के बाजारवादी युग में हिंदी ने अपना महत्त्वपूर्ण तानाबाना बुन लिया है। भारतीय बाजार में भाषा के रूप में सबसे बडी ताकत हिंदी की है। हिंदी ज्यादा से ज्यादा उपभोक्ताओं की संवेदनाओं से जुडी हुई है। आज के बाजार में लाभ कमाने का माध्यम हिंदी है। यह हिंदी भाषा और हिंदीवालों दोनों के लिए सुखद स्थिति है। हिंदी रोजगार और बाजार से जुडने के कारण उसके विस्तार की अपार संभावनाएँ पैदा हो गई है। यह संभावनाएँ सागर की तरह विशाल, विस्तृत और व्यापक है। जिन लोगों के दिल मे कुछ अलग कर गुजर ने की चाह है, उन्हे यह अवसर या संभावनाओं का सागर बुला रहा है। हिंदी भाषा में रोजगार के अवसर के इस सागर की अनेक दिशाएँ और अनेक शाखाएँ है।

आज के युग मे पत्रकारिता को सूचना प्रदान करनेवाला अत्यंत विश्वसनिय साधन माना जाता है। सामान्य लोगों का पत्रकारिता पर इतना विश्वास है कि वे अपनी राय (विचार) का निर्धारण पत्रकारिता के प्रभाव में ही करते है। किसी घटना के संबंध मे जनमत निर्माण करने में वर्तमान हिंदी पत्रकारिता का महत्त्वपूर्ण योगदान होता है। हिंदी पत्रकारिता स्वरूप में अब आमूलाग्र परिवर्तन होता हुआ दिखाई देता है। आज पत्रकारिता से तात्पर्य केवल राजनीतिक समाचारों से ही नही है। वर्तमान में धार्मिक, आर्थिक, शैक्षणिक, सामाजिक, क्रीडा, विज्ञान, मनोरंजन, साहित्य, महिलाओं के विषय, युवा वर्ग, कृषि आदि प्रत्येक विषयों से संबंधित समाचार, सूचनाओं का समावेश पत्रकारिता के अंतर्गत किया जाता है। पत्रकारिता के माध्यम से कई लोगों के रोजगार, समाचार पत्र के लिए साक्षात्कार लेखन तथा वार्तालाप लेखन आदि में रोजगार के अवसर आज उपलब्ध है।

आज हिंदी भाषा इस स्थिति में नजर आ रही है जिसके माध्यम से विश्व बाजार में रोजगार की वजह से पहचानी जाती है। हिंदी भाषा के कारण युवाओं को रोजगार के अलग–अलग अवसर उपलब्ध हो रहे है।

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 55 / 283

AH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

2019

Special Issue

International Multilingual Refereed Research Journal

Vidyawata®

12th and 13th February 2019

State Level Seminar on

'Cultural Aspects in Indian Literatur

Sponsored by

Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by,

Department of English

Shri MarutraoGhulePatilShikshanSanstha's

JIJAMATA COLLEGE OF SCIENCE AND ARTS

At. Bhende (Bk). Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar,Maharashtra State,

Winner of SPP University's Best Rural College Award &
Re-accredited at B+' Grade by NAAC (3rd Cycle), Recipient of DST-FIST 2014

Guest Editor
Vijay Adsure
Mohini Sathe

14) Arabic Language and Its Linguistic Impact on Marathi Language
Dr. Khalil Ahmed, Aurangabad ||49

15) Microscopic India in the Booker Prize Winning Novel 'Heat and Dust' ...
Dr Sadashiv Pawar, Aurangabad ||52

16) Maya Angelou's I Know Why the Caged Bird Sings: A Critique on Racism ...
Dr. Nagnath Ramrao Totawad,Aurangabad ||59

17) Portrayal of Religious Disharmony in Mahesh Dattani's clearing the Rubble
Shri Sarang Gajanan Haribhau, Hingoli ||62

18) Sufism: A perfect way of spiritual life
Sayed I. G, Khuldabad ||65

19) नारायण सुमंत यांच्या कवितेतील सामाजिक आशय
डॉ. कार्तिकी विजयकुमार नांगरे, अहमदनगर ||67

20) Casteism, Gender inequalities and Patriarchalism in 'The God of Small Things'
Prof. Renukadevi D. Sargaiyye, Ahmednagar ||69

21) Realism in Literature (Poetry)
Alhat Ravindra Robert, Newasa ||71

22) The English Language in India: It's Origin
Dr. Machhindra Govind Varpe, AhmedNagar ||72

13) आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी जी के निबंध में सांस्कृतिक चिंतन
डॉ. संजय म. महेर, अहमदनगर ||75

24) Multicultural Aspects in Mahesh Dattani's Plays
Dr. Shyam Avinash Kulkarni, Auirangabad ||79

25) संत तुलसीदास का भक्ति का स्वरूप
डॉ. शरद भा. कोलते, अहमदनगर ||83

26) Literature as a Scholastic Accumulation of Society
Prof. Smt. Sathe Mohini G., Ahmednagar ||85

27) साहित्याची सामाजिकता
नेटके राजेश अविनाश, अहमदनगर ||89

would go. But my grandmother thought differently. She told us that her end was near. She said that, since only a few hours before the close of the last chapter of her life she had omitted to pray, she was not going to waste any more time talking to us.

We protested. But she ignored our protests. She lay peacefully in bed praying and telling her beads. Even before we could suspect, her lips stopped moving and the rosary fell from her fingers. A peaceful pallor spread on her face and we knew that she was dead.

We lifted her off the bed and, as is customary, laid her on the ground and covered her with a red shroud. After a few hours of mourning we left her alone to make arrangements for her funeral.

Earlier in this paper Standard Indian English has been defined as a "variety which is used by educated Indians."

To sum up, in this paper I have given my views on how Indian 'Inglish' originated ; the varieties it is comprised of; who the speakers are ; and how one variety differs from another. The basic idea that I have expounded bears repetition: that there is no one Indian 'Inglish.'

References

1. Bickerton , D. 1975. Dynamics of a Creole System. New York : CUP.
2. Chamber's Journal, December 31,1881.
3. Gup. Sketches of Anglo- Indian Life and Character.1868.London.
4. Hosali, P. 1982. Butler English: Form and Function. Hyderabad:CIEFL Dissertation.
5. Hunt, C.1931. Honoured Sir from Babujee. London.
6. Hunt, C. 1935. Babujee Writes Home. London.
7. Kachru, B.B.1965. The Indianness in Indian English. Word.21 (3):391-410.
8. Schuchardt, H.1891.Indo-English. Pidgin and Creole Languages.1980.Ed. and trans. by G.C.Gilbert. New York: CUP.38-64.
9. T.W.J. circa 1900. Baboo English. Calcutta: H.P. Kent and Co.
10. Singh, K. 1972. Black Jasmine.

❑❑❑

23

आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी जी के निबंध में सांस्कृतिक चिंतन

डॉ. संजय म. महेर
अध्यक्ष हिंदी विभाग, जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वर नगर (भेंडे) तह. नेवासा
जिला. अहमदनगर

निबंध साहित्य के किसी अंग को लेकर संस्कृति के विभिन्न पक्षों पर सम्मिलित रूप से चिनतन, उसका सांस्कृतिक अध्ययन कहलाता है। निबंध विशेष के सांस्कृतिक अध्ययन से उस समय के समाज का अध्ययन से उस समय के समाज का अध्ययन होता है। एक तो राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक, साहित्यिक, भाषाविषयक और कलात्मक स्थितियों को और दुसरे संस्कारों और आदर्शों का पहले दृष्टिकोण का संबंध इतिहास से है तो दूसरे का परम्परा से है। निबंध साहित्य का संबंध उसकी सम–सामायिक परिस्थितियों की चर्चा के साथ सांस्कृतिक परम्परगओं, मान्यताओं और आदर्शों के निदर्शन से भी है। लेखक अपने निबंध में जहाँ तत्कालीन राजनीतिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक आदि परिस्थितियों का निरूपण करता है, वही 'सत्यम्' के साथ 'शिवम्' की चर्चा भी उसके लिए अनिवार्य होती है। साहित्यिक भाषा के अन्तर्गत यह कहा जा सकता है कि साहित्य में यथार्थ के साथ आदर्श की भी प्रतिष्ठा आवश्यक है। आचार्य हजारीप्रसाद द्विवेदी ऐसे ही सफल निबंधकार रहे है जिनके साहित्य में आदर्शोन्मुख यथार्थवादी विचारधारा स्पष्ट परिलक्षीत होती है। भारतीय संस्कृति का पुर्नगरख्यान उनके निबंध लेखन के केंद्र में है।

आचार्य द्विवेद जी साहित्य को सांस्कृतिक भूमिका में रखकर देखने के पक्षपाती थे। सांस्कृतिक क्षेत्र में उनकी दृष्टि भारतीय–अभारतीय, आध्यात्मिक–भौतिक के अर्थभेद को मानकर नहीं

2019

Impact Factor 6.261 ISSN- 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOW ASSOCIATION'S

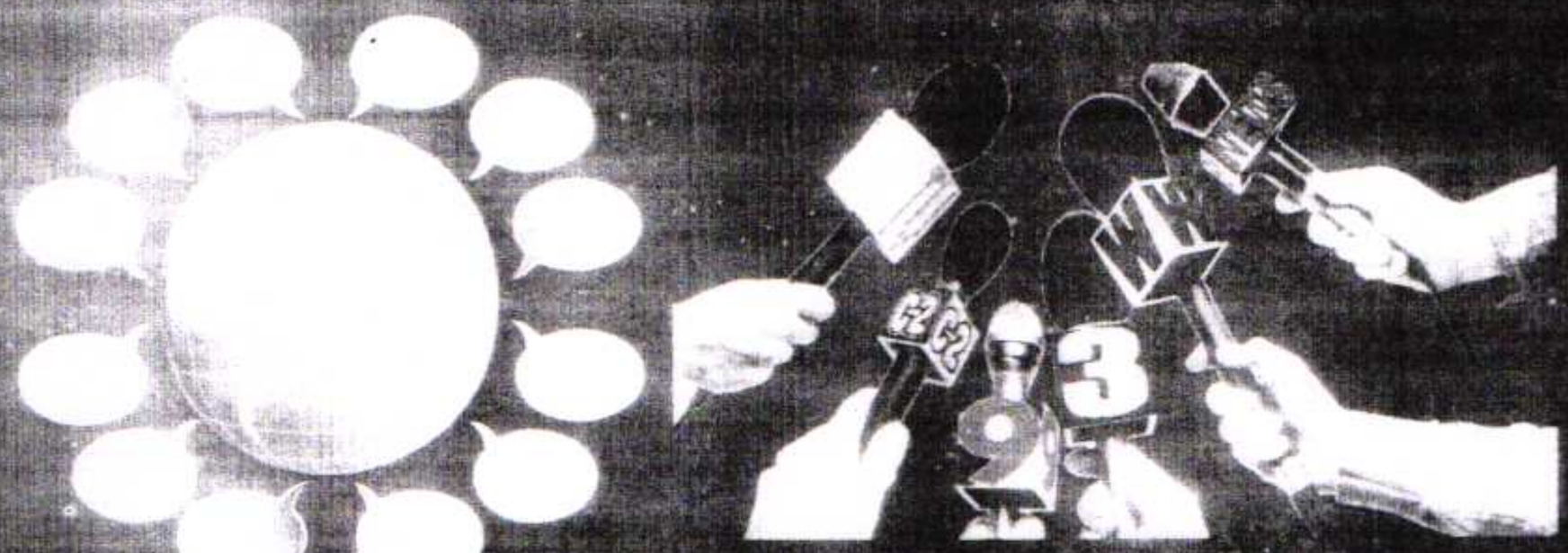
RESEARCH JOURNEY

UGC Approved Multidiciplinary international E-research journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January 2019 Special Issue – 91

जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता

Executive Editor
Dr. Dattatray T. Dhangar
Asst. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce college,
Yeola, Dist. Nashik (M.s.) India

Executive Editor of this issue
Dr. Anil Kale
Asso. Prof. & Head of Hindi Dept.
GM'S Arts, Commerce & Science College,
Narayangaon, Tal. Junnar Dist. Pune

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

Visit to - www.researchjourney.net

RESEARCH JOURNEY

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) -0.676 | January 2019 | UGC Approved No. 40705
Special Issue 91 , जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता

Index

1.	जनसंचार एवं तकनीकी क्षेत्र में हिंदी उपादेयता	डॉ. अनिल काळे	11
2.	पर्यटन क्षेत्र और हिंदी	प्रा. प्रदीप जटाळ	15
3.	सिनेमा और हिंदी	प्रा. डॉ. बी.टी. शेणकर	18
4.	जनसंचार माध्यम का अर्थ, महत्व और उद्येश्य.....	डॉ. नगिंदर दत्त भारद्वाज	20
5.	भूमंडलीकरण, मीडिया और हिन्दी भाषा	डॉ. सत्यजित कलिता	23
6.	विज्ञापन और हिन्दी	डॉ. अनिला एस. कर्पूर	28
7.	राजभाशा हिन्दी और मीडिया	डॉ. एम. डी. माझीद मीया	31
8.	विज्ञापन और हिंदी	डॉ. विनोद श्रीराम जाधव	35
9.	वर्तमान में हिंदी तकनीकीकरण की चुनौतियॉ एवं रोजगार ...	डॉ. रणजीत भारती	38
10.	सूचना प्राद्योगिकी और हिंदी	डॉ. संतोष रायबोले	42
11.	पत्रकारिता के विविध आयाम	प्रा. डॉ. मंजु पुरूषोत्तमदास तरड़ेजा	45
12.	जैन अध्यात्मिक प्रचार – प्रसार में हिंदी भाशा एवं..... तकनीकी क्षेत्र का योगदान	महाविर रामचंद्र साबळे	.49
13.	संचार माध्यमों की हिंदी भाषा : एक अवलोकन	मुकुंदा निवृत्ती ठोंबरे	53
14.	प्रिन्ट मीडिया और हिन्दी भाषा	डॉ. वन्दना अग्निहोत्री	56
15.	जनसंचार : स्वरूप, विकास एवं प्रकार	डॉ. जी. शांति	59
16.	जनसंचार माध्यम और हिंदी	डॉ. दत्तात्रय मोहिते	64
17.	इलेक्ट्रॉनिक मीडिया और हिंदी	डॉ. कैप्टन बाबासाहेब माने	67
18.	जनसंचार माध्यम और हिंदी	डॉ. जिभाऊ शा. मोरे	70
19.	इलेक्ट्रॉनिक मीड़िया और हिंदी साहित्य	डॉ. समीर गुलाब सय्यद	72
20.	जनसंचार और हिन्दी भाषा	डॉ. कीर्ति कुमारी	74
21.	हिंदी और जनसंचार माध्यम	प्रा.डॉ. शिवाजी उत्तम चवरे	77
22.	जनसंचार माध्यामों में दूरदर्शन और हिंदी उपादेयता.....	प्रा. डॉ. ऐनूर एस. शेख	80
23.	जनसंचार माध्यमो में हिंदी भाषा की स्थिति.....	प्रा. कैलास के. बच्छाव	82
24.	सूचना और प्रौद्योगिक क्षेत्र और हिंदी	डॉ. रिना रमेश सुरडकर	84
25.	संचार माध्यम और भाषिक कौशल का पाठ्यक्रम में स्थान.....	प्रा. डॉ. दत्तात्रय प्रभाकर डुंबरे	86
26.	काव्यानुवाद की समस्याएँ	डॉ. प्रवीण मन्मथ केंद्रे	89
27.	जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता	प्रा. डॉ. सिद्धेश्वर गायकवाड	91
28.	विज्ञापन क्षेत्र और हिंदी	डॉ. बेबी कोलते	93
29.	विज्ञान की दुनिया में हिंदी भाषा	डॉ. श्वेता चौधारे	96
30.	इलेक्ट्रोनिक मीडिया और हिंदी	डॉ. संजय म. महेर	98
31.	वैश्विक स्तर पर हिन्दी साहित्य की छाप छोड़ता हिन्दी सिनेमा.....	श्रीमती योग्यता मिश्रा	100
32.	जनसंचार माध्यम और हिंदी	प्रा. दशरथ काशीनाथ खेमनर	102
33.	पत्रकारिता का बदलता स्वरूप	डॉ. ईश्वर पवार	104
34.	जनसंचार माध्यम और हिन्दी	प्रा. गांगुर्डे समाधान जयवंत	107
35.	सोशल मीडिया और हिंदी साहित्य	डॉ. मंगल ससाणे	110
36.	जनसंचार माध्यम और हिंदी की उपादेयता.....	डॉ. प्रमोद पडवळ	112
37.	हिंदी के प्रचार–प्रसार में जन संचार माध्यमों की भूमिका	प्रा. नानासोब म. गोफणे	116

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) -0.676 | January 2019 | UGC Approved No. 40705
Special Issue 91 , जनसंचार एवं तकनीकी के क्षेत्र में हिंदी की उपादेयता

इलेक्ट्रोनिक मीडिया और हिंदी

डॉ. संजय म. महेर
अध्यक्ष हिंदी विभाग, जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर (भेंडे) तह. नेवासा जिला– अहमदनगर

वर्तमान युग सूचना का युग हे। सूचनाओं के निरंतर प्रेषण पर ही आज संसार टिका हुआ है। सूचनाओं की इस कमी को पूरा करते है, जनसंचार माध्यम अर्थात् मीडिया। मीडिया व्यक्ति को व्यक्ति से जोडता है। समाज को समाज से जोडता है। देश को दूसरे देश से जोडता है और परस्पर विचार विमर्श के लिए आधारभूमि देता है। सुंदर संसार के नकारात्मक मूल्यों को उजागर कर संसर को स्वच्छ छबि प्रदान करता है। जनसंचार एक व्यापक एवम् सामूहिक प्रक्रिया है। अपने भावों, विचारों, मत–मान्यताओं आदि को व्यापक जनसमुदाय तक पहुँचाने एवं अन्य सदस्यों की प्रतिक्रियाओं को समझने के लिए मनुष्य हमेशा प्रयत्नशिल रहा हैं। पुराण साहित्य में नारदमुनिजी को एक पत्रकार, जनसंपर्क अधिकारी तथा संवाददाता के रूप में चित्रित किया गय हैं, जो विविध देवी–देवताओं के बीच संपर्क स्थापीत करते हैं, सूचनाओं का आदान–प्रदान करते हैं। औद्योगिक क्रांति के साथ–साथ संसर में एक नई हलचल हुई। संवाद के साधनों मे क्रांतिकारी परिवर्तन हुए। मीडिया को लोकतंत्र का चौथा आधारस्तंभ कहा गया है। जो लोगो को दुनिया भर की गतिविधियों से परिचित करता हैं। कहा क्या हो रहा हैं, इसकी जानकारी देकर लोगो को वह एक दुसरे से जोडे रखने का काम करता हैं। मीडीया जनता की वह संसद है जिसका अधिवेशन कभी भी समाप्त नही होता।

आज अदान–प्रदान की प्रविधि के जितने भी साधन है उन्हें हम संचार माध्यम कहते है। इन संचार माध्यमों के आज अनेक रूप विद्यमान है। इन्हें हम दो वर्गो मे बाँट सकते है– 1) मुद्रित माध्यम यानि प्रिंट मीडिया और 2) इलेक्ट्रॉनिक मीडिया। मुद्रित माध्यमों में समाचार–पत्र और पत्रिकाओं को पत्रकारिता की दृष्टि से महत्वपूर्ण माना जाता है। अखबार, साप्ताहिक, वार्षिक तथा मासिक पत्रिकाएँ इसके अंतर्गत समाविष्ट होती हैं। समय की दृष्टि से वार्षिक पत्रिका भी होती है। लगभग अखबार में प्रकाशित सूचना ही बाद में व्यवस्थित रूप से पत्रिका में स्थान पाती हैं। इलेक्ट्रॉनिक मीडीया के अंतर्गत रेडिओं (आकाशवाणी), दूरदर्शन या टी.व्ही., फिल्म, कम्प्युटर या इंटरनेट महत्त्वपूर्ण माध्यम है। मेरा मानना है कि हमारे देश में जनसंचार के सार्वाधिक साधन हिंदी में कार्यरत हैं। वजह कोई भी रही हो लेकिन कश्मीर से लेकर कन्याकुमारी तक पुरे भारत भूखंड के अलावा संपूर्ण एशियाई मूल्यों में जनसंचार का सर्वाधिक क्षेत्र हिंदी के माध्यम में फैला हुआ दिखाई देता हैं।

इलेक्ट्रॉनिक मीडिया :

रेडियों :

श्राव्य माध्यम में रेडियों आता है। जनसंचार के क्षेत्र में रेडियो का अविष्कार एक क्रांतिकारी घटना है। अंटार्कटिका के निर्जन से हिमालय की वादियों, मरु स्थल से लेकर जन संकुल क्षेत्रों तक सर्वत्र इसकी पहुच हैं। भारतीय शुरूवात 1927 में ओल इन्डिया रेडियो और 1957 में आकाशवाणी नाम दिया गया है। देश में रेडियो सहज इतने सस्ते भी कि आम आदमी तक उसकी पहुँच है। इसी कारण आज देश की, 90 प्रतिशत् आबादी आकाशवाणी सुन रही है। रेडियों तो हिंदी और भारतीय भाषाओं का प्रयोग करनेवाला व्यापक माध्यम रहा है। रेडियों के माध्यम से इंटरव्यू, समाचार, विशेष सूचनाएँ, आँखो देखा हाल, कंपीअरिंग, पत्रिका, पत्रोत्तर, विचार गोष्टी, गीत–गुंजन, रेडियो नाटक, रूपांतर अदि के कार्यक्रमों के माध्यम से अवगत होते है।

दूरदर्शन या टी.व्ही. :

वैश्वीकरण के वर्तमान परिदृश्य में इलेक्ट्रॉनिक मीडीया का सबसे सशक्त माध्यम टेलीव्हिजन है। 15 सितंबर 1959 में आरंभ किये गये इस प्रसारण माध्यम का नाम दूरदर्शन रखा गया। इस यंत्र का अच्छा भी उपयोग होता है और बुरा भी उपयोग होता है। दूरदर्शन के आने से हम देश–विदेश की विविध खबरें, उनकी समाज व्यवस्था, रीत–भात, त्यौहार, भाषा आदि हम देखते है। ज्यादातर संचार का कार्य अगर कोई भी साधन करता है तो वह टी.वी. / वर्तमान समय में आज टी.वी. के 250 से अधिक चेनल है जिनके माध्यम से हर प्रकार की सामग्री दर्शको के सम्मुख प्रस्तुत की जा रही है, चाहे वह समाचार का क्षेत्र हो, ज्ञान का, मनोरंजन का, वार्ता का और चाहे खेलों का और विज्ञापन तो इन सबका अनिवार्य अंग है ही। भारतीय जन मानस ने विदेशी चेनलो को इस बात के लिए भी विवश किया है कि उनके कार्यक्रम हिंदी भाषा में प्रसारित हो और इसलिए आज इस क्षेत्र में हिंदी के विविध रूप नजर आते हैं।

प्रसन्नता की बात यह है कि टेलीव्हिजन बहुत थोडे समय के भीतर ही हिंदी माध्यम बन गया है। प्रतिदिन होनेवाले सर्वेक्षण इस बात का प्रमाण है कि हिंदी के कार्यक्रम चाहे किसी भी विषय से संबंधीत हो, देश भर में सर्वाधिक देखे जाते है, अर्थात व्यावसायिकता की दृष्टि से हिंदी संचार माध्यमों के लिए बहुत बड़ा क्षेत्र उपलब्ध कराती है। यही कारण है कि अंग्रेजी के तमाम, जानकारीपूर्ण और मनोरंजनात्मक दोनों प्रकार के कार्यक्रम हिंदी में डब करके

Impact Factor 2.143 ISSN- 2319-8648

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOW ASSOCIATION'S

Current Global Reviewer

Multidiciplinary international research journal

PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

18th ,19th January 2019

जनसंचार माध्यम और हिंदी

संपादक
अरुण बी. गोदाम

सहसंपादक
डॉ. ऐनूर एस. शेख
हिंदी विभागाध्यक्षाकला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,
राहाता

कार्यकारी संपादक
प्रा. दादासाहेब एन. डांगे
हिंदी विभाग,
हिंदी विभागाध्यक्षाकला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय,
राहाता

www.rjournals.co.in

17	जनसंचार माध्यम और हिंदी का स्वरूप – **प्रा. अच्युत साधु शिंदे**	60
18	जनसंचार माध्यम और हिंदी – **डॉ. संजय म. महेर**	63
19	पत्रकारिता और हिंदी – **डॉ. मिलिंद कांबळे**	65
20	विविध संचार माध्यम और हिंदी– **डॉ. मंगल ससाणे**	68
21	संचार माध्यमों में हिंदी की भूमिका: भारतीय सिनेमा और हिंदी– **डॉ. प्रविण तुळशीराम तुपे**	71
22	इंटरनेट पर प्रकाशित काव्य में भावों की अभिव्यक्ति – **डॉ. सुजाता राजेंद्र लामखडे**	74
23	इंटरनेट और हिंदी– **डॉ.एन. डी.शेख**	77
24	पत्रकारिता और हिंदी– **डॉ. बेबी कोलते**	79
25	दूरदर्शन और हिंदी – **डॉ. दिपाश्री कैलास गडाख**	82
26	जनसंचार माध्यम और हिंदी – **डॉ. प्रतिभा आनंदराव जावळे**	84
27	इलेक्ट्रॉनिक संचार माध्यम और हिंदी – **प्रा. रागिनी पुरूषोत्तम टेकाळे**	86
28	हिंदी विज्ञापन के प्रयोजन एवं विशेषताएँ – **डॉ.राजाराम दादा कानडे**	89
29	इलेक्ट्रॉनिक माध्यम और हिंदी सिनेमा – **डॉ. एस. बी. कोलते**	93
30	हिंदी सिनेमा और हिंदी – **श्रीमती जयश्री अर्जुन माथेसुळ**	96
31	संचार माध्यम और जन–जीवन के सरोकार – **प्रा.जी. पी. काथेपुरे**	100
32	हिंदी सिनेमा में हिंदी का अस्तित्व – **डॉ. श्वेता चौधारे**	104
33	हिंदी सिनेमा और हिंदी – **प्रा. संदिप दामू तपासे**	107
34	हिंदी सिनेमा और साहित्य – **प्रा. शरद कचेश्वर शिरोळे**	110

Current Global Reviewer Peer Reviewed Journal | ISSN- 2319-8648
Impact Factor - (IIJIF) – 2.143, जनसंचार माध्यम और हिंदी | January 2019 | Peer Reviewed Journal

जनसंचार माध्यम और हिंदी

डॉ. संजय म. मेहेर
अध्यक्ष हिंदी विभाग,जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर (भेंडे)

वर्तमान युग सूचना का युग हे। सूचनाओं के निरंतर प्रेषण पर ही आज संसार टिका हुआ है। सूचनाओं की इस कमी को पूरा करते है, जनसंचार माध्यम अर्थात् मीडिया। मीडिया व्यक्ति को व्यक्ति से जोडता है। समाज को समाज से जोडता है। देश को दूसरे देश से जोडता है और परस्पर विचार विमर्श के लिए आधारभूमि देता है। सुंदर संसार के नकारात्मक मूल्यों को उजागर कर संसर को स्वच्छ छबि प्रदानकरता है। जनसंचार एक व्यापक एवम् सामूहिक प्रक्रिया है। अपने भावों, विचारों, मत–मान्यताओं आदि को व्यापक जनसमुदाय तक पहुँचाने एवं अन्य सदस्यों की प्रतिक्रियाओं को समझने के लिए मनुष्य हमेशा प्रयत्नशील रहा हैं। पुराण साहित्य में नारदमुनिजी को एक पत्रकार, जनसंपर्क अधिकारी तथा संवाददाता के रूप में चित्रित किया गय हैं, जो विविध देवी–देवताओं के बीच संपर्क स्थापित करते हैं, सूचनाओं का आदान–प्रदान करते हैं। औद्योगिक क्रांति के साथ–साथ संसर में एक नई हलचल हुई। संवाद के साधनों मे क्रांतिकारी परिवर्तन हुए। मीडिया को लोकतंत्र का चौथा आधारस्तंभ कहा गया है। जो लोगो को दुनिया भर की गतिविधियों से परिचित करता हैं। कहा क्या हो रहा हैं, इसकी जानकारी देकर लोगो को वह एक दुसरे से जोडे रखने का काम करता हैं। मीडीया जनता की वह संसद है जिसका अधिवेशन कभी भी समाप्त नही होता।

आज अदान–प्रदान की प्रविधि के जितने भी साधन है उन्हें हम संचार माध्यम कहते है। इन संचार माध्यमों के आज अनेक रूप विद्यमान है। इन्हें हम दो वर्गो मे बाँट सकते है– 1) मुद्रित माध्यम यानि प्रिंट मीडिया और 2) इलेक्ट्रॉनिक मीडिया। मुद्रित माध्यमों में समाचार–पत्र और पत्रिकाओं को पत्रकारिता की दृष्टि से महत्वपूर्ण माना जाता है। अखबार, साप्ताहिक, वार्षिक तथा मासिक पत्रिकाएँ इसके अंतर्गत समाविष्ट होती हैं। समय की दृष्टि से वार्षिक पत्रिका भी होती है। लगभग अखबार में प्रकाशित सूचना ही बाद में व्यवस्थित रूप से पत्रिका में स्थान पाती हैं। इलेक्ट्रॉनिक मीडीया के अंतर्गत रेडिओं (आकाशवाणी), दूरदर्शन या टी.व्ही., फिल्म, कम्प्युटर या इंटरनेट महत्त्वपूर्ण माध्यम है। मेरा मानना है कि हमारे देश में जनसंचार के सार्वाधिक साधन हिंदी में कार्यरत हैं। वजह कोई भी रही हो लेकिन कश्मीर से लेकर कन्याकुमारी तक पुरे भारत भूखंड के अलावा संपूर्ण एशियाई मूल्यों में जनसंचार का सर्वाधिक क्षेत्र हिंदी के माध्यम में फैला हुआ दिखाई देता हैं।

इलेक्ट्रॉनिक मीडिया :

रेडियो :

श्राव्य माध्यम में रेडियो आता है। जनसंचार के क्षेत्र में रेडियो का अविष्कार एक क्रांतिकारी घटना है। अंटार्कटिका के निर्जन से हिमालय की वादियों, मरु स्थल से लेकर जन संकुल क्षेत्रों तक सर्वत्र इसकी पहुच हैं। भारतीय शुरूवात 1927 में ओल इन्डिया रेडियो और 1957 में आकाशवाणी नाम दिया गया है। देश में रेडियो सहज इतने सस्ते भी कि आम आदमी तक उसकी पहुँच है। इसी कारण आज देश की, 90 प्रतिशत् आबादी आकाशवाणी सुन रही है। रेडियों तो हिंदी और भारतीय भाषाओं का प्रयोग करनेवाला व्यापक माध्यम रहा है। रेडियों के माध्यम से इंटरव्यू, समाचार, विशेष सूचनाएँ, आँखो देखा हाल, कंपीअरिंग, पत्रिका, पत्रोत्तर, विचार गोष्टी, गीत–गुंजन, रेडियो नाटक, रूपांतर अदि के कार्यक्रमों के माध्यम से अवगत होते है।

दूरदर्शन या टी.वी :

वैश्वीकरण के वर्तमान परिदृश्य में इलेक्ट्रॉनिक मीडीया का सबसे सशक्त माध्यम टेलीव्हिजन है। 15 सितंबर 1959 में आरंभ किये गये इस प्रसारण माध्यम का नाम दूरदर्शन रखा गया। इस यंत्र का अच्छा भी उपयोग होता है और बुरा भी उपयोग होता है। दूरदर्शन के आने से हम देश–विदेश की विविध खबरें, उनकी समाज व्यवस्था, रीत–भात, त्यौहार, भाषा आदि हम देखते है। ज्यादातर संचार का कार्य अगर कोई भी साधन

2019

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2019

SPECIAL ISSUE- 83

समकालीन हिंदी कथा-साहित्य में विविध विमर्श

खण्ड - एक

(मुस्लिम, आदिवासी, बाल तथा दिव्यांग विमर्श)

विशेषांक संपादक :

डॉ.सौ. सुरैय्या इसुफअली शेख

असोसिएट प्रोफेसर तथा शोध निर्देशक

अध्यक्षा, हिंदी विभाग,

मा.ह. महाडीक कला एवं वाणिज्य महाविद्यालय,

मोडनिंब, तह. माढा, जि. सोलापुर, महाराष्ट्र-भारत.

अध्यक्षा, हिंदी अध्ययन मंडल, सोलापुर विश्वविद्यालय, सोलापुर

मुख्य संपादक :

डॉ. धनराज धनगर

This Journal is indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	लेखक/ लेखिका	पृ.क्र.
1	अब्दुल बिस्मिल्लाह के उपन्यासों में मुस्लिम समाज जीवन	डॉ.जायदा सिकंदर शेख	09
2	मुस्लिम साहित्य में आर्थिक जीवन	प्रा.एस. टी.मुजावर	13
3	उत्तरशती के हिंदी उपन्यासों में वर्तमान मुस्लिम मानसिकता	डॉ.शेख मुखत्यार शेख वहाब	16
4	समकालीन हिंदी कहानियों में चित्रित मुस्लिम विमर्श (मुस्लिम महिला कहानीकार के संदर्भ में)	डॉ.सौ.सुरैय्या इसुफअल्ली शेख	19
5	मुस्लिम विमर्श	प्रा.रुकसाना पठाण	22
6	मंजूर एहतेशाम के 'सुखा बरगद' उपन्यास में मुस्लिम संस्कृती	डॉ.रज्जाक कासार	24
7	राही मासूम रजा के उपन्यासों में सांप्रदायिक-सदभाव	डॉ.नाजीम शेख	29
8	मुस्लिम अल्पसंख्यक और भारतीय अर्थनीति	प्रा.रज्जाक शेख	31
9	साहित्य वार्ता और मुस्लिम वचन ....विमर्श के संदर्भ में...	डॉ.आरिफ जमादार	35
10	आधा गाव उपन्यास में मुस्लिम- विमर्श	डॉ.बालाजी गरड	40
11	अब्दुल बिस्मिल्लाह के उपन्यासों में मुस्लिम विमर्श	डॉ.बळीराम भुक्तरे	42
12	घर का आखिरी कमरा में मुस्लिम समाज की पीडा	डॉ.मुल्ला मुस्तफा लायक	47
13	अब्दुल बिस्मिल्लाह के झीनी झीनी बीनी चदरिया उपन्यास में मुस्लिम समाज	नदाफ अजरोद्दिन	50
14	सुखा बरगद :शिक्षित मध्यवर्गीय मुस्लिम समाज का दस्तावेज	प्रेमचंद्र मौर्य	54
15	समकालीन मुस्लिम लेखकों की हिन्दी कहानियों में सांप्रदायिकता एवं सांप्रदायिक सदभाव	डॉ. पठान रहीम खान	57
16	आदिवासी विमर्श	डॉ.शहाबुद्दीन नियाज मुहम्मद शेख	60
17	समकालीन हिंदी कथा साहित्य में आदिवासी स्त्री विमर्श	डॉ.पंडित बन्ने	63
18	आदिवासी साहित्य में सांस्कृतिक जीवन	डॉ.संतोष कुलकर्णी	67
19	भारत के मानचित्र से गायब होता आदिवासी देश	डॉ.संजय नईनवाड	72
20	आदिवासी विमर्श	डॉ.दिलीप कसबे	75
21	हिंदी उपन्यासों में आदिवासी विमर्श (शैलुश के संदर्भ में)	डॉ.नवनाथ गाडेकर	79
22	जयश्री राय का उपन्यास तथा समकालीन हिंदी साहित्य में आदिवासी विमर्श	प्रा.रोहिणी साळवे	82
23	एनकाउंटर:आदिवासी विमर्श	प्रा.विश्वनाथ पटेकर	85
24	संजीव की आपरेशन जोना की और टीम कहानी में व्यक्त आदिवासी जीवन	प्रा.संगीता खंडागळे	88
25	समकालीन हिंदी कथा साहित्य में आदिवासी विमर्श	डॉ.संजय महेर	93
26	वीरेंद्र जैन के 'पार ' उपन्यास में चित्रित आदिवासी विमर्श	डॉ. भास्कर भवर	96
27	हिंदी साहित्य में आदिवासी स्त्री विमर्श	प्रा.अनिल जाधव	101
28	हिंदी साहित्य में आदिवासी चिंतन	निवेदिता सिंह	104
29	धरती लहराएगी...झालो नाचेगी ...गायेगी कहानी में आदिवासी विमर्श	डॉ.चांदणी पंचांगे	107
30	संजीव की कहानियों में आदिवासी विमर्श	प्रा.चतुर्भुज गिड्डे	110
31	आधुनिक हिंदी उपन्यासों में आदिवासी जन- जीवन	डॉ.शेख . बेनजीर	112
32	संजीव कृत पाव तले की दुब उपन्यास में आदिवासी विमर्श	कु.छाया पांढरकर	115

समकालीन हिंदी कथा साहित्य में आदिवासी विमर्श

डॉ. संजय म. महेर
अध्यक्ष हिंदी विभाग,
जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय,
ज्ञानेश्वर नगर (भेंडे) तह. नेवासा
जिला– अहमदनगर

भारतवर्ष विविधता में एकता बनाएँ हुए हैं जो भी इस देश में आ गया उसे देश ने अपनाया हैं शक, हूण, यवन, ईसाई, फ्रांसीसी, ब्रह्मी, पोर्तुगीत, उच जैसे विदेशी लोगोंने यहाँ निवास किया हैं उसी तरह यहाँ के मूलनिवासियों ने अपनी सांस्कृतिक विरासत को बरकरार रखा हैं आदि निवासी अर्थात आदिवासी जनसमुह भारतवर्ष की जनजातीय लोगों के रूप में जाना जाता है। संस्कृत ग्रंथों में आदिवासियों को अत्विका और वनवासी भी कहा गया है। महात्मा गांधी ने इन्हें गिरिजन कह कर पुकारा है।

हमारे भारतवर्ष में आज तक साहित्यपर जो भी लेखन कार्य हुआ है, प्राचीन से लेकर आजतक या महाभारत–रामायण काल से लेकर आजतक जो भी साहित्य इतिहास रचा गया उसमें कहीं पर भी आदि निवासी (अदिवासी) की ओर किसी का ध्यान आकृष्ट नहीं हुआ। जहाँ हम 'महाभारत' में सिर्फ एक बार एकलव्य को देखते हैं या सुनते है जो जंगल निवासी भील राजकुमार था। तो रामायण में हम निर्बध राजा को सुनते है। उसके बाद कही पर भी किसी साहित्यिक रचन में किसी आदिवासी का उल्लेख नाममात्र को भी नहीं मिलता। विविधता में एकता भारतीय समाज, साहित्य की सबसे महत्त्वपूर्ण विशेषता है। परंतु यह विशेषता तब पूर्ण होगी जब हम मूलनिवासीयों के साहित्य का विचार करेंगे। उसपर लेखन होगा, उनकी शौर्य गाथाओं–कथाओंकों, संघर्ष को जब तक हम समाज पटल पर नहीं लाते तब तक हमारे साहित्य का गौरव अपूर्ण रहेगा।

आदिवासी साहित्य यानी जिसमें उनका अपनी भाषा में लोकगीत, कथाएँ, प्रथाएँ आदि का वर्णन होता है। वही आदिवासी साहित्य कहा जाता है। साहित्य समाज का दर्पण होता है। लेकिन आज तक साहित्य ने आदिवासियों को कलम द्वारा उद्घाटित नहीं किया है। बीसवीं सदी के अंतिम दशक से उभरे आदिवासी विमर्श ने इक्कीसवी सदी के प्रारंभ में एक सशक्त रूप धारण किया है। इक्कीसवी सदी भूमंडलीकरण, नीजिकरण एवं वैश्वीकरण से प्रभावित है। वर्तमान हिंदी साहित्य भी इससे प्रभावित है। जिसने आदिवासी सामाजिक जीवन का असली चेहरा सामने लाया और सरकारी दावों की पोलखोल की। वर्तमान कथा साहित्य में भारत की पर्वत श्रृंखलाओं में बसे आदिवासीयों का जीवन यथार्थ के साथ चित्रित हुआ है। औद्योगिक विकास के लिए आदिवासियों का बली, डाकू बनने के लिए मजबूर, भूखमरी, डकैती की समस्या, नारी भोग्य वस्तु, अंधविश्वास भरा जीवन, रुढी परंपरा का प्रभाव, घुमक्कड जीवन, कुपोषण, आदिवासी को लेकर गलत धारणा, बेरोजगारी जैसे बाते आदिवासियों के विकास में बाधक है। साजिश की तहत आदिवासी समाज को पीछे रखा गया है। ऐसे लोगों के प्रति हमें संवेदनशील होने की आवश्यकता है। उनकी वाणी को, समस्या को, उनके प्रश्नों को कलम देनी है। यह तभी संभव होगा जब हम उनके जन–जीवन को साहित्य के माध्यम से व्यक्त करेंगे।

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 67 / 283

Impact Factor – 6.261 2019 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

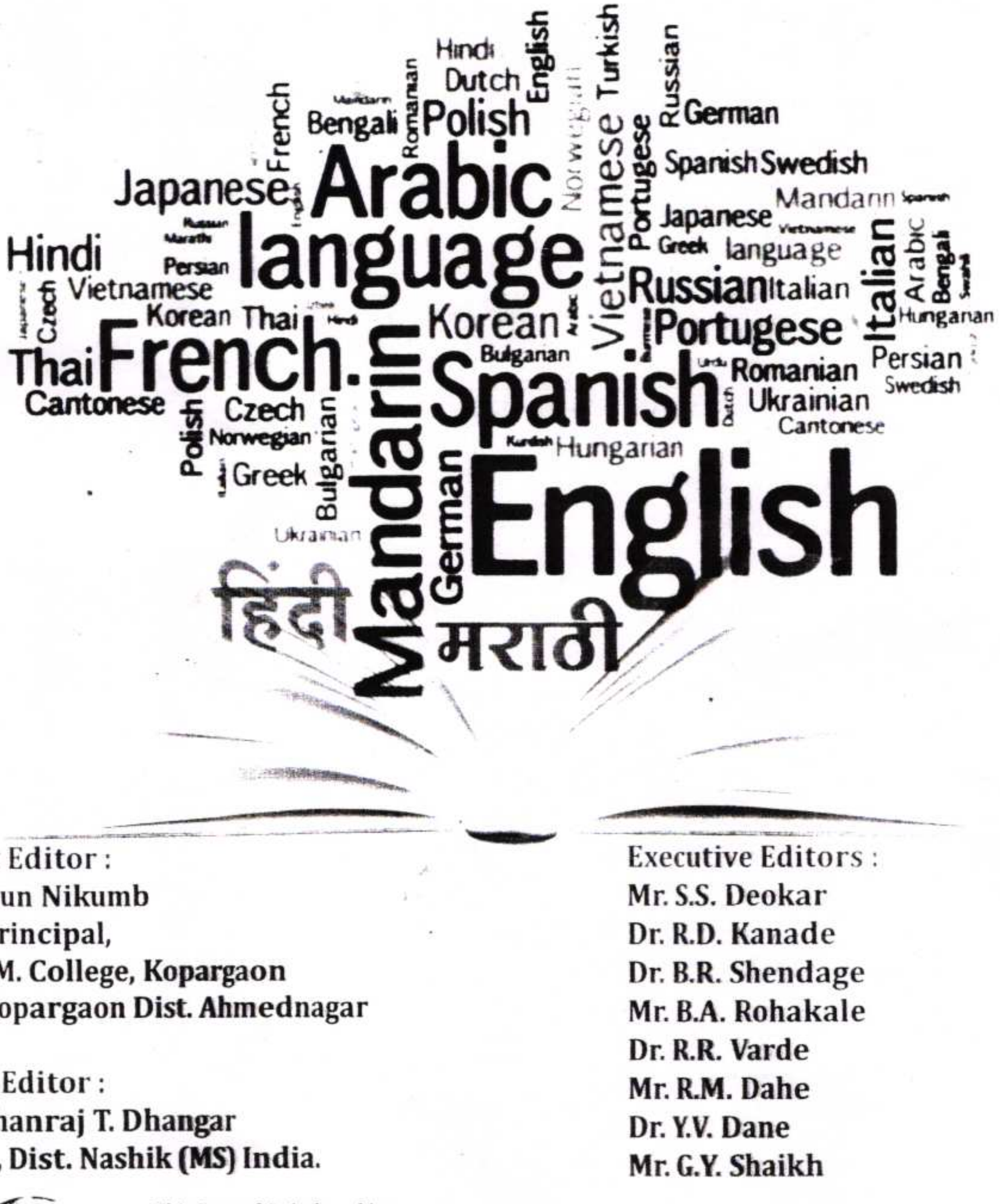
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2019 SPECIAL ISSUE- 101

Trends in Translation Study

मराठी अनुवादित साहित्याचे प्रवाह

हिंदी अनुवाद की प्रवृत्तियाँ

Guest Editor :
Dr. Arun Nikumb
Act. Principal,
S.S.G.M. College, Kopargaon
Tal. Kopargaon Dist. Ahmednagar

Chief Editor :
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

Executive Editors :
Mr. S.S. Deokar
Dr. R.D. Kanade
Dr. B.R. Shendage
Mr. B.A. Rohakale
Dr. R.R. Varde
Mr. R.M. Dahe
Dr. Y.V. Dane
Mr. G.Y. Shaikh

This Journal is indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

31	अनुवाद और तकनीकी भाषा	डॉ.व्ही.डी.सूर्यवंशी	122
32	अनुवाद संकल्पना, स्वरूप तथा रोजगार के अवसर	डॉ.प्रमोद परदेशी	125
33	डॉ.नरेंद्र मोहन कलंदर नाटक का अनुवादपरक तुलनात्मक अध्ययन	प्रा.बाबासाहेब गव्हाणे	129
34	भारतीय साहित्य और अनुवाद	डॉ. नानासाहेब जावळे	133
35	सांस्कृतिक नवजागरण में अनुवाद की उपादेयता	डॉ.भूपेंद्र निकाळजे	136
36	हिंदी साहित्य में अनुवाद का विकास	प्रा. श्रीमती वंदना देशमुख	140
37	हिंदी नवजागरण और अनुवाद	डॉ. मिलिंदराज बुक्तरे	143
38	हिंदी अनूदित साहित्य समस्याएँ तथा समाधान	डॉ. अनिता वेताळ-अत्रे	146
39	२१ वीं सदी में अनुवाद की आवश्यकता	डॉ.विष्णु राठोड	149
40	अनुवाद साहित्य का स्वरूप, संकल्पना और रोजगार के अवसर	प्रा.अनिता पाटोळे	152
41	अनुवाद समाधान और समस्याएँ	डॉ. ऐनुर एस. शेख	155
42	हिंदी अनूदित नाटक साहित्य-परम्परा	डॉ. जितेंद्र पाटील	158
43	हिंदी अनूदित साहित्य समस्याएँ तथा समाधान	डॉ. मेनका त्रिपाठी	161
44	हिंदी साहित्य और फिल्म रचना	डॉ. एस. बी. दवंगे	165
45	साहित्यिक अनुवाद की समस्याएँ	प्रा. आर. एन. वाकळे	167
46	हिंदी अनुवाद का स्वरूप ओर रोजगार क अवसर	डॉ. शरद कोलते	170
47	हिंदी काव्यानुवाद की समस्याए एवं समाधान	डॉ. संजय महेर	173
48	विज्ञापन की भाषाऔर अनुवाद	प्रा. रविंद्र ठाकरे	175
	मराठी विभाग		
49	अनुवाद एक ज्ञानग्रहण प्रक्रिया	डॉ. बी.डी.गव्हाणे	179
50	इतर भाषेतून मराठी अनुवादित झालेल्या साहित्यकृती आकलन व आस्वाद (डॉलर बहु व 'द बॉय इन द स्ट्राईप्ड पायजामाज)	वंदना सोनवले	182
51	अनुवाद स्वरूप ,संकल्पना ,व्याप्ती	मधुरा मते	186
52	भाषांतर रुपांतर, अनुवाद नाट्यलेखन	डॉ. बाबासाहेब शेंडगे	189
53	भाषांतर संकल्पना	प्रा. ज्ञानेश्वर तिखे	193
54	अनुवाद संकल्पना, स्वरूप व व्याप्ती	संगीता वाकोळे	196
55	अनुवाद संकल्पना, स्वरूप व व्याप्ती	प्रा. भास्कर मोरे	202
56	श्री भगवद्गीता आणि मराठी गीताई : एक अनुबंध	डॉ. मधुकर मोकाशी	206
57	मराठी भाषेतून इतर भाषांमध्ये अनुवादित झालेल्या साहित्यकृती : आकलन आणि आस्वाद	प्रा.सुरेश नजन	212
58	भाषांतराचे प्रकार –भाषांतर, अनुवाद, रुपांतर	प्रा. रावसाहेब दहे	216
59	भाषांतर आणि इतर सामाजिक क्षेत्रे	डॉ. मेघराज औटी	219
60	जी.ए.कुलकर्णी यांनी अनुवादित केलेल्या कथांमधील मानवी वृत्ती-प्रवृत्ति –एक वेध	सुनीता अत्रे	221
61	अनुवाद स्वरूप व संकल्पना	डॉ. संतोष देशमुख	226
62	अनुवाद स्वरूप,संकल्पना व व्याप्ती	भाग्यश्री माताडे व डॉ. गजानन जाधव	230
63	इतर भाषांमधून मराठी अनुवादीत झालेल्या कादंबऱ्या एक आकलन	डॉ. रावसाहेब ननावरे	234
64	पु.ल.देशपांडे यांची भाषांतरीत वं रुपांतरीत नाटके	प्रा. ए. बी. उगले	241
65	इतर साहित्यातून अनुवादितझालेल्या कलाकृतीचे आकलन आणि आस्वाद.	प्रा. श्रीमती रसाळ एस.डी	245
66	इतर भाषांमधून मराठीत अनुवादित झालेल्या साहित्यकृती	वैशाली गायकवाड व डॉ. विजया तेलंग	249

Abst

the g
peopl
co-ex
relate
religi
nativ
to be
us w
peop
infor
the r
socie

Intr

studi
safeg
plan
coul
stud
be tl
over
peac
natu
caus
righ
tool
leve
gen

lite
the
the
hor

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 101 : Trends in Translation Study
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

हिंदी काव्यानुवाद की समस्याएँ एवं समाधान

डॉ. संजय म. महेर
विभागाध्यक्ष, हिंदी विभाग
जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय,
ज्ञानेश्वरनगर (भेंडे) तह. नेवासा
जिला- औरंगाबाद

आनुवाद आधुनिक युग की अवश्यकता की उपज है। विश्व में ज्ञान असीम है और इस असीम ज्ञान को पाने के लिए मनुष्य जीवन सीमित है। विश्व का समस्त ज्ञान-विज्ञान किसी एक भाषा में समाहित नही है। वह तो सैंकडों भाषाओं में बिखरा हुआ है। भाषा जीवन में साधन के रूप में महत्त्व रखती है। विश्व की सभी भाषाओं की बात तो दूर किन्तु अपने देश में स्थित भाषाएँ भी जहाँ सम्पूर्ण जीवन में सीखना संभव नहीं है, वहा विश्व का समग्र ज्ञान-विज्ञान पाना कैसे संभव होगा? वास्तव में भाषा केवल साधन है, इस साधन की प्राप्ति के लिए ही संपूर्ण जीवन बीता देंगे तो प्रश्न यह उठता है कि, इस साध्य तक हम कब पहुँचेंगें? तो उत्तर है अनूदित साहित्य। समय, श्रम, धन एवं प्रतिभा की सीमाओं के कारण मनुष्य को सभी भाषाएँ सीखना संभव नही है। विश्व स्तर पर अनुवाद का जन्म इसी मानवी जीवन के अभाव की पूर्ति एवं जिज्ञासाओं की तृप्ति के प्रयास के रूप में हुआ है। वर्तमान समय में मानव जीवन की अनिवार्य आवश्यकता के रूप में अनुवाद विधा काम कर रही है।

हिंदी साहित्य पर एक दृष्टिक्षेप डाले तो यह स्पष्टतः परिलक्षित होता है कि आधुनिक काल के प्रारंभ के साथ ही हिंदी साहित्य में अनुवाद का प्रचलन भी हुआ। साहित्य की लगभग सभी विधाओं में बडी मात्रा में अनुवाद कार्य हुआ है। साहित्य के गद्य-पद्य दोनों विधाओं में प्रचुर मात्रा में अनुवाद कार्य हुआ है। अनुवाद कार्य में गद्य और पद्य की तुलना करे तो गद्य साहित्य में अनुवाद की मात्रा ज्यादा है, परिणाम स्वरूप पद्य साहित्य का अनुवाद गद्य की तुलना में कम हुआ है। इसका क्या कारण है? दोनों के अनुवाद कार्य में क्या अंतर है? पद्य या काव्यानुवाद की संकल्पना क्या है? काव्यानुवाद में कौनसी समस्याएँ आती है? इनका समाधान क्या है? इन सभी बातों पर विचार करने का प्रयास इस शोधालेख के माध्यम से किया गया है। वास्तव में विश्व की अमर काव्य-कृतियों को विश्व के पाठकों तक पहुँचाना काव्यानुवाद का मुख्य उद्देश्य है। सृजनात्मक साहित्य की विभिन्न विधाओं में कविता का अनुवाद अत्याधिक कठिन माना जाता है। अनुवादक को स्रोत भाषा (मूल काव्य रचना) और लक्ष्य भाषा (अनुदित काव्यरचना) का विस्तृत ज्ञान होना आवश्यक है। क्योंकि काव्यानुवाद अनुवादक से कई क्षमताओं की माँग करता है। अनुवादक को कवि की तरह भावुक, संवेदनशील होना अनिवार्य होता है। स्रोत और लक्ष्यभाषा के गहरे परिचय के साथ काव्यशास्त्र का गहरा ज्ञान भी आवश्यक होता है। जिससे कलापक्ष में गरिमा का निर्वाह होता है। वस्तुतः काव्य शब्द व्यापक अर्थ देता है। काव्यानुवद में गद्य, पद्य, मुक्तछंद में से किसी में भी अनुवाद हो सकता है किंतु कुछ विद्वानों का कहना है कि काव्य का अनुवाद हो ही नही सकता। फिर भी हिंदी में कई भाषा की कविताओं का अनुवाद हुआ है। काव्यानुवाद में मुल भाव, अर्थ और शैली को अनुवाद में लाना बहुत ही कठिन होता है। काव्यानुवाद में मुख्यतः महाकाव्य, खण्डकाव्य, मुक्तक, कविता काव्यनाटक और अन्य सारी पद्यात्मक रचनाओं का समावेश होता है। इसमें अनुवादक को मूलरचना की मनोभूमि में पहूँचकर कवि की आत्मा में प्रवेश करना पडता है। यह कार्य संवेदनशील और सहृदय, कवि मन का आनुवादक ही कर सकता है। मूल रचना की शब्दभूमि से भाव भूमि तक पहुँचना आनुवदक का कार्य है। कवि हरिवंशराय बच्च के अनुसार, 'अपने अनुवाद के विषय में मुझे केवल यह कहना है कि, मैं शब्दानुवाद करने के फेरे में नहीं पडा। भावों को ही मैने प्रधानता दी है।' स्पष्ट है की उन्होंने उमर खैयाम की रूबाइयों का अनुवाद करते समय 'भाव' को प्रधानता दी है। कवि की संवेदनाओं को मुख्य माना है। वही प्रसिद्ध साहित्यकार डॉ. प्रभाकर माचवेजी ने लिखा है, 'कथानुवाद सुगन्ध की शीशी के बदलने के बराबर है एक शीशी की सुगन्ध दूसरी शीशी में उड़ेलने की प्रक्रिया में सुग्न्ध का कुछ अंश हवा में विलिन हो जाता है।' अर्थात हर एक अनुवादक का अनुवाद भाषा की प्रकृति के अनुरुप हो। उस पर स्रोत भाषा की किसी रूप में छाया न हो। प्रत्येक अनुवादक यह प्रयत्न करता है कि, अनुवाद सुंदर भी बने और विश्वसनीय भी हो।

2019

Impact Factor (SJIF) – 5.5[illegible]2 | Peer Reviewe | eISSN NO. 2394-2479

KNOWLEDGE LIBRARIAN

An International Peer Reviewed Bi-Monthly E-Journal of Library & Information Science

Frequency: Bi- Monthly (06 issues per year)

Nature: Online

Special Issue— January 2019

GUEST EXECUTIVE EDITOR

Dr. Pradip Jabde

Principal,

S. B. E. S. College of Science,

Aurangabad

GUEST EDITOR IN CHIEF

Dr. Daya T. Patil (Dalve)

Librarian,

S. B. E. S. College of Science,

Aurangabad

National Seminar on "Library as a Knowledge and Skill Development Center"

Organized by
Department of Library, S.B.E.S. College of Science, Aurangabad

Date - 24th - 25th January 2019

Sponsored by
Dr.Babasaheb Amedkarkar Marathwada University, Aurangabad

Published & Printed By

Knowledge Publishing Printing & Distribution House,

Address :- H. No. 1-27-15, Manzoor Pura, Collector Office Road,
Aurangabad (M.S.) India.
Mobile: 09881520380, 08237348416, 09766337888
Email:- knowledgepublishinghouse@gmail.com

66.	Dr. Patade Nandkishor S.	Impact Of ICT Environment on Information Seeking Behavior on The Undergraduate Students of Nagnath College Aundha Nagnath	391-398
67.	Prof. Balasaheb T. Deshmukh	Automation of Jijamata College library, Bhende by using Vriddhi software: An Overview	399-402
68.	Dr. Sawai A. B. Dr. Sachin J. Gadekar Dr. Chavan S.P.	Library Automation: Basic Requirements, Needs, Services, Advantages And Disadvantages	403-406
69.	Dr. S. L Jadhav Dr. Anil N. Chikate	Rescaling Is The Prerequisite For Functioning Of Academic Libraries In E-Environment	407-410
70.	Dr. B.V. Chalukya	Computerization Of Library Resources and Practical Approach to Creation of Computerized Libraries	411-421
71.	Dr. Hemkant Magan Chaudhari	Digital Library: Services, Challenges and Opportunities	422-426
72.	Dr. S. T. Sangale	I.T Application and Rescaling	427-431
73.	Ramesh Babulal Pimple	Library Resources for 21st Century	432-434
74.	Gopal Dagdu Sagar	ICT based services at A C S College Library Kille-Dharur	435-437
75.	Dr. Namdev Rathod	Library Automation and Services	438-441
76.	Sandipan D. Mundhe	Software for Libraries	442-443
77.	Kharjule Namdeo Rakhamaji	Library Automation	444-446
78.	Sarika Bhagwanrao Rengunthwar	Information Literacy for Modern Libraries	447-449
79.	Bansode Saroj R.	Digital Library and Digital Prevention	450-457
80.	Yogesh P. Surwade Dr. Hitendra J. Patil	Information Security	458-466

http:// www.klibjlis.com

eISSN No. 2394-2479

AUTOMATION OF JIJAMATA COLLEGE LIBRARY, BHENDE BY USING VRIDDHI SOFTWARE: AN OVERVIEW

Prof. Balasaheb T. Deshmukh *

* **Librarian,**
Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, Tal: Newasa, Dist: Ahmednagar, Maharashtra, India.

QR Code

Abstract: - *Libraries which were considered only as the storehouses of knowledge have got a new outlook in the modern information communication technology era. The activities which were carried out manually in libraries with so much of hard work and strain are being now carried out smoothly with the help of Information and Communication Technology (ICT) with greater effectiveness. Automation of library is essential in 21st century. Information is essential for each and every human activity in the world. User does not need go the shelves and find their required documents. The automation of library operations can very readily be regarded as way of escape from the pressing problems of every day life in a library such as acquisition, cataloguing, classification, issue / return and reference service etc.*

Keywords: Automation, College Library, Software, Information and Communication Technology.

Introduction:

Automation is technique to make a system or process self active. The libraries play a vital role in any academic institution. In this contemporary era, computers are used in daily activities to save the time of users as well as library staff. In this information age, the information is not only recorded items of knowledge; but it is also the digitized bits of information that could be moved through computer and telephone line to wherever it in needed. Library automation has become an essential and necessity now, if the library has to survive in the present day. It is high time to think for automation of libraries. The management of new libraries possesses numerous changes to the librarians. "*An Automation*" is important and necessary to handle the vast amount of information and for providing faster, accurate, precise, efficient and effective information and services as well. The impact of ICT has changed the library services and functions speedily.

Impact Factor – 6.261 2019 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

April-2019 Special Issue – 182 (H)

Contemporary Innovation

Chief Editor:
Dr. Nilesh N. Gawande
Principal,
Late B. S. Arts, Prof. N. G. Science &
A. G. Commerce College, Sakharkherda
Tq. Sindkhed Raja, Dist. Buldhana

Executive Editor:
Mr. Prakash S. Kolhe
Librarian,
Late B. S. Arts, Prof. N. G. Science &
A. G. Commerce College, Sakharkherda
Tq. Sindkhed Raja, Dist. Buldhana

Chief Editor:
Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)

Local Organizing Committee

Dr. R. P. Zanke	Dr. M. N. Gawande	Prof. S. V. Jaunjal	Dr. S. R. Dutonde
Prof. P. S. Kolhe	Prof. S. R. Gawai	Dr. P. R. Gaikwad	Prof. G. D. Kakade
Prof. P. P. Thakare	Prof. S. S. Gawai	Dr. R. B. Kirke	Prof. A. G. Barde
Dr. P. R. Mahalle	Prof. A.S. Ghayal	Dr. C. S. Rodre	Dr. R. V. Chaurpagar
Dr. N. P. Tale	Prof. P. S. Shimbre	Prof. S. R. Nagmote	Dr. V. R. Panse
	Prof. A. G. Kulkarni	Prof. R. V. Popalghat	

This Journal is indexed in :
- University Grants Commission (UGC)
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmoc Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.researchjourney.net

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 182(H) Contemporary Innovation
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
April-2019

INDEX

No.	Title of the Paper — Author's Name	Page No.
1	Various Constituents and their Activity of ECLIPTA ALBA — **Anil D. Gatole & Vishal G. Zarekar**	06
2	Bacterial Flora on the Surface of Used Writing Pen — **Ashwini Dukare and A. M. Garode**	11
3	Knowledge Management in Libraries — **Dr.Vikram Dahifale and Balasaheb T Deshmukh**	14
4	Bacteriological Study of Drinking Water Quality in Railway Stations of Buldana District — **Dipak S. Dahatonde and A.M. Garode**	18
5	Agricultural Finance System in Maharastra. — **Prof. Dr. K.N. Shewale**	22
6	Promotion of Use of E-resources in Arts Commerce & Science College Arvi Library — **Dr. Manisha R. Khakre**	26
7	Managerial and Personal Attributes for Creative Leadership of Academic Librarians — **Dr. Ravindra D. Sarode**	34
8	A Study of Qualitative and Innovative Management Practices for the Development in Banking Sector — **Dr. Vivek V. Patil**	39
9	Code of Ethics A Need for Library Professionals of Sant Gadge Baba Amravati University Amravati — **Dr.Pradnya H. Kshirsagar**	46
10	Agriculture and Agro Business — **Pro.Dr.S.B. Gaykwad**	52
11	Determination of Bacterial Load on Toilet Door Handles of Train Coaches: Sanitation and Hygiene in Indian Railway — **Kishor Helge and A. M. Garode**	56
12	Social Networking and Innovative Library Services in Digital Environment and Role of Library Professionals — **Ms. Manjusha M. Mamilwar**	59
13	Evaluation of Pathogenic Bacterial Flora on Physician Stethoscope — **Pooja Harlalka and A. M. Garode**	65
14	Microbial contamination of currency coins in circulation: A Potential Public Health Hazards — **Pranita S. Pingle and A. M. Garode**	68
15	Isolation of Inner Airflora of Pathogenic Bacteria from Kitchen Refrigerator — **Priyanka K. Sinkar, and A. M.Garode**	74
16	Social Realism reflected in the select work of Kiran Desai — **Sachin R.Gawai**	78
17	Isolation of Pathogen from the Surface of Household Vegetable Cutter Knives and Meat Choppers — **Shruti S. Gosawi and A. M. Garode**	81
18	Physical Science As A Yoga Therapy — **Dr. Sangita M. Khadse**	84
19	योगद्वारा चिन्ता और घबराहट दुर करने का अभ्यास — **डॉ. जी.पी. नलगे**	89
20	महिलांच्या सामाजिक परिवर्तनाचे विश्लेषणात्मक अध्ययन — **प्रा. अमरिष एस.गावंडे**	93
21	आदिवासी वर्गजाणीवेच्या कवितेतून प्रकटणारे समाजभान — **डॉ.श्रीकृष्ण पदमणे**	97
22	ग्रंथालय व्यवस्थापनामध्ये मनोरेखनाचे महत्त्व : एक अध्ययन — **डॉ.जी.आर.पवार**	103
23	शिवाजी कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय बल्लड ग्रंथालयात दिल्या जाणाऱ्या उत्कृष्ट सेवा - सुविधांचा अभ्यास — **प्रा. संतोष देशमुख**	108
24	संयुक्त महाराष्ट्र चळवळी आणि नागपूर करार — **डॉ. एम.आर.शिंदे**	112
25	केंद्रीय माहिती आयोग — **डॉ. आर.जी.सुरळकर**	116

Our Editors have reviewed papers with experts' committee. and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher. - *Chief & Executive Editor*

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 182(H) Contemporary Innovation
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
April-2019

Knowledge Management in Libraries

Dr.Vikram Dahifale[1] and Balasaheb T Deshmukh[2]
[1]Librarian Rajmata,Indira Gandhi Mahavidyalaya , Jalna, Maharashtra
[2]Librarian Jijamata College of Sci & Art's Bhende, Ahmednagar, Maharashtra

Abstract:

Knowledge is a power. Libraries are the storehouse of Knowledge. Knowledge is the basic part of every success. Without Knowledge there is no new development. The only difference between man and animals is the Knowledge and the practices followed by human beings. This Knowledge is coded in millions of books and other information artifacts. There is a too much explosion of information and Knowledge due to the vast growth of literature and technology. So it makes necessary for the library professional to handle it properly. It is the duty of library professional that they should acquire, store and disseminate right information to the right person at right time and right place. So Knowledge Management is the only tool which plays a major role in fulfilling this duty. Knowledge Management makes it possible that information / Knowledge is available to the right person within the right timeframe.

Keyword: Knowledge;KnowledgeManagement;AcademicLibrary; Library professional;ICT.

Introduction:

The concept *'Knowledge Management'* was started and popularized in the business world during the last decade of the 20th century and then in the higher education. In recent years, the importance of Knowledge Management has been widely recognized as the foundations of industrialized economies shifted from natural resources to intellectual assets. Since 1995 there has been an explosion in the literature surrounding the developing concept of Knowledge Management. In library and information science, Ranganathan (2011) was the first to advocate that a universe of subjects is synonymous to a universe of Knowledge and therefore proposed the concept of Knowledge Management in libraries. To prove their relevance and value, academic libraries must strive to provide the right amount of information to the right clientele at the right time with a right expense of financial and human resources. Academic institutions have significant opportunities to apply Knowledge Management practices to support every part of their mission. The libraries have applied Knowledge Management principles to provide effective library services and user satisfaction

Knowledge Management:

Knowledge Management is a process which deals with the creation acquisition and dissemination of Knowledge.

Robert S. Seiner has defined Knowledge Management as a concept in which an enterprise gathers organizes, share and analyses the Knowledge of individual and groups access in organization in ways that directly affect performance.

Data, Information and Knowledge:

Data information and Knowledge helps in understanding of Knowledge Management system. Difference between Data information and Knowledge

Data:

Data are simple, discrete, facts and figures, such as names, characteristics and amounts. Data might be a table of circulation statistics, but once those statistics are arranged, charted,

2019

ISSN 0971-6955

आमची

श्रीवाणी

वर्ष : १७, अंक १,
ऑक्टो.२०१९ ते जाने. २०२०

समकालीन मराठी साहित्य : प्रेरणा आणि प्रवृत्ती

(विशेषांक - भाग १)

अनुक्रमणिका

		पृ.क्र.
	[illegible]	
	[illegible] : प्रेरणा आणि प्रवृत्ती - हरिश्चंद्र थोरात	१
	[illegible] आणि साहित्य - यशवंत मनोहर	१३
	[illegible] समजून घेण्यासाठी - प्रवीण बांदेकर	१६
	[illegible] मराठी समीक्षेची संभ्रमावस्था - प्रमोद मुनघाटे	२३
	[illegible] भिडतांना - अशोक कोळी	२९
	वर्तमान आणि माझ्या कादंबरीनिर्मितीचा भवताल - कृष्णात खोत	३४
	समकालीन कथा आणि मी - किरण येले	४४
	समकालीन मराठी नाटकांच्या कथावस्तू : एक विश्लेषण - पराग घोंगे	५३
	मराठीच्या विविध बोलीतील समकालीन नाट्यलेखन : प्रेरणा आणि प्रवृत्ती - बाळकृष्ण लळीत	५९
१०.	समकालीन मराठी कविता : काही नोंदी, काही निरीक्षणे - पी. विठ्ठल	६७
११.	समकालीन मराठी कविता आणि मी - वीरा राठोड	८६
१२.	समकालीन मराठी कविता आणि मी - अशोक कोतवाल	९३
१३.	समकालीन कविता आणि माझी कविता - पद्मरेखा धनकर	१०१
१४	समकालीन मराठी समीक्षा : वैचारिक साहित्य - शिरीष लांडगे पाटील	१०५
१५.	समकालीन मराठी समीक्षा - कैलास अंभुरे	१०९
१६.	समकालीन मराठी कथा : एक आकलन - तुषार चांदवडकर	११९

[illegible] ४०० रु. (६ अंक)

[illegible] संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

समकालीन मराठी समीक्षा : वैचारिक साहित्य

- शिरीष लांडगे पाटील

...मध्ये वैचारिक साहित्याच्या ...क्षेवर समग्रतेने लिहिले नाही. ...कालीन वैचारिक समीक्षेतील दोन ...त्यांच्या अनुरोधाने लिहिणार आहे. ...त समकालीन मराठी साहित्यातील ...प्रवृत्तींवर चर्चा होणे अपेक्षित आहे. ...वैचारिक साहित्यावरील समकालीन ...काही प्रवृत्तींवर चर्चा करण्याचा ...आहे. समीक्षेची वर्गवारी सामान्यत: ...उपयोजित अशा दोन लेखनप्रकारात ...हितांचे आकलन, मूल्यमापन आणि ...करणे हे समीक्षेचे कार्य मानले जाते. ...व्यवहारामध्ये साहित्य आणि समीक्षेतील ...परस्पराश्रयी, परस्परपूरक असतात किंबहुना ...असावे अशी अपेक्षा असते. पण साहित्य ...समीक्षेतील अनुबंध, समकालीन वैचारिक ...समीक्षेतील प्रवृत्ती मांडण्याचा प्रयत्न केला ...आहे.

आपण स्वीकारलेल्या मूल्यांच्या अनुरोधाने इतरांचे ...तपरिवर्तन करायचे व त्यांना तदनुषंगिक कृती ...करायला लावायची. यासारख्या प्रेरणेतून वैचारिक ...साहित्याची निर्मिती होते. इंग्रजी आमदानीच्या ...प्रारंभी वृत्तपत्रातील लेख, अग्रलेख आणि स्वतंत्रपणे ...लिहिणारे निबंध यातून वैचारिक मराठी साहित्याचे ...प्रारंभीचे स्वरूप प्रगट होऊ लागले. प्रारंभीच्या ...कालातील वैचारिक लेखनाचे स्वरूप हे बरेचसे ...प्रबोधनात्मक होते.

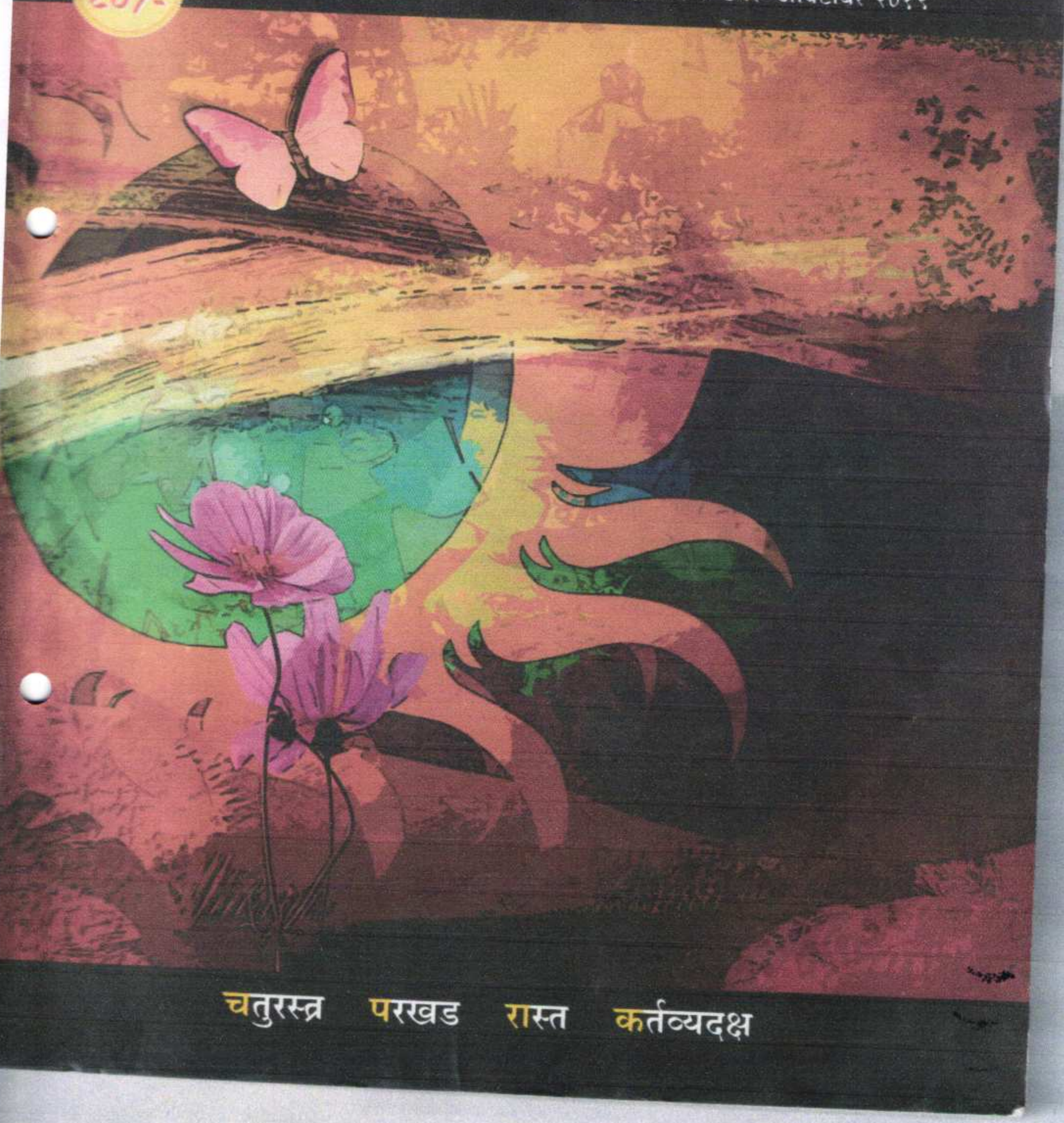
मराठी साहित्यामध्ये लोकहितवादी, म.फुले, न्या. रानडे, आगरकर, महर्षी शिंदे, छत्रपती शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, महर्षी कर्वे, गाडगे महाराज, हमीद दलावाई, तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी, पु. ग. सहस्त्रबुद्धे, शरद पाटील, आ. ह. साळुंखे, मे. पु. रेगे, नरहर कुरुंदकर, नरेंद्र दाभोलकर, गोविंद पानसरे, विद्या बाळ, रं. ग. जाधव, य. दि. फडके, अविनाश डोळस, यशवंत मनोहर, गंगाधर पानतावणे, गो. पु. देशपांडे, वि. स. जोग, रावसाहेब कसबे, शेषराव मोरे, ए. बी. शहा, लक्ष्मण माने, अरुण कांबळे, सुहास पळशीकर, सुलभा ब्रह्मे, वसंत पळशीकर, सदानंद मोरे अशी एक वैचारिक लेखनाची परंपरा दिसते. प्रबोधनाच्या या परंपरेमध्ये महाराजा सयाजीराव गायकवाड आणि दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील यांचा उल्लेख येत नाही, हेही एक वास्तव आहे.

ही उणीव लक्षात घेऊन समकालीन मराठी वैचारिक साहित्य समीक्षेमध्ये अलीकडच्या काही वर्षांमध्ये महाराजा सयाजीराव गायकवाड आणि दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील यांच्या वैचारिक साहित्याची, त्यांच्या कार्याची समीक्षा सातत्याने झालेली दिसते.

महाराजा सयाजीराव गायकवाड(तिसरे) (१८६३- १९३९) यांनी कैसरकडून सुलतानाकडे (मूळ लेखन इंग्रजी) तसेच 'दुष्काळी दौऱ्याच्या नोंदी' (मूळ लेखन -इंग्रजी) हे ग्रंथ, तसेच वेळोवेळी भाषणे, पत्रे, ग्रंथ, हुजूर हुकूम, लेख, दैनंदिनी, प्रस्तावना लिहिल्या आहेत. तसेच त्यांनी राजकीय, सामाजिक, धार्मिक, आर्थिक, शैक्षणिक, औद्योगिक, आरोग्य,

साहित्य
चपराक
www.chaprak.com
ISSN : 2455-4928
संपादक : घनश्याम पाटील
वर्ष १० वे । अंक ९-१० । पाने - ३०८ । सप्टेंबर-ऑक्टोबर २०१९

मूल्य ८०/-

चतुरस्त्र परखड रास्त कर्तव्यदक्ष

अंतरंग

चला, बदल घडवूया!	घनश्याम पाटील	१०
माझी साधना	डॉ. गो. बं. देगलूरकर	३१
समाजाचे झुंडीकरण होत आहे का?	प्रवीण दवणे	३४
व्यवहारातील आदर्श आणि आदर्शांचे व्यवहार	दिनकर जोशी	३६
पुलकित जीवनवृत्ती	प्रा. मिलिंद जोशी	४०
विधानसभेचे भवितव्य	भाऊ तोरसेकर	४४
'अ'सरदार पटेल	हरिश केंची	५२
हैदराबाद संग्राम : जनसामान्यांचा लढा	नागेश शेवाळकर	६१
ज्वाज्वल्य देशभक्तीचे पाईक मोहन रानडे	विनोद श्रा. पंचभाई	७४
सावरकर समजून घ्या!	डॉ. सच्चिदानंद शेवडे	९०
दुसरं महायुद्ध, काँग्रेसचं धोरण आणि सुभाषबाबू	श्रीराम ग. पचिंद्रे	१०६
धोक्याच्या वळणावर लातूर पॅटर्न	विजयकुमार स्वामी	१११
देवेंद्र फडणवीस – पुरोगामी महाराष्ट्राचे दमदार नेतृत्व	विजयकुमार स्वामी	१२२
माध्यमग्रस्त जग	सुनील शिनखेडे	१२६
मराठी माणूस पंतप्रधान कधी होणार?	उमेश सणस	१३०
'रानडे'तले दिवस	श्रीपाद ब्रह्मे	१३६
न्यायव्यवस्थेतील दोष आणि सुधारणा	ॲड. प्रभाकर वेरेलकर	१४१
लग्न पहावं करून	सुरेश भिलकोटकर	१४६
लोकान्त ते एकान्त : एक प्रवास	लखनसिंह कटरे	१५७
नष्ट होत चाललेली स्वयंपाक कला	संजीवनी धळसासी	१५९
श्रीलंकेतील बौद्ध-मुस्लीम संघर्ष	प्रशांत आर्वे	१६८
भोगयात्रा	अनिल पाटील	१७९
नेते पक्षांतर का करताहेत?	सागर सुरवसे	१८८
कायदेनिर्मितीत स्त्रियांचा सहभाग	डॉ. विद्या देवधर	१९१
कोंबडा आरवला	सुभाष धुमे	१९९
जगण्याचा पापुद्रा उलगडताना	डॉ. कैलास दौंड	२०२
सर्वगुणसंपन्न त्रिदोष	ज्योति शिरोडकर	२०४
भाकरीसाठी काळजाचा तुकडा दोरीवर चालतो	सुनील जवंजाळ	२०७
मराठीच्या पहिल्या लेखकाची गोष्ट	प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे	२१६
साऊथ डकोटा – अनोख्या अमेरिकेची ओळख	दत्ता नाईकवडे	२२२
कातळावरील अक्षरलेणी	प्रिया धारूरकर	२३३
जरा झुकावे आभाळाने	मीनाक्षी पाटोळे	२४०
साहित्यातील प्रतिमाशक्ती	कृपेश महाजन	२४२
वारकरी सांप्रदायिक प्रवचनाचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये	प्रशांत ठाकरे	२४६
वृद्धाश्रम : गरज की अपरिहार्यता?	स्वप्निल कुलकर्णी	२४८
आचार्य अत्रे यांचा शक्तिमान विनोद	डॉ. माधव पोतदार	२५०
एक प्रवास सकारात्मकतेचा	दत्ता जोशी	२६०
वारकरी संप्रदायाचे तत्त्वज्ञान	डॉ. राजेंद्र थोरात	२६४

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 81 / 283

मराठीच्या पहिल्या लेखकाची गोष्ट

प्रा. डॉ. शिरीष लांडे
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ,
९४०४९८०३२४

''मराठीतील पहिला ग्रंथ कोणता?''

काही वेळेस या प्रश्नाचे उत्तर 'ज्योतिष रत्नमाला', 'विवेकसिंधु', 'ज्ञानेश्वरी', 'लीळाचरित्र', 'धवळे' असे मिळते.

''मराठीतील पहिला ग्रंथ 'लीळाचरित्र'चे लेखक कोण होते?''

या प्रश्नाचे उत्तर 'म्हाइंभट' असे चटकन मिळते.

''त्यांचे गाव कुठले?''

या प्रश्नाचेही उत्तर 'सराळे' असे लगेच मिळते!

पण ''हे गाव कुठे आहे?'' या प्रश्नाचे उत्तर बऱ्याचवेळा मिळत नाही.

अगदी आंतरजालवर शोधले तरी या प्रश्नाचे उत्तर मिळत नाही.

अशावेळी दुसरा एक प्रश्न विचारून पहा.

''शेक्सपियर यांचा जन्म कुठला?''

समजा उत्तर आले नाही तर आंतरजालवर शोधा. त्यावर लगेच उत्तर येते. अॅव्हन नदीच्या किनाऱ्यावरील स्ट्रॅटफोर्ड-अपॉन-अॅव्हन या गावी शेक्सपियर यांचा जन्म झाला. त्यांच्याविषयी आणखी माहिती विचारली की लगेच त्यांचे गाव, त्यांचे घर, इतर वास्तू नेटवर दिसायला लागतात. असा शोध मराठीतील पहिल्या लेखकाचा, म्हाइंभट यांचा घेऊन पहा. उत्तर मिळत नाही. ना नेटवर, ना पुस्तकामध्ये, ना लोकांमध्ये. कटू असले तरी हे एक सत्य आहे.

या प्रश्नाचे नेमके उत्तर मराठी वाङ्मयाच्या इतिहासात मिळत नाही कारण त्याचे लेखन होऊन अनेक वर्षे झाली. अगदी ताजे उदाहरण द्यायचे झाल्यास डिजिटल विश्वकोशाच्या 'प्राचीन मराठी साहित्य' या नोंदीत 'ज्योतिष रत्नमाला', 'विवेकसिंधु' अशा क्रमाने 'लीळाचरित्र' या मराठीतील पहिल्या ग्रंथाचा उल्लेख येतो. तेथे सरळ 'लीळाचरित्र' असे लिहिलेले दिसत नाही. आजही या नोंदी अद्ययावत होत नाहीत, त्यामागे निश्चित काही कारणे असतील. प्रश्न त्याचा नाही. अद्ययावत नसणे ही जर विश्वकोशाची अवस्था असेल तर इतर ग्रंथांची काय परिस्थिती असेल? म्हणून तुम्ही कोणती माहिती वापरता, कोणते साधन वापरता, ती किती अस्सल आणि अद्ययावत आहे त्यावर माहितीचा दर्जा ठरत असतो.

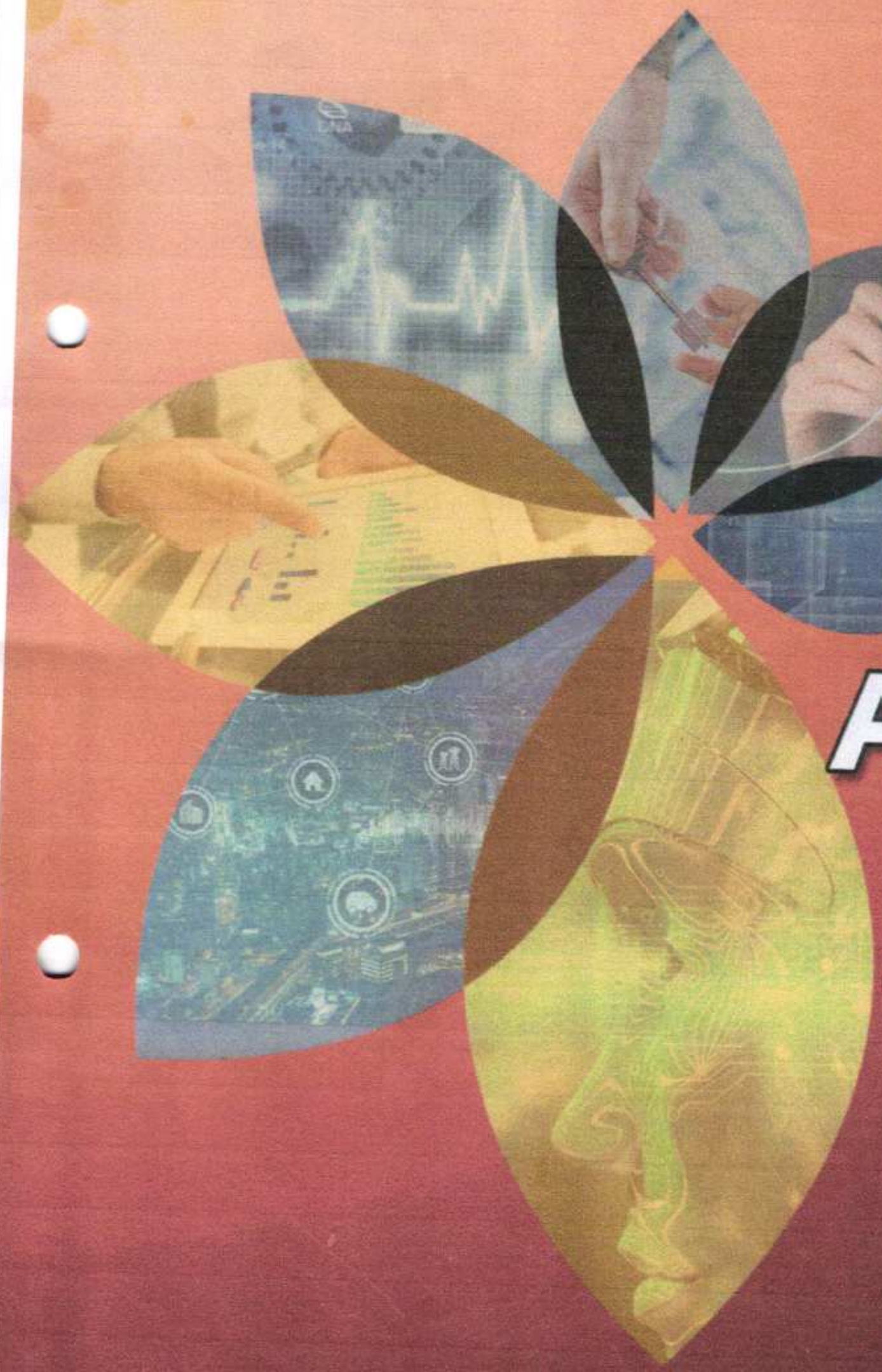
माहितीचा दर्जा हा जसा ग्रंथातून स्पष्ट होतो तसा तो माहितीशी असणाऱ्या पूरक नोंदीवरही ठरत असतो. इतिहासातील माहितीला स्थानिक इतिहासाची जोड मिळाली तर ती अधिक नेमकी होत असते. एका मुद्याच्या आधारे ही बाब स्पष्ट होईल. 'लीळाचरित्र' या ग्रंथाचे

2019

९

Peer Reviewed Referred and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume-VIII, Issue-I
January - March - 2019
Marathi / English

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

VOLUME - VIII ISSUE - I JANUARY - MARCH - 2019

Marathi / English

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2018 - 5.5
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF MARATHI

S. No.	Title & Author	Page No.
१	गुणवत्तापूर्ण शिक्षणासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग **प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे**	१-१०
२	ICT % भारतीय शिक्षण व्यवस्थेपुढील आव्हान **डॉ. लामतुरे नागेश तोपन्ना**	११-१७
३	माहिती, दळणवळण, तंत्रज्ञान आणि मराठी भाषा **डॉ. प्रज्ञा नागेश लामतुरे**	१८-२०
४	इयत्ता नववीच्या विद्यार्थ्यामध्ये इतिहास विषयाची अभिरुची वाढविण्यात ICT ची भूमिका **अ. तय्यब साहेबलाल शेख**	२१-२६
५	Use of ICT for Quality Education **डॉ. महादेव वाळुंज**	२७-३०
६	माहिती तंत्रज्ञान युगातील शिक्षकाची भुमिका **प्रा. पद्माकर गाडेकर**	३१-३५
७	संशोधनामध्ये माहिती तंत्रज्ञानाची भूमिका **प्रा. डॉ. ए. एस. नलवडे**	३६-३८
८	क्रीडा कौशल्याचा माहितीच्या विविध साधनांचा वापर करुन विकसित करणे **प्रा. विकास शेलार** **प्रा. राजेंद्र तुपेकर**	३९-४०

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

१. गुणवत्तापूर्ण शिक्षणासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा उपयोग

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ, सा. फु. पुणे विद्यापीठ, पुणे

हा नॅकच्या प्र ब्लपजमतपवद चा विषय आहे. नॅकच्या निकषांमध्ये विद्यार्थ्यांच्या महाविद्यालयातील प्रवेशापासून ते त्यांच्या समाधानापर्यंतची माहिती येते. या माहितीच्या आधारे महाविद्यालयाचे अध्यापन, अध्ययन आणि मूल्यमापन तपासले जाते. या ब्लपजमतपवद ला सर्वात आधिक गुण आहेत. म्हणजे नॅकमध्ये सर्वात अधिक अध्ययन, अध्यापन आणि मूल्यमापन यांना अधिक महत्त्व दिले आहे. त्यामधील प्रश्नांची विभागणी क्वालिटी आणि क्वांटिटी आशा दोन प्रकारे असते. याद्वारे महाविद्यालयाच्या अध्ययन–अध्यापन आणि मूल्यमापनाचा दर्जा स्पष्ट होतो. हा दर्जा शिक्षक आणि विद्यार्थी यांच्या सक्रिय, गुणवत्तापूर्ण सहभागातून पूर्ण होतो. म्हणून अध्यापन किती प्रभावी ठरते, विद्यार्थ्याचे किती समाधन होते. या दोन निकषांमध्ये ही सारी गोष्ट अवलंबून आहे.

गुणवत्तापूर्ण शिक्षणामध्ये दोन बाबी महत्त्वाच्या मानल्या जातात. एक म्हणजे अध्ययन आणि दुसरे म्हणजे अध्यापन पद्धती. या दोन्हींमध्ये काय प्दतवअंजपवद आणि ब्लपजमतपवद आहे, हे पाहिले जाते. प्दतवअंजपवद आणि ब्लपजमतपवद हे दोन शब्द आहेत. त्याचा अर्थ नावीन्य आणि सर्जन असा आहे. गुणवत्तापूर्ण शिक्षणामध्ये नावीन्य काय आणायचे ? ते कसे आणायचे ? इतक्या वर्षापासून हे अध्ययन, अध्यापन सुरू आहे, आता त्यामध्ये आणखी नावीन्य काय आणायचे ? असे प्रश्न कुणालाही पडू शकतात. सामान्यत: सर्व महाविद्यालयांमध्ये एका ठरावीक साच्यामध्ये अध्ययन, अध्यापन केले जाते. त्या पलीकडे जाण्याची सामन्यत: कोणाची तयारी नसते. मात्र, तयारी नसली तरी उद्दिष्ट ठेवायला काय हरकत आहे ?

समान्यत: आपण अभ्यासक्रमाची उद्दिष्ट आणि प्रत्यक्ष यामध्ये खूप तफावत पहायला मिळते. उदाहरणार्थ, आज आपण प्रत्येकाला दिवसाचे तीन ते चार तास. काहींना प्रात्यक्षिके तर काहींना त्या व्यतिरिक्त विविध समित्यांमध्ये काम करावे लागते. बऱ्याचदा माणसे दिवसभर त्यामध्ये व्यस्त असतात. अशातही नकळत त्याचा अध्यापनावर परिणाम होतो. पाट्या टाकल्या जातात. अध्यापन करण्याच्या ऐवजी पाट्या दिल्या जातात. त्यामध्ये नावीन्याचा अभाव असतो आणि कर्तव्यकर्म करणे एवढेच शिल्लक राहते. याकरिता हे सर्व महाविद्यालयाचे प्रशासन उत्तमपणे सुरू राहावे, यासाठी काही उपाय योजना केल्या जातात. गुणवत्तापूर्ण शिक्षण हे उद्दिष्ट पूर्ण करण्यासाठी अनेक नियम केले जातात. त्यातून सक्ती केली जाते. तेथे सक्ती असते, तेथे असक्ती कमी होते आणि उरते कर्तव्यकर्म. अशावेळी प्रयोगक्षमता संपते.

पूर्वी ज्ञान मिळवायचे असेल तर शिक्षकांना प्रश्न विचारले जायचे. सध्याला हा प्रश्न गुगलला विचारला जातो आणि या प्रश्नाचे उत्तर गुगल देते. यावर माझा एक मित्र म्हणाला होता. इथून पुढे शिक्षकाची गरज राहणार नाही. जगातील उत्तमोत्तम शिक्षकांचे अध्यापन पाहिजे तेव्हा, पाहिजे त्यावेळी ऐकता येणार आहे. पण हा असा प्रश्न पडणारे लोक हे चिंतातूर जंतू असतात. यांच्याकडे नकारात्मकता असते. मागे एकदा

Impact Factor - 6.261 ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019 Special Issue- 111 (B)

साहित्य : संस्कृती, समाज व माध्यमांतर

अतिथी संपादक :

डॉ. व्ही.बी. गायकवाड

प्राचार्य

मराठा विद्याप्रसारक समाजाचे

के.टी.एच.एम. महाविद्यालय, नाशिक

विशेषांक संपादक :

डॉ. दिलीप पी. पवार

विभाग प्रमुख व समन्वयक, मराठी संशोधन केंद्र

मराठा विद्याप्रसारक समाजाचे

के.टी.एच.एम. महाविद्यालय, नाशिक

मुख्य संपादक :

डॉ. धनराज धनगर (येवला)

This Journal is indexed in :

- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

RESEARCH JOURNEY

SWATIDHAN PUBLICATIONS

ISSN : 2348-7143 January-201

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 111 (B) : साहित्य : संस्कृती, समाज व माध्यमांतर
UGC Approved Journal

ISSN : 2348-7143 January-2019

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	लेखाचे शीर्षक	लेखक/ लेखिका	पृ.क्र.
1	साहित्य आणि संस्कृती	डॉ.शिरीष लांडगे	05
2	आदिवासी समाज, संस्कृती आणि इतिहासाच्या पाऊलखुणा	डॉ. तुकाराम रोंगटे	09
3	साहित्य, समाज आणि समकालीन संदर्भ	डॉ.वेदश्री थिगळे	14
4	कामगार कविता प्रवृत्ती (कालखंडानुसार)	डॉ.दिलीप पी.पवार	21
5	साहित्य आणि सामाजाचे अनुबंध	डॉ.शंकर बोऱ्हाडे	30
6	दासबोध ग्रंथातील समाजदर्शन	डॉ. सुरेश जाधव	33
7	साहित्याचे सामाजिक अवलोकन	डॉ.गोविंद रामदिनवार	36
8	साहित्याचे समाजशास्त्रीय संशोधन	डॉ.पौर्णिमा बोडके	41
9	शाहिरी वाङ्मयातील समाज चित्रण	प्रा.माधव खालकर	44
10	मराठी साहित्य आणि समाजपरिवर्तन	डॉ.अशोक लिंबेकर	50
11	लोकसाहित्याचे कलात्मक सौंदर्य	डॉ.शांताराम चौधरी	53
12	साहित्य आणि समाज : परस्पर संबंध	डॉ.अरुण पाटील	64
13	साहित्य आणि समकालीन संदर्भ	डॉ.समिता जाधव	69
14	साहित्य आणि सामाजिक शास्त्रे : अनुबंध	डॉ.किरण पिंगळे	73
15	माध्यमांतर होऊ शकणारी मराठीतील साहित्यकृती : भूमी कादंबरीसंदर्भात	डॉ. सायली आचार्य	77
16	पसायदानातील समाजप्रबोधन	डॉ.छाया शिंदे	82
17	साहित्याचे समाजशास्त्र	डॉ.कार्तिकी नांगरे	86
18	साहित्याचे समाजशास्त्र	डॉ.प्रतिभा घाग	89
19	मराठी साहित्यकृतीचे माध्यमांतर :एक अभ्यास	प्रा.एम.एल.भुसारे	92
20	आदिवासी साहित्य : समाज आणि संस्कृती अनुबंध	अनिल वळवी व डॉ.राजेंद्र ठाकरे	95
21	साहित्य आणि समाज यांचा परस्पर संबंध	श्री.तुषार भोसले	105
22	साहित्य व समाज परस्परसंबंध	प्रा.स्वाती निकम	109
23	ठाणे जिल्ह्यातील आदिवासी सणांचे साहित्य	डॉ.सुनिलदत्त गवरे	113
24	समकालीन साहित्य आणि कथा वाङ्मय	सारिका मोहिते	116
25	बदलते ग्रामीण साहित्य आणि कृषीजीवन	डॉ.अशोक भवर	120
26	साहित्य, समाज, भाषा आणि संस्कृती परस्परसंबंध	डॉ.दत्तात्रय वेलजाळी	125
27	संतांची सामतेची गुढी	डॉ. दत्तात्रय डुंबरे	129
28	साहित्याची सामाजिकता	प्रा.कैलास कळकटे	133
29	साहित्य व समाज परस्परसंबंध (आदिवासी कादंबरीच्या संदर्भात)	प्रा.सुलतान पवार	136
30	शाहीर आण्णाभाऊ साठे यांच्या साहित्यातील समाजदर्शन	प्रा.महेश बनकर	139
31	फुले, शाहू,आंबेडकर : साहित्य आणि शिक्षण	डॉ.कैलास खोंडे	143
32	साहित्य आणि समाज यांच्यातील परस्पर संबंध	प्रा.शरद आंबेकर	147
33	आदिवासींचे सांस्कृतिक रुपांतर : स्वरूप आणि साहित्य	प्रा.सुदाम राठोड	151
34	साहित्याचे समाजशास्त्र	प्रा.अनुराधा मोरे	155
35	साहित्य व संस्कृती परस्पर संबंध	श्री. दत्तात्रय शिंदे	159
36	आदिवासी साहित्यातून प्रकट होणारे समाजजीवन	श्रीम.सारिका गांगुर्डे	169

लेखिका	पृ.क्र.
तम वाघ	173
आंबेकर	176
ा भामरे	180
य सावंत	188
ा बोराडे	191
ा जाधव	196
जय शिंदे	199
त्रय डुंबरे	202
ांत रुद्राक्षे	206
ंद वारके	210
वी खरात	214
र्वे से	217
देव गावित	221
हिरा वाघ	226
ाजी सुंभे	229
हेब वैरागी	232
ा सोनवणे	236
ाधव कदम	240
ुरी गवळी	242
त्मेष शेकडे	245

यांच्या लेखी पूर्वप्र
न/संशोधन निबंधांतू
ी संपादक, प्रकाशक
र्गातील) सर्वस्वी ज

साहित्य आणि संस्कृती

डॉ.शिरीष लांडगे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडे ता. नेवासा जि. अहमदनगर

साहित्य आणि संस्कृती हा शोधनिबंध दोन भागात आहे. पहिला भाग हा सैद्धांतिक आहे. यात संस्कृतीचे स्वरूप, समाज, साहित्य आणि संस्कृती यातील परस्पर संबंध स्पष्ट केले आहेत. तर दुसऱ्या भागात महाराष्ट्राच्या संस्कृतीचा शोध घेतलेला आहे.

संस्कृती आणि साहित्यातील परस्परसंबंध :

माझ्याला संस्कृती हा शब्द भांडणाचा विषय झाला आहे. संस्कृती रक्षक, भक्षक असे ठरवत उलट सुलट चर्चा सुरू असते. पुरोगामी की प्रतिगामी या किंवा अशा प्रकारच्या कोणत्याही भूमिकेत न पडता विचार करता येणे हेही कमालीचे अवघड होऊन बसले आहे. इथे इ.एच.कार यांनी इतिहास म्हणजे काय या पुस्तकात दिलेले एक वचन आठवते. ते म्हणतात, तथ्य पवित्र मत याचे त्याचे. मला वाटते संस्कृती अशीच आहे. हजारो शतकांच्या स्थित्यंतरातून, विकास प्रक्रियेतून आजचा आधुनिक मानव हा निर्माण झालेला आहे. मानवाने आपल्या वाटचालीत कधी निसर्गावर मात केली आहे. तर कधी निसर्गाला सोबत घेऊन प्रगती साधली आहे. या माध्यमातून मानवी संस्कृतीचे दर्शन घडते.

संस्कृती हा शब्द अति व्यापक आहे. त्याची व्याख्या करता येत नाही. संस्कृती या शब्दाला व्याख्येय मानणारे साने गुरूजी, पु.ग.सहस्त्रबुद्धे अशी एक परंपरा दिसते. माझ्या विवेचनाच्या सोयीसाठी, संस्कृतीचे स्पष्ट करणाऱ्या तीन व्याख्या देतो. द. के. केळकर म्हणतात, संस्कृती या शब्दाइतका व्यापक अर्थबोधक शब्द दुर्मिळ असेल. या शब्दाने कोणत्याही सामाजाच्या आचार, विचार, व्यवहारांचे, त्यांच्या आर्थिक व्यापाचे, शास्त्र व कला यांच्या उपासनेचे, त्यांच्या समाजधारणेचे, प्रवर्तित केलेल्या धर्म–प्रीती व कायदेकानू यांचे व त्यात जीवनविषयक तत्त्वज्ञानाचे अशा सर्व अंगोपांगाचे एक समयावच्छेद करुन दिग्दर्शन होते. कोणत्याही व्यक्तिमत्वाचा संस्कार वाढविणे याच मानवाचे मानव्य साठविलेले आहे. त्या सर्व गोष्टींचा मिलाफ म्हणजे संस्कृती होय.

इरावती कर्वे म्हणतात, मनुष्य समाजाची डोळ्यांनी दिसणारी भौतिक वस्तुरुप निर्मिती व डोळयांना दिसणारे पण विचारांना आकलन होणारी मनोमय सृष्टी म्हणजे संस्कृती होय. संस्कृती या शब्दातच सत्य, शिवता, प्रेम, मणूसकी, सहानुभूती, भक्ती इत्यादींचे तत्त्व दडलेले आहे.

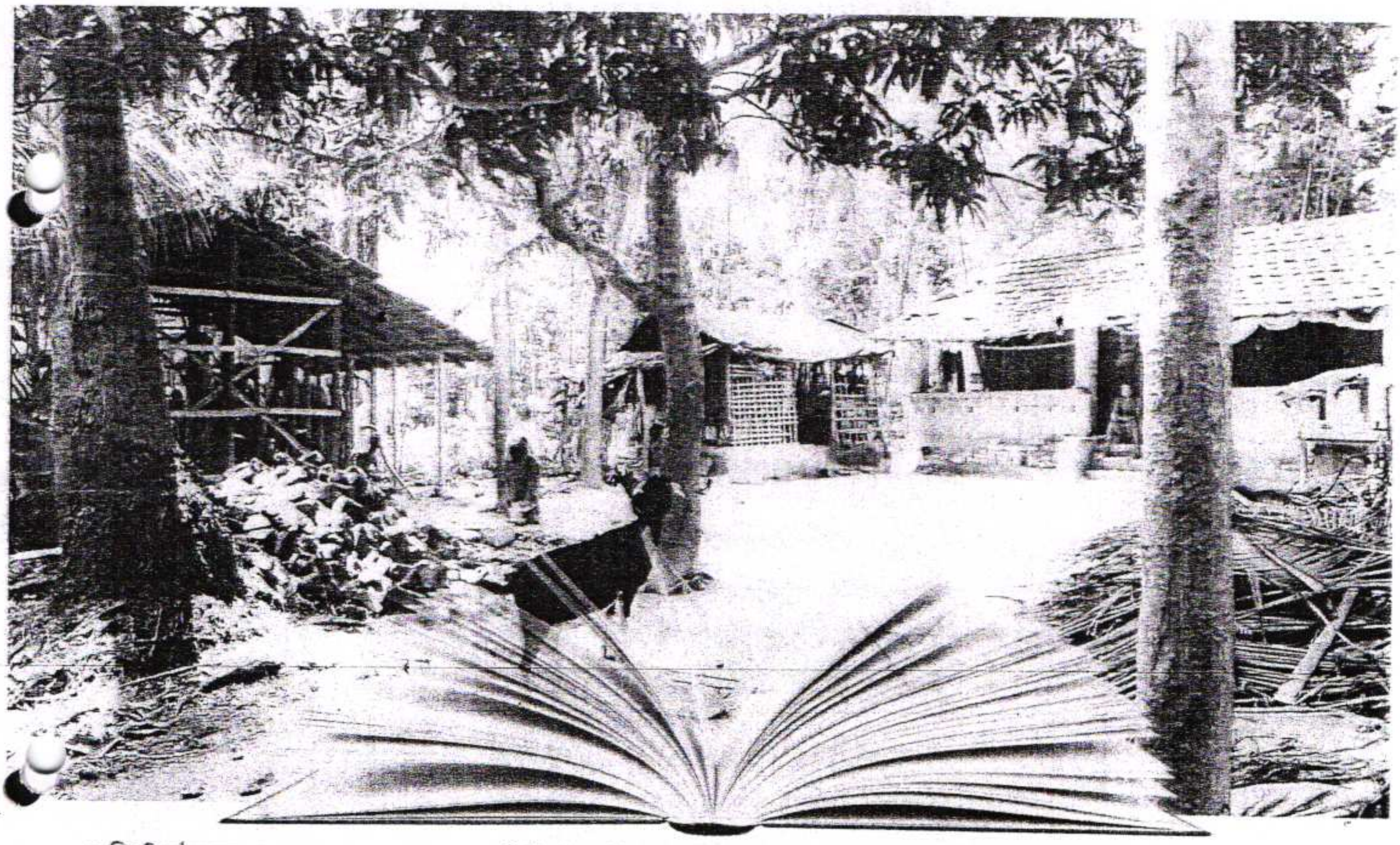
दामोदर कोसंबी म्हणतात, संस्कृती हे फक्त मानवाचेच वैशिष्ट आहे. मानवी संस्कृतीचे मुख्य केंद्र फक्त मानव आहे. माणसाच्या संस्कृतीचाच आदिकाळापासून विकास होत आलेला आहे. मानवी संस्कृतीचीच निर्मिती झालेली आहे.[१]

या व्याख्या संस्कृतीचे स्वरूप पुरेसे स्पष्ट करतात. त्या आधारे असे म्हणता येईल की, मानव भौतिक आणि अधिभौतिक पर्यावरणातून ज्ञान, श्रद्धा, नीती, कायदा, रुढी, कला, समाज इत्यादीविषयी विकसाशील जीवनपद्धती संपादित करतो. या जीवनपद्धतीच्या आचार, विचार, व्यवहारांचे सम्यक दर्शन म्हणजे संस्कृती होय. संस्कृतीत भौतिक आणि अधिभौतिक बाबींचा समावेश होतो. या दोन बाबी शोधण्यासाठी एक प्रश्न विचारता येतो. तुमच्याजवळ काय आहे यातून संस्कृतीतील भौतिकता समजते.ज्या बाबी मूर्त आहेत, दृश्य आहेत, त्यामुळे मानवी जीवन सुसह्य झाले, त्यांचा समावेश भौतिकतेत होतो. यात रस्ते, वीज, दळणवळण सुविधा, यांचा समावेश होतो. मानवी वर्तन, नाते, लिंग, विवाह, सामाजिक चालीरीती, स्वयंपाक निवारा, वस्त्र कला, संगीत, नृत्य, विधी, विज्ञान, तंत्रज्ञान आदी बाबींचा समावेश संस्कृतीच्या अधिभौतिकतेत होतो. तर तुम्ही काय आहात यातून संस्कृतीतील अधिभौतिकता समजते. या बाबी अमूर्त आहेत,

2019

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143
INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION
RESEARCH JOURNEY
INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL
PEER REFREED & INDEXED JOURNAL
February - 2019 SPECIAL ISSUE- 139

ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन

अतिथी संपादक :
डॉ. आर.जे. टेमकर
प्राचार्य,
दादापाटील राजळे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, आदिनाथनगर
ता. पाथर्डी, जि. अहमदनगर

विशेषांक संपादक :
डॉ. जालिंदर कानडे
मराठी विभाग प्रमुख,
दादापाटील राजळे कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, आदिनाथनगर
ता. पाथर्डी, जि. अहमदनगर

विशेषांक सहसंपादक :
डॉ. चंद्रकांत काळे
डॉ. सुभाष देशमुख
दादापाटील राजळे कला, विज्ञान व वाणिंज्य महाविद्यालय, आदिनाथनगर
ता. पाथर्डी, जि. अहमदनगर

मुख्य संपादक :
डॉ. धनराज धनगर (येवला)

This Journal is indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 190 : ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन
UGC-approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

अनुक्रमणिका

अ.क्र	शीर्षक	लेखक/ लेखिका	पृ.क्र.
1	मराठी ग्रामीण कादंबरीतील महकाराचे चित्रण	डॉ. सदाशिव सरकटे	5
2	१९८० नंतरच्या ग्रामीण कादंबरीतील राजकीय चित्रण	डॉ. सुभाष शेकडे	12
3	मराठी ग्रामीण साहित्यातील स्त्री चित्रण	डॉ. माहेश्वरी गावीत	16
4	मराठी ग्रामीण साहित्याची संकल्पना, स्वरूप व प्रेरणा	डॉ. मच्छिद्र मालुंजकर	23
5	१९६० नंतरच्या मराठी ग्रामीण कवितेचा विकास	डॉ. अनिल गर्जे	32
6	गत दशकातल्या ग्रामीण कादंबरीतील राजकीय चित्रण	डॉ. कैलास दौंड	38
7	'प्रार्थनेची घंटा' मधील समाजदर्शन	प्रा. लक्ष्मण कोठावळे	45
8	साठोत्तरी ग्रामीण कादंबरी : प्रेरणा व स्वरूप	डॉ. जालिंदर कानडे	49
9	जागतिकीकरण आणि ग्रामीण कादंबरी	डॉ. रावसाहेब ननावरे	52
10	१९६० नंतरचे ललित लेख, ललित गद्य : काही निरीक्षणे	डॉ. सुभाष देशमुख	56
11	मराठी ग्रामीण कादंबरी व समाजपरिवर्तन	डॉ. द. के. गंधारे	58
12	मराठी ग्रामीण कादंबरीतील स्त्री संघर्ष	डॉ.चंद्रकांत काळे	62
13	ग्रामीण साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील	डॉ.संजय दरवडे	66
14	'पाणी' धरणग्रस्तांचे जीवन चित्रण करणारी कादंबरी	डॉ. ए.बी.उगले	70
15	मराठी ग्रामीण कथांतील भाषिक वेगळेपण	डॉ. विठ्ठल जंबाले	75
16	मराठी ग्रामीण साहित्याचे स्वरूप व वेगळेपण	डॉ. निवृत्ती मिसाळ	81
17	मराठी ग्रामीण साहित्य व समाज जीवन	डॉ. अशोक डोळस	83
18	डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले यांची ग्रामीण कथा : एक शोध	डॉ. सुभाष पुलावळे	87
19	ग्रामीण कादंबरीचे बदलते स्वरूप	डॉ. देविदास शेटे	92
20	ग्रामीण कादंबरीतील बदलते स्त्री चित्रण	डॉ. अनिता आढाव	96
21	ग्रामीण साहित्यातील राजकीय चित्रण	डॉ. व्ही. बी. बनसोडे	101
22	साठोत्तरी ग्रामीण कादंबरीतील सामाजिकता	डॉ. जी. पी. बोडखे	104
23	१९६० नंतरच्या ग्रामीण कादंबऱ्यांचे रचनाविशेष	डॉ. प्रकाश सूर्यवंशी	107
24	ग्रामीण साहित्य : स्वरूप, प्रेरणा आणि वैशिष्ट्ये	डॉ. निलेश खरात	110
25	मराठी ग्रामीण साहित्य व समाज जीवन	डॉ. रंजना कदम	114
26	१९८० नंतरच्या ग्रामीण कवितेतील स्त्री भावनांचा आविष्कार	डॉ. वसंत सपकाळ	119
27	मुस्लिम साहित्यिकांच्या ग्रामीण मराठी कथा : एक चिकित्सक अभ्यास	डॉ. रमेश खिळदकर	122
28	१९९० नंतरचे मराठी साहित्यातील बदलते संदर्भ	प्रा. डी. बी. हारकर	125
29	मराठी ग्रामीण कादंबरी	डॉ. पोपट सिनारे	128
30	प्रयोगशील कादंबरीकार डॉ. अनिल सहस्त्रबुद्धे	श्री. संतराम साबळे	132
31	मराठी ग्रामीण साहित्यातील स्त्री चित्रण	डॉ. संभाजी शिंदे	135
32	इंद्रजित भालेराव यांची ग्रामीण कविता (पीकपाणी व दूर राहिला गाव)	डॉ. कार्तिकी नांगरे	140
33	मरती ग्रामीण कविता	राजेश नेटके	144
34	'धग' : एक विलक्षण वास्तव	प्रा.महेंद्र पाटील	147
35	ग्रामीण नाटक वाङ्मय	डॉ. राखी सलगर	152
36	मराठी ग्रामीण कथेची वाटचाल	प्रा. पी. टी. कांबळे	154
37	मराठी ग्रामीण साहित्य व समाज जीवन	हरेश शेळके	157

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue - 139 - ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

ग्रामीण साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील

डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महा. भेंडे
मो. क्र. ८३२९७२१९९९

प्रास्ताविक :

दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील हे सत्यशोधकीय साहित्य परंपरेतील दर्जेदार साहित्यिक व विचारवंत होते. विसाव्या शतकात सत्यशोधक चळवळीच्या संदर्भात त्यांनी दिलेले योगदान अत्यंत महत्वाचे आहे. त्यांनी चालविलेल्या दीनमित्र या साप्ताहिकातून त्यांचे साहित्यलेखन वेळोवेळी प्रकाशित झाले. त्यांनी 'होळीची पोळी', 'चंद्रलोकीची विलक्षण रुढी अर्थात दादासाहेबांची फजिती', 'तोबातोबा', 'ढढ्ढाशास्त्री परान्ने','राष्ट्रीय तारुण्य' अशा पाच कादंबऱ्या लिहिल्या."तसेच इ. स. १९२० ते इ.स. १९४४ या कालखंडात त्यांनी सुमारे सत्तेचाळीस कथा लिहिल्या. प्रबोधन आणि परिवर्तन घडवून आणणे हे जरी त्यांच्या साहित्याचे प्रयोजन असले तरी आधुनिक मराठी साहित्यातील विविध प्रवाहांचे बिजे त्यांच्या साहित्यातून जाणवतात. परंतू वाङ्मयीन इतिहासाने याची नोंद न घेतल्याने या साहित्याची उपेक्षा झाली.

ग्रामीण साहित्य आणि मुकुंदराव पाटील

मुकुंदरावांना ग्रामीण शेतकरी जीवन सुधारण्याचा ध्यास लागला होता. हिंदू धर्मातील कालबाह्य धार्मिक व सांस्कृतिक मूल्यांचे पुनरूज्जीवन करुन बहुजन समाजास परिवर्तनाचा मार्ग मोकळा करून देणे हेच त्यांच्या साहित्य लेखनाचे सूत्र होते. ते स्वत: ग्रामीण जीवनाशी समर्पित जीवन जगले. ग्रामीण जनतेच्या विशेषत: शेतकऱ्यांच्या भावनांशी समरस होऊन त्यांच्या सुखदु:खाचा आस्थेने त्यांनी विचार केला. ग्रामीण दु:स्थितीचे वस्तूनिष्ठ दर्शन त्यांच्या कथा व्यक्त करतात. त्यांचे कथात्म साहित्यातील जीवनदर्शन तत्कालीन सार्वत्रिक ग्रामीण जीवनाचे प्रतिनिधित्व करते. त्यांच्या कथात्म साहित्याचा पट आणि घाट ग्रामीण आहे. आंतबाह्य ग्रामीण जीवनशैलीचे अनेकविध पदर त्यातून चित्रित झाले आहेत. या कथात्म साहित्यातून येणारे खेडे, खऱ्या अर्थाने तत्कालीन खेड्याचे प्रतिनिधित्व करते.

समकालीन लेखक खेड्यातील निसर्गवर्णनापलीकडे पोहचू शकले नाही. त्यांनी कृषिनिगडीत शेती, पिके, औजारे, जनावरे यांची वर्णने रंजकपणे केली. डॉ. वासुदेव मुलाटे यांनी म्हटल्याप्रमाणे, " १९२५ ते १९४० या कालखंडातील ग्रामीण साहित्यातील एक लेखकवर्ग नाविण्यासाठी वा वाचकांचे कुतूहल जागविण्यासाठी खेडे, खेड्याचा परिसर, निसर्गाचे वर्णन करीत होता. तर दुसरीकडे लेखकवर्ग ग्रामीण जीवनासंबंधी काही अंदाज बांधून, समस्या निश्चित करून लेखन करीत होता"[1]. याचा अर्थ समकालीन लेखकांनी ग्रामजीवन वस्तुनिष्ठपणे न अनुभविता स्वत:च्या इच्छेप्रमाणे अनुभवले. रा. रं. बोराडे म्हणतात, "१९६० पर्यंतच्या काळात जे ग्रामीण साहित्य लिहिलं गेलं आहे; त्या ग्रामीण साहित्यात कृषी व्यवसायाशी प्रत्यक्ष संबंध नसलेल्या, पण ग्रामीण जीवनाचा घटक असलेल्या एखादया ग्रामस्थानं आपल्या गावातल्या एखाद्या शेतकऱ्याच्या शेताच्या बांधावर उभं राहून आपल्या शहरी मित्राला ते शेत दाखवावं तशा स्वरूपाचं चित्रण आहे"[2]. नागरी वाचकांची ग्रामीण जीवन जाणून घेण्याच्या उत्सुकतेपोटी अशा ग्रामीण साहित्याची निर्मिती झालेली आहे. हे संदर्भ विचारात घेता नागरी लेखकांनी लिहिलेले ग्रामीण साहित्य कसे कृत्रिम आणि

2019

Special Issue, February- 2019

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

International Multilingual Refereed Research Journal

VIDYAWARTA®

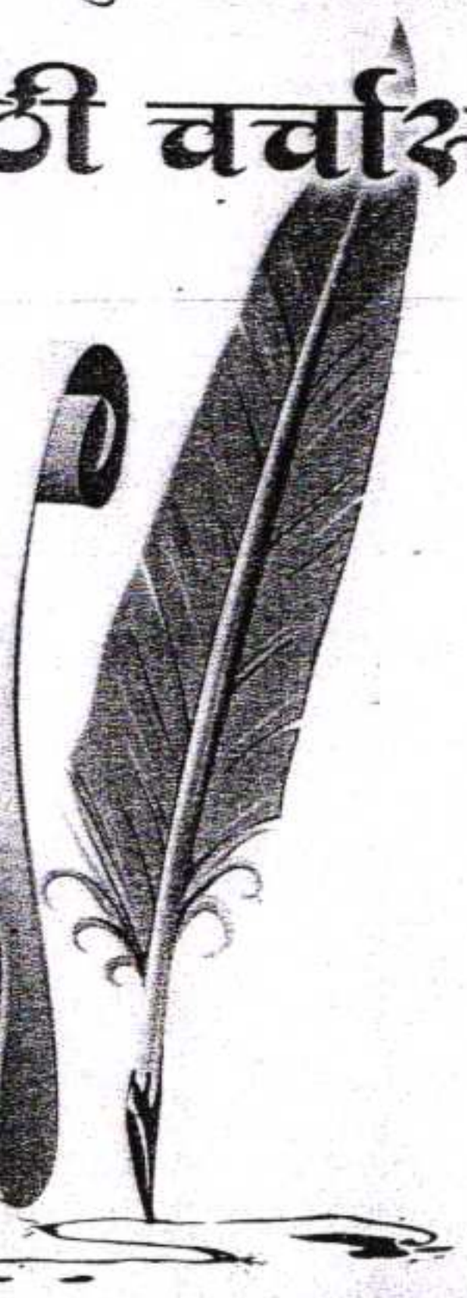

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ आणि
जनता शिक्षण प्रसारक मंडळ दहिगाव–ने संचलित

लोकनेते मारुतराव घुले पाटील महाविद्यालय

दहिगाव–ने, ता.शेवगाव, जि.अहमदनगर यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित

राज्यस्तरीय मराठी चर्चासत्र

आधुनिक मराठी साहित्य : स्वरुप आणि प्रकार

* अतिथी संपादक *

प्रा.डॉ.निलेश खरात
प्रा.अमोल गुंड

Index

01) आधुनिक मराठी कथा वाड्.मयाचा अभ्यास
पाटील पद्मावती प्रभाकर, सोलापूर ||08

02) आधुनिक कथालेखिका आणि त्यांच्या कथेतील समाजचित्रण
प्रा. डॉ. जितेंद्र शरणप्पा बिराजदार, जिल्हा सोलापूर ||10

03) आदिवासी मराठी आत्मचरित्रे
प्रा. डॉ. माहेश्वरी वीरसिंग गावित, अहमदनगर ||13

04) आधुनिक कथा वाङमयाचे स्वरुप आणि मूल्ये
प्रा. डॉ. जी. पी. बोडखे, जि. बीड ||20

05) आधुनिक स्त्रीवादी कविता
प्रा. डॉ. निवृत्ती विनायक मिसाळ, ता.नेवासा ||23

06) आधुनिक मराठी साहित्य व ललित गद्याचा प्रवास
बिन्नीवाले उध्दव राधाकृष्ण, औरंगाबाद ||24

07) दलित साहित्य संकल्पना, स्वरुप वैशिष्टये
प्रा.दत्तात्रय सदाशिव सावंत, जि.पुणे ||26

08) फेसाटी : आधुनिक मराठी साहित्य प्रकारांच्या बदलत्या संदर्भमूल्यांचा अंत:स्वर
डॉ. बाळासाहेब दास, टेंभूर्णी ||29

09) मराठी प्रवासवर्णनातील स्त्रियांचे योगदान
डॉ. किसन रंगनाथ पिसाळ ||33

10) आत्मचरित्र : एक साहित्यप्रकार
प्रा. हनुमंत बाजीराव मते, सोलापूर ||36

11) आधुनिक मराठी साहित्यातील कादंबरीचे स्वरूप
प्रा. रामदास पंढरीनाथ कातकडे, जि.अहमदनगर ||39

12) साहित्य प्रकार : कथा
प्रा. डॉ. संजय दरवडे, भेंडे ||43

http://www.printingarea.blogspot.com/03/vidyawarta.com/WWW.VIDYAWARTA.COM

12

साहित्य प्रकार : कथा

प्रा. डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महा.भेंडे

१.प्रास्ताविक

कथा या साहित्यप्रकाराच्या उदयाला अनेक वर्ष उलटून गेलेली असली तरी, कथा हा आधुनिक युगातील एक साहित्यप्रकार आहे. मराठी साहित्यात 'कथा' हा शब्द कथन आणि कथनपर या दोन्ही अर्थानी योजला जातो. कोणत्याही सांगण्याला म्हणजे कथनाला कथा असे म्हटलेले दिसते. कथा हा गद्य कथात्म साहित्याचा एक साहित्यप्रकार होय. कथा सामान्यपणे व्यक्तीच्या, समाजाच्या जीवनामधील एखाद्या अवस्थेचे, जीवनानुभवाचे, टप्याचे चित्रण करतांना दिसते. आधुनिक युगात जन्माला आलेल्या कथेचा हेतू हा वेगळा आहे. तो आधुनिक युगधर्माशी, समाजकल्पनांशी, मूल्यकल्पनांशी संबधीत आहे. तो प्रामुख्याने भौतिक जीवनदर्शनाचा, त्यातील विविध सौंदर्यदर्शनाचा, मानवी वृत्तीप्रवृत्तींच्या दर्शनाचा, अनुभवाच्या कलात्मक दर्शनाचा आत्माविष्काराचा आहे. कथा या साहित्यप्रंकाराचे स्वरूप समजून घेण्यासाठी कथेच्या काही समिक्षकांनी केलेल्या व्याख्या विचारात घेऊ.

२. कथा : व्याख्या

मराठी कथा वाङ्मयाचा अभ्यास करीत असतांना आपणास तिच्या विविध व्याख्यांचा मागोवा घ्यावा लागतो. कारण की, एखादी साहित्यकृती अभ्यासत असतांना तिचे गुण–दोष समजून घेतांना, त्या साहित्यकृतीचा सर्वांगीण सांगोपांग अभ्यास करणे अत्यंत महत्त्वाचे असते. स्वतंत्र वाङ्मयप्रकार म्हणून जेव्हा कथेचा विचार होऊ लागला; तेंव्हा कथेची जाणवलेली भिन्न भिन्न वैशिष्ट्ये विचारात घेऊन अनेकांनी कथेची व्याख्या करण्याचा प्रयत्न केला. मराठी साहित्यात मराठी कथेचे स्वरुप हे तिच्या विविध समिक्षकांच्या व्याख्येतुन आपल्याला अभ्यासता येते. विविध व्याख्यांनी व विविध अंगानी समृद्ध झालेली ही मराठी कथा तिच्या व्याख्येतून अभ्यासण्याचा हा अलगा प्रयत्न आहे.

अनेक मराठी अभ्यासकांनी कथा वाङ्मय प्रकाराची व्याख्या आपापल्या पद्धतीने केलेली दिसते या विविध व्याख्येच्या अभ्यासावरून आपणास मराठी कथा म्हणजे नेमके काय हे सहज लक्षात येते. कथेच्या लवचिकपणामुळे तिची एकच एक व्याख्या करता येत नाही. एकंदरीत कथेची लांबी, रुंदी, विषय, मांडणी, पात्र, प्रभाव आदी घटक विचारात घेऊन काही अभ्यासकांनी कथेच्या व्याख्या केलेल्या आहेत. या व्याख्यांचा पुढील भागात परामर्ष घेऊ.

१. ना. सी. फडके

"कमीत कमी पात्र आणि कमीत कमी प्रसंग वापरून थोड्या वेळात परिणामकारक रीतीने सांगितलेली व ऐकणाऱ्याच्या मनावर एकच एक ठसा उमटविणारी हकिगत म्हणजे लघुकथा होय."[१]

ना. सी. फडके या ठिकाणी कमीत कमी पात्र–प्रसंगाना महत्त्व देऊन वाचकांच्या मनावर होणाऱ्या परिणामांची दखल घेतांत.

२. गो. म. कुलकर्णी

"कविता आणि कथा हे वैचित्र्यपूर्ण सदस्य व्याख्येच्या पकडीत न सापडणारे जबरदस्त अव्याख्येयच."[२] जेष्ठ समिक्षक गो. म. कुलकर्णी कथेची व्याख्या करतांना कथेचा सहसंबंध कवितेशी जुळविताना दिसतात. त्यांच्या मते कथेची व्याख्या करणे अवघड आहे. यावरून कथा एक निश्चित चाकोरीबद्ध चौकटीत न बसणारा साहित्य प्रकार आहे हे लक्षात येते.

३. भालचंद्र फडके

"कथा हा आत्मनिष्ठ वाङ्मय प्रकार आहे. कथा हे उपदेश करण्याचे, प्रवचन झोडण्याचे, संदेश सांगण्याचे साधन नव्हे. कथा वाचकांना अनुभवसंपन्न करीत करीत त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा पर्यायाने विकास साधित असते. म्हणून आपण म्हणतो की, कथा हे जीवितयात्रेतील पांथेय आहे."[३]

2019

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319 9318

Special Issue

International Multilingual Refereed Research Journal

Vidyawarta®

12th and 13th February 2019

State Level Seminar on

'Cultural Aspects in Indian Literatur

Sponsored by

Savitribai Phule Pune University, Pune

Organized by,

Department of English

Shri MarutraoGhulePatilShikshanSanstha's

JIJAMATA COLLEGE OF SCIENCE AND ARTS

At. Bhende (Bk). Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar,Maharashtra State,

Winner of SPP University's Best Rural College Award &
Re-accredited at B+' Grade by NAAC (3rd Cycle), Recipient of DST-FIST 2014

Guest Editor
Vijay Adsure
Mohini Sathe

28) 'The Namesake'. Semiotic version into Cinematic medium
Prof. Adsure Vijay Damodar, Ahmednagar ||92

29) साहित्य आणि समाज
डॉ. महादेव वाळुंज, पुणे ||95

30) Correlation of Society and Culture with Indian Literature
Dr. Khedkar Sandip Prabhakar, Ahmednagar ||98

31) साहित्य आणि संस्कृती
प्रा. डॉ. संजय दरवडे, भेंडे ||101

32) Social Aspects in Indian English Literature
Prof. P. A. Phatangare, Ahmednagar ||105

33) दलित साहित्य आणि जागतिकीकरण
प्रा.डॉ. निलेश खरात, अ.नगर ||106

34) Cross Cultural Interpretation of Chitra Divakaruni's The Palace Of Illusion
Dr. Santosh S. Chouthaiwale, Dr. Ravikant B. Jadhavar, Aurangabad ||109

35) Impact of Globalization on Culture and English Language
Dr. Sonal S. Kawade, Aurangabad ||113

36) Socio-Political Aspects in Indian English Fiction
Dr. Neeta Bhausaheb Jadhav, Jalgaon ||117

37) डॉ. विवेकीराय के उपन्यासों में अभिव्यक्त धार्मिक परिदृश्य
प्रा. काळे सुभाष अप्पासाहेब, अहमदनगर ||120

https://sites.google.com/site/vidyawartajournal | http://www.vidyawarta.blogspot.com

विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 6.021 (IIJIF)

31

साहित्य आणि संस्कृती

प्रा. डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महा. भेंड

प्रास्ताविक

साहित्य हा संस्कृतीचा एक घटक म्हणून जशी काही एक मिमांसा करता येते त्याचप्रमाणे संस्कृती ही साहित्याचा एक घटक म्हणून विचार करता येणे शक्य असते. साहित्य हा संस्कृतीचा एक घटक असतो. याचा अर्थ साहित्यातून समाजाचे आणि संस्कृतीचे रूप व्यक्त होते. साहित्य आणि संस्कृती याच्यातील अनुबंध हा विषय खुपच व्यापक आणि अनेक विद्याशाखांशी संबंधीत असा विषय आहे. साहित्य हा संस्कृतीचा एक भाग असून साहित्यातून संस्कृतीचे दर्शन घडत असते. संस्कृती या संकल्पनेने संपूर्ण मानवी जीवन व्यापून टाकले आहे. संस्कृती ही समाजव्यवस्थेची घडी बसवणारी एक मूल्यव्यवस्था आहे. भारतीय संस्कृती ही विविधतेने नटलेली आहे. या विविधतेतून भारतीय समाजव्यंवस्था निर्धारीत झाली असून या समाजव्यवस्थेला त्या त्या काळाला साहित्यरूपाने प्रतिबिंबीत केले आहे. साहित्य आणि संस्कृतीच्या अनुबंधाच्या दृष्टीने प्रस्तुत शोधनिबंधात उहापोह केलेला आहे.

संस्कृती

मानवी समाजाचे सर्वात महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे संस्कृती होय. संस्कृती या संकल्पनेने संपूर्ण मानवी जीवन व्यापून टाकले आहे. मनुष्य ज्या समाजात जन्मतो तसेच वावरतो. त्या समाजाच्या संस्कृतीपासून तो आलिप्त राहू शकत नाही. म्हणून साहित्याचा अभ्यास करताना तत्कालीन संस्कृतीचा विचार आवश्यक ठरतो. साहित्यातून त्या समाजाचे वेगळेपण, वैशिष्ट्य कळते. एकंदरीत विशिष्ट समाजाचा घटक म्हणून व्यक्ती जे जे आत्मसात करते त्या साऱ्याला

समाजशास्त्रीय अर्थाने संस्कृती म्हटले जाते.

संस्कृती या शब्दाचा अर्थ फार व्यापक आहे. संस्कृती या शब्दाचा अर्थ व व्याख्यांचा विचार करू.

"समाजाचा एक घटक म्हणून व्यक्ती ज्या गोष्टी आत्मसात करते ती संस्कृती."

— टेलर

"संस्कृती एक प्रतिकात्मक, निरंतर, संचयी आणि प्रगतीशील प्रक्रिया आहे."

— व्हाईट

"नीतीमत्तेची आंतरस्थिती म्हणजे संस्कृती होय."

— कांट

"एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे संप्रेषित करण्यास शक्य असणाऱ्या सर्व गोष्टींचा संस्कृतीमध्ये समावेश होतो."

— सदरलँड वुडवर्ड

"मनुष्य व्यक्तिश: व समुदायश: जी जीवनपद्धती निर्माण करतो आणि जीवनसाफल्याचे स्वत:चे व आणि बाह्यविश्वावर संस्कार करून आविष्कार करतो ती पध्दती वा तो आविष्कार म्हणजे संस्कृती होय. मनुष्य व भोवतालचे विश्व मिळून निसर्ग होतो. या निसर्गामध्ये बदल करून किंवा संस्कार करून मनुष्याची जीवित यात्रा चालत असते. निसर्गावर विजय मिळविण्याचा क्रम म्हणजे संस्कृती होय."

— तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी

"मनुष्य समाजाची डोळयांना दिसणारी भौतिक वस्तुरूप निर्मिती व डोळयांना न दिसणारी पण विचारांना v kd y u gksrs kh heuls; l "Vh Eg.k ts bZ rh gks-

भारतीय संस्कृती म्हणजे परंपरेने भारतीय जीवनाचे आलेले संचित होय. संस्कृती ही मानवी जीवनातील संजीवन शक्ती आहे. संस्कृती या शब्दाचा अर्थ वेगवेगळा लावला जातो. मानवाची जीवन जगण्याची पध्दती म्हणजे संस्कृती असेही म्हटले जाते. संस्कृती बहुविध आहे. मानवाच्या गरजा आणि त्यांच्या गरजा यांच्या अनुषंगाने एकाच समाजात ती अनेक रूप धारण करते.

संस्कृती म्हणजे व्यक्तीनिरपेक्ष, भाषा व्यक्तीगत व आत्मप्रगटीकरणाचे साधन आहे. संस्कृतीचे दोन भाग मानता येतील. १. भौतिक संस्कृती २. अभौतिक

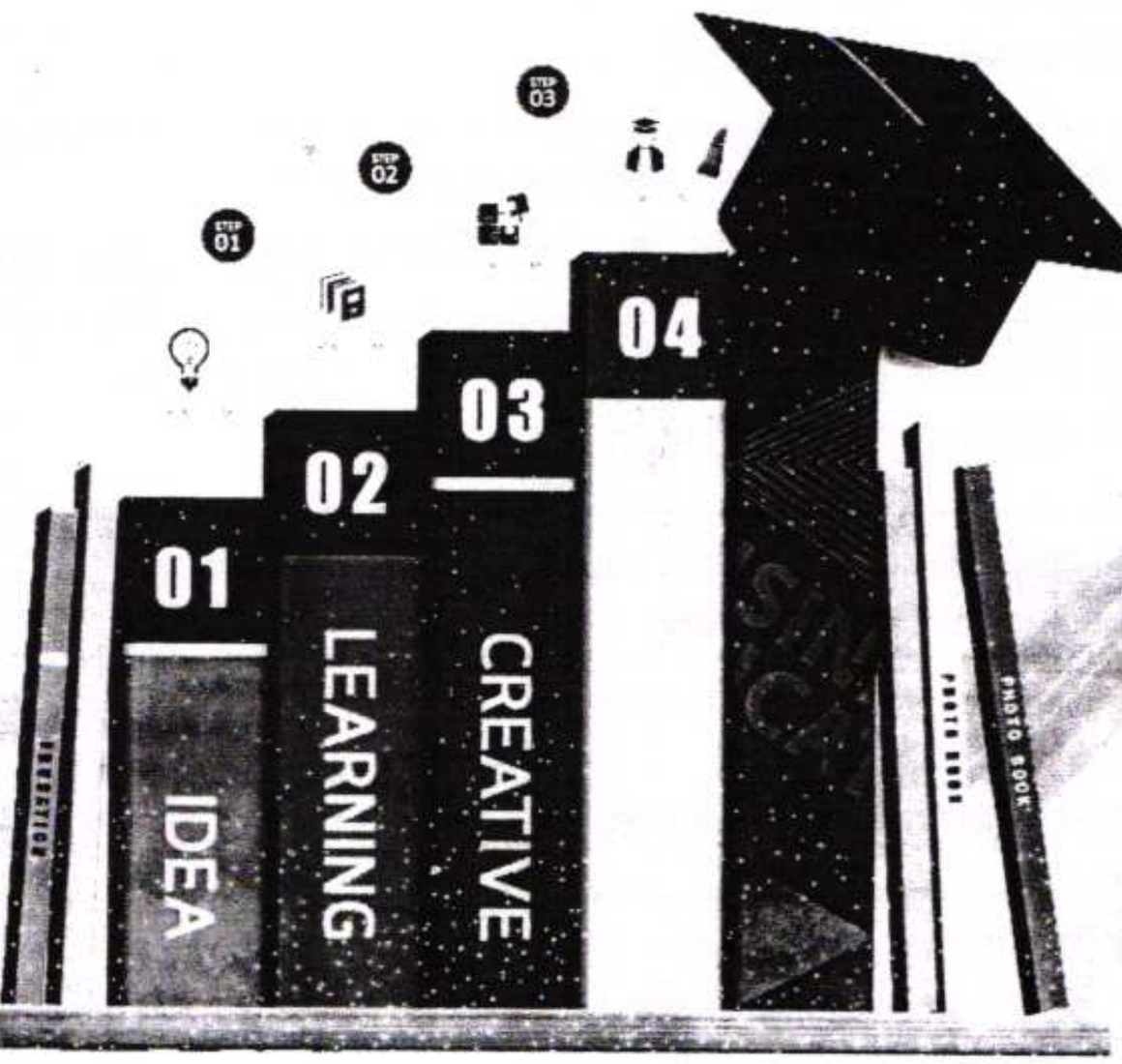
Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 98 / 283

2019

PRINTING Area®

ISSN 2394- 5303

Peer Reviewed International Refereed Research Journal

Editor

Dr.Bapu G.Gholap

14

पुणे विद्यापीठ अंतर्गत आंतरविद्यापिठ क्रीडा स्पर्धेत विभागनिहाय मुला-मुलींचा सहभागाचा अभ्यास

दत्तात्रय सुखदेव वाकचौरे
संशोधक

प्रो. डॉ.शत्रुंजय कोटे
मार्गदर्शक तथा प्राचार्य,
एम.एस.एम.शारीरिक शिक्षण महाविद्यालय औरंगाबाद

प्रस्तावना:

शिक्षणामुळे माणूस सुसंस्कृत होतो. व्यक्तीच्या व्यक्तीमत्त्वाचा विकास होतो. बौद्धीक विकास, व्यावहारिक कार्यक्षमता, व्यावसायिक, पात्रता, शारीरिक स्वास्थ्य, नागरिकत्व, सामाजिकता, रसिकता, नैतिकता, आध्यात्मिकता, एकसंघता, मानवता, क्रियाशिलता व सृजनशिलता यांचा विकास होतो. शिक्षण ही अशी व्यापक प्रक्रिया आहे शिक्षणाचे उद्दिष्ट्ये केवळ साक्षरता, ज्ञान व बौद्धीक विकास एवढेच न राहता सबंध व्यक्तीमत्त्वाचा विकास हे असावे. सध्याच्या काळामध्ये सर्वंच क्षेत्राचा विकास जलद गतीने होत असून शारीरिक शिक्षणाचा विकास होण्यासाठी या क्षेत्रातील नवनवीन घटकांचा विकास करण्याकरीता शारीरिक शिक्षण या विषयात जास्तीत जास्त संशोधन होणे गरजेचे आहे. आजच्या स्पर्धात्मक युगात जगामध्ये क्रीडा स्पर्धेसाठी खेळाडूंची जडण-घडण, क्रीडा, कौशल्य व शारीरिक योग्यता राखण्यासाठी क्रीडा सुविधांची व मार्गदर्शनाची अत्यंत आवश्यकता आहे. खेळाडूंची शारीरिक योग्यता पाहूनच कोणताही खेळाडू आपला खेळ प्रकार निवडत असतो व त्या क्रीडा प्रकारचे मार्गदर्शन घेत असतो. परंतु आज महागाईच्या युगात त्याला खेळासाठी लागणारे सर्व साहित्य तो घेऊ शकत नाही. अशा गरजूवंत खेळाडूंना महाविद्यालयातून क्रीडा सुविधा पुरविल्या गेल्या तर तो नक्कीच क्रीडा स्पर्धेत उंच शिखर गाठू शकतो व आपल्या महाविद्यालयाचे नाव मोठे करू शकतो. त्यासाठी महाविद्यालयाने क्रीडा सुविधा पुरविणे आवश्यक आहे. जिल्ह्यातील स्पर्धेसाठी शहरी व ग्रामीण भागात कोणकोणत्या सुविधा उपलब्ध आहेत व कोणकोणत्या सुविधा उपलब्ध झाल्यास जिल्ह्यातील खेळाचा स्तर कसा उंचावता येईल आणि दर्जेदार खेळाडू तयार कसे होतील? त्या खेळाडूंचा स्पर्धेतील सहभाग कसा वाढेल? यासारख्या बाबींचा विचार होणे गरजेचे आहे. पुणे विद्यापीठ स्पर्धेचा महाविद्यालयीन स्तरावरील अभ्यास केला तर विविध शासकीय क्रीडा अनुदान, विद्यापीठ क्रीडा अनुदान, क्रीडा संघटनेची मदत प्रशासकीय दृष्टीकोन बदलण्याची अपेक्षा आहे.

सावित्रीबाई फुले पूणे विद्यापीठ अंतर्गत येणाज्या महाविद्यालयीन खेळाडुंना मिळणाज्या क्रीडा सुविधा आणि विद्यार्थ्यांचा खेळातील सहभाग हा महत्वाचा विषय आहे. राष्ट्रीय तसेच आंतरराष्ट्रीय खेळाचा स्तर उंचावण्यासाठी महाविद्यालयाची भूमिका महत्वाची ठरते. राष्ट्राला हुशार, बुध्दीमान विद्यार्थी देण्याचे कामही महाविद्यालयाकडून केले जाते. महाविद्यालयातील खेळाडूंना मिळणाऱ्या क्रीडा सोयी सुविधावर त्यांची खेळांची गुणवत्ता अवलंबून असते. खेळाडूंसाठी महाविद्यालयाकडे खेळण्यासाठी प्रत्येक सुविधा उपलब्ध असल्यास विद्यार्थ्यांच्या भावी जीवनाला आकार प्राप्त होतो. परंतु महाविद्यालयातील खेळाडूंकडे गांभीर्याने बघीतले जात नाही. म्हणून सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाअंतर्गत येणाज्या महाविद्यालयीन खेळाडूंना मिळणाज्या क्रीडा सुविधा व त्यांचा क्रीडा स्पर्धेतील सहभाग सावित्रीबाई फूले पुणे विद्यापीठ क्रीडा मंडळाच्या स्पर्धा आयोजनाच्या दृष्टिने चार विभाग करण्यात आलेले आहेत. त्यातला प्रामुख्याने पुणे शहर, पुणे जिल्हा, अहमदनगर आणि नाशिक या चार जिल्ह्यातील संलग्न महाविद्यालये आणि मान्यताप्राप्त संस्था यांचा समावेश आहे. आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धा, आंतराविभागीय क्रीडा स्पर्धा, आंतरविद्यापीठ क्रीडा स्पर्धा या क्रमाने प्रत्येक क्रीडा प्रकाराच्या स्पर्धा होत असतात. या सर्व विभागाचे कामकाज विद्यापीठ क्रीडा मंडळाच्या नियंत्रणाखाली चालते.

संशोधनाची उद्दिष्ट-

पुणे विद्यापीठ अंतर्गत आंतरविद्यापिठ क्रीडा स्पर्धेत विभागनिहाय मुला-मुलींचा सहभागाचा अभ्यास.

संशोधनाची व्याप्ती

प्रस्तुत संशोधन सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्नीत असून या विद्यापीठा अंतर्गत पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा विभाग, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग या चार विभागातील आंतरविद्यापिठ क्रीडा स्पर्धेत विभागनिहाय सहभाग.

परिकल्पना

पुणे विद्यापीठ संलग्नीत महाविद्यालयातील आंतरविद्यापीठ विविध क्रीडा स्पर्धेत सहभागी झालेल्या (मुले-मुली) खेळाडूंचा क्रीडा स्पर्धेतील सहभाग ग्रामिण भागापेक्षा शहरी भागाचा जास्त आहे.

संशोधन पध्दती

2019

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal | ISSN- 2348-7143
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452, (GIF) – 0.676 Special Issue – 168(B) | March 2019 | UGC Approved No. 40705

Physical Properties of Spray Deposited SnO2: F ThinFilms For Window Materials in Solar Cells

B.L. KHATIK[1], Dr.R.N. ARLE[2]*
[1]Research scholar, JJT University, Rajasthan. India
[2]Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende Bk.India
Email- ankushkhatik@gmail.com, arleramdasmrp@gmail.com.

Abstract

The spray pyrolysis technique has been used to prepare pure SnO_2: F films from $SnCl_2$ precursor. The structural, electrical and optical studies on the asprepared films were carried out. The fluorine doping level and electrical, structural and optical properties of the SnO_2: F films are investigated using the four probe measurement set-up, XRD patterns, SEM, UV–vis spectrophotometry. The X-ray diffraction patterns show that the films are polycrystalline with a tetragonal crystal structure and correspond highest peaks founds are (110), (101) (200) and (211) planes. The sheet resistance was found to decrease with increasingdoping concentration of NH_4F, but increasedthereafter. The minimum sheet resistance observed in the present study is the lowest amongthe reported values for SnO_2:F films prepared from SnCl2 precursor. The also electrical study reveals that the films resistivity of 4.6×10^{-3} Ω-cm. In optical study, transmittance was found to increase with the increase in fluorine concentration but thereafter transmittance wasto decrease. The highest optical transmittanceobtained is 75.6 % (at 850 nm). The obtained values of figure of merit andreflectivity are discussed in the context of the suitability of this material for transparent andconducting window materials in heterojunction thin film solar cells.

Keywords:*Electricalproperties;Pyrolysis;Tinoxide;X-Raydiffraction, SEM.*

1. Introduction

The important application of thin film technology from the point of view of global energy is solar cell, which is converts the energy of the solar radiation into useful electrical energy. The main requirement for thin film solar cells is the window material; this can be achieved by the development of TCO coatings such as SnO_2: F, CdO, ZnO, Cd_2SnO_4, $CdIn_2O_4$, and In_2O_3. Studies on these highly conducting semiconductors have attracted the interest of many researchers because of their wide applications in both industry and research [1-5]. These films are very efficient in reflecting broadband infrared heat radiation in a manner similar to highly conducting metal-like materials. Such spectrally selective coatings have wide applications in solar thermal energy conversion, solar photovoltaic conversion, solar heating, window insulation, and thermal insulation in lamps [3]. Among the available TCOs, fluorine doped tin oxide to be more appropriate because they are quite stable toward atmospheric conditions, chemically inert, mechanically hard and can resist high temperature. Such TCOs thin films prepared the various deposition techniques such as magnetron sputtering [6], Rf sputtering [7], chemical vapour deposition [8], metalorganic chemical vapour deposition [9], spray pyrolysis [10], sol-gel dip coating [11], evaporation [12], hydrothermal method [13], photo-chemical vapour deposition [14], pulsed laser deposition [15], and painting [16]. Among these techniques, spray pyrolysis is most suitable and easy for the preparation of pure and doped tin oxide thin films. $SnCl_2$ has sources of tin in spray pyrolysis technique have also been used.

In the present work, SnO_2: F thin films were prepared by the spray pyrolysis technique at substrate temperature of 600^0C using dehydrate stannous chloride ($SnCl_2$: $2H_2O$) and ammonium bifluoride (NH_4 HF_2) as precursors and investigation of electrical, structural and optical properties. The aim of this work is to Physical Properties of Spray deposited SnO_2: F thin films for window materials in solar cells.

2. Experimental details

A schematic diagram of an in-built experimental setup for spray pyrolysis is shown in Fig. 1.The spray gun is corning glass tube and a capillary. One end of the glass tube is fused with the outer surface of the capillary and the other end is spray nozzle.The solution and compressed air are passed through the inlets provided in thecapillary and glass tube. The temperature is measured using athermocouple and controlled by a digital temperature controller.
Dehydrate stannous chloride ($Sncl_2$:$2H_2O$) was used for making the precursor solution. These precursor solution molarities of 0.1 M were deposited and doping 0.1 M, ammonium Bifluoride (NH_4 HF_2)by ranging from 2 ml to 10 ml in step of 2 ml. Other preparative parameters like nozzle to substrate distance (45 cm), air flow rate (25 L/min) and substrate temperature (600^0C) were kept constant as the optimized values. The samples structure and grain size were analyzed with X-rays diffractometer. Morphological analysis of the films was carried out by Scanning electron microscope (SEM). Optical transmittance spectra of the films were measured using a PC based UV-VIS Systronics spectrophotometer and Four probe set up was used for electrical measurements at room temperature.

2019

VOLUME - VIII, ISSUE - IV – OCTOBER - DECEMBER - 2019
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.399 (www.sjifactor.com)

23. Studies on Preparation and Characterization of CdS Thin Films by Chemical Spray Deposition

R. N. Arle
Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts.
Bhende B. K.

Abstract

II-VI semiconductors have recently attracted a lot of attention due to the possibility of their application in various devices. Progress is reported towards the development of a new route to obtain cadmium sulfide (CdS) thin films by using aqueous solutions of cadmium chloride (CdCl2) and Thiourea SC(NH2)2 on the glass substrate. The effect of various deposition parameters on the thin film formation has been investigated and the deposition parameters such as volume of the solution, substrate temperature, substrate to nozzle distance, nozzle diameter, spray rate etc. have been optimized. In the present work, effect of spray time of the starting solution on structural characteristics of the films (crystallinity, phases and crystallogryphically preferred orientations) has been studied using X-ray diffraction and to obtain the grain size with the Scherer's equation for films, synthesized at substrate temperature 500oC. The spray time variations during the growth also affect the optical and electrical properties. The optical and electrical properties were verified by using spectrophotometer and two probe method. The related optical data are recorded in the wavelength range 300-1000 nm. The films were found to exhibit room temperature resistivity of the order of 10000.Ω-cm.

Key Words : Spray Pyrolysis; Thin Film; CdS; Optical properties; Electrical properties; Structural properties.

1. Introduction

In recent years, polycrystalline CdS thin films have received intensive attention due their very important role on the photovoltaic technology and optoelectronic devices. It has been used as a partner of several types of thin film solar cells, such as, Cu2S, CuInSe2, and CdTe. Specifically, CdTe/CdS heterojunction solar cells with efficiency of about 16% have been reported [1]. CdS thin film has been obtained by several methods, such as, electrodeposition [2], vacuum evaporation [3], screen-printing [4], photochemical deposition [5], CBD [6], sputtering

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 102 / 283

2019

ISSN NO: 1076-5131

SC: Journal of Applied Science and Computations

THEPHYSICAL PROPERTIES AND DOPING LEVELS OF SNO2: F THIN FILMS BY SPRAY-DEPOSITED ON OPTICAL GLASS SUBSTRATES

Dr.R.N. ARLE[1]*, B.L.KHATIK[2]

[1]Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende Bk.India

[2]Research scholar, JJT University, Rajasthan. India

Email- arleramdasmrp@gmail.com,ankushkhatik@gmail.com.

Abstract

Fluorine doped tin oxide thin films belong to special class oxides that combine high electrical conductivity with high optical transparency. Such transparent Conducting Oxide (TCO) thin films thus an important component for optoelectronic applications. Spray pyrolysis deposition is a simple and relatively low cost technique for thin film preparation. The fluorine doping level and electrical, structural and optical properties of the SnO2:F films are investigated using the four probe measurement set-up, XRD patterns, SEM, UV–vis spectrophotometry. The X-ray diffraction patterns show that the films are polycrystallinewithatetragonalcrystalstructure. The preferred directions of SnO2:F (FTO) films correspond to the highest peaks founds are (1 1 0), (1 0 1) (200) and (2 1 1) planes.Thin film grain sizes vary from 80 to 120 nmrespectively.The electrical study reveals that the films resistivity of 4.6× $10^{-3}\Omega$-cm.The highest visible transmittance (850 nm) of the deposited films is 75.6% for 30 wt % fluorine-doped tin oxide films. The obtained results reveal that the structures and properties of the films are greatly affected by doping levels. These films are useful as conducting layers in photovoltaic devices.

Keywords:Electricalpropertiesandmeasurements;Pyrolysis;Tinoxide;X-Raydiffraction, SEM.

INTRODUCTION

The highly transparent and conducting thin films, owing to its high transmittance and conductivity, have wide applications [1, 2]. In recent years, there has been a growing interest

intheuseoftransparentconductingoxidethinfilmsasconductingsolarwindowmaterials in thin film solar cells [3–6], as heat reflectors for advanced glazing in solar applications [7, 8].

Tin oxide is the first transparent conductor which is significantly commercialized [5]. Among the different transparent conductive oxides, SnO2 films doped with fluorine or antimony seem to be the most appropriate for use in solar cells, owing to its low electrical resistivity and high optical transmittance. SnO2 is chemically inert, mechanically hard, and can resist high temperatures [5]. Many excellent reviews of transparent conductive oxides are available [15]. Doped or undoped SnO2 can be synthesized by numerous techniques such as thermal evaporation [3,9], sputtering [9–12], chemical vapour deposition [18–20], sol—gel dip coating [17,21], painting [22], spray pyrolysis [23–26], hydrothermal method [27] and pyrosol deposition [28–30]. Among the various deposition techniques, the spray pyrolysis is the most suitable method for the preparation of doped tin oxide thin films because of its simple and inexpensive experimental arrangement, ease of adding various doping materials, reproducibility, high growth rate and mass production capability for uniform large area coatings, which are desirable for industrial solar cell applications. [31, 32]. However, large area film production is economical and this is the essential characteristic of the simple spray pyrolysis technique [16]. Usually, the chemical spray pyrolysis route is used to deposit FTOs at optimized substrate temperatures of around 450–700 °C [20].

ISSN 2319 - 8508
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

GALAXY LINK

Volume - IX Issue - II May - October - 2021

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 47023

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.571
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Assit. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Math's), M.B.A. (Mkt), M.B.A (H.R),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod & Dirt), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

VOLUME - IX, ISSUE - II - MAY - OCTOBER - 2021
GALAXY LINK - ISSN 2319 - 8508 - IMPACT FACTOR - 6.571 (www.sjifactor.com)

7. Magnetic Behavior of Zn^{2+} and Pb^{4+} Co-substituted $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ Ferrites

Sandesh R. Bhitre
Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende,
Ahmednagar, Maharashtra.

Abstract

The series of five samples of the $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ ferrites system, wherein x varies from 0 to 0.4 in steps of 0.1, prepared by double sintered ceramic method. The structural characterization was carried out using X-ray diffraction method. The single-phase spinel structure formation was confirmed from XRD patterns. The magnetization measurements were performed at room temperature by using high field hysteresis loop trace method. The saturation magnetization and magnetic moment of the system was determined to study the effect of co-substitution of Zn^{2+} and Pb^{4+}. The saturation magnetization and magnetic moment of the system was found to decrease with the increase of Zn^{2+} and Pb^{4+} content.

Keywords: Spinel; Saturation Magnetization; Susceptibility;

Introduction

The spinel ferrites have emerged as potential candidates for diverse applications due to their abundance, flexibility, low-cost and excellent electromagnetic performance over a broad range of frequencies.[1] Categorically, nickel ferrite (NiFe2O4) is a ferrimagnetic material that has low conductivity, low eddy current losses and high electrochemical stability [2,3]. Furthermore, the bulk phase of NiFe2O4 is fully composed of inverse spinel structures [4].

The investigations on the addition of tetravalent cations like Ti^{4+}, Ge^{4+}, Si^{4+}, Zr^{4+}, Mn^{4+} have been carried out by many researchers [5-8] to study its influence on the structural magnetic and electrical properties of resulting system. In view of this fact here we are reporting the effect of co-substitution of Zn^{2+} and Pb^{4+} on behavior properties of the $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ ferrites system.

Experimental

The spinel ferrite series of $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ where x varies from x=0.0 to 0.4 in the steps of 0.1 were prepared by the conventional double sintered ceramic method using analytical

2019 - scops

ES Materials & Manufacturing

RESEARCH PAPER View Article Online

Excellent Response and Recovery Time of Photo-Detectors Based on Nc-Si:H Films Grown by Using Hot Wire Method

Vijaya Jadkar[1], Amit Pawbake[1], Ashok Jadhavar[1], Ravindra Waykar[1], Subhash Pandharkar[1], Ajinkya Bhorde[1], Rahul Aher[1], Shruthi Nair[1], Bharat Gabhale[1], Ashish Waghmare[1], Dhirsing Naik[1], Priti Vairale[1], Suresh Gosavi[2] and Sandesh Jadkar[2*]

In present study, we have synthesized highly crystalline hydrogenated nanocrystalline silicon (*nc*-Si:H) thin films by hot wire method. The obtained thin films were characterized by using low angle-XRD, Raman spectroscopy, non-contact atomic force microscopy (NC-AFM) and UV-Visible spectroscopy. The low angle-XRD analysis revealed that the obtained nc-Si:H thin films are polycrystalline and have preferred orientation along (111) direction. The formation of nc-Si:H films was further confirmed by Raman spectroscopy analysis. The UV-Visible spectroscopy analysis showed that the synthesized films had a sharp absorption edge in the visible region and had a direct band gap of ~ 1. 94 eV. Finally, nc-Si:H based photo-detector has been prepared at optimized process parameters which showed an excellent response time (1.79 s) and recovery time (1.71 s) along with responsivity (~ $9.8x10^{-8}$ A/W), detectivity (~ $5.5x10^{4}$ Jones) and quantum efficiency (~ $27.37x10^{-6}$ %). The obtained results demonstrate a significant step towards nc-Si:H based photo-detector for broad band photo-detection applications.

Keywords: Hot wire method; Nc-Si:H; Low angle XRD; Raman spectroscopy; Photo-detector

Received 10 April 2019, **Accepted** 5 August 2019

DOI: 10.30919/esmm5f236

1. Introduction

Photo-detectors or photo-sensors are essential in opto-electronic devices for a variety of applications, ranging from biomedicine to optical storage.[1, 2] Semiconductor materials from various groups such as group IV elements (Si, Ge), group III-V compounds (GaN, GaAs, InP), and group II-VI compounds (ZnS, ZnO, CdS, CdSe) are most commonly used in photo-detectors. Most of them require a relatively long response time and recovery time and thus limits their practical applications.

The crystalline silicon (c-Si) is the most commonly used in nano-electronics technology due to its enormous availability in the earth crust,[3] high mobility and high temperature stability etc.[4] Furthermore, c-Si has superior intrinsic concentration (10^{10} cm^{-3}) that leads to small leakage current, the most important aspect in nano-electronics device fabrications[5] and maximum solid solubility of dopants (~ 10^{21} cm^{-3}) so that one can change the carrier type and concentration in a very large range for optimum operation of the devices.[6] However, it fails for device applications in opto-electronics due to its indirect band gap. The nano-scale Si (nc-Si) materials with size dependent properties are potential candidates for photonic devices.[7] The material has been successfully employed in solar cells,[8] transistors,[9] sensors,[10] field emission,[11] water splitting,[12] super-capacitors,[13] waveguides,[14] coatings,[15] photo-detection[16] etc. There are several methods/approaches reported in literature for synthesis of device quality nc-Si thin films such as pulsed laser deposition (PLD),[17] atomic layer deposition (ALD),[18] hot wire chemical vapour deposition (HW-CVD) or simply hot wire method,[19] plasma enhanced chemical vapour deposition (PE-CVD),[20] sputtering[21] etc. The inherent indirect band gap of c-Si (~ 1.1 eV) limits its ability to convert light below its band edge into photocurrent. The photocurrent can be generated only when the photon energy is slightly higher than the Schottky barrier height. In addition, the undesirable near infrared (NIR) photo-response due to small band gap causes additional optical noise but when coupled with optical filter technique increase structural complexity and cost dramatically.[22]

Knight et al.[23] proposed a distinguished concept of using an active antenna for photo-detection well below the band edge of the semiconductor material. Using filtered cathodic vacuum arc (FCVA) technique *Tripathi et al.*[24] developed phosphorous doped hydrogenated amorphous silicon carbide (P doped a-SiC:H) thin film photo detectors at room temperature having fast response and recovery time. Later, using the same technique *Kesarwani et al.*[25] synthesized phosphorus doped amorphous/nanocrystalline silicon thin film photo detectors in the presence of hydrogen gas having good fast response and recovery time. Recently, *Tripathi and others*[26] reported nc-Si:H based photo-detector having fast response time (4.92 s) and recovery time (4.06 s) using filtered cathodic vacuum arc technique at room temperature. Due to quantum confinement the nano-sized Si based photodetectors are not only detect photons below its band edge but also provide a great potential for on-chip silicon photonics. With this motivation an attempt has been made to prepare device quality nc-Si:H films and to fabricate photo-detector device using it by hot wire method. The photo-detector shows excellent response time (1.79 s) and recovery time (1.71 s) along with responsivity ($9.8x10^{-8}$ A/W), detectivity ($5.5x10^{4}$ Jones) and quantum efficiency ($27.37x10^{-6}$ %). The obtained results open up a new

[1]*School of Energy Studies, Savitribai Phule Pune University, Pune, 411 007, India*

[2]*Department of Physics, Savitribai Phule Pune University, Pune 411 007, India*

***E-mail:** sandesh@physics.unipune.ac.in*

© Engineered Science Publisher LLC 2019

2019 scops
2020

Journal of Materials Science: Materials in Electronics
https://doi.org/10.1007/s10854-019-01851-7

Probing the effect of selenium substitution in kesterite-Cu_2ZnSnS_4 nanocrystals prepared by hot injection method

Subhash Pandharkar[1] · Sachin Rondiya[1] · Ajinkya Bhorde[1] · Shruthi Nair[1] · Rahul Aher[1] · Priti Vairale[1] · Ashish Waghmare[1] · Dhirsing Naik[1] · Ravindra Waykar[1] · Yogesh Jadhav[2] · Santosh Haram[2] · Manoj Kumar Ghosalya[3] · Chinnakonda Gopinath[3] · Mohit Prasad[4] · Sandesh Jadkar[4]

Received: 5 April 2019 / Accepted: 8 July 2019
© Springer Science+Business Media, LLC, part of Springer Nature 2019

Abstract

In this paper, we report the effect of sulfur (S) substitution with selenium (Se) in CZTS nanocrystals prepared by hot injection method. The formation of kesterite-copper zinc tin sulfide (Cu_2ZnSnS_4, CZTS) and copper zinc tin selenide ($Cu_2ZnSnSe_4$, CZTSe) nanocrystals is confirmed by X-ray diffraction (XRD), Raman spectroscopy and transmission electron microscopy (TEM) analysis. The XRD, TEM and atomic force microscopy (AFM) analysis shows an overall increase in average crystallite size upon Se substitution. AFM images revealed an increase in root mean square surface roughness (S_q) and average surface roughness (S_a) when S in CZTS is replaced by Se. The substitution of S by Se in host CZTS narrows the optical band gap from 1.56 to 1.03 eV. The ultraviolet photoelectron spectroscopy (UPS) analysis shows shift in valence band and conduction band edge in CZTSe compared to CZTS. The photocurrent density measurement in synthesized CZTSe thin films is ~4 to 5 times higher than CZTS thin films. The obtained results show that CZTSe can be a promising candidate as absorber material in photovoltaic applications.

1 Introduction

Photovoltaic technology is one of the efficient way to harness solar energy. Globally, there has been a lot of emphasis on the design and improvement of high-performance solar photovoltaics devices. Recently, thin film solar cells based on cadmium telluride (CdTe) and copper indium gallium diselenide [$Cu(In,Ga)Se_2$ (CIGS)] have attracted enormous interest due to their high power conversion efficiency (PCE) of ~20% [1, 2]. However, the high toxicity and scarcity of Gallium (Ga), Tellurium (Te) and Indium (In) potentially limit the commercialization of CdTe and CIGS thin film solar cells [3, 4]. Thus, a new cost-effective material needs to be probed that can serve as an alternative for the above application. In the same context quaternary semiconductors such as CZTS [5], CZTSe [6] and mixed sulfo-selenide $Cu_2ZnSn(S_x,Se_{1-x})_4$ (CZTSSe) [7] have received considerable attention in recent years due to their analogous structural properties with CIGS compounds. Moreover, CZTS and CZTSe are earth abundant and non-toxic in nature. These quaternary semiconductors have good optical properties (high absorption coefficient (α) ~ 10^4 cm^{-1}), and direct band gap (of ~1.0 to 1.5 eV) which makes them an ideal absorber material for solar cell applications [8–13]. Till date, the highest PCE of CZTS, CZTSe and CZTSSe based solar cells are reported as 11%, 11.6% and 12.6% respectively [14, 15]. However, the highest reported PCE for CZTS and CZTSe is still below theoretical Shockley-Queisser limit [16].

Many research groups have fabricated CZTS and CZTSe solar cells by various vacuum and non-vacuum processing techniques, such as thermal co-evaporation [15], sputtering [17], spin coating [18], pulsed laser deposition [19], spray pyrolysis [20], and electrodeposition technique [21], etc. The vacuum-based techniques are expensive due to high equipment cost, require large processing time and also need high process temperature. Since, non-vacuum methods have few

✉ Sandesh Jadkar
sandesh@physics.unipune.ac.in

1 School of Energy Studies, Savitribai Phule Pune University, Pune 411007, India

2 Department of Chemistry, Savitribai Phule Pune University, Pune 411007, India

3 Centre Physical and Material Chemistry Division, CSIR-NCL, Pashan Road, Pune 411 008, India

4 Department of Physics, Savitribai Phule Pune University, Pune 411007, India

Published online: 16 July 2019

2019 scops

Journal of ELECTRONIC MATERIALS
https://doi.org/10.1007/s11664-019-07533-8
© 2019 The Minerals, Metals & Materials Society

Room Temperature Synthesis of Transparent and Conducting Indium Tin Oxide Films with High Mobility and Figure of Merit by RF-Magnetron Sputtering

AJINKYA BHORDE,[1] RAVINDRA WAYKAR,[1] SHRUTHI NAIR,[1] HARIBHAU BORATE,[1] SUBHASH PANDHARKAR,[1] RAHUL AHER,[1] ASHISH WAGHMARE,[1] PRITI VAIRALE,[1] DHIRSING NAIK,[1] and SANDESH JADKAR[2,3]

1.—School of Energy Studies, Savitribai Phule Pune University, Pune 411 007, India. 2.—Department of Physics, Savitribai Phule Pune University, Pune 411 007, India. 3.—e-mail: sandesh@physics.unipune.ac.in

Tin doped indium oxide (ITO) films with high conductivity and charge carrier mobility were deposited at room temperature using RF-magnetron sputtering, without any post annealing treatment. It is observed that structural, optical, morphological and electrical properties of these ITO films depend on deposition time. All the synthesized films show optical transmittance > 90% and band gap of ~ 3.6 eV. A change in crystal orientation from (222) to (400) with slight shift of peaks toward lower 2θ has been observed with the increase in deposition time. The synthesized films are compact, uniform and free from cracks. Moreover, there was an increase in grain size and shape with the progress in deposition time. Synthesized ITO films with (400) orientation have high conductivity ($\sim 2 \times 10^3\ \Omega^{-1}\ cm^{-1}$), high charge carrier mobility ($\sim 348\ cm^2\ V^{-1}\ s^{-1}$) and a high figure of merit ($104 \times 10^{-3}\ \Omega^{-1}$). The synthesized thin films can have prospective applications in opto-electronic devices such as solar cells, light emitting diodes, etc.

Key words: Indium tin oxide (ITO), sputtering, structural properties, optical properties, figure of merit

INTRODUCTION

Transparent conducting oxides (TCOs) such as doped ZnO, In_2O_3, SnO_2 etc., play a significant role as transparent electrodes in various opto-electronic devices. The existence of transparency and electrical conductivity are normally contradictory to each other but TCOs possess both of these properties simultaneously. TCOs are generally n-type wide band gap semiconductors (p-type too) with a relatively high concentration of free electrons in the conduction band. The wide band gap is responsible for high optical transmittance whereas large number of free electrons are responsible for high electrical conductivity. Indium tin oxide (ITO) thin films as TCO layer has attracted a lot of interest in recent years due to high optical transparency in the visible and near-infrared region, high electrical conductivity and an inherent wide band gap > 3.5 eV. ITO has been successfully employed in various opto-electronic devices such as photovoltaic cells,[1] liquid crystal displays[2] and gas sensors.[3]

ITO thin films are commonly synthesized by employing different techniques such as magnetron sputtering,[4] the sol–gel process,[5] thermal evaporation,[6] pulsed laser deposition (PLD),[7] chemical vapour deposition,[8] atomic layer deposition (ALD),[9] spray pyrolysis,[10] jet nebulizer spray pyrolysis,[11] chemical solution deposition (CSD) process,[12] electron beam evaporation method[13] etc. The electrical and optical properties of ITO film strongly depend on its structure, tin content, etc. Each

(Received March 11, 2019; accepted August 7, 2019)

Published online: 19 August 2019

2019- scops
~~2020~~

ORIGINAL PAPER

Nano-Flowers

physica status solidi pss a

www.pss-a.com

Check for updates

Solvothermal Growth of $PbBi_2Se_4$ Nano-Flowers: A Material for Humidity Sensor and Photodetector Applications

*Rahul Aher, Ajinkya Bhorde, Shruthi Nair, Haribhau Borate, Subhash Pandharkar, Dhirsing Naik, Priti Vairale, Smita Karpe, Dattatray Late, Mohit Prasad, and Sandesh Jadkar**

In the present work, lead bismuth selenide ($PbBi_2Se_4$) nano-flowers are synthesized by using a simple solvothermal method. Humidity sensor and photodetector based on $PbBi_2Se_4$ nano-flowers are fabricated on indium tin oxide (ITO) substrates and their sensing properties are investigated. Formation of $PbBi_2Se_4$ is confirmed by XRD, EDS, and XPS whereas formation of nano-flowers is confirmed by SEM and TEM analysis. XRD analysis reveals the hexagonal crystal structure of $PbBi_2Se_4$ phase with $a = b = 4.22$ Å, and $c = 17.42$ Å. The surface morphology of $PbBi_2Se_4$ clearly shows the formation of well-organized flower-like nanostructures which closely resembles the shape of Dahlia. The elemental mapping of chemical constituents obtained from SEM-EDS analysis shows uniform distribution of chemical constituents for the Pb, Bi, and Se in $PbBi_2Se_4$ nano-flowers. The $PbBi_2Se_4$ nano-flowers-based humidity sensor has a typical response time of ≈65 s and recovery time of ≈75 s. In case of $PbBi_2Se_4$ nano-flowers-based photodetector, the response and recovery time are observed ≈121 and ≈123 s, respectively, under visible light illumination with photoresponsivity (5×10^{-6}), photosensitivity (2.16%), and quantum efficiency (1.5×10^4). The obtained results demonstrate the potential applications of solvothermally grown $PbBi_2Se_4$ nano-flowers-based devices for humidity sensors and photodetectors. The ease of the present work is to develop novel material to obtain device quality humidity sensors and photodetectors.

1. Introduction

Over the past decade, numerous attempts have been made to synthesize various hierarchical nanostructures such as nano-rods, nano-wires, nano-belts, nano-sheets, etc. with novel properties. These nano-materials were successfully assembled into functionalized devices. Recently, much attention has been on the atomically thin 2D-layered materials (mainly topological insulators) such as Bi_2Te_3,[1] Bi_2Se_3,[2] Sb_2Te_3,[3] $PbBi_2Te_4$,[4] $Pb_5Bi_{24}Se_{41}$,[5] and layered 2D stoichiometric compounds[6,7] in virtue of their morphology-dependent (especially size and shape) physico-chemical properties. The materials with layered crystal system consist of weakly stacked 2D platelets which combine together to form 3D structures. The layered crystal forms strong chemical bonds in-plane but out-of-plane, they are weakly bonded. These materials have been widely used in the fields of catalysis, energy storage, electronics, field emission and sensors. One substantial advantage of layered materials is their diversity.[8–10] The compounds from layered intergrowth homologous $Pb_xBi_{2y}Se_{3x+y}$ family/series have interesting and exciting physico-chemical properties because they are natural hetero-structures.[4,5,8–11] Furthermore, $Pb_xBi_{2y}Se_{3x+y}$ hetero-structures, after doping or conditional amalgamation of chalcogen and transition metals can show metallic, semi-metallic nature as well as superconductor or semiconductor behavior.[12] Among different 2D-layered intergrowth materials, lead bismuth selenide ($PbBi_2Se_4$) has emerged as a potential material to be used for wide range of applications because of its tunable band gap and exotic electrical properties. The $PbBi_2Se_4$ crystallizes into tetradymite crystal structure with R3m space group. The layered $PbBi_2Se_4$, a topological insulator, can be formed by combining rock-salt PbSe and hexagonal Bi_2Se_3 crystal structures.[13] Optically, $PbBi_2Se_4$ is a narrow band gap semiconductor material with a band gap in the mid-infrared frequency range ≈0.6 eV.[4] From the temperature-dependent electrical conductivity and Seebeck coefficient

R. Aher, A. Bhorde, S. Nair, H. Borate, S. Pandharkar, D. Naik, P. Vairale, S. Karpe
School of Energy Studies
Savitribai Phule Pune University
Pune 411007, India

Dr. D. Late
CSIR-National Chemical Laboratory
Dr. Homi Bhabha Road, Pashan, Pune 411008, India

Dr. M. Prasad, Prof. S. Jadkar
Department of Physics
Savitribai Phule Pune University
Pune 411007, India
E-mail: sandesh@physics.unipune.ac.in

The ORCID identification number(s) for the author(s) of this article can be found under https://doi.org/10.1002/pssa.201900065.

DOI: 10.1002/pssa.201900065

© 2019 WILEY-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, Weinheim

Impact Factor – 6.261 ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

2019

RESEARCH JOURNEY

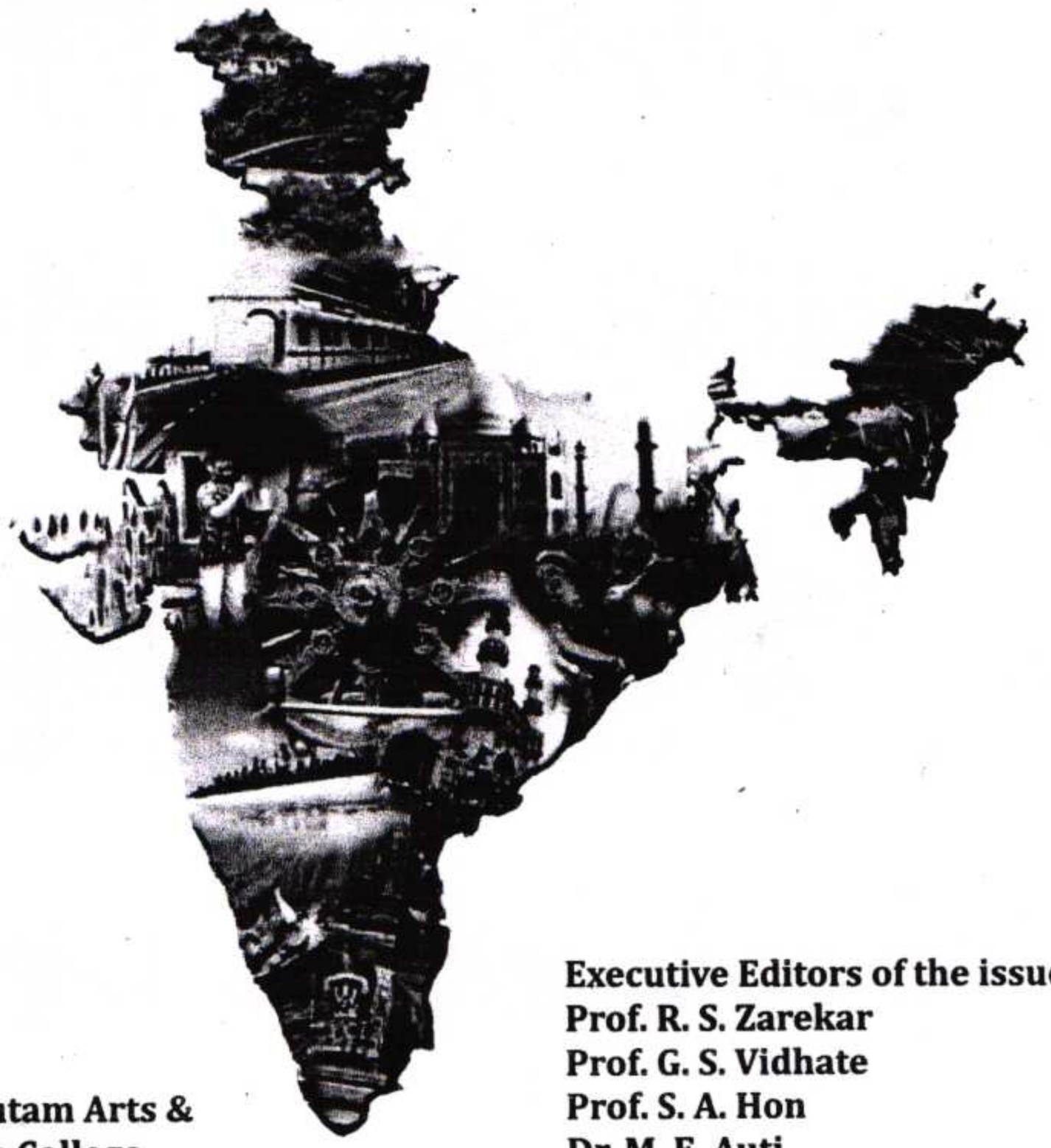
INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

February - 2019 Special Issue – 115 (B)

India : Yesterday, Today & Tomorrow

भारत : काल, आज आणि उद्या

Guest Editor :
Dr. A. B. Nikumbh
I/C Principal,
S.S.G.M. Science, Gautam Arts &
Sanjivani Commerce College,
Kopargaon, Tal. Kopargaon, Dist. Ahmednagar

Executive Editors of the issue :
Prof. R. S. Zarekar
Prof. G. S. Vidhate
Prof. S. A. Hon
Dr. M. E. Auti

Chief Editor :
Dr. Dhanraj Dhangar (Yeola)

RESEARCH JOURNEY
MULTIDISCIPLINARY INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL

This Journal is indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)
- Indian Citation Index (ICI)
- Dictionary of Research Journal Index (DRJI)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 115 (B)- भारत : काल आज आणि उद्या
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

INDEX

अ.क्र.	Title of the Paper Name	Author's	Page No
1	प्रिया तेंडूलकर : एक स्त्रीवादी चिंतन (इ.स.१९५४ ते इ.स.२००२)	डॉ.गीतांजली बोराडे	05
2	शेतकरी कामगार पक्षातील शंकरराव मोरे व समकालीनांचे योगदान	डॉ.नंदिनी रणखांबे	11
3	महाराष्ट्रातील समाजसुधारणा कार्यात बाळशास्त्री जांभेकर यांचे योगदान	डॉ.के.एल.गिरमकर	14
4	भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील स्त्रियांचे योगदान(विशेष संदर्भ गांधी युग)	डॉ.अजितकुमार जाधव	18
5	स्त्री चळवळीतील स्थित्यंतरे	प्रा.भाऊसाहेब सांगळे	23
6	पेशवेकालीन भुते व सरकारची भूमिका	डॉ.शिवाजी वाघमोडे	26
7	यशवंतराव चव्हाण : नवमहाराष्ट्राचे शिल्पकार	प्रा.जयपाल सावंत	32
8	२१ व्या शतकातील भारतापुढील आव्हाने	प्रा.संध्या पेंडकर-देशपांडे	38
9	महाराष्ट्रातील शेतकरी आंदोलने आणि राजकारण	डॉ.सुमित यादव	42
10	भारतीय स्त्रीचे बदलते सामाजिक जीवन	डॉ.मंगला निकुंभ	49
11	शेतकरी चळवळीतून उदयास आलेले नेतृत्व आणि महाराष्ट्राचे राजकारण	डॉ.दत्तात्रय सावंत	52
12	भारतीय संस्थाने व त्यावरील ब्रिटीश प्रभाव	डॉ.वासुदेव डोंगरदिवे	57
13	रायगड जिल्ह्यातील मांदाड – कुडे लेणीचा	डॉ.भानुदास शिंदे	61
14	स्त्रीवादी चळवळीतील महात्मा फुले यांच्या विचारांची प्रेरणा – एक अभ्यास	प्रा.एम.एस.निकम	66
15	जागतिकीकरणानंतर भारतीय अर्थव्यवस्थेपुढील आव्हाने	डॉ.सुरेखा भिंगारदिवे	71
16	स्त्रीवादी चळवळी आणि केंद्र व महाराष्ट्र शासनाची भूमिका	डॉ.किशोर गटकळ	74
17	कोयना जळविद्युत प्रकल्प : जलाशय विंधन प्रक्रिया	डॉ.विश्वनाथ पवार	79
18	प्रादेशिक प्रश्नांचे वाढते आणि भारताची बदलती राजकीय संस्कृती	प्रा.सौ.व्ही.पी.सुपेकर	83
19	कॉम्रेड एस.व्ही.देशपांडे व कॉम्रेड एस.एस. मिरजकर यांचे अहमदनगर जिल्ह्यातील कम्युनिस्ट पक्षातील योगदान	प्रा. गणेश विघाटे	86
20	सामाज प्रबोधानातील प्रसार माध्यमांची भूमिका	डॉ.सुनिल परदेशी	91
21	भारतीय लोकशाही : यश आणि अपयश	डॉ.संभाजी तनपुरे	93
22	सामाजिक सुधारणातील स्त्री सुधारकांचे योगदान	प्रा.रमेश झरेकर	102
23	महाराष्ट्रातील प्रमुख विचारवंतांचे शैक्षणिक योगदान	प्रा.श्रीमती वंदना देशमुख	105
24	पंडित नेहरूंचे अलिप्ततावादी धोरण	प्रा.डी.पी.बागुल	108
25	कम्युनिस्ट चळवळीतील स्त्रियांची भूमिका	शितल धरम व डॉ.फसले मच्छिंद्र कारभारी	110
26	भारतीय लोकशाहीचे यश अपयश	प्रा.शिवाजी गायकवाड	113
27	आर्थिक विकासात शेतीचे योगदान : काल, आज, उद्या	प्रा.दिनेश आर. घुगे	115
28	भारतातील प्रादेशिक राजकीय पक्ष आणि राजकारण	प्रा.श्री.चंद्रकांत हारदे	118
29	भारताच्या विकासात प्रसारमाध्यमांचे योगदान	प्रा.कटके सतीश मैलारी	123
30	भारतीय ग्रामपंचायतीची कार्यपद्धती	सुवर्णा कडलक व डॉ.आर.डी.भोसले	126
31	प्रादेशिक पक्ष आणि भारतीय राजकारण	प्रा.राजू सानप	132
32	भारतीय राजकारणात प्रादेशिक पक्षांचा प्रभाव	प्रा. ए. पी. वनारसे	137

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 115 (B)- भारत : काल आज आणि उद्या
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
February-2019

भारतीय लोकशाही : यश आणि अपयश

डॉ. संभाजी शामराव तनपुरे,
(राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख),
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय ज्ञानेश्वरनगर,
भेंडा बु., ता.नेवासा,जि.अहमदनगर.
मोबाईल नंबर:९४२०३३५८४०
ई मेल : sambhaji.tanpure123@gmail.com

Abstract:-

भारतीय लोकशाही प्रणाली ब–याच काळापासून अस्तित्वात आहे. राजेशाही जरी होती तरी गांवपातळी वरील सर्व निर्णय गावातील पंचायती गावाच्या शासनासंबंधीत सर्व निर्णय धेत असे. राजाची जबाबदारी मुख्यत्वे संरक्षण व दोन किंवा अधीक गांवामधील तंटयाबाबत असे सध्याची व्यवस्था पश्चिम देशांकडुन घेतली आहे. व ती मध्ये त्रुटी आहेत त्या त्रुटी दुर करून लोकशाही व्यवस्था अधिक कार्यक्षम बनविणे आवश्यक आहे. त्या करीता उमेदवाराच्या पात्रते पासुन शासन चालविण्यापर्यंत सध्याचे अडथळे जाणुन घेऊन नियम बनविले पाहीजेत.

प्रस्तावना:–

आज देशभर प्रजासत्ताक दिन देशभर साजरा केला जातो आहे. जगातील सर्वात मोठा लोकशाही देश म्हणून भारतची ख्याती आहे. परंतु लोकशाही म्हणजे काय ? तर लोकशाही म्हणजे प्रौढ मताच्या आधारे , खुल्या व नि:पक्ष पातीपणे निवडणुकांव्दारा लोकांनी निवडुन दिलेल्या प्रतिनिधीव्दारे चालणारे राज्य . लोकशाही हा " डेमॉक्रसी " या इंग्रजी संज्ञेचा मराठी प्रतिशब्द आहे. डिमॉस (क्मउवे) म्हणजे सामान्य लोक. क्रसी ;ब्तंबलद्ध म्हणजे सत्ता अथेन्स मध्ये लोकशाही राजयपध्दतीचे बीजे आढळतात. ग्रीका प्रमाणे प्राचीन रोमनांनी प्रजासत्ताकाव्दारे रोम मध्ये लोकशाहीचा प्रयोग केला.लोकशाहीचे प्रत्यक्ष आणी अप्रत्यक्ष असे दोन प्रमुख प्रकार सामान्यता मानले जातात.

आधुनिक काळात 'लोकशाही ' हा शब्द प्रयोग केला जातो. सामान्यपणे अप्रत्यक्ष लोकशाही या अर्थानेच केला जातो. पण स्विटझूर्लंड आणी ऑस्ट्रेलिया या दोन देशात मात्र प्रत्यक्ष लोकशाही अस्तीत्वात आहे. स्विटझूर्लंड मध्ये वर्षातुन काही दिवस सर्व नागरीक एकत्र जमतात यावेळी सर्वच विधेयके चर्चेसाठी जनतेपुढे ठेवण्यात येतात आणि बहुमताने निर्णय घेतात. ही पध्दत ऑस्ट्रलियाच्या संविधानात ही नमूद केलेली आहे. परंतु विचा प्रमाख्याने उपयोग संविधान दुरूस्तीच्या संदर्भातच करण्यात येतो.

लोकशाहीचे प्रकार:–

प्रातिनिधिक लोकशाहीचे प्रामुख्याने संसदीय व अध्यक्षीय लोकशाही असे सांप्रत कार्यवाहीत असलेले दोन प्रमुख प्रकार आढळतात. संसदीय लोकशाहीमध्ये मंत्रीमंडळ आणी संसद परस्परांवर अवलंबुन असतात. आणी मंत्रीमंडळ हे संसदेला जबाबदार असते. बहुमतातील पक्षाचा नेता हा पंतप्रधान म्हणुन निवडला जातो. भारतासह ग्रेट ब्रिटन,कॅनडा व ऑस्ट्रेलियात ही पध्दत रूढ आहे.अध्यक्षिय शासन पध्दतीत मंत्रीमंडळ संसदेपासून अलिप्त असते आणी अध्यक्षाची निवड सरळ जनतेतुन होते ही पध्दत प्रामुख्याने अमेरिकेत आढळते. थोडयाफार फरकाने फ्रान्स,श्रीलंका, इत्यादी देशातुन ती प्रचारात आहे.

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 112 / 283

Think India Journal
ISSN: 0971-1260 Vol-22, Special Issue-31
National Conference ETDAB-2019
Held on 23th & 24th December 2019
Organized by: Deptt. of Botany, Deogiri College, Aurangabad, M.S

Study of Alimentary Tract of Channa Punctatus from Kaigaon Toka, Aurangabad.

Ajit K. Gedam

Jijamata college, Bhenda factory, Ahmadnagar

Email: gajit2000@gmail.com

Abstract:

The alimentary tract of teleosts has attracted considerable interest because of its diversity of form, related to diet. Therefore, the gross morphology and histology of the tract has long been a topic of investigation and the present study reveals information on alimentary tract of Channa punctatus. While observing the morphological characters of alimentary canal of *Channa punctatus* it is found that the alimentary canal is demarked into oesophagus, stomach, pyloric caecae, intestine and rectum. The mean alimentary canal length (ACL) observed was 17.4 ± 1.57cm. (Table 3.1).

Keywords: *Channa punctatus*, oesophagus, stomach.

Introduction:

Studies on trophic morphology expanded following the classic work of Suyehiro (1942), Al- Hussaini (1949), and Angelescu and Gneri (1949), among others, who demonstrated that a correlation exists between the structures of the digestive apparatus and the feeding habit of fishes. Particular morphological traces give insights on the feeding ecology of a species, since these peculiarities suggest how a fish is able to feed. Wootton (1990) emphasized that there may be evolutionary convergence in the morphology of phylogenetically unrelated species that use similar food resources. Although the relationship between the morphology of the digestive apparatus and diet of fishes have been well documented (Suyehiro, 1942; Al- Hussaini, 1949; Angelescu and Gneri, 1949; Junger et al., 1989; Veregina, 1990), the morphological variations within trophic categories in tropical fishes appear to be poorly known, specially among detritivores and other benthic feeding fishes.

For a correct understanding of the feeding habits of a fish, a study of the anatomy of the organs of feeding and digestion is necessary. 'An examination of the special relations of food and feeding structures gives clues, not only to the present significance of fishes but also their past effect on life at large, showing how they must have modified the course of evolution' (Forbes, 1888). The feeding apparatus exhibits one of the most significant example of

3.3.1 Research Publication

Research Papers

Published in

Academic Year 2020

(http://www.ijrar.org)

IJRAR - INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH AND ANALYTICAL REVIEWS

International Peer Reviewed, Open Access Journal

IJRAR | E-ISSN 2348-1269, P- ISSN 2349-5138

ESTD Year: 2014

()

UGC and ISSN Approved and added in the UGC Approved List of Journals . ()

Login to Author Home

(http://www.ijrar.org/Authorhome/alogin.php)

Welcome, R.R. Sasawade

UGC and ISSN Approved Journal. ()

www.ijrar.org | IJRAR - International Journal of Research and Analytical Reviews (IJRAR) | Impact Factor: 5.75 | UGC & ISSN Approved and Impact Factor: 5.75. ()

Provide DOI and Hard copy of Certificate. | Low Process charge ₹ 2100. | Call For Paper (Volume 7 | Issue 3 | Month- July 2020) (callforpaper.php)

Registration ID

IJRAR_222430

Paper Title

ALLELOPATHIC EFFECT OF CELOSIA AND EUPHORBIA LEAF EXTRACTS ON YIELD PER PLANT (GM) IN WHEAT AND SORGHUM.

Registration ID

IJRAR_222430

Published Paper ID

IJRAR1BSP028

Authors Details

R.R. Sasawade

Published Issue

Vol 7 Issue 1
March 2020

2020

Allelopathic Effect of *Celosia* and *Euphorbia* leaf extracts on yield per plant (gm) in Wheat and sorghum.

R. R. Saswade

Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts. Bhende.

Tal- Newasa, Dist- Ahmednagar, Maharashtra. (India). PIN-414605

Mobile-9850778968

Email-saswaderr@gmail.com

INTRODUCTION:

For sustainable agriculture and yield improvement without damaging the ecological resources, allelopathy is the better option for crop physiologists. The results of the present investigation have indicated that *Celosia* and *Euphorbia* leaf extracts may help to improve the yield in some crops like wheat and sorghum.

The correct idea about the bioprospecting ability of extracts, leachates or residues of different allelopathic plants and weeds, analysis of various yield parameters is highly essential. Positive or negative influence on these yield attributes in different crops will be judged through yield parameters.

The (1:1), (1:2), (1:3) and (1:4) concentrations of leaf extracts of *Celosia* and *Euphorbia* are highly rich in various essential macro and microelements, bioactive compounds like terpenoids. steroids. flavonoids. pungent and bitter essential oils and phenols etc. Positive influence with lower concentration and negative effect with higher concentration treatments was observed in this investigation. All these might have caused the significant improvement in yield and yield parameters in mungbean, chickpea and sorghum acting in combination or individually.

Narwal (2004) advocated the use of allelopathy for enhancing agricultural production without or with least deterioration of soil health and other natural resources.

MATERIALS AND METHODS:

In the present investigation allelopathic studies in some dominant weeds like *Celosia argentea* and *Euphorbia hirta* from semiarid agroecosystem of Bhende (BK), Salabatpur, Vadala and Pachegaon of Newasa Tahasil, District Ahmednagar were carried out by using test crops like wheat and sorghum.

Collection of weed samples:

The leaf samples of *Celosia argentea* and *Euphorbia hirta* were collected at maturity stage at random, and used for physiological, biochemical analysis, weedicidal and antimicrobial activity. The leaves were cleaned and shade dried and were used for analysis of various organic and inorganic constituents. The selected sites, season of collection etc. were kept constant throughout the period of investigation.

Method for the preparation of extracts:

The shade dried mature leaf samples of *Celosia argentea* and *Euphorbia hirta* (20 gms) were mixed in 150 ml of distilled water and homogenized for 30 min. The extract was squeezed through muslin cloth and filtrated through Whatman filter paper No. 1. Final volume of the

ATTESTED

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

I J R B A T, Issue (VIII), Vol. II, May 2020: 104-106

A Double Blind Peer Reviewed Journal

OPEN ACCES

e-ISSN 2347 – 517X

Original Article

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN BIOSCIENCES, AGRICULTURE AND TECHNOLOGY

© VMS RESEARCH FOUNDATION www.ijrbat.in

EFFECT OF STREPTOMYCIN ON MITOTIC INDEX AND CELL DIVISION IN *ALLIUM SATIVUM L.*

R.R. Saswade

Jijamata college of science and Arts, Bhende (Bk), Tal-Newaswa, Dist –Ahmednagar (M.S)

Email – saswaderr@gmail.com

Communicated : 18.02.2020 | Revision :15.03.2020 & 27.4.2020 Accepted : 18.05.2020 | Published: 30.05.2020

ABSTRACT:

Onion is one of the Indian cash crop, grown in maximum parts of India. It is used in spices and condiment. Streptomycin is an antibiotic (anti-mycobacterial) drug which is also used as pesticide to control bacteria, fungi and algae. In this investigation effect of different concentration of streptomycin (0.5, 1, 1.5, 2%) at different time interval on onion root meristem cells shows certain abnormalities at room temperature were done. The onion root meristems were not treated showed normal cell division. The value of cell division decreases as there is increase in concentration and time duration in streptomycin solution as well as rate of cell division most least at 2% concentration treated for 6hour duration. Above result revealed that streptomycin is cytotoxic to plant cell and bring mutation even decreases rate of cell division.

Key words: *- streptomycin, Allium sativum, garlic*

INTRODUCTION:

Onion is a biennial crop which grows globally but India rank second in production of Garlic. It is used in spices and condiment. Onion having pungent smell and taste. Streptomycin is an antibiotic (anti-mycobacterial) drug which is also used as pesticide to control bacteria, fungi and algae. In this investigation effect of different concentration of streptomycin (0.5, 1, 1.5, 2%) at different time interval on onion root meristem cells shows certain abnormalities at room temperature were done. The onion root meristems were not treated showed normal cell division. That can be untreated, control root meristems of garlic, exhibited a mitotic index of 70.39% (Table-1). Similarly the Streptomycin treated onion meristem showed certain abnormalities in cell division such as laggard metaphase, laggard telophase. sticky metaphase, disturbed and multipoler anaphase. While streptomycin treated roots of *Allium cepa* at 0.5%, showed 37.67%, 25.11% and 15.25% mitotic index, while it is 30.66%, 23.03, 14% for 1% streptomycin concentration. Similarly for 1.5% concentration the value of mitotic indices obtained as 28% 17.23%, 12.05% and finally for 2% concentration of streptomycin were 22.95%, 16.25%, and 5.31% for 2,4, and 6hrs time duration. The value of cell division decreases as there is increase in concentration and time duration in streptomycin solution as well as rate of cell division most least at 2% concentration treated for 6hour duration. Above result revealed that streptomycin is cytotoxic to plant cell and bring mutation even decreases rate of cell division.

MATERIAL AND METHOD:

The healthy, dry mature onion bulbs of Pune Fursungi variety were selected as an experimental plant material. Those bulbs were washed out under running tap water to remove debris and adhering soil particles. Cloves were separated then plantation was done at 1cm in a tray containing fine soil particles. Adventitious root were grown within 4-5 days. The roots of

2020

International Journal of Research in Agricultural Sciences
Volume 7, Issue 4, ISSN (Online): 2348 – 3997

Effect of Fungal Culture with Inorganic Nitrogen and Phosphate Fertilizers on Decomposition of Sugarcane Trash - A Recycling Technology

Takate B.D. [1*], **Godse N.H.** [2] **and Gaykar B.M.** [2]

[1] Bio-fertilizer, Soil and Water Testing Division of D.S.S.K. ltd. Dnyaneshwar nagar, Newasa, Ahmednagar (MS) India.

[2] Dept. of Botany, Ahmednagar College Ahmednagnar (MS) India.

*Corresponding author email id: takatebd@gmail.com

Date of publication (dd/mm/yyyy): 26/07/2020

Abstract **– After sugarcane harvesting, burning of sugarcane trash in Maharashtra, India is a regular and well known practice among farmers. Due to burning of the trash, the soil microflora kills, the environment gets polluted. As reports said that the % organic carbon in soil goes on decreasing day by day, the soil fertility also decreased. Instead of burning if the trash is buried at the same location for decomposition with certain treatments, the levels of N.P.K. will increase. Decomposition of sugarcane trash to convert it into good compost is cheap source of organic carbon for crop in soil. The present investigation was focused on natural decomposition of trash in the harvested area of sugarcane field. Trash was treated with Urea and single superphosphate followed by irrigation to enhance the decomposition process. After three days the trash was treated with fungal culture of *Aspergillus niger, Aspergillus awamori, Penicillium crysogenum,* & *Trichoderma viridae* along with organic compost. Within ninety days it was observed that, very good compost with 0.42% nitrogen, 0.11% phosphate, 0.32% potash, 0.36% organic carbon was developed as compared to control.**

Keywords **– Compost, Trash, Fungal Culture, Recycling Technology.**

I. INTRODUCTION

Organic composting is a nature's way of slowly recycling soil life; however the soil are getting depleted of the humus resources that have been slowly deposited by natural decomposing of the plant and animal waste. Sugar industries and its ancillary units in our country play a vital role in the economic development of the rural area. Indian sugar industries produce several bi products viz. press mud, bagasse, filter cake that contain high organic carbon, considerable amount of N, P, K and micronutrients which are essential for crop plant growth. PMC (press mud compost) is good source of organic fertilizers. The prizes of fertilizers are increasing day by day and marginal farmers do not possess purchasing power of costly inputs that include applying fertilizers in time.

There is serious problem of sugarcane trash burning in all over the world. One of the examples is from Philippine where, 64 % of the sugarcane trash is burned which causes loss of 3.02 billion kg of sugarcane trash [1], [2]. Farmers are still burning the trash after harvesting of sugarcane. The sugarcane trash burning in the field increases the temperature of farm soil. Increasing the temperature of the farm destroys the beneficial organisms found in soil such as Rhizobium, Azetobacter, Azospirillum, PSB bacteria etc [3] and loss of nutrients also [4]. When trash is burned, the nitrogen is lost as nitrous oxides. Burned cane trash leads to near total loss of N at an average of 44 kg N/ha/yr. Some of the P and 70-73% of K are also lost through burning [5], [6]. Therefore decomposition of trash is an alternative. The process of decomposition and stabilization of solid organic waste occurs in nature. Compost is defined as well rotted manure that contains decomposed organic matters. It contain higher amount of major nutrients. Compost is biological process, in which aerobic and anaerobic

Copyright © 2020 IJRAS, All right reserved

BIOINFOLET 17 (3 A) : 395 - 396, 2020

EXTENDED DISTRIBUTION OF *DESMODIUM SCORPIURUS* (SW.) POIR. TO THE FLORA OF MARATHWADA.

R. V. Nawale and V. A. Paithane* and A. S. Bhuktar**

Department. of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhenda, Taluka Newasa, Dist. Ahemadnagar
*Department. of Botany, Ananadibai Raorane Arts Commerce and Science college, Vaibhavwadi, Sindhudurg,
**Department of Botany, Vivekanand Arts, S. D. Commerce and Science college, Samarth Nagar, Aurangabad.

ABSTRACT

During field exploration around Aurangabad, the authors came across a species of the genus *Desmodium*. It was identified as *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Poir., which was not reported earlier from Marathwada region of Maharashtra state. Present paper deals with this species with its nomenclature, morphology and ecology

Key words: Extended distribution, *Desmodium scorpiurus*, Aurangabad

Introduction

The genus *Desmodium* Desv. of family Fabaceae, is represented by 275 species chiefly from tropical to subtropical regions. Hooker (1879) enumerated 49 species of this genus from India. Cooke (1958) recorded 14 species from Bombay Presidency, while Almeida (1998). Reported 18 species from Maharashtra, In addition Kothari (2000) reported 20 species from Maharashtra , while Naik (1998) reported 5 species of genus *Desmodium* from Marathwada region of Maharashtra state.

Material & Methods

During field survey the authors came across several taxa of *Desmodium* Desv. collected from various localities of Maharashtra. Those were identified following (Almeida (1998); Cooke (1958); Hooker (1879); Kothari (2000)) and confirmed by comparing them with the specimens available with Herbarium of Botanical Survey of India, Western circle, Pune, Maharashtra. After the critical study, it was pointed out that one of the taxa belongs to *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Poir. was so far reported from Mumbai and Pune, which has been now extended in Marathwada.

Correct and updated citation, description, phenology, ecology and nomenclature has been provided in recent communication. The voucher specimen has been deposited in (VH) Herbarium of Vivekanand Arts, S. D. Commerce and Science College, Aurangabad, Maharashtra.

Results and Discussion

Desmodium scorpiurus (Sw.) Poir., Dict. Sci. Nat., ed. 2. [F. Cuvier] 13: 110.1819. *Hedysarum scorpiurus* Sw. Prodr. 107. 1788. *Desmodium scorpiurus* Desv., J. Bot. Agric. 1(2): 122. 1813. *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Desv. ex DC., Prodr. [A. P. de Candolle] 2: 333. 1825. *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Desv., Mém. Soc. Linn. Paris 4: 306. 1826.
Type: O. P. Swartz *s.n.* (Herbarium number S-R-2774), Jamaica. (S)

Herb; Stem. Procumbent, wiry grooved, trigonous, hairy. Leaves 3-foliolate, alternate; leaflet 3.9-7.0 x 1.5-4.0 cm, ovate-

2020

12

REPRINT

ISSN 0970-3586

Registration No. 47893/88

Advances in Plant Sciences

U.G.C. APPROVED JOURNAL with **NAAS SCORE - 2.90** w.e.f. January 2017

(An International, Biannual Research Journal Published under the auspices of Academy of Plant Sciences, India)

This publication is included in the abstracting and indexing coverage of Medicinal and Aromatic Plant Abstracts, Indian Science Abstracts C.A.B. International Horticultural Abstract, C.A.B. International Plant Pathology Abstract, Paryavaran Abstract, Bio-Science Information Service (Biological Abstracts),-Current Indian Forestry Environment and Wild life Abstracts and others.

ATTESTED

PRINCIPAL
Jijamata College of Science & Arts
Dnyaneshwarnagar, Tal. Newasa
Dist. Ahmednagar

Editor-in-chief :

Dr. S.K. Gupta

M.Sc., Ph.D.

Retd. Head, Department of Botany
D.A.V. College, Muzaffarnagar-251001, U.P. India

Mailing Address :

Chief Editor
Advances in Plant Sciences
108, Pacific Height,
Near PAC, Roorkee Road
Meerut - 250001 UP (India)

le at - www.connectjournals.com

Ad. Plant Sci. 33 (I-II) 5 - 7, 2020
Home Page : www.connectjournals.com/aps

Antibacterial Effects of *Amaranthus viridis* Leaves

R.R. Saswade

Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar
E-mail : saswaderr@gmail.com

The emergence of drug-resistant bacteria strains encouraged the study of natural products from plants with potential promise for clinical use. The purpose of this study was to investigate *in vitro* the antibacterial and antifungal effects of aqueous, ethanol and chloroform extracts from different parts of *Amaranthus viridis* L. The antibacterial activity was evaluated using the agar diffusion method. Each extract exhibited antibacterial activity against strains (*Staphylococcus aureus Escherichia coli* and *Pseudomonas aeruginosa*). In addition, the chloroform extracts from *A. viridis* dry leaves had significant antibacterial and antifungal activity. The results of the combined action of the different antibiotics and chloroform extract did not display synergism. This study indicates that different amaranth extracts are antibacterial and mostly antifungal and may represent a future therapeutic strategy.

Keywords : *Amaranthus viridis*, Leaf extracts, Antibacterial activity.

INTRODUCTION

Plants have been exploited for their food value and for their therapeutic effect in the traditional systems of medicine. Some plants have the potential to be useful antibacterial and antifungal agents. The development of resistance among Gram-positive and Gram- negative species to many antibacterial agents can seriously compromise the effectiveness of antibiotic treatment and there is clearly an urgent need for the discovery of new synthetic or plant-derived drugs. Thus, a number of bioactive molecules from various plants have been exploited, due to their therapeutic effects. Over 150.000 of novel natural molecules derived from various herbs and microorganisms are mentioned in the literature.

Amaranthus viridis (*Amaranthaceae* family) is an annual herb with a shallow taproot, stem up to 2 m high, simple or branched, and often hairy in the upper part. Leaves alternate, long-stalked, ovate to rhombic-ovate and sparsely hairy. *Amaranthus* leaves have high nutrition value due to elevated concentrations of proteins, carbohydrates, lipids and minerals.

Nonetheless, *Amaranthus viridis* can be used as vegetable, forage, grain crop and medicinal plant and for the phytoremediation of contaminated sites. Moreover, weeds are highly resistant to plant pathogens so it is possible that some plant metabolites are also active against human pathogens.

Previous studies (Zhanh *et al*, 2013, Tharun *et al*, 2012, Jin *et al*, 2013, Maiyo *et al*, 2010) reported the antibacterial activity of the *Amaranthus* species. To the best of our knowledge, just one paper focused on the antibacterial activity of *A. viridis* seeds on phytopathogenic fungi. Considering the potential application in medicine, the present study evaluates the activity of different extracts from roots, stems, leaves and seeds of *A. viridis* against human pathogens. In the ongoing search for novel antibacterial agents from Romanian plants, we report the evaluation of antibacterial activity of leaves extracts from *A. viridis*.

MATERIAL AND METHODS

Plant material and preparation of extracts : The plants were collected surroundings of Ahmednagar city. The leaves, and the seeds were pulverized and extracted (1:10) with water, 80% ethanol and chloroform by mixing for 3 hours on a magnetic stirrer at room temperature, then filtrated. The chloroform extract was evaporated to dryness and the residue dissolved in DMSO before the antibacterial test.

Susceptibility testing : The antibacterial activity of leaves parts of *A. viridis* was tested by the disc diffusion method in Mueller-Hinton agar, according to the guidelines recommended by the National Committee of Clinical Laboratory Standards (NCCLS, 2000).

The *in vitro* antibacterial profile of *A. viridis* was determined against three reference strains: *Staphylococcus aureus*, *Escherichia coli*, and *Pseudomonas aeruginosa* were used for microbial growth and susceptibility testing.

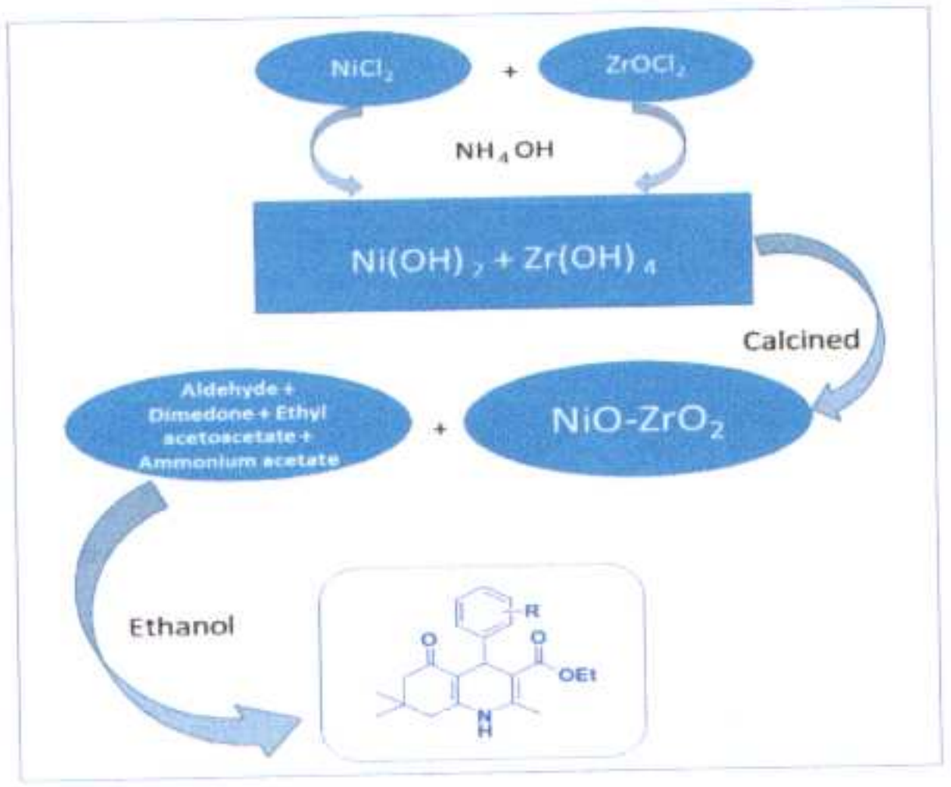
Bulgarian Chemical Communications, Volume 52, Issue 3 (pp. 362-368) 2020 *DOI: 10.34049/bcc.52.3.5225*

$NiO-ZrO_2$ heterogeneously catalysed efficient multicomponent synthesis of polyhydroquinoline derivatives

P. A. Mule[1], M. K. Patil[2], M. E. Navgire[3], A. A. Yelwande[1]*

[1]*Indraraj Arts, Commerce and Science College, Sillod, Aurangabad, Maharashtra, India*
[2]*Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Sub-Centre, Osmanabad, India*
[3]*Jijamata College of Science & Arts, Bhende, Ahmednagar, India*

Received: January 18, 2020; Revised: May 11, 2020

$NiO-ZrO_2$ composite material was synthesized by using a sol-gel method and was characterized by using X-ray diffraction (XRD), transmission electron microscopy (TEM), scanning electron microscopy (SEM), energy-dispersive X-ray spectroscopy (EDS) and Fourier transform infrared spectroscopy (FT-IR). The synthesized $NiO-ZrO_2$ composite material was successfully used as a heterogeneous catalyst for five-component one-pot synthesis of polyhydroquinolines by the cyclo-condensation reaction of aromatic aldehydes, dimedone, ethyl acetoacetate, ammonium acetate and ethanol at room temperature. $NiO-ZrO_2$ catalytic composite material was found to give higher yield when compared to NiO and ZrO_2 separately.

Keywords: Polyhydroquinoline, $NiO-ZrO_2$, sol-gel.

INTRODUCTION

Nickel oxide (NiO) is an important inorganic material having applications in solar cells, capacitors and rechargeable lithium ion batteries [1-4]. Nickel nanoparticles are important for catalysis [5]. Zirconium oxide (ZrO_2) is an important transition metal oxide which shows promising optical and electrical properties [6] and has various applications in catalysts, coatings, fuel cells and sensors [7-10]. Several methods are used for the preparation of ZrO_2 materials like hydrothermal, sol-gel, chemical vapour deposition (CVD) and sputtering [11-14]. The acid-base and redox properties of metal oxides and mixed metal oxides are important in heterogeneous catalysis [15-18]. These oxides can be used in various organic transformations such as oxidation [19-21], dehydration [22], condensation [23], epoxidation [24] and photocatalytic reaction [25, 26].

1,4-Dihydropyirines (1,4-DHPs) and polyhydroquinoline (PHQ) derivatives are important nitrogen-containing heterocycles due to their pharmacological and biological activity [27]. Some of them have antitubercular, anticancer, neurotropic, neuropeptide, YY receptor antagonist, neuroprotective, platelet anti-aggregation, broncho-dilating and antidiabetic activity [28-35]. Multicomponent synthesis of polyhydroquinoline derivatives has been carried out using various catalysts such as TMSCl, ionic liquid, polymer, molecular I_2, CAN, $Yb(OTF)_3$, $HClO_4$-SiO_2, hetero-polyacid, and MCM-41 [36-46]. However, these show several disadvantages such as long reaction time, low yield, use of high-volatile organic solvents and harsh reaction conditions.

* To whom all correspondence should be sent:
E-mail: ajeetye@gmail.com

© 2020 Bulgarian Academy of Sciences, Union of Chemists in Bulgaria

OUR HERITAGE
ISSN: 0474-9030Vol-68, Special Issue-38
ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON RECENT ADVANCES IN SCIENCES
Held on: 13th February 2020.
Organized by: Department of PHYSICS, CHEMISTRY, MATHEMATICS, BOTANY & ZOOLOGY Shivaji Arts, Commerce and Science College Kannad. Dist: Aurangabad (MS)

Synthesis And Structural Studies In Nio-Fe_3O_4Nanocomposite Material

Bhitre S. R.,Kale G.K. And Navgire M. E.*

Jijamata college of Science and Arts, Bhende, Tal.-Newasa, Dist.-Ahmednagar
**Corresponding Author: navgireme@gmail.com*

***Abstract*:**

In the present investigation a series NiO-Fe_3O_4 nanocomposite material has been synthesized successfully by Sol-Gel method. The calcination of prepared material was carried out at 500°C. Then material was characterized by X-ray diffraction patterns (XRD)and Fourier transformation infra-red(FT-IR). The material obtained was nanocrystalline, having particle size in the range of 18nm. The synthesised NiO-Fe_3O_4 nanocomposite materialwas tested for catalytic activity in organic synthesis of Diphenylmethanol.

Introduction

In the past decades, Nickel Oxide (NiO) has received considerable attention due to their outstanding electrical, magnetic and catalytic properties. It has wide range of applications in various fields including fabrication of catalysis, electro-chromic films, fuel cell electrodes, gas sensors, battery cathodes, magnetic materials, photovoltaic devices, electrochemical super capacitors, smart windows and dye-sensitized photocathodes [01, 02]. However, most of these applications require particles with a small size and a narrow size distribution. With the volume effect, the quantum size effect and the surface effect, NiO nanoparticles are expected to possess many improved properties and even more attractive applications than those of bulk-sized NiO particles.

Numerous new techniques have been developed for the preparation of NiO-Fe_3O_4nanoparticle, such as sol-gel method, ultrasonic radiation, pyrolysis by microwave, hydrothermal synthesis, precipitation calcination method, carbonyl method, laser chemical method, mechanic chemical processing, micro emulsion method, flame spray pyrolysis, solid-state method, and so forth [03, 04]. Among them, the chemical method of sol-gel preparation is one of the simplest and lowest-cost techniques for preparing pure transition metal oxides with relatively high specific surface area at low temperature. By selecting a proper precursor and surfactant, coupled with a rational calcining procedure, NiO nanoparticle with uniform size and shapes could be obtained. This method also has potential advantages, including operational Simplicity, high purity and high yield of product, low energy consumption and no special equipment required [05].

On the overlook at the literature survey, it has been observed that metal oxide and mixed metal oxide play an important role in catalytic processes to speed up chemical reactions, in an eco-friendly manner, cost effective, efficient and clean processes [06-08]. The main objectives of the present work are to synthesisea series of NiO-Fe_3O_4 nanocomposite materialand study its structural properties.

Experimental

Chemicals and Reagents:-

Nickel Chloride, Ferrous Sulphate, Ferric Chloride, Ammonia, Poly Vinyl Alcohol (PVA), Cetyl-Trimethyl Ammonium Bromide (CTAB), Iso-Butanol, etc. All chemicals are Analytical Reagent (A.R.) grade and used without further purifications.

Preparation of NiO-Fe_2O_3 Nano particles:

The series of NiO(0.2, 0.4, 0.6, 0.8 %wt.) with Fe_2O_3, where prepared by sol-gel method.The (0.2%wt)NiO Nano-composite was prepared by conventional standard Sol-Gel method. Solution was obtained by dissolving $NiCl_2$ (0.2gm), $FeSO_4$ (9.6gm) and $FeCl_3$ (7 gm) in 150 ml double distilled water mixture together under vigorously stirred condition CTAB (1.4gm), PVA (1.0 gm) and Iso-Butanol (10

2020

© 2020 IJRAR March 2020, Volume 7, Issue 1 www.ijrar.org (E-ISSN 2348-1269, P- ISSN 2349-5138)

Synthesis, optical characterisation and photodegradation of Fe_2O_3 and doped with Ni and Co on Fe_2O_3 nanoparticles

* M.S Deshpande[1], S.S. Deshmukh[2],A.E.Athare[3] and G. A.Kshirsagar[4]

[1]*Department of chemistry Pemraj Sarada college Ahmednagar, Maharashtra. India.

[2]Department of chemistry Pemraj Sarada college, Ahmednagar, Maharashtra. India

[3]Department of chemistry New Arts ,commerce and Sciencecollege , Ahmednagar, Maharashtra. India

[4]Department of chemistry, Jijamata Science and Arts College Bhende, Maharashtra. India

ABSTRACT

Ni and Co-doped Fe_2O_3 nanoparticles were prepared by the co-precipitation method. The X-ray diffraction (XRD), UV- VIS spectrometer techniques were used to characterize the synthesized products XRD results confirm the formation of Fe_2O_3, Ni and Co-dopedFe_2O_3, nanoparticles with average particle size was found to be Grain Size 10.389269 nm. The optical study shows that doping ions lead to decrease in the absorption edge wavelength and an increase in the bandgap energy of Fe_2O_3. Photocatalytic activity of the synthesized nanoparticles was successfully tested for Photodegradation of Methylene blue as model pollutant under UVlight. The photocatalytic activity results confirm that the doped nanoparticles Shows higher activity than undopedFe_2O_3. The small grain size, high crystalinity high specific surface area and increase in the bandgap energy of Ni and Co-doped Fe_2O_3 may be responsible for the high photocatalytic activity.

WORDS : Metal doping; MnO; Nanoparticle; XRD, UV-DRS; Photodegradation of methylene blue.

Introduction

Nanotechnology is an advanced technology which deals with the synthesis of nanoparticles. Nano is a prefix used to describe one billionth or10-9of

technological disciplines

science chemistry, electronics, and

ought from

vendors

laboratory.

Engineered nanoparticles include metal or metal oxide, nanoparticles [e.g.gold; TiO2, Ni and CoO, NiO, ZnO; Fe2O3].Nanoparticles or Nano crystals made of metals, semiconductors or oxides are of particular interest for their mechanical electrical, magnetic, **optical, chemical and other properties. Iron oxides are** common natural compounds and can also easily be **synthesized in the laboratory. There are 15 iron oxides** including oxides, hydroxides, and oxide-hydroxides. These minerals are a result of aqueous reactions

of Fe.

the important iron oxides are, limonite, siderite **magnetite, and hematite [3-5]. Fe2O3 nanoparticles** have attracted considerable interest due to their super paramagnetic properties and their potential biomedical applications arising from its biocompatibility and non-

advanced oxidation processes

catalysis has emerged as

liberalization of most organic

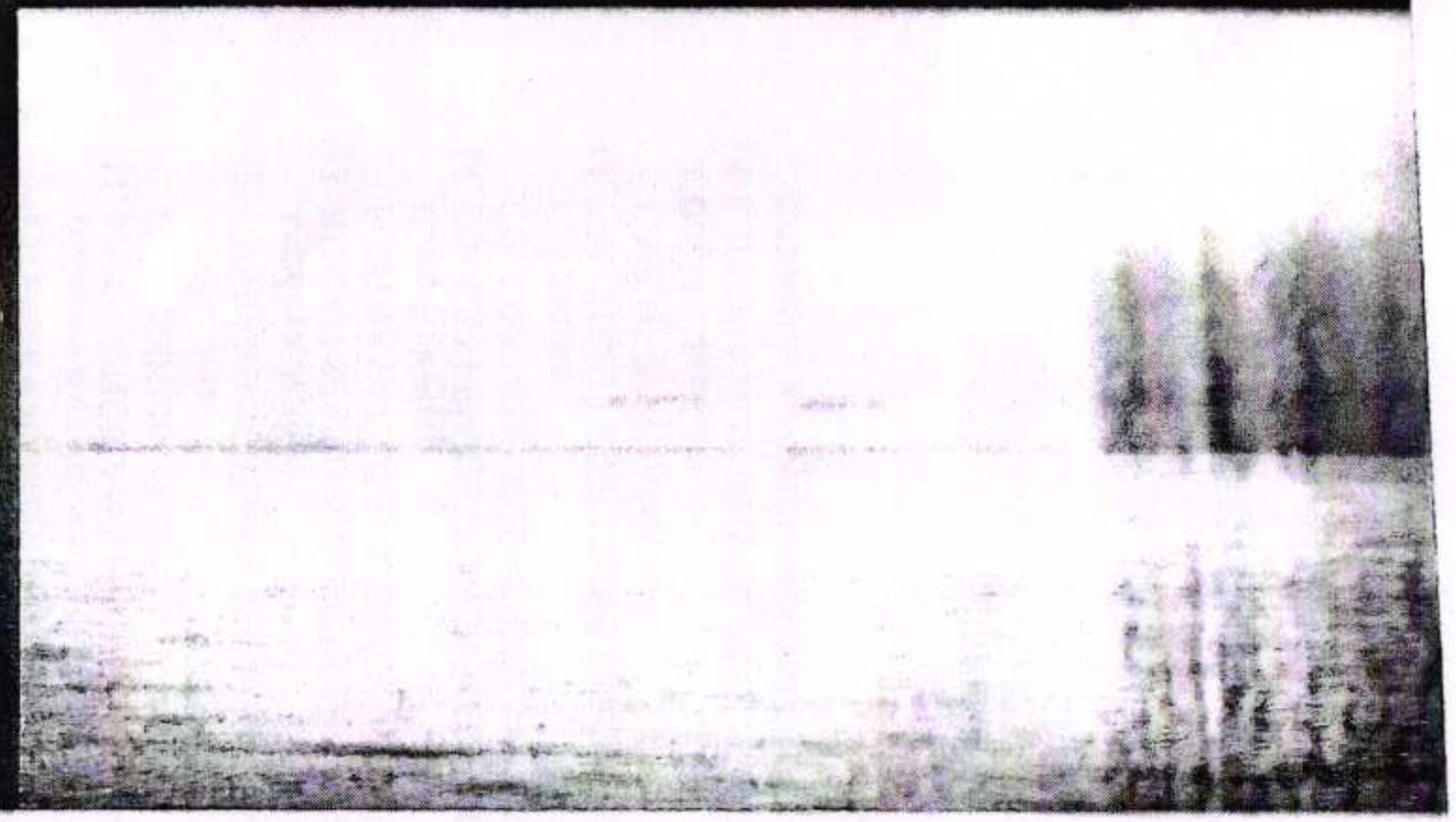
There are some reports on the synthesis of Fe2O3 Nanoparticle Co-precipitation or sonochemical methods[10-16].We report a simple method for the synthesis of nano-sized Fe2O3 and doped metal [Ni and Co] by Co-precipitation method. To study the **particle size oriented photo catalytic degradation of** methylene blue using the Fe2O3 photo catalyst **synthesized by the chemical Co-precipitation method.** After identifying the crystal structure and phase formation, particle size was estimated to study its effect

This book entitled "The Reflections of Pandemics on Literature, Culture and Society" endeavors to put forward the genuine reflections of human minds during the times of COVID-19 and form a valid document of reference for future generations. It has presented the sensible responses of creative brains during the time of CORONA Pandemic appeared in the year 2020. Various articles from the writers across many countries in the world and several states in India have reflected the inner thought processes related to the milieu of Pandemic.

1. Prin. Dr. M. R. Rajwade, Principal, PTVA's Sathaye College, Mumbai (India).
2. Dr. D. M. Nerkar, Coordinator, IQAC, PTVA's Sathaye College, Mumbai (India).
3. Dr. S. R. Kosambi, Dept. of English, PTVA's Sathaye College, Mumbai (India).
4. Dr. S. S. Waghmare, Dept. of English, PTVA's Sathaye College, Mumbai (India).

978620340958 1

Dr. D. M. Nerkar, Dr. S. S. Waghmare

Dr. M. R. Rajwade, Dr. D. M. Nerkar
Dr. S. R. Kosambi, Dr. S. S. Waghmare

The Reflections of Pandemics on Literature, Culture and Society

LAP LAMBERT Academic Publishing

2020

(2020-21)

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 124 / 283

THE REFLECTIONS OF PANDEMICS ON LITERATURE, CULTURE AND SOCIETY

Mrs. Mohini G. Sathe and Mr. Vijay D. Adsure
Jijamata College of Science and Arts, Bhende Bk, Tal. Newasa, District. Ahmednagar,

Abstract

The current paper is going to search the reflections of pandemics on literature, culture and society, but putting forth the step to analyze it beforehand one need to be deeply aware of what literature is, it's definitely an umbrella term, which seems easy but difficult to grasp. Every civilization has a history which is preserved in literature as a record to search anything any time. The intention behind Literature is to educate people in every sense and sensibility. Its study leads people to grow and develop in every aspect. Literature is our guide in the sense it shows us the direction and offers solutions to every need. After all it is a mirror whatever takes place it gives us the perfect reflection of it. Literature occupies our life easily because in every situation we express ourselves by using prose, poetry, quotations etc and display our knowledge, wisdom or prudence. Human life enfolds literature and vice-versa. Literature offers us an opportunity to apprehend and appreciate the power of words. Through it only one can understands his/her civilization, society and culture. We can thoroughly get the idea and importance of human values in life. Now epidemics or pandemics are not new one, back in history we can get proof of it. It is as obvious as human life and its movement on this planet. Literature, culture and society are interdependent and not one would be existed without one's absence, so it's time to evaluate the present situation focusing on the reflections of pandemics on literature, culture and society.

Key words: Pandemic, Reflections, Literature, Society, Culture

Introduction

As experimenting with the truth of intermingling of literature, culture and society we can have so many instances in history. Literature celebrate each and every event from birth to death e.g. Chaucer the father of Poetry brought it first in front of us by composing the poem in late **1369 or 1370,** it was an elegy for **Blanche, duchess of Lancaster**, **John of Gaunt's first wife,** who died of plague in September 1369 (***Book of Duchess***) In such case we can definitely perceive and identify the roots of society and culture in literature. Literature connects individuals with its ideas and truths that strengthen society. It preserves the records of cultural and social events which pass on through generation to generation. Literature provides us an opportunity not only to comprehend but to examine the history of society and culture. One cannot even survive without the power of literature; it actually works as a stimuli. So literature plays a great role in human life, it develops and offers vigor to endure pain and misery.

What actually society is? Why society is important to us?To the response of these questions one would get the knowledge of roots and existence of man on this earth. Society plays a vital role in shaping our life. It is a group of people persistently takes effort for our welfare. It provides us the channels to improve our quality and status of life. We can have the track of success with the cooperation of society only. The advancement of society takes place with the proper collective execution of plans by every individual. Society inculcates liberty, equality, fraternity dignity, securityin people, which becomes

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625,
Special Issue 213 : Impact of Globalization on Language & Literature
Peer Reviewed Journal
ISSN : 2348-7143
January-2020

वैश्वीकरण और हिंदी मीडिया

डॉ. संजय म. महेर
अध्यक्ष, हिंदी विभाग
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडे तह.. नेवासा जि. अहमदनगर

प्रस्तावना :

वर्तमानयुग 'वैश्वीकरण' का युग है। वैश्वीकरण का स्थूल रूप से अर्थ है जब किसी एक संस्कृति का सम्बन्ध दूसरी संस्कृति से है। अर्थात् वैश्वीक भी मानवता का विस्तार ही वैश्वीकरण है। वैश्वीकरण की यह लहर 1991 में भारत में आ पहुंची इसलहर का मुख्य आधार वैश्वीक स्तर पर उदारीकरण करना रहा हैं। वैज्ञानिक–प्रगति और सूचना क्रांति के परिणाम स्वरूप संपूर्ण विश्व एक 'ग्राम' में तब्दील हुआ है। इसलिए विश्व के किसी भी कोने में घटित छोटी घटना का असर भी फौरन दूसरे व्यक्ति, समाज और राष्ट्र पर होता हुआ दिखाई देता है। यह अवधारणा आर्थिक उदारीकरण के जरिए आदर्शो से लेकर शहरीकरण तक और गांव–गांव की गलियों तक, बजारीकरण के बल पर व्यापक रूप में सामग्रियों के आयात–निर्यात तक तथा जीवनशैली और रहन–सहन से जुडी होने के कारण साहित्य से लेकर संस्कृति तक इसका व्यापकतम प्रभाव रहा हैं।

वैश्वीकरण पुरे विश्व को दो भागों में बांटता हैं। अमीर देश और गरीब देश यह बटवारा शुद्ध रूप से बाजारवाद है। जिसे उदारीकरण के मोहक शब्द जाल में बांधा गया हैं। आज पूरा समाज वैश्वीकरण में समाया हुआ है। इसलिए भूमंडलिकरण, उदारवाद, बाजारवाद तथा उत्तर आधुनिकता ने आज हमें बुरी तरह से झकसोर कर रखा है भ्रमित किया है। वैश्वीकरण के माध्यम से सभी संस्कृतियों का समायोजन करने का प्रयत्न किया जा रहा हैं। सभी संस्कृतियों के मूल में 'वसुधैव कुटुंबकम' की ही संकल्पना है। परंतु वैश्वीकरण के मूल में आर्थिक पूंजीवादी देशों का वर्चस्व है। यह एक अलग तरह की शक्तियों का प्रादूर्भाव है। संसाधन दूसरे राष्ट्र का होगा किन्तु उत्पादन पर हमारा नियंत्रण होगा इस तरह की वर्चस्ववादी मान्यता वैश्वीकरण की रही है। आज इसमें धर्म महत्त्वपूर्ण नही है। व्यक्ति, समाज, राष्ट्र तथा विश्व की विभन्नता में जीना चाहता हैं, पर साथ–साथ वह अपनी देशज संस्कृति और सभ्यता तथा स्थानीय लोक संस्कृति को भी नहीं गंवाना चाहता है। क्योंकि वह उन्हीं मे जन्मा है, पला है तथा बड़ा हुआ है। आज अपनी संस्कृति, साहित्य, भाषा, मीडिया को वैश्वीकरण का दौर प्रभावित कर रहा हैं। बाजारवाद ने सभी क्षेत्रों को प्रभावित किया हैं।

बाजारवाद का सीधा संम्बन्ध रूपयों से है। वस्तु, निर्माता, ग्राहक और अर्थ के चार तत्त्व बजार की बुनियाद है। 'अर्थ' बाजार का केन्द्र बिंदु है। वैश्वीकरण की अवस्था में सिवाय 'अर्थ' के बाजार की कल्पना असंभव है। बाजार समाज व्यवस्था की दशा और दिशा को बदल रहा हैं। विश्व की अर्थव्यवस्था में अंतर्राष्ट्रीय व्यापार का एक महत्त्वपूर्ण स्थान है। जिन देशों को आज हम विकसित राष्ट्र की श्रेणी में रखते हैं, उनका आर्थिक विकास बाजारवाद या वैश्वीकरण का परिणाम है। आज मुक्त बाजार हैं। इसी मुक्तबाजार की आड मे उपनिवेश खडे किये जा रहे है। बाजार भूमंडलीकरण, बाजारीकरण, उदारीकरण, निजीकरण के जरिये विश्व स्तर पर दुनिया के कोने–कोने में स्थापित हो रहा हैं। आज बाजारू संस्कृति, सभ्यता, विचार–व्यवहार, मूल्य आदि को जन्म दिया हैं। प्रत्येक क्षेत्र में स्पर्धा बाजार की विशेषता है। वस्तुतः वैश्वीकरण के दौर में मुक्तबाजार के कारण ही बाजारीकरण की प्रक्रिया गतिमान है। कम किमत पर मिलनेवाली वस्तु उपभोक्ता को आकर्षित करती है। आज

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 126 / 283

ISSN : 2321-2160

हिंदी भाषा शिक्षण और रोजगार की विविध संभावनाएँ

डॉ. संजय म. महेर
अध्यक्ष, हिंदी विभाग
जिजामाता शास्त्र एंव कला महाविद्यालय,
भेंडे तह.. नेवासा जि. अहमदनगर

भूमंडलीकरण, उदारीकरण, निजीकरण तथा वैश्वीकरण के इस युग में हिंदी एक सरल, व्यावहारिक तथा जीवंत भाषा है। संचार क्रांति के युग में हिंदी गतिशील है। चिकित्सा, प्रबंधन, रसायन, भौतिकी, अंतरिक्ष, विज्ञान, भूगोल, खगोल, गणित आदि की वैज्ञानिक शब्दावलीयों में हिंदी शब्दों के प्रयोग में वृद्धि हो रही है। सूचना प्रौद्योगिकी, पर्यावरण, संरक्षण, कृषी, इंजीनियरिंग, स्वास्थ सेवाओं जैसे अनेक क्षेत्रों में राजभाषा हिंदी माध्यम की अहम आवश्यकताओं पर जोर दिया जा रहा है। फिल्म, दूरदर्शन और इंटरनेट के माध्यम से हिंदी के प्रयोग में गतिशीलता आ रही है। संचार माध्यमों में हिंदी का दबदबा बढ़ता जा रहा है। विश्व की सबसे बड़ी सॉफ्टवेयर कंपनी माइक्रोसॉफ्ट भी मानती है कि कंप्यूटर के लिए हिंदी भाषा सर्वाधिक उपयुक्त भाषा है। मीडिया भी हिंदी के प्रचार–प्रसार व विकास में अपना योगदान कर रहा है। संगीत, नृत्य तथा अन्य कलाओं में हिंदी की उपस्थिती प्रशंसनीय है। कुल मिलाकर जीवन शैली गतिमान होने के कारण समय की कमी आने लगी है। भविष्य में वही भाषा जीवित रहेगी जो समयानुरुप चलती है।

निस्संदेह हिंदी भाषा में रोजगार की अनंत संभावनाएँ उत्पन्न गयी है। सरकारी और निजी क्षेत्रों में हिंदी का प्रभाव स्वयंसिद्ध हो रहा है। सरकार की ओर से अनेक नियुक्तियाँ हो रही है। हिंदी में रोजगार की संभावनाएँ बढ़ रही है। आज केंद्रिय सरकारी एवं उपक्रम कार्यालयों तथा बैंको में टंकक, अनुवादक तथा राजभाषा अधिकारियों के पदों का सृजन बडी मात्रा में हो रहा है। निजी क्षेत्रों में मीड़िया, कंप्यूटर या निजी व्यवस्था में हिंदी को अपनाकर उसे आय का साधन बनाया जा रहा है। समाचार पत्र, न्यूज चैनल, सिनेमा, मीडिया, मनोरंजन उद्योग सभी क्षेत्रों में हिंदी के माध्यम से रोजगार की संभावनाएँ दिखाई दे रही है।

विश्व की हर भाषा के उच्चरित और लिखित दोनों रूपों में रोजगार हमेशा ही विद्यमान रहे है। छोटे से खोमचेवाले से लेकर बहु राष्ट्रीय कम्पनी तक के व्यवसाय व्यापार में भाषा के इन दोनों रूपों की अहम भूमिका होती है। हर तरह के व्यवसाय में भाषा होती है, इसीलिए हर भाषा में व्यवसाय की अपार संभावनाएँ होती है, हिंदी तो भारतवर्ष की केंद्रिय भाषा है। वर्तमानसमय में कुल मिलाकर जीवन शैली गतिमान होने के कारण समय की कमी आने लगी है। भविष्य में वही भाषा जीवित एवं गतिशील रहेगी जो समयानुरुप चलती हो। हिंदी में ये सभी गुण विद्यमान है। परिणाम स्वरूप उसमें रोजगार की संभावनाएँ बढ़ती जा रही है।

हिंदी भाषा शिक्षण और रोजगार की विविध संभावनाओं को हम दो वर्गों में विभाजीत कर सकते है। एक सरकारी क्षेत्र और दूसरा निजी क्षेत्र। वर्तमान युग सूचना प्रौद्योगिकी का युग है। भारत वर्ष इस क्षेत्र में अग्रणी भूमिका निभा रहा है। रोजगार के अनेक अवसर इस क्षेत्र में मिल रहे है, किंतु उनका माध्यम भले ही अंग्रेजी भाषा है। परंतु जब हम रोजगार के क्षेत्र में हिंदी की वर्तमान स्थिति और भविष्य की संभावनाओं पर विचार करते है तो पता चलता है कि अंग्रेजी की इस चुकाचौंध में भी हिंदी भाषा का भविष्य उज्ज्वल है। आवश्यकता है कि इसके प्रयोजनमूलक पक्ष को आगे बढ़ाने और ऐसे क्षेत्रों को युवाओं को जानकारी देना है, जहाँ हिंदी में रोजगार की संभावनाएँ अधिक उपलब्ध है। यहाँ हम कुछ ऐसे क्षेत्रों पर विचार करेंगे जा हिंदी भाषा में रोजगार की संभावनाएँ है।

1. विज्ञापन और रोजगार :

वर्तमान युग विज्ञापन का युग है, आज जीवन के प्रत्येक क्षेत्रे में प्रतियोगिता बनी है। व्यापारिक, आर्थिक तथा औद्योगिक क्षेत्रों में विज्ञापन आज नितांत आवश्यक है। उत्पादित तथा नवनिर्मित वस्तु की प्रसिद्धि करने तथा उस वस्तु के प्रति जनमानस में अभिरुचि आकर्षण, उसकी खपत बढ़ाने हेतु विज्ञापन ने आज कारगर कला का स्थान प्राप्त किया है। वास्तव में विज्ञापन जनमानस पर वस्तु विशेष के प्रति मनोवैज्ञानिक प्रभाव डालता है। विज्ञापन का मुख्य उद्देश्य उपभोक्ता को अपनी ओर आकर्षित करना होता है। प्रतियोगिता–बाजार में वस्तूएँ विक्रय करने का विज्ञापन सशक्त माध्यम है। वह आर्थिक चक्र की एक महत्त्वपूर्ण कुंजी है। आज अच्छा विज्ञापन बनाना, उसका प्रसारन करना अभ्यास करना अभ्यास साध्य कला है। हिंदी का अच्छा ज्ञान, समूह शब्द भंडार प्रयोग की जानकारी होने से अच्छा विज्ञापन निर्माता बनकर रोजगार प्राप्त किया जाता है।

2. फिल्म का क्षेत्र और रोजगार :

ISSN : 2348-7143
Jan. 2020
RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal
Impact Factor (SJIF) - 6.625 | Special Issue 214 (B) : हिंदी साहित्य : विविध विमर्श

'हिंदी साहित्य और हाशिए का समाज' आदिवासी विमर्श के संदर्भ में...

डॉ. संजय म. महेर
अध्यक्ष, हिंदी विभाग, जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय,
भेंडे, तह, नेवासा जि. अहमदनगर

प्रस्तावना :

हिंदी साहित्य हमेशा समाज को जागृत करता रहा है, उसे नयी वाणी देता रहा है। उसके विकास और उत्थान की दिशा भी निर्धारित करता रहा है। साहित्य समाज का प्राणतत्व होता है। २१ वी सदी में भारतीय समाज के विविध वर्गो की सामाजिक, भौतिक, राजनैतिक, आर्थिक, वैज्ञानिक, ऐतिहासिक एवं सांस्कृतिक स्थितियों में काफी विकास हुआ है। परंतु इन वर्गो की अपेक्षा आज भी आदिवासी समाज उतना विकसीत नहीं दिखाई देता, जितना की हो जाना चाहिए था। इसीलिए समतावादी समाज की अपेक्षा रखने वाले और समाजवादी लोकतांत्रिक व्यवस्था में विश्वास रखनेवाले प्रत्येक चिंतक, विचारक, समाज सेवी और साहित्यकार का ध्यान आदिवासीयों के जीवन की ओर आधिक केंद्रीत हो रहा है। ताकि आदिवासी जन जीवन में सवर्ण समाज की तरह उचित परिवर्तन आ जाए। इस समुदाय पर हो रहे अन्याय अत्याचार समाप्त हो जाए। इसे भी व्यवस्था की मुख्य धारा के साथ विकास के फल चखने को मिले। आदिवासी साहित्य विमर्श आज एक अलग मोड पर है। जहाँ मानव समाज के पूर्ण विकास की स्थिति को हम मानते है वही दुर्गम तथा आदिवासी विभाग में निरंतर दुःख तथा यातनाओं को सहता हुआ उपेक्षित आदिवासी समाज अपने सर्वांगीन परिवर्तन की राहो को तलाश रहा है। इस समाज में जन्मे साहित्यकारों ने अपने समाज की दशा और दिशा को आदिवासी साहित्य में चित्रित किया है। आदिवासी समाज का परिदृश्य अत्यंत व्यापक है।

आज आदिवासी समाज के सम्मुख सबसे बडा खतरा अपनी पहचान मिटने का है। व्यवस्था के द्वारा आदिवासीयो की संस्कृति और भाषा को मिटाने की साजिश की जा रही है। आज की उपभोक्तावादी संस्कृति में आदिवासीयों का हो रहा शोषण चिंता का विषय रहा है। यह शोषण न केवल आर्थिक रूप में हो रहा है बल्कि शारिरीक रूप में भी हो रहा है। इन सभी बातों का चित्रण आज आदिवासी साहित्य के केंद्र में है। आदिवासी जनजीवन समूह सामूहिक जीवन जीनेवाला, प्रकृति से प्रेम करनेवाला तथा प्रकृति का मित्र तथा सहयोगी समजा, संपत्ति के विचार से तथा लिंग विभेद के भेदों से बिल्कुल अनजान रहा है। आदिवासी लोगें आदिम युग से वन जंगल में रहकर जंगलो के फल, कंद मूल खाकर और नदियों का पानी पीकर स्वाभिमान के साथ अपनी भाषा, संस्कृति व जीवन शैली को आज तक जिंदा रखने का अथक प्रयास कर रहे है। उंसी आदिवासी समाज की ओर आज तक किसी की नजर नही गयी, जिन्हे शहर से ही नही जंगल से भी खदेडा जा रहा है, ऐसे आदिवासीयों की समस्याओंको, व्यथाओंको आज के साहित्यकारों ने अपनी लेखनी के माध्यमसे व्यक्त करने का प्रयास किया है। हिंदी साहित्यकारों ने अपनी कई साहित्य कृतियों के माध्यम से आदिवासी जीवन की वास्तविकताओं को वाणी देकर इस समाज पर हो रहे अन्यायों एवं अत्याचारों के खिलाफ आवाज उठाने का सफल प्रयास किया है।

आदिवासी यह देश के मुल एवं प्राचिनतम निवासी है। आदिवासी लोग प्रारंभ से ही जंगलों एवं निर्जन स्थानों पर ही निवास करते आये है। इसी कारण आज के औद्योगिक युग का उनके जीवन पर आज भी कोई प्रभाव नही पडा है। वे इसी विकास के साधनो से वंचित है। क्योंकि वह आदिवासी समाज आज भी हजारों साल अपनी पुरानी परंपरा और संस्कृति से चिपका हुआ है। आदिवासीयों की जीवन शैली एवं पध्दतियों को जानने के लिए सबसे महत्वपुर्ण बात उनकी परिभाषा की है। आदिवासीयो को अलग अलग नाम से कहीभी जाना जाता है, जैसे कुछ विद्वान इनके लिए आदिम शब्द का प्रयोग करते है तो कोई इन्हे आदिम जातियाँ, निर्जन स्थलों पर रहनेवाली जनजातियॉ भी कहते है।

आधुनिक काल में उपन्यास सर्वाधिक लोकप्रिय विधा है जो निरन्तर विकसनशील है। इस विधाने जीवन के विभीन्न आयामों को लक्ष्य बनाया है। उपन्यास विधा ने आदिवासी साहित्य को सशक्त अभिव्यक्ती दी है। आधुनिक हिंदी उपन्यास साहित्य लेखन पर हम दृष्टिपात करते है तो संजीव, वीरेंद्रजैन, हिमांशु जोशी, ठाकुर प्रसादसिंह, शिवप्रसाद सिंह, भगवानदास मोरवार, मैत्रेयी पुष्पा, रणेन्द्र आदि के नाम सामने आजाते है। जिन में डॉ. वीरेंद्र जैन का उपन्यास साहित्य हमें आदिवासी विमर्श के रूप में प्रभावित करता है। जिन्होंने डूब, पार, शब्दबध्द, तलाश, व्यथा कथ सबसे बडा सिपाहियाँ आदि उपन्यास प्रसिध्द है। जिनके उपन्यास साहित्य में आदिवासी समाज की पीडा व्यक्त हुयी है। उनपर हो रहे अन्याय, अत्याचार, शोषण का वास्तवीक चित्रण करते है। साथ ही उन आदिवासी जन जातीयों में आ रहे परिवर्तन का भी चित्रण करते है।

वीरेन्द्र जैन द्वारा लिखीत पार उपन्यास आदिवासी जीवन का एक महत्वपुर्ण दस्तावेज है। इसकी कथा बुंदेलखंड के आदिवासी खेरे जीरोन से शुरू होती है। इन आदिवासीयों का उदरनिर्वाह खेतीपर चलता है। इन्हे विकास परियोजना की कोई जानकारी नहीं है। राजघाट बाँध परियोजना के कारण लडैई गॉव के लोग इस जीरोन खेरे में आकर बसने की सोचते है पर यहाँ की जनता इसका तीव्र विरोध करती है। विस्थपितो की समस्या भी इस उपन्यास की मुख्य समस्याओं मे से एक समस्या है। इसमें आदिवासी लोगों का रीति रिवाज, रहन सहन, खान-पान, प्रतिदिन के क्रियाकलाप के माध्यम से आदिवासी लोगों का पिछडापन दिखाया है। यहाँ के लोग शरीर पर कपडों के नाम पर लिंग ढकने के लिए चमडी का उपयोग करते है, कंद-मूल खाकर पेट भरते हैं। पेड़ पौधे से जडी बुटियाँ बनाती हैं। आदिवासी जनता पर

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 128 / 283

भाषा शिक्षण और दुरदर्शन

डॉ. शरद भा. कोलते
हिंदी विभाग
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
ज्ञानेश्वरनगर भेंडे, तह–नेवासा,
जिला–अहमदनगर, महाराष्ट्र

भाषा मनुष्य की अनमोल निधि है। भाषा–निधि के बल पर ही प्राणी मनुष्य की संज्ञा का अधिकारी बन पाया है। भाषा की अद्‌भुत विभूति एक ओर मानवीय क्षमता की वर्धमान उपलब्धि है, तथा दुसरी ओर वह समाज की उन्नति के विविध अध्यावसायों की प्रेरणा एवं उनका अवलंब है। हमारे देश की संपर्क भाषा हिंदी है। स्वतंत्रता के बाद वह राजभाषा के आसन पर अधिष्ठित है। आज के विज्ञान, तकनीकी, बाजारवाद तथा सूचना विस्फोट के परिवेश में अपने प्रयोजन के विविध में विकसित हो रही है और अर्थार्जन की एवं रोजगार की कई संभावनाओं को पैदा कर रही है। हिंदी भाषा पहले से ही व्यवसाय व्यापार की भाषा रही है। आज के वैश्वीकरण के दौर में हिंदी भाषा शिक्षण की व्याप्ति बढ गयी है। बाजार और संचार माध्यम आज की दो महासत्ताएँ है। इन दोनों में हिंदी भाषा व्याप्त है। विदेशी दुरदर्शन चैनलों के मालिकों ने यह बात समझी है कि भारत में हिंदी भाषा शिक्षण के सिवा और कोई विकल्प नही है। इसीलिए आज हिंदी चैनलों की बाढ–सी आयी है। हिंदी भाषा संचार माध्यमों की गीद्ध है। इसलिए दुरदर्शन व्यवसाय में एक प्रमुख व्यवसाय बन गया है। जैसे समाचार, विज्ञापन, पटकथा, संवाद, डबिंग, एकीरंग, अभिनय तक व्याप्त है। वैश्वीकरण के इस युग में हिंदी भाषा एक सरल, व्यावहारिक तथा जीवंत आया है। दुरदर्शन ने हिंदी के प्रचार–प्रसार एवं विकास में अपना योगदान दिया है।

वैश्वीकरण के युग में मानव जाति के विकास के साथ ही साथ हिंदी भाषा का भी विकास हुआ है। हिंदी भाषा विकास की इन सीढियों को पार करने में दुरदर्शन मीडिया की महत्वपूर्ण भूमिका रही है। पूरे विश्व में आज जनसंचार माध्यमों का जाल है, उसमें अनेक भाषाओं को एक नया क्षितिज मिल रहा है। इसमें हिंदी मिडिया जगत की जुबान बनती जा रही है। जनसंचार माध्यमों में 'दुरदर्शन' अत्यन्त प्रभावशाली माध्यम रहा है। क्योंकि इसका जनमानस पर सीधा प्रभाव पडता है। विज्ञान एवं सूचना तकनीकी के युग में मनुष्य को 'दुरदर्शन' एक अमूल्य उपहार है। दुरदर्शन पर हिंदी भाषा के प्रयोग के लिए व्यापक क्षेत्र खुला है। जैसे स्टार प्लस, आज तक स्टार उत्सव, स्टार वन, झी टी.वी., संस्कार, आस्था चैनल, सोनी, डी.डी. न्यूज, खेल चैनल, व्यापार चैनल, धर्म–राजनीती चैनल आदि अनेक चैनल चौबीस घंटे अनेक कार्यक्रम हिंदी भाषा में प्रसारित करते है।

आज दूरदर्शन के पड रहे प्रभाव के कारण सामाजिक बदलाव हो रहा है। उसमें लोग देश, भाषा, संस्कृति और भौगोलिक सीमा से बाहर निकलकर एक ऐसे समाज की रचना कर रहे है, जिसमे रंग भेद, राजनैतिक एवं सामाजिक सीमाओं की कोई दीवार नही होगी। आज मानवीय संवेदनाएँ संसार के एक कोने मे प्रकट हो रही है। इससे मनुष्य के जीवन की दूरी भी कम होती है। हमारे भारत जैसे कृषी प्रधान और आर्थिक रूप से पिछडे हुए देश में संचार का होना आवश्यक हो गया है। आज दूरदर्शन लोगों की भावनाओं को जनमानस से जोडने का काम कर रहा है। यह शासन नीतियों को आम आदमी तक पहुँचाने का एक ऐसा साधन बन गया है। यह दूरदर्शन का सुविधा जनक सस्ता और सरल माध्यम लगता है। आज दूरदर्शन मध्यमवर्गीय जीवन जीनेवाले लोगों का प्रतिनिधित्व करता है। इसके साथ–साथ यह मनोरंजन का साधन गाँव–गाँव, घर–घर तक खेती की नई तकनीक पहुँचाने का माध्यम, शिक्षा के प्रचार–प्रसार में लाभदायक, अंधविश्वास और कुरीतियों के प्रति लोगों मे जागृति लाने का जरिया तथा औद्योगीकरण के क्षेत्र में भी दूरदर्शन अपनी भूमिका अदा कर रहा है।

दूरदर्शन और हिंदी भाषा का गहरा संबंध है क्योंकि उसमें नये–नये कार्यक्रम हिंदी मे चलते ही रहते है। दूरदर्शन के माध्यम से देश–विदेश में खेले जानेवाले खेलों का सीधा प्रसारण हिंदी में किया जा रहा है। बच्चों से लेकर बुढे जवान, अमीर–गरिब लोग गाँवों से लेकर शहरों तक के लोगों ने कई खेलों का हिंदी में सीधे प्रसारण दूरदर्शन पर होने के कारण बडी तन्मयता से देखते–सुनते भी है। क्रिकेट कमेंटरी, फुटबॉल कमेंटरी एवं विज्ञापन हिंदी भाषा के सबसे बडे राजदूत साबित हुए है। इसके कारण हिंदी भाषा शिक्षण में व्यावसायिकता का दर्जा मिलने लगा है। हिंदी के माध्यम से दूरदर्शन पूरे मानव की सामाजिक छवि को उजागर करते हुए समय–समय पर इसके रंग–रूप मे बदलाव लाने हेतु आम लोगों तक सभी प्रकार के आयोजित किये जानेवाले अभियानों, कार्यक्रमों, नीतियों की जानकारी, ज्ञान, समस्या, जागृति का मुद्‌दा, कला, आधुनिक तकनीक को पहुँचाता है। इसप्रकार इसकी भूमिका इतनी जिम्मेदारीवाली दिखाई देती है, जिसके कारण लोग इससे दूर होना नही चाहते है। हमारे राष्ट्रीय पुनर्निर्माण में दूरदर्शन का सार्थक योगदान है क्योंकि दूरदर्शन ने परिवार नियोजन, जनकल्याण की योजनाएँ, टीकाकरण तथा सामाजिक मुद्‌दों को प्रचारित–प्रसारित करने का काम करते रहता है, यह अपने आप में अनुकरणीय एवं प्रशंसनीय है।

निष्कर्षत: यह कहा जा सकता है कि हिंदी भाषा के माध्यम से और दूरदर्शन के माध्यम से व्यक्ति को व्यक्ति से जोडता है, गाँव, शहर तथा राजधानी से जोडता है, समाज को समाज से जोडता है, देश को देश से जोडता है, परस्पर

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 129 / 283

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625,
Special Issue 213 : Impact of Globalization on Language & Literature
Peer Reviewed Journal
ISSN : 2348-7143
January-2020

वैश्वीकरण का हिंदी भाषा पर प्रभाव

प्रा. डॉ. शरद भानुदास कोलते
जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय,
ज्ञानेश्वरनगर (भेंडे) तह. नेवासा
जिला - अहमदनगर, महाराष्ट्र

वैश्वीकरण के इस दौर में हिंदी भाषा ने वैश्विक परिदृश्य में अपना महत्त्वपूर्ण स्थान बना लिया है। वैश्विककरण के युग में हिंदी भाषा को बढावा देने के लिए सबसे अधिक भूमिका किसी की है तो वह है पत्रकारिता, संचार के विभिन्न माध्यमों की। इन संचार के माध्यमों में आज युग में कम्प्युटर, वेबसाइट, इंटरनेट, दूरसंचार यंत्रों, उपग्रह, सेलफोन, मोबाईल फोन, फैक्स, ईमेल आदि अनगीनत तकनीकी विकसित हो रही है, उसके साथ-साथ अब भाषा कीं अधुनिकीकरण की प्रक्रिया भी प्रारंभ हो जाती है। अधुनिकीकरण की प्रक्रिया में हिंदी भाषा नयी दिशा की ओर अग्रेसर हो रही है। हिंदी भाषा की भूमिका अब पहले की अपेक्षा अधिक व्यापक हो गई है। वह पहले भारतीय हृदयों को जोडने का काम करती थी, जो आज कें वैश्वीकरण के युग में वह विश्वभर में एक-दुसरे को जोडनेवाली शक्तिशाली भाषा बन गयी है। हिंदी भाषा के माध्यम से अनेक ग्राहक व्यापर के नये-नये क्षेत्रों से जुड रहे है। विदेशी कंपनियों के उत्पादन हिंदी भाषा के माध्यम से आज गाँव-गाँव तक पहुँच रहे है। विश्वव्यापार में ग्राहकों से जोडने के लिए हिंदी भाषा ने अपने-आपको पूरी तरह से तैयार किया है। आज जैसे ग्राहक और व्यापार को एक-दूसरे से जोडने का कार्य हिंदी भाषा सफलतापूर्वक कर रही है, वैसे ही हमारे अर्थकारण को जोडने का कार्य में भी हिंदी भाषा सफल हुई है। इस वैश्वीकरण के दौर में हिंदी भाषा की नई भूमिका प्रशंसनीय है।

हिंदी का जो आज अखिल भारतीय और वैश्विक स्वरुप है, उसे स्थापित करने का श्रेय प्रमुख रुप से इलेक्ट्रानिक एवं प्रिंट मीडिया को दे सकते है, वही यह भी सत्य है की हिंदी भाषा को लेकर एक उदार और व्यापक दृष्टि ने उसे अंतरराष्ट्रीय स्तर तक पहुँचाया है। वैश्वीकरण के इस युग में जब हिंदी ने पूरे विश्व में अपने पंख पसार लिये है – विदेशी कंपनियों ने भारत में एक व्यापक, विशाल बाजार की संभावनाओं देखा है और यदि उन्हें हमारे बाजार पर कब्जा करना है तो उन्हे हिंदी सीखनी होगी। जो हिंदी को अपनाएगा नही हमारे देश में धन कमाएगा और सफलता प्राप्त कर सकता है। इसी कारण अब विदेशों में हिंदी शिक्षा का प्रचार – प्रसार हो रहा है। अमेरिका, चीन, ऑस्ट्रेलिया अन्य कई देशों में हिंदी सीखते – सिखाने के लिये करोडो डॉलर खर्च कर रहे है। विदेशों में हिंदी शिक्षण ने हमारे यहाँ के हिंदी अध्यापकों के लिए विदेश में अध्यापन के सुअवसर उपलब्ध हो रहे है। विदेशी भाषा के रुप में हिंदी विश्व के १५० से भी अधिक विश्वविद्यालयों में पढाई जा रही है। इसी कारण आज हमें हिंदी – हिंदी शब्दकोष के अलावा हिंदी – चीनी, हिंदी – जपानी, हिंदी - अरबी, फ्रेंच, स्पेनी आदि भाषाओं के शब्दकोष रचना पर ध्यान देना चाहिए जो कि वैश्वीकरण की आवश्यकता है।

आज के वैश्वीकरण के युग में हिंदी भाषा के विकास में मिडिया का महत्त्वपूर्ण योगदान है। क्योकि मीडिया का क्षेत्र विशाल है। प्रिंट मीडिया में दैनिक समाचार पत्रों के साथ - साथ पत्र-पत्रिकाएँ आदि का भी समावेश होता है। इसी प्रकार इलेक्ट्रानिक मीडिया में टी.वी. चैनलों के साथ - साथ आदि कई साधनों का समावेश होता है। वह मीडिया अनंत रुपों में हमारे जीवन के क्षण-क्षण को प्रभावित कर रहा है। आज उसकी पहुँच हमारे चूल्हे-चौके तक है। आज भाषा के बदलाव को बढावों में मीडिया की भूमिका महत्त्वपूर्ण है। जब

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 130 / 283

2020

International Journal of Arts, Humanities and Social Studies
www.socialstudiesjournal.com
Online ISSN: 2664-8660; Print ISSN: 2664-8652; Impact Factor: RJIF 5.42
Received: 28-11-2020; Accepted: 13-12-2020; Published: 28-12-2020
Volume 2; Issue 2; 2020; Page No. 17-19

A study of pandita ramabai women's movement in Maharashtra

Bhosale Mrunal Gulabrao
Assistant Professor, Department of History, Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende, Maharashtra, India

Abstract
Poona was the center of Maratha Brahmanism as well as the site of social reform activity and controversy from the 1860s onwards. Questions of "womanhood" and especially of widow remarriage had been in the forefront of public discussion when Pandita Ramabai arrived in 1882. A society for the promotion of widow remarriage had been established there in 1866 and several prominent reformers, including M. G. Ranade, tried to put reformist ideas into practice by educating their child wives. If some reformers welcomed her, however, the challenges she posed to late-nineteenth-century Hindu tradition, as a woman and as a widow who dared to read the sacred texts, were predictably unpopular among conservative Hindus.

Keywords: Maratha Brahmanism, hindu tradition, woman

Introduction

Pandita Ramabai's Contribution to Women's Cause Meera Kosambi Pandita Ramabai Saraswati's status as a solitary women leader of the movement for women's emancipation in nineteenth century Maharashtra and her contribution to that cause were eclipsed by the' storm over her conversion to Christianity and her consequent neglect by contemporary mainstream Hindu society. This essay attempts to assess Ramabai's role within the framework of her own social context. In the history of socio cultural reform movement of India in the 19th and 20th century, important women have played a very prominent role in the empowerment of women. Pandita Ramabai was one such woman. Pandita Ramabai was a pioneer in the field of women's education and reform work for widows. The life and work of Pandita Ramabai (1858-1922) is immensely important today for understanding the social and religious reform movement in Maharashtra. Ramabai lost her parents in the famine years of 1871 and 1878. After the death of her parents, Ramabai survived with her brother with whom she traveled from the South to North-West India, and then to Calcutta. She was examined by the highly qualified men of Calcutta who conferred upon her the title of 'Saraswati'-'The Goddess of Wisdom" and called her Pandita. Very few women in the History of India have received such distinction. Ramabai's reform career in Maharashtra was launched with the Arya Mahila Samaj, established by her on 1st June 1882 in Pune. The Arya Mahila Samaj worked for the promotion of education among women, the emancipation of women and delivering them from evil customs such as child marriage. After visiting England and America, she returned to India and established a number of institutions for the emancipation of women.

Poona was the center of Maratha Brahmanism as well as the site of social reform activity and controversy from the 1860s onwards. Questions of "womanhood" and especially of widow remarriage had been in the forefront of public discussion when Pandita Ramabai arrived in 1882. A society for the promotion of widow remarriage had been established there in 1866 and several prominent reformers, including M. G. Ranade, tried to put reformist ideas into practice by educating their child wives. If some reformers welcomed her, however, the challenges she posed to late-nineteenth-century Hindu tradition, as a woman and as a widow who dared to read the sacred texts, were predictably unpopular among conservative Hindus. As the *Times of India* put it, "[S] he had before her marriage suffered much persecution on account of her advanced views about female emancipation, while the mere fact of her remaining unmarried was calculated to shock the orthodox." To be sure, it was because of their "unused" sexuality that widows had to be marked off culturally and physically; they also had to be "shut off from the male gaze and to shut themselves off from their own sexuality." And yet it was not these facts alone that made Ramabai such "a startling and uncomfortable figure." As Rosalind O'Hanlon has noted, "[H]er very public condemnations of the consequences of 'respectable' domestic life for Hindu women caused fury most of all because they hit precisely against nationalist attempts to identify home as a sacrosanct domain for Hinduism's innermost spiritual values." Ramabai's reform convictions grew out of a deep personal commitment to improving the condition of Indian women. Her concerns about Indian women's "uplift" were shared by a growing number of late nineteenth-century Indian social reformers, some of whom were women—though few of these were as plain-speaking about either the problems confronting Hindu widows or the urgent need for institutional reform to ameliorate their situations. Tarabai Shinde, the Maratha Brahman woman whose pamphlet, A Comparison between Men and Women, offered a blistering critique of gender relations in colonial India, was one among several women in western India contemporary with Ramabai who engaged with Hindu tradition in public before Rukhmabai's trial exploded onto the Indian newspaper scene in the mid-eighties and after. Shinde's exposition had been prompted by the case of Vijaylakshmi, the widowed daughter of a Gujerati Brahman family, who was sentenced to hang for killing her newborn, illegitimate baby daughter. Ramabai's public pro-

B.Aadhar' *International Multidisciplinary Research Journal*
Impact Factor - ((SJIF) -7.675,
Special Issue
ISSN : 2278-9308
March 2020

डॉ. अनंत सदाशिव अळतेकर यांचे इतिहास लेखनातील योगदान

प्रा.डॉ.नारायण कारभारी म्हस्के
इतिहास विभाग प्रमुख जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडा बु ता.नेवासा जि.अहमदनगर (महाराष्ट्र)

प्रास्ताविक :

डॉ. अनंत सदाशिव अळतेकर हे इतिहासकार म्हणून जेवढे प्रसिद्ध आहेत, त्यापेक्षा प्राच्यविद्यापंडित म्हणून ते जास्त ओळखले जातात. प्राचीन इतिहास, शिलालेख, ताम्रपट, नाणी यांचे अभ्यासक व इतिहासकार म्हणून ते सर्वांना परिचित आहेत.' प्राचीन भारतीय संस्कृती आणि इतिहासाचा फार मोठा व्यापक पट त्यांनी मांडून संशोधनाच्या क्षेत्रात पाश्चात्य पेक्षा भारतीय लोक मागे नाहीत हे आपल्या संशोधनातून दाखवून दिले. पाश्चात्य इतिहासकारांनी भारतीय पौराणिक परंपरांना भाकडकथा म्हणून डावलले होते. परंतु, राष्ट्रवादी इतिहासकारांनी भारतीय संस्कृतीची प्राचीनता त्यातून शोधली व ही संस्कृती पाश्चात्य संस्कृतीपेक्षाही प्राचीन असल्याचे विवेचन केले. प्राचीन भारतीयांची गणराज्य पद्धती प्रकाशात आणली. भारतीयांची लोकशाही परंपरा, धार्मिक स्वातंत्र्याची मानसिकता आधुनिकतेला पोषक असल्याचे भान या अभ्यासातून अळतेकरांनी पुढे आणले. शालीवाहन शक, संवत्सर यावर लेख लिहून कालगणनेत त्यांनी सुस्पष्टता आणली. कोणत्याही संशोधकास प्राचीन भारताचा मागोवा किंवा संशोधन करताना अळतेकरांचे संशोधन टाळून पुढे जाता येणार नाही, हे मात्र निर्विवाद आहे. अळतेकरांचा अधिकार या क्षेत्रात फार मोठा आहे. हे आपणाला नाकारता येत नाही. सर्वांगीण चिकित्सक संशोधन व वस्तुनिष्ठ दृष्टीकोन ही त्यांच्या लेखनाची वैशिष्ट्ये होती. इतिहास लेखनात शास्त्रीय दृष्टीकोन साधनांचे चिकित्सक परीक्षण यावर त्यांनी भर दिला.

शोधनिबंधाचे उद्दिष्ट

१. अनंत सदाशिव अळतेकर यांचे इतिहास लेखनातील कार्य स्पष्ट करणे.
२. अळतेकर यांचे इतिहास लेखनातील मर्यादा आणि व्याप्ती याचा अभ्यास करणे.

कोल्हापूर जवळ कागल संस्थानात अळतेकर यांचा जन्म २५ नोव्हेंबर १८१८ रोजी झाला. पुण्याच्या डेक्कन कॉलेजमधून त्यांनी इ.स. १९१९ साली बी.ए. व इ.स. १९२२ साली एम.ए. ची पदवी प्रथम श्रेणीत संपादन केली. संस्कृत हा त्यांचा प्रमुख विषय होता. पुढे त्यांनी पीएच.डी. साठी राष्ट्रकुट घराण्याचा इतिहास या विषयावर संशोधन केले. इ.स. १९२८ मध्ये त्यांना डी.लिट. ही बहुमानाची पदवी मिळाली. त्यानंतर ते बनारस विश्व विद्यालयात ते प्राध्यापक म्हणून रूजू झाले तर १९४९ मध्ये ते पाटणा विद्यापीठात प्राचीन भारतीय इतिहास विभागाचे प्रमुख झाले. नंतर पाटणा येथेच के. पी. जयस्वाल संशोधन संस्थेचे संचालक म्हणूनही त्यांनी काम केले. अळतेकरांचे बहुतेक ग्रंथलेखन हे इंग्रजीत केलेले आहे. या ग्रंथातून भारतीय इतिहासातील वेगवेगळ्या कालखंडातील सांगोपांग माहिती मिळते. त्यांच्या काही ग्रंथांचे मराठीतूनही अनुवाद झालेले आहेत. अळतेकर यांनी अनेक प्राचीन स्थानाची उत्खनने पार पाडली व प्राचीन भारताच्या इतिहासात मोलाची भर घातली. भारतीय नाणकशास्त्र मंडळाचे ते पुढे अध्यक्ष बनले. पुढे भारतीय परिषदेचे ते अध्यक्षही झाले. पण त्याच अगोदर त्यांचे दि. २५ नोव्हेंबर १९५९ रोजी निधन झाले. त्यामुळे परिषदेला अध्यक्ष म्हणून ते उपस्थित राहू शकले नाहीत.[1]

अळतेकरांचे इतिहास लेखन :

डॉ. अळतेकर यांचे संशोधनाचे विषय अगदी चौफेर स्वरूपाचे होते. त्यांनी प्राचीन भारताचे अत्यंत सखोल व सातत्याने संशोधन व अध्यापन केले होते. त्यातील प्रमुख ग्रंथ खालीलप्रमाणे :

१. पोझिशन ऑफ विमेन इन हिंदू सिव्हिलायझेशन (१९३८)

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 132 / 283

2020

मूल्य
२५०/-

वर्ष-१२ । अंक-४ । पृष्ठ-३१६ । नोव्हेंबर २०२०

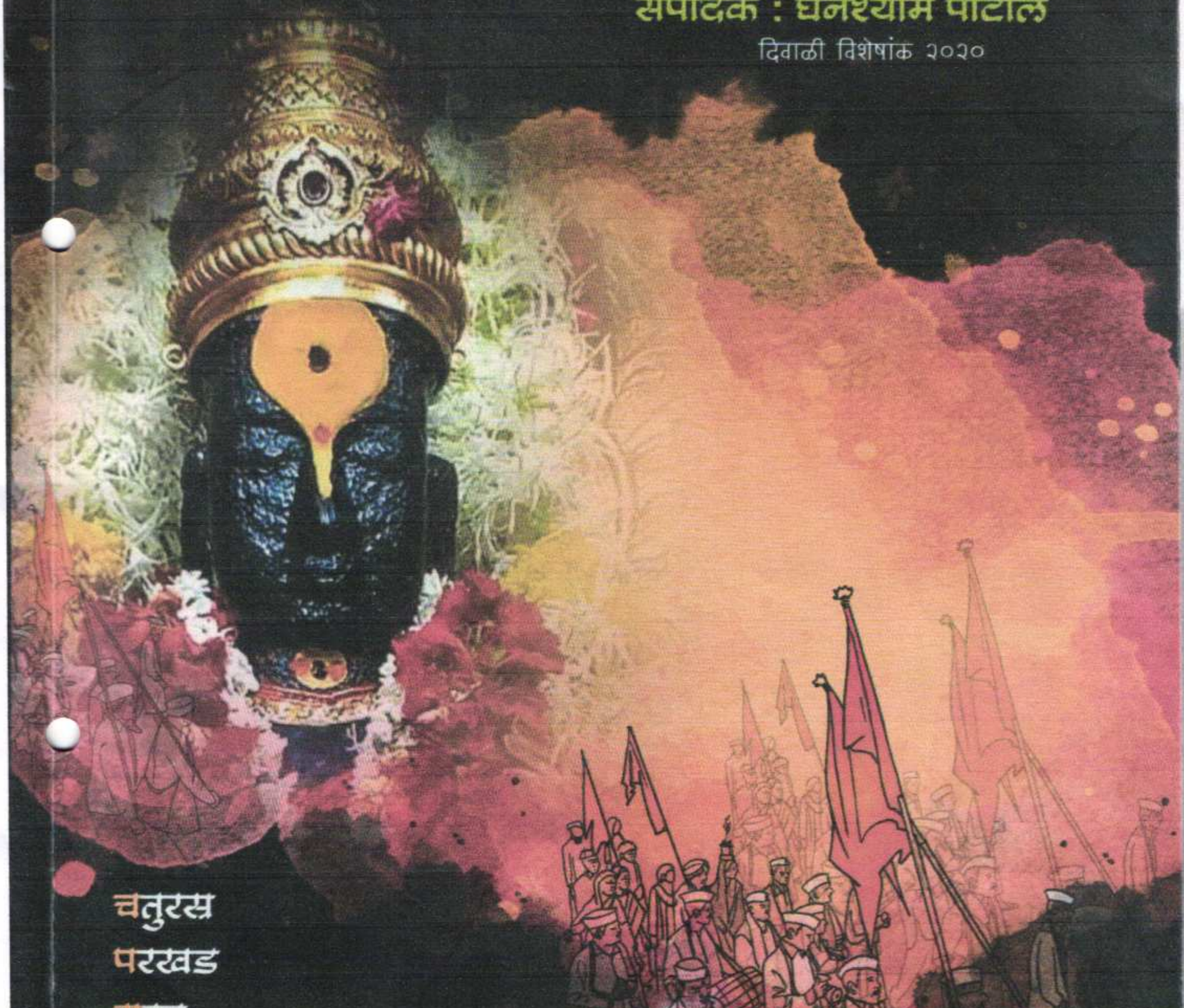
साहित्य चपराक

ISSN No. 2455-4928

www.chaprak.com

संपादक : घनश्याम पाटील

दिवाळी विशेषांक २०२०

चतुरस्र
परखड
रास्त
कर्तव्यदक्ष

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे

अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ,
सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
(लेखक हे मराठी साहित्य, संस्कृती, इतिहासचे अभ्यासक आहेत.)
९४०४९८०३२४

म्हाळसा कुठे गेली? असा काही प्रश्न होऊ शकतो का? मला वाटते असाही प्रश्न होऊ शकतो. या प्रश्नाची उत्तरे अनेक मिळू शकतात. उदाहरणार्थ, 'जय मल्हार मालिका संपली. त्यामुळे म्हाळसा दिसत नाही' असे एक उत्तर मिळू शकते. तसेच 'म्हाळसा कदाचित ही असेल; कारण म्हाळसा ही खंडोबाची पत्नी होती.' या प्रश्नाचे माहेर नेवासा होते. त्यामुळे म्हाळासेचे मंदिर नेवाश्यामध्ये आहे. हे प्रश्नाचा शोध पूर्ण होतो पण हा शोध समाधान देणारा होत नाही. म्हणून पुन्हा शोध घ्यावासा वाटतो. या म्हाळसेच्या काही नोंदी आढळतात, त्या शोधूया.

'लीळाचरित्र' हा मराठीतील आद्य ग्रंथ आहे. या ग्रंथाची निर्मिती ज्ञानेश्वरीच्या आधी चार वर्षापूर्वी, म्हणजे इ. स. १२८६ मधील आहे. या ग्रंथामध्ये श्रीचक्रधरांच्या आठवणी येतात. या आठवणी इ. स. १२७० ते इ. स. १२७८ या काळतील असाव्या असे मानले जाते. या समकालीन ग्रंथामध्ये म्हाळसेचे, तिच्या मंदिराचे वर्णन येते.

महानुभावांच्या पंचकृष्णांपैकी एक, पंथाचे संस्थापक श्रीचक्रधर हे म्हाळसेला येतात. या काळात ते म्हाळसेच्या मंदिरात जातात. एकदा चक्रधरांची साधा नावाची शिष्या त्यांच्या दर्शनाला येते. त्यावेळी चक्रधर हे साधेला विचारतात की "तू म्हाळसेला पाहिले का?" त्यावर साधा म्हणते, "नाही पाहिलं."

श्रीचक्रधर सांगतात की "जा आणि पाहा!"

साधा जाते. त्यावेळी म्हाळसा मंदिराचे पुजारी हे म्हाळसेच्या मूर्तीला स्नान घालत असतात. परत आल्यावर साधा श्रीचक्रधरांना सांगते की, "म्हाळसा काळीमिटकी आहे." तेव्हा श्रीचक्रधर तिला सांगतात, "तुम्हाला कोणी विचारले की म्हाळसा कशी आहे? तर असेच सांगणार का?" असे म्हणून श्रीचक्रधर हे साधाला पुन्हा म्हाळसेला बघायला पाठवतात. त्यावेळी साधेला पुन्हा म्हाळसाची मूर्ती दिसते. त्याचे वर्णन 'लीळाचरित्रा'त येते. पुजाऱ्यांनी म्हाळसेच्या मूर्तीचा संपूर्ण शृंगार केलेला असतो. म्हाळसेला रेशमी साडी, चोळी परिधान केलेली असते. हातात बांगड्या, कानात सोन्याची कर्णफुले, कुंकू, भांग, टिळा आणि नाकात मोत्याची नथनी घातलेली असते. म्हाळसेचे हे तपशीलवार वर्णन आणि साधेने आगोदर केलेले वर्णन हे दोन्ही एकत्र केले की म्हाळसेची संपूर्ण मूर्ती डोळ्यासमोर उभी राहते. तेराव्या शतकामध्ये म्हाळसेची मूर्ती अशी होती.

'लीळाचरित्र' येथेच थांबत नाही तर त्यामध्ये पुढे म्हाळसेचे मंदिर, त्या भोवतीचा परिसर यांचे सगळे तपशील येतात. या तपशीलांमधून आपल्याला कळते की म्हाळसा मंदिराला तटबंदी होती. तटबंदीच्या दक्षिण बाजूला दरवाजा होता. दरवाजावर एक मजला होता. त्याच्या पहिल्या मजल्यावर श्रीचक्रधर हे उभे राहतात. त्यावेळी खाली माघ महिन्यातील शिमग्याचा खेळ चाललेला असतो. म्हाळसा मंदिराच्या तटबंदीला पश्चिमेला आणखी एक दरवाजा होता. एका प्रसंगामध्ये म्हाळसा मंदिराच्या पश्चिमेकडील दरवाजातून बाहेर पडून घाट उतरून श्रीचक्रधर हे नदीच्या वाळवंटात जातात. या देवळाजवळ असणाऱ्या नदीच्या घाटावर श्रीचक्रधर बसतात.

या सर्व उल्लेखातून म्हाळसा मंदिर डोळ्यासमोर उभे राहते. म्हाळसा मंदिराच्या तटबंदीला दक्षिणेकडे दरवाजा होता. तो दोन मजली होता. हा दरवाजा गावाच्या बाजूने होता. पश्चिमेकडील दरवाजा हा नदीच्या बाजूने

महाराष्ट्र साहित्य परिषद

मुद्रक–प्रकाशक
प्रकाश पायगुडे
प्रमुख कार्यवाह
महाराष्ट्र साहित्य परिषद,
टिळक रस्ता, पुणे ४११०३०

जाहिरात व्यवस्थापक
वि. दा. पिंगळे
९८८१२३५०३३

संपादकीय संयोजन
संदीप खाडे

अक्षरजुळणी व सजावट
लक कलाकल्य

मुखपृष्ठ
जयदीप कडू

मुद्रितशोधन
आरती देवगांवकर

मुद्रणस्थळ
एस. ए. प्रिंटर्स, एल. एल. पी.
फ्लॅट नं. ५, ३ रा मजला,
सिद्धीविनायक अपा.,
शिवदर्शन, पुणे ४११००९

मूल्य : **१५ रुपये**

प्रकाशन क्र. ३६९
जानेवारी– मार्च २०२०

या अंकात व्यक्त झालेल्या
विचारांशी संपादक, संपादन समिती,
सल्लागार मंडळ तसेच प्रकाशक
सहमत असतीलच असे नाही.

महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका क्र. ३६९ । २

अंतरंग

• संपादकीय : सावध ऐका पुढल्या हाका...
पुरुषोत्तम काळे । ३

भाषण

• समीक्षा वाचण्याची जिज्ञासा साहित्यप्रेमींमध्ये वाढली तरी आपल्या सांस्कृतिक जाणिवा प्रगल्भ होतील ! । **रेखा इनामदार– साने** । ५

• मराठी साहित्याची समृद्धता, बोली आणि विविधतेच्या परंपरांमुळे । **डॉ. किसन पाटील** । १३

समीक्षा

• मराठी कादंबरीचे बदलते स्वरूप: एक अवलोकन
डॉ. अरुण कोळेकर । १७

• ज्ञानदेव व ज्ञानेश्वरीविषयक अभ्यासाची परंपरा
डॉ. शिरीष लांडगे । २४

• समाजपरिवर्तनातील संतांचे योगदान । **डॉ. सुधाकर शेलार** । ३०

लेख

• साहित्यातील स्त्रीवाद । **डॉ. तुकाराम रोंगटे** । ३२

परीक्षण

• नदीष्ट–ही तुमच्या–माझ्या पॉलिटिक्सची गोष्ट । **रवि आमले** । ४०

• भेद्य–अभेद्य । **डॉ. उषा तांबे** । ४४

• शालोम : प्रतिमेतून प्रतीकाकडे । **डॉ. सुधीर देवरे** । ४६

• असो आता चाड : अधांतरी जगण्याचे आक्रंदन।
मनोहर सोनवणे । ५१

• मानवी जीवनातील वाताहतीची 'यसन'। **प्रेमसागर राऊत** । ५४

• कार्यवृत्त । **दीपक करंदीकर** । ५६

समीक्षा

ज्ञानदेव व 'ज्ञानेश्वरी' विषयक अभ्यासाची परंपरा

ज्ञानदेव व ज्ञानदेवी विषयक अभ्यास- परंपरेची डॉ. शिरीष लांडगे यांनी केलेली समीक्षा.

डॉ. शिरीष लांडगे

ज्ञानदेव व ज्ञानेश्वरीविषयक अभ्यासाचा ऐतिहासिक कालानुक्रम स्पष्ट करणारे दोन महत्त्वाचे ग्रंथ आहेत. पैकी पहिला 'श्री ज्ञानदेव वाग्यज्ञ दर्शन'[१] हा डॉ. मधुसूदन परशुराम पेठे यांचा ग्रंथ, यामध्ये ज्ञानदेव, ज्ञानेश्वरीविषयक अभ्यासाचे ऐतिहासिक समालोचन येते, तर दुसरा ग्रंथ 'संत साहित्य : संदर्भ कोश - खंड पहिला'[२] हा मु. श्री. कानडे यांचा ग्रंथ, यामध्ये मध्ययुगीन संतविषयक लेखनाचे संदर्भ येतात.

ज्ञानेश्वरीच्या निर्मितीनंतर ज्ञानेश्वरीविषयक अभ्यासाला प्रारंभ झाला. या अभ्यासाचे सन १८१८ पूर्वी आणि नंतर असे दोन मुख्य भाग आहेत. सन १८१८ मध्ये ब्रिटीश सत्तेचा अंमल सुरू होऊन आधुनिक कालखंडाला आरंभ झाला. ही आधुनिकता अनेकप्रकारे दृश्यरूपात दिसत होती. त्यांपैकी ग्रंथव्यवहाराच्या रूपाने ती प्रथम मुद्रणातून स्पष्टपणे दिसू लागली.

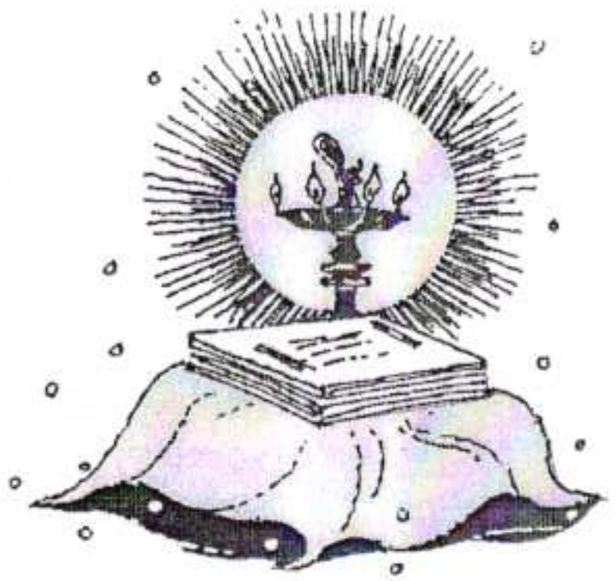
मुद्रित स्वरूपाच्या ग्रंथांची मराठीतून सहजतेने निर्मिती झाली नाही. त्यामागे अनेक वर्षांचे प्रयत्न होते. देशी भाषेत मुद्रित स्वरूपाचा पहिला ग्रंथ पोर्तुगीजांनी दिला. त्यांनी भारतातील पहिला मुद्रित ग्रंथ 'दौत्रीन क्रिस्ता' हा सन १५५७ मध्ये गोव्यामध्ये प्रसिद्ध केला. त्यानंतर 'क्रीस्त पुराण' हे पुस्तक छापले. मात्र त्यानंतर पोर्तुगीजांनी १६८४ मध्ये देशी भाषेत पुस्तके छापण्यास मनाई केली. १६७४-७५ मध्ये मुंबईतील भिमजी पारेख यांनी इंग्लंडमधून छापखाना आणला; पण देशी टाइप तयार करणारा नसल्याने मुद्रण झाले नाही. त्यानंतर १८९० च्या मुंबई गॅझेटिअरमध्ये मुंबईमध्ये छापखाना असल्याची नोंद आहे.

यानंतरचा दुसरा प्रयत्न मिशनऱ्यांनी केला. [३] विल्यम कॅरे यांनी देवनागरी टाईप तयार करून सन १८०५ मध्ये त्यांनी 'अ ग्रामर ऑफ द महरट्ट लँग्वेज' (मराठी भाषेचे व्याकरण), 'मात्थीचे शुभवर्तमान' अशी दोन पुस्तके कलकत्त्याजवळील सेरामपूर येथे मुद्रित केली.

देशी भाषेतील मुद्रित ग्रंथांचा इतिहास सांगतो की, ग्रंथ निर्मितीचा पहिला प्रयत्न पोर्तुगीजांनी, तर दुसरा प्रयत्न मिशनऱ्यांनी केला. [४] विशेष म्हणजे हे प्रयत्न महाराष्ट्राबाहेर झाले. त्यानंतर तिसरा प्रयत्न हा ब्रिटीश शासकांच्या पातळीवर झाला. पहिले दोन्ही प्रयत्न हे ख्रिस्ती धर्मप्रसारासाठी, तर तिसरा प्रयत्न हा शैक्षणिक कामासाठी झाला. या तिन्हीतील प्रारंभीची पुस्तके ही रोमन, मोडी लिपीमध्ये मुद्रित झाली. या मुद्रित ग्रंथांच्या आगमनाने मराठीमध्ये आधुनिक युग सुरू झाले.

आधुनिक पद्धतीच्या ग्रंथनिर्मितीमुळे मराठी ग्रंथांचे वाचक वाढले. प्रारंभीच्या काळात मिशनऱ्यांनी ख्रिस्ती धर्मप्रसार करणारी पुस्तके छापली. यातील काही ग्रंथांतून संतांवर टीका केली. उदाहरणार्थ, 'आळंदीची यात्रा'[५] हे मीचेल मरे यांचे पुस्तक ज्ञानदेवादी संतांपेक्षा ख्रिश्चन धर्म कसा चांगला आहे, हे सांगते. याविरुद्धची प्रतिक्रिया गणपत कृष्णाजी यांनी नोंदविली. त्यांनी हा प्रचार पाहून १८३१ मध्ये स्वतःचा छापखाना उभारला. [६] त्यासाठी गणपत कृष्णाजी यांनी मोठे कष्ट घेतले. त्यांनी मराठी टाईप तयार करून स्वतःच्या मालकीचा छापखाना काढला. त्यांनी सर्वप्रथम

सन १८००-१८७४ या ज्ञानदेवविषयक अभ्यासाच्या अव्वल इंग्रजी काळाला म. प. पेठे हे 'संक्रमण युग' संबोधतात. या संक्रमण काळातील मराठी ग्रंथव्यवहाराचे स्वरूप एका उदाहरणातून स्पष्ट होते. तत्कालीन गव्हर्नर सर अलेक्झांडर ग्रँट यांच्या हुकमानुसार मुंबई इलाख्यात १८६४ पर्यंत प्रसिद्ध झालेल्या मराठी मुद्रित पुस्तकांचे न्या. रानडे यांनी समालोचन केले.

हे सर्व लेख एकत्र करून 'ज्ञानदेव व ज्ञानेश्वर' या नावाने १९३१ मध्ये ग्रंथ प्रकाशित केला. त्या वेळी दाभोळकर खंत व्यक्त करताना म्हणतात, 'भारदे यांची मते उपेक्षित राहिली. राजवाडे, भावे, प्रो. पटवर्धन यांनी आपल्या विवेचनात भारदे यांचा उल्लेखही केला नाही.' तसेच सुधारक पत्राचे संपादक वि. रा. जोशी, चिं. वि. जोशी, दि. ज. दाभोळकर आणि दादासाहेब धनेश्वर यांच्याविषयी कृतज्ञता व्यक्त करतात.[११] त्यामधील धनेश्वर हे 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'ची निर्मिती करणाऱ्या ज्ञानेश्वर मंडळाचे अध्यक्ष होते. भारदे यांची केलेली उपेक्षा काहीप्रमाणात का होईना धनेश्वर यांनी दूर केली. त्यांनी 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शन'मध्ये ज्ञानदेव व ज्ञानेश्वर असा लेख लिहून 'श्रीज्ञानेश्वरदर्शना'चे दर्शन उणे राहू नये, याची काळजी घेतली. हा विषय वाचकांपुढे आणला. इतकेच नव्हे तर धनेश्वर म्हणतात, 'ज्ञानेश्वरांचा अभ्यास करून त्यांच्या जिज्ञासू बुद्धीला आणि विवेचकपणाला जे दिसून आले ते अनुकूल व प्रतिकूल टीकेची फिकीर न बाळगता प्रांजळपणे व मुद्देसूद रीतीने साधार सिद्ध करण्याचा भारद्यांनी प्रयत्न केला.' त्यांचे सिद्धांत डॉ.भांडारकर व प्रो.भागवत यांना मान्य झाले. न्या.रानड्यांनी लेख लिहिण्यास व व्यासंग चालू ठेवण्यास प्रोत्साहन दिले. केसरीकार लो. टिळकांना विषयविवेचनपद्धती मान्य झाली; पण लेखांतील सिद्धांत ग्राह्य झाले नाहीत. ही लेखमाला केसरीत प्रसिद्ध झाली असती, तर कदाचित गाडे उलटले असते! [१२] असे या वादामागील संदर्भ स्पष्ट करतात. त्यामुळे सन १८७४ ते १९४७ या कालखंडाला पेठे ज्ञानेश्वरीच्या अभ्यासाचे चिकित्सक युग म्हणतात. त्याचा प्रारंभ चिपळूणकरांच्या गुणग्राही टीकेमुळे झाला, तर चिकित्सेला भारदे यांच्यामुळे प्रारंभ झाला. या अर्थाने ज्ञानदेवांच्या अभ्यासातील आधुनिक युगाला प्रारंभ झाला.

१८९९ मध्ये अण्णासाहेब हुपरीकर यांचे 'चांगदेवपासष्टीदर्पण', तसेच केरळकोकिळाकार कृष्णा ना. आठल्ये यांची 'सार्थ ज्ञानेश्वरी' प्रसिद्ध झाली. १९०२ मध्ये 'विद्यारण्य व ज्ञानेश्वर यांच्या वेदांतावरील मतांचे तात्पर्य' हा बाळशास्त्री हुपरीकर यांचा ग्रंथ प्रसिद्ध झाला. याचवर्षी बाळशास्त्री हुपरीकर यांचे 'शंकराचार्य आणि ज्ञानेश्वर' प्रसिद्ध झाले. १९०४ मध्ये मार्गप्रदीप ल. रा. पांगारकर यांचा संत साहित्यातील वेचक उतारे हा ग्रंथ प्रसिद्ध झाला. १९०५ मध्ये वि. ना. साखरे यांची 'सार्थ ज्ञानेश्वरी' ही नाना महाराज साखरे यांनी सांगितलेली व कृ. पा. भिडे यांनी उतरून घेतलेली प्रसिद्ध झाली. याच वर्षी वि.ना. साठे यांचे 'सार्थ अमृतानुभव व सार्थ पासष्टी' हे ग्रंथ प्रसिद्ध झाले. त्याचवर्षी विष्णुबुवा जोग यांचे 'अमृतानुभव टीका व शब्दकोश', तसेच ज्ञानेश्वरी व्याकरणविषयक चर्चा करणारे चिं.वि. वैद्य यांचे निबंध व भाषणे प्रसिद्ध झाले. १९०६ मध्ये ब.खं.पारख यांच्या 'ज्ञानेश्वर महाराजांचे चरित्रा'ची तिसरी आवृत्ती प्रसिद्ध झाली. हे अनेक जुन्या बखरींच्या आधारे लिहिलेले चरित्र आहे. १९०७ मध्ये रा. वि. माडगावकर यांची 'ज्ञानेश्वरी'च्या बारा प्रतींतील पाठभेद व विस्तृत कोशासह 'ज्ञानदेवी' प्रकाशित झाली. १९०९ मध्ये वि. का. राजवाडे यांचे 'ज्ञानेश्वरीतील मराठी भाषेचे व्याकरण' प्रसिद्ध झाले. वि. का. राजवाडे यांनी बीड पाटण येथील प्राचीनतम पाठ म्हणून विद्वन्मान्य झालेल्या 'ज्ञानेश्वरी'च्या मुकुंदराज प्रतीचे प्रकाशन केले. १९१२ मध्ये मायानंद चैतन्य यांच्या 'अमृतानुभवा'चा हिंदी

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 136 / 283

आर. एन्. आय. फॉर इंडिया नवी दिल्ली
र. नं. - MAHMAR-36829-2010
UGC Approved and Peer Reviewed Journal

ISSN - 2229-4929

अक्षर वाङ्मय

वर्ष : दहावे अंक : तिसरा

जानेवारी-फेब्रुवारी-मार्च २०२०

संपादक

डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी

कार्यकारी संपादक

डॉ. शिवाजीराव देशमुख

मार्गदर्शक

डॉ. अरुण प्रभुणे

संपादक मंडळ

डॉ. सतीश कदम — **डॉ. दीपक चिद्दरवार**

डॉ. विजय वारकड — **डॉ. महादेव वाळुंज**

प्रकाशक : सौ. रेखाताई नानासाहेब सूर्यवंशी, प्रतीक प्रकाशन,
'प्रणव', रुक्मे नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर ४१३५१५.

मुद्रक : कॉम्पप्रिन्ट कल्पना प्रा. लि. ४६१/४ सदाशिव पेठ, पुणे ३०.

साहित्य व वर्गणी पाठविण्याचा पत्ता : डॉ. नानासाहेब सूर्यवंशी
'प्रणव', रुक्मे नगर, थोडगा रोड, अहमदपूर, ता. अहमदपूर
जि. लातूर ४१३५१५. भ्रमणध्वनी : ९४२३६५५८४१
E-mail : suryawanshinanasaheb67@gmail.com.

वार्षिक वर्गणी : रु. ५००/- **द्विवार्षिक वर्गणी :** रु. ९००/-
पंचवार्षिक वर्गणी : रु.२०००/- **अंकाचे मूल्य :** रु. १२५/-

* महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकाच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले असले तरी या नियतकालिकातील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.
* या अंकातील लेखांतून व्यक्त झालेल्या लेखकांच्या मतांशी संपादक, संपादक मंडळ, प्रकाशक व मुद्रक सहमत असतीलच असे नाही..

एका मध्ययुगीन संदर्भाचा मागोवा

- डॉ. शिरीष लांडगे

प्रास्ताविक :

मानवी जीवन हे प्रवाही आहे. या प्रवाहात मानवी जीवनातील काही संदर्भ नाहीसे होतात, तर काही शिल्लक राहतात. या संदर्भांचे अवशेष साहित्य संस्कृती, प्रथा, परंपरा, सण-उत्सवांतून पाहावयाला मिळतात. अशाच एका सणाचा, त्यातील प्रथा, परंपरेचा आणि साहित्यातील अनुबंधाचा शोध या निबंधात घेतला आहे.

श्रीचक्रधरांनी महाराष्ट्रात अनेक ठिकाणी परिभ्रमण केले. त्यांच्या बाराव्या शतकातील या परिभ्रमणाच्या आठवणी 'लीळाचरित्र' या ग्रंथात येतात. या ग्रंथामधून बाराव्या शतकातील संस्कृती, विविध प्रथा, परंपरा, सण, उत्सव समजतात. 'लीळाचरित्रा'मध्ये नेवासा आणि पैठण या गावातील 'माहामघीए सिंपणे'चा उल्लेख येतो. या सणाचा, त्यातील विधींचा समकालीन परंपरेशी काही अनुबंध आहे का? त्याचा शोध या निबंधात घेतला आहे.

तेराव्या शतकातील नेवाशातील मंदिरे :

तेराव्या शतकात नेवासा गावात असणाऱ्या मंदिरांचे, मठांचे उल्लेख 'लीळाचरित्र' आणि 'स्थानपोथी' या ग्रंथात येतात. 'लीळाचरित्रा'च्या[१] उत्तरार्ध १२८, १२९, २०२, २१५, २२१, २२२, २२४, २२८, २३७, २४२, २५०, २५३, ३०३ या लीळा नेवाशाच्या संदर्भात आहेत. उत्तरार्ध लीळा २२१ मध्ये श्रीचक्रधर हे डोंबेग्रामहून नेवाशाला येतात. २३० व्या लीळेत ते म्हाळसा मंदिरात 'माडावरौनी सींपणे अवळोकर्णे' करतात, तर २३५ व्या लीळेत 'महात्मेयां दीवाळी सणु करवर्णे' करतात. या दोन लीळांमध्ये दोन सण उत्सवांचा संदर्भ येतो. या संदर्भांचा प्रस्तुत

2020

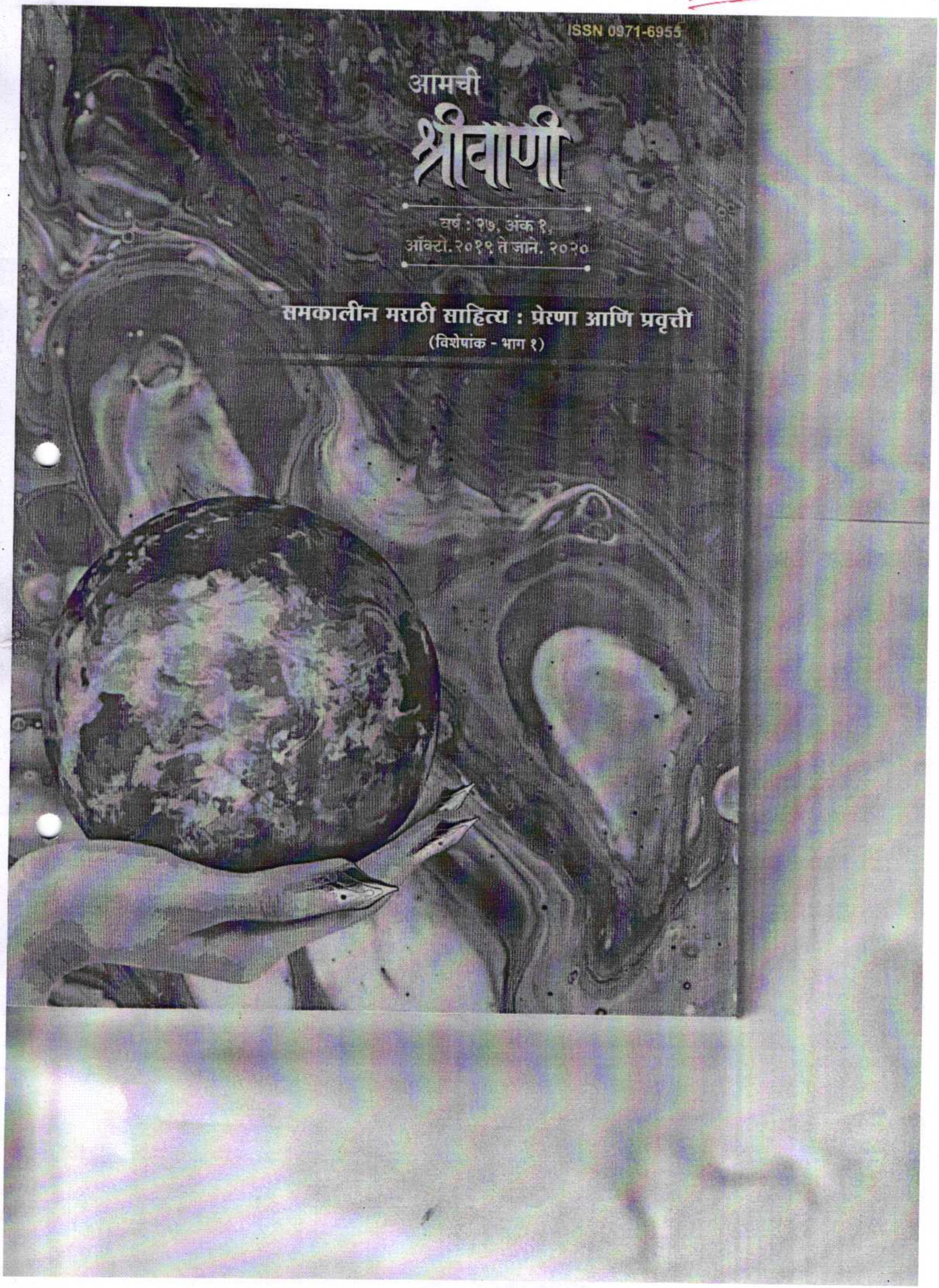
ISSN 0971-6955

आमची श्रीवाणी

वर्ष : १७, अंक १,
ऑक्टो. २०१९ ते जाने. २०२०

समकालीन मराठी साहित्य : प्रेरणा आणि प्रवृत्ती

(विशेषांक - भाग १)

समकालीन मराठी समीक्षा : वैचारिक साहित्य

- शिरीष लांडगे पाटील

समकालीन मराठी वैचारिक साहित्याच्या समीक्षेवर समग्रतेने लिहिले नाही. समकालीन वैचारिक समीक्षेतील दोन मित्रांच्या अनुरोधाने लिहिणार आहे. या निमित्तात समकालीन मराठी साहित्यातील वैचारिक प्रवृत्तींवर चर्चा होणे अपेक्षित आहे. त्यातून वैचारिक साहित्यावरील समकालीन समीक्षेतील काही प्रवृत्तींवर चर्चा करण्याचा प्रयत्न आहे. समीक्षेची वर्गवारी सामान्यत: आशय आणि उपयोजित अशा दोन लेखनप्रकारात ग्रंथांचे आकलन, मूल्यमापन आणि विश्लेषण करणे हे समीक्षेचे कार्य मानले जाते. साहित्य व्यवहारामध्ये साहित्य आणि समीक्षेतील संबंध परस्पराश्रयी, परस्परपूरक असतात किंबहुना असावे अशी अपेक्षा असते. पण साहित्य आणि समीक्षेतील अनुबंध, समकालीन वैचारिक साहित्य समीक्षेतील प्रवृत्ती मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

आपण स्वीकारलेल्या मूल्यांच्या अनुरोधाने इतरांचे मतपरिवर्तन करायचे व त्यांना तदनुषंगिक कृती करायला लावायची. यासारख्या प्रेरणेतून वैचारिक साहित्याची निर्मिती होते. इंग्रजी आमदानीच्या प्रारंभी वृत्तपत्रातील लेख, अग्रलेख आणि स्वतंत्रपणे लिहिणारे निबंध यातून वैचारिक मराठी साहित्याचे प्रारंभीचे स्वरूप प्रगट होऊ लागले. प्रारंभीच्या काळातील वैचारिक लेखनाचे स्वरूप हे बरेचसे प्रबोधनात्मक होते.

मराठी साहित्यामध्ये लोकहितवादी, म.फुले, न्या. रानडे, आगरकर, महर्षी शिंदे, छत्रपती शाहू महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, महर्षी कर्वे, गाडगे महाराज, हमीद दलावाई, तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी, पु. ग. सहस्त्रबुद्धे, शरद पाटील, आ. ह. साळुंखे, मे. पु. रेगे, नरहर कुरुंदकर, नरेंद्र दाभोलकर, गोविंद पानसरे, विद्या बाळ, रं. ग. जाधव, य. दि. फडके, अविनाश डोळस, यशवंत मनोहर, गंगाधर पानतावणे, गो. पु. देशपांडे, वि. स. जोग, रावसाहेब कसबे, शेषराव मोरे, ए. बी. शहा, लक्ष्मण माने, अरुण कांबळे, सुहास पळशीकर, सुलभा ब्रह्मे, वसंत पळशीकर, सदानंद मोरे अशी एक वैचारिक लेखनाची परंपरा दिसते. प्रबोधनाच्या या परंपरेमध्ये महाराजा सयाजीराव गायकवाड आणि दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील यांचा उल्लेख येत नाही, हेही एक वास्तव आहे.

ही उणीव लक्षात घेऊन समकालीन मराठी वैचारिक साहित्य समीक्षेमध्ये अलीकडच्या काही वर्षांमध्ये महाराजा सयाजीराव गायकवाड आणि दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील यांच्या वैचारिक साहित्याची, त्यांच्या कार्याची समीक्षा सातत्याने झालेली दिसते.

महाराजा सयाजीराव गायकवाड(तिसरे) (१८६३- १९३९) यांनी कैसरकडून सुलतानाकडे (मूळ लेखन इंग्रजी) तसेच 'दुष्काळी दौऱ्याच्या नोंदी' (मूळ लेखन -इंग्रजी) हे ग्रंथ, तसेच वेळोवेळी भाषणे, पत्रे, ग्रंथ, हुजूर हुकूम, लेख, दैनंदिनी, प्रस्तावना लिहिल्या आहेत. तसेच त्यांनी राजकीय, सामाजिक, धार्मिक, आर्थिक, शैक्षणिक, औद्योगिक, आरोग्य,

'RESEARCH JOURNEY' *International Multidisciplinary E- Research Journal*
Impact Factor - (SJIF) – 6.625 (2019)
Special Issue 245
Peer Reviewed-Referred & Indexed Journal
E-ISSN : 2348-7143
February 2020

ढढ्ढाशास्त्री परान्नेः- पहिली विनोदी कादंबरी

प्रा. डॉ. संजय शंकर दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडे ता. नेवासा
भ्र. ध्वनि. 8329521199

प्रास्ताविक --

दीनमित्रकार मुकुंदराव पाटील हे सत्यशोधक साहित्य परंपरेतील दजेदार साहित्यिक व विचारवंत होते. त्यांनी दि. 23 नोव्हे. 1910 रोजी दीनमित्र हे साप्ताहिक सुरू केले. या साप्ताहिकातून त्यांनी कादंबरी लेखन केले. इ. स. 1910 ते इ. स. 1929 या कालखंडात त्यांच्या पाच कादंबऱ्या 'दीनमित्र' या साप्ताहिकातून क्रमशः प्रसिद्ध झाल्या. या शोधनिबंधातून मुकुंदरावांच्या 'ढढ्ढाशास्त्री पराने' या कादंबरीचे एक विनोदी कादंबरी या दृष्टीने मूल्यमापन केले आहे.

ढढ्ढाशास्त्री परान्ने --

दि. 11 जाने. 1913 ते 14 फेब्रु. 1915 या कालखंडात ही कादंबरी 'दीनमित्र' या साप्ताहिक अंकातून क्रमशः प्रकाशित झालेली आहे. पुढे 1927 मध्ये म्हणजे बावीस वर्षांनी ही कादंबरी ग्रंथरूपाने प्रसिद्ध झाली. मुकुंदराव पाटील यांनी स्वतंत्रपणे पुस्तकरूपात प्रसिद्ध केलेली ही एकमेव कादंबरी आहे. इ. स. 1990 मध्ये महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने सत्यशोधक मुकुंदराव पाटील समग्र वाङ्मय प्रसिद्ध केले. त्यात या कादंबरीचा सामावेश आहे. 'दीनमित्र'कार मुकुंदराव पाटील स्मारक समिती, तरवडी ता. नेवासा जि. अहमदनगर यांनी दि. 26 जानेवारी 2001 ला या कादंबरीची संपादित आवृत्ती प्रकाशित केली. या आवृत्तीचे संपादन मुकुंदराव यांचे जेष्ठ चिरंजीव माधवराव पाटील यांनी केले आहे . या कादंबरीची तिसरी आवृत्ती जानेवारी 2009 मध्ये लोकवाङ्मय गृह, मुंबई यांनी प्रसिद्ध केली आहे.

समकालीन मराठी कादंबरीचा विचार करता 'ढढ्ढाशास्त्री पराने' या कादंबरीच्या आशयाचे वेगळेपण निश्चितच जाणवते. अन्य कादंबरीकारांपेक्षा सत्यशोधक समाजाची पार्श्वभूमी असणारा आशय कृष्णराव भालेकर आणि मुकुंदराव पाटील हे पिता - पुत्र व्यक्त करतात. त्यामुळे पारंपरिक चौकटीतील कादंबरीकारांपेक्षा या दोघांची कादंबरी वेगळी ठरते[1].

विनोदी कादंबरी -

'ढढ्ढाशास्त्री पराने' ही कादंबरी विनोदी आहे. ढढ्ढाशास्त्री यांच्या कर्मठ व सनातनी स्वभावामुळे हास्य निर्माण झाले आहे.

आधुनिकतेमुळे भौतिक बदल झाले. मानवी जीवन अमुलाग्र बदलले. अशा या बदल झालेल्या जगात कर्मठ, सनातनींचे कसे हसू होते. हे कादंबरीकाराला प्रामुख्याने दाखवायचे आहे. त्यामुळे आपोआपच या कादंबरीला विडंबनाचे स्वरूप प्राप्त झाले. या कादंबरीत कर्मठांचे प्रतिनिधी म्हणून ढढ्ढाशास्त्री या व्यक्तिरेखेची लेखकाने अचूक निवड करून पूर्ण ताकतीसह ही व्यक्तिरेखा रंगविली आहे. या कादंबरीत केंद्रिय व्यक्तिरेखा ही शास्त्रींची असल्याने कादंबरीतील सर्व प्रसंग त्यांच्याशीच संबंधीत असून हे सर्व प्रसंग विनोदाची निर्मिती करतात.

या कादंबरीची विनोदी कादंबरी अशी स्वरूप निश्चिती का झाली? यासंर्दभात श्रीराम गुंदेकर म्हणतात, "विनोदी दृष्टीने जीवनाकडे पाहाता येते. सभोवतालची व्यवस्था सर्वार्थाने प्रतिकूल, दुःखदायक, बिघडलेली, टाकाऊ झालेली असते, तेव्हा त्याकडे विनोदी दृष्टीने पाहून, त्या व्यवस्थेला हास्यापद ठरवून त्यातील दुःख आणि वेदनेला सुसह्य करून घेता येते, अशावेळी सत्याचे विनोदी पद्धतीने केलेले आकलनही परिणामकारक होते. समाज, व्यक्ती.

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Special Issue 213 : Impact of Globalization on Language & Literature
Impact Factor - (SJIF) – 6.625,
Peer Reviewed Journal
ISSN : 2348-7143
January-2020

जागतिकीकरण आणि मराठी कविता

प्रा.डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडे, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

प्रास्ताविक :–

१९९० नंतर भारतीयांच्या सामाजिक आणि आर्थिक क्षेत्रात फार मोठे स्थित्यंतर घडतांना दिसते. १९९० नंतर भारतात जागतिक अर्थव्यवस्थेची दारे उघडली गेली. खाजगीकरणाला महत्त्व आल्याने खाजगी उद्योगांची भरभराट होऊ लागली. या खुल्या अर्थव्यवस्थेने आर्थिक व शैक्षणिक क्षेत्रात फार मोठी झेप घेतली. जागतिकीकरण ही समकाळाची एक अटळ प्रक्रिया आहे. त्यामुळे तिचा प्रभाव प्रत्यक्ष–अप्रत्यक्षपणे जाणवतांना दिसतो. समकालीन मानवी जीवन, त्याचे भावविश्व व समाज जागतिकीकरणाच्या संज्ञेत बद्ध झालेला आहे.

जागतिकीकरण – संकल्पना :–

खाजगीकरण, उदारीकरण आणि जागतिकीकरण (खाउजा) अशी ही नवी व्यवस्था वर्तमानात स्थिर झालेली आहे. यात खाजगीकरण आणि उदारीकरण या दोन संज्ञा आर्थिक क्षेत्राशी संबंधित असून जागतिकीकरण ही संज्ञा आर्थिक क्षेत्रासह धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, वाङ्मयीन अशा विविध क्षेत्रांना कवेत घेणारी आहे.

जागतिकीकरण म्हणजे अर्थव्यवस्थेला खुलेपणा आणणे होय. परंतु जागतिकीकरणाची एवढी सवंग व्याख्या नाही. जागतिकीकरण ही एक गुंतागुंतीची प्रक्रिया आहे. डॉ. आनंद तेलतुंबडे जागतिकीकरण ही संज्ञा स्पष्ट करतांना म्हणतात, "अरिस्टग्रस्त भांडवलशाहीच्या हितसंबंधाने जगाच्या अर्थव्यवस्थेची पूर्नरचना करण्याची ती एक प्रक्रिया आहे." जागतिकीकरणासंदर्भात उत्तम कांबळे म्हणतात, "वैश्विकरण म्हणजे दुसरे तिसरे काही नाही तर समाजातल्या बहुसंख्य वर्गाची दमछाक करण्यासाठी मांडलेला नवा खेळ, एक नवे षडयंत्र आहे."

जागतिक पातळीवर महासत्ताक राष्ट्रांनी त्यांच्या देशातील लोकांना अत्युच्य पातळीवरील जीवन जगता यावे, यासाठी इतरांच्या शोषणावर आधारीत असलेली ही यंत्रणा जाणीवपूर्वक निर्माण केली गेलेली आहे. म्हणजे जागतिकीकरणाची ही प्रक्रिया भांडवलदारांच्या हिताची असून इतरांच्या विरोधातील आहे.

जागतिकीकरणातून आलेल्या खुल्या अर्थव्यवस्थेमुळे भारताच्या सामाजिक, सांस्कृतिक, राजकोय, आर्थिक घडामोंडीवर मोठ्य प्रमाणात प्रभाव पडत आहे. सामाजिक बांधिलकी, सामाजिक न्याय दुर्लक्षिला जात आहे. या व्यवस्थेमुळे दारिद्र्य, बेकारी, बेरोजगारी, विषमता, रोगराई, कुपोषण, अंधश्रद्धा वाढत आहे. चंगळवाद वाढीला लागला आहे. नितिमूल्यांचे अध:पतन होत आहे. स्वार्थ बोकळला असून मानवतेचा ऱ्हास होऊ लागला. जातीयतेच्या भिंती भक्कम होतांना दिसत आहे.

जागतिकीकरणाने आपल्याकडील माणूस मल्टिनॅशनल कंपन्यांच्या मगरमिठीत आला आहे. देशातील श्रीमंतांची यादी वाढत आहे. पण गरीबांचे काय? जगात नेत्रदिपक श्रीमंती जशी दिसते त्याचप्रमाणे चिंताजनक दारिद्र्यही जाणवते. शेतकऱ्यांच्या आत्महत्या वाढल्या आहेत. शिक्षणाचे बाजारीकरण झाले. माणसा–माणसात दूरावलेपण आले. तरूणांची व्यसनाधिनता, दलितांवरील अत्याचार यासारखे कितीतरी वाईट परिणामांना आज सामोरे जावे लागते. त्याचे मूळस्त्रोत जागतिकीकरण हेच आहे.

41

बहुजन शिक्षणाचे जनक : महात्मा जोतीराव फुले

प्रा. डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडे, ता. नेवासा, जि. अहमदनगर

१. प्रास्ताविक :

महात्मा जोतीराव फुले हे आधुनिक भारताचे शिल्पकार, शोषणमुक्त समाजरचनेचे स्वप्न पाहाणारे द्रष्टे विचारवंत आहेत. कृती व लेखनातून बहुजनवादी परंपरेची पुर्नमांडणी करणारे समाजसुधारक आणि लेखक आहे. त्यांनी सामाजिक समतेचा आग्रह धरत आणि बहुजनासाठी न्यायाची भूमिका घेत लोकशाही व्यवस्थेचा पाया घातला. शूद्र, अतिशूद्र आणि स्त्रियांच्या मुक्तीसाठी हयातभर कार्य करत बहुजन संस्कृतीला आकार दिला. महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांच्या पहिल्या पिढीतील श्रेष्ठ समाजसुधारक विशेषत: समाजातील श्रमजीवी वर्गाच्या शोषणाची व सामाजिक दास्याची मीमांसा करणारा, क्रांतिकारक विचारवंत म्हणजे महात्मा फुले होय. त्यांनी बहुजनसमाजात जागृती करुन आत्मभान दिले. त्यांनी शैक्षणिक क्षेत्रात केलेले कार्य व व्यक्त केलेला विचार हा बहुजनकेंद्री आहे. सामाजिक न्यायाच्या भुमिकेतून त्यांनी शिक्षणविषयक धोरण राबविले. 'सामाजिक मोक्ष' हाच त्यांच्या कार्याचा जीवित हेतू होता.

२. महात्मा फुले यांना जाणवलेले शिक्षणाचे महत्त्व:

महात्मा जोतिबा फुले यांच्या काळात संपूर्ण भारतात बहुजन समाज अंध:कारात चाचपडत होता. अज्ञान, अंधश्रध्दा व अस्पृश्यता यांचे भयंकर चटके तो सोसत होता. स्त्री आणि अतिशूद्र (अस्पृश्य) समाज हे या समाजव्यवस्थेतील सर्वाधिक उपेक्षित घटक होते, त्यामूळेच स्त्री शिक्षण व अस्पृश्यांचा उद्धार करणे हे जोतिबांच्या जीवनाचे ध्येयच बनले. त्या वेळेच्या स्त्रिया ह्या शिक्षित नसल्यामूळे स्वत:ची अस्मिताच हरवून बसल्या होत्या. या परिस्थितीतून त्यांना बाहेर काढण्यासाठी व या शिक्षणाची आवश्यकता आहे, असे त्यांना वाटले. स्त्री सुशिक्षित झाली म्हणजे पुढच्या सर्व पिढ्या सुशिक्षित हे समीकरण त्यांनी जाणले व आपल्या पत्नीला शिक्षण देऊन त्या पवित्र कार्याची सुरुवात केली.

तत्कालीन ब्राह्मणी समाजव्यवस्थेत स्त्री व शूद्रातिशूद्रांची झालेली दुर्दशा ही शिक्षणाअभावी झाली आहे अशी खात्री पटल्यावरुन त्यांनी शाळा काढण्याचे ठरविले. वयाच्या २१ व्या वर्षापासून मुलींसाठी, शूद्रातिशूद्रांसाठी शाळा काढून त्यात पत्नी सावित्रीबाईंसह स्वत: देखील मुलामुलींना शिकविण्यास सुरुवात केली. सर्व स्त्रियांना शिक्षण घेता यावे म्हणून १५ मे १८४८ रोजी बुधवार पेठेत भिडयांच्या वाड्यात पुणे येथे प्रथम मुलींची शाळा काढली. ती शाळा चालविताना सावित्रीबाईना खूप हालअपेष्टा सहन कराव्या लागल्या.

जोतीरावांच्या विचारांमुळे मुलींना शिक्षण घेण्याची मुभा मिळाली. मुली व स्त्रिया शिक्षण घेऊ लागल्या, म्हणजेच तोवर मुली व स्त्रिया शिक्षणांपासून वंचित राहत होत्या. जोतीरावांच्या योगदानामुळे स्त्रिया शिक्षित झाल्या. परंतु जोतीरावांना यासाठी अतोनात कष्ट करावे लागले. समाज अंध:कारामध्ये होता परंतु जोतीरावांनी समाजाला प्रकाशामध्ये आणले. शिक्षणाची त्यांना ओळख करुन दिली. समाजातील लोकांनी या शिक्षणामुळे रुढी, प्रथा, परंपरा, अंधश्रध्दा, सावकारी– जमीनदारी प्रथा, जातिप्रथा इत्यादींना शिक्षणाच्या माध्यमातून नष्ट केले. समाज परिवर्तन करण्याचे काम महात्मा जोतीराव फुलेयांनी केले. जे लोक अक्षरापासून खूप लांब होते. अशा लोकांना त्याद्वारे जवळ आणले. जोतीरावांनी शिक्षणाच्या माध्यमातून उद्देशापूर्ण परिवर्तन घडवून आणले.

महात्मा फुले यांनी आपल्या लेखनात आणि सत्यशोधक समाजाच्या चळवळीत शिक्षणप्रसाराच्या कार्याला अग्रस्थान दिले होते. बहुजनांच्या दु:खाचे मूळ कारण त्यांचे अज्ञान, अशिक्षितपणा हेच होय, हे महात्मा फुले यांनी ओळखले होते. पिढयानपिढयांच्या नि:सत्त्व व प्रेरणाशून्य जीवनाच्या ठराविक चाकोरीतून या वर्गाला बाहेर काढायचे असेल, धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.625 (2019)
Special Issue 245
Peer Reviewed-Referred & Indexed Journal
E-ISSN : 2348-7143
February 2020

मुकुंदराव पाटील यांच्या कथेतील ग्रामीण शोषणाचे चित्रण

प्रा.डॉ. संजय दरवडे
जिजामाता शास्त्र व कला महावि²ालय, भेंडे
भ्र. ध्वनि. ८३२९५२११९९

प्रास्ताविक :

विसाव्या शतकाच्या दुसऱ्या दशकात मुकुंदराव पाटील यांचा साहित्याच्या क्षेत्रात उदय झाला. सत्यशोधकांच्या पहिल्या पिढीच्या अस्तानंतर निर्माण झालेली पोकळी मुकुंदरावांनी भरुन काढली. सत्यशोधकी घराण्याचा वारसा त्यांना मिळालेला होता. सत्यशोधक समाजाचे प्रवर्तक महात्मा जोतिबा फुले, जनक पिता कृष्णराव भालेकर, दत्तकपिता गणपतराव पाटील यांच्या सहवासातून, आचार विचारातून आणि संस्कारातून मुकुंदराव पाटील हे सत्यशोधक विचाराकडे आकर्षित झाले. सत्यशोधकांच्या पहिल्या पिढीने केलेल्या सामाजिक कार्यातून, वाङ्मयनिर्मितून मुकुंदरावांना लेखणाची प्रेरणा मिळाली. विसाव्या शतकातील सत्यशोधक चळवळीच्या व साहित्याच्या वाटचालीत त्यांचे कार्य मौलिक आहे. त्यांचे वाङ्मयीन लेखन विविधांगी व विपूल आहे. साहित्याचे सर्व प्रकार त्यांनी लीलया हाताळले. ग्रामीण जीवन हाच त्यांच्या कार्याचा केंद्रबिंदू होता. त्यामुळे ग्रामीण वास्तवाचे प्रतिबिंब त्यांच्या साहित्यातून स्पष्टपणे आधोरेखीत झालेले आहे. सत्यशोधकी साहित्याच्या सीमा विस्तारण्याचे श्रेयही त्यांनाच द्यावे लागते. एकूणच आधुनिक मराठी वाङ्मयात सत्यशोधकी साहित्यप्रवाह रूजविण्यात त्यांनी यशस्वी प्रयत्न केलेला आहे. सत्यशोधक अन्वेशनदृष्टी ठेवून त्यांनी आपले सर्व साहित्यलेखन केले आहे. आधुनिक मराठी साहित्याच्या पूर्व काळात त्यांनी कथालेखन केले. त्यांच्या कथेत विविध आशयसूत्र दिसून येत असले तरी ग्रामीण शोषणाचे चित्रण करणाऱ्या कथांचा परामर्ष प्रस्तूत शोधनिबंधात केलेला आहे.

मुकुंदराव पाटिल यांची कथा :

मुकुंदराव पाटील यांनी कथा या साहित्यप्रकारातून लेखन केले. इ.स. १९२१ ते इ.स. १९४४ या कालखंडात त्यांच्या सु. ३८ कथा 'दीनमित्र' या साप्ताहिकातून प्रसिद्ध झाल्या. त्याचप्रमाणे 'किर्लोस्कर', 'महाराष्ट्र शारदा', 'बाळबोध मेवा', 'विविधवृत्त', 'सारथी', 'स्त्री', 'मनोहर' या तत्कालीन लौकिकप्राप्त नियतकालिकांमधूनही त्यांच्या कथा प्रसिद्ध झाल्या. साधारणत: त्यांनी इ.स. १९२१ पासून कथालेखनाला प्रारंभ केला असून इ.स. १९४४ पर्यंत त्यांनी कथालेखन केले आहे.

मराठी वाङ्मयाच्या दुसऱ्या कलखंडातील पहिल्या दशकानंतर त्यांनी कथालेखनाला प्रारंभ केलेला असून नवकथेच्या उदयापूर्वी त्यांचे कथालेखन थांबलेले आहे. 'गोष्ट', 'मनोरंजक गोष्ट' या मथळ्याखाली त्यांनी 'दीनमित्रा'तून हे कथालेखन केले. सामान्य माणसाची गोष्ट ऐकण्याची आवड लक्षात घेऊन त्यांनी कथेच्या माध्यमातून सत्यशोधक विचारांचे प्रगटीकरण केलेले दिसून येते.

मुकुंदराव पाटील यांच्या कथेतील ग्रामीण शोषणाचे चित्रण :

मुकुंदराव पाटील हे तरवडीसारख्या लहान खेड्यात शेती करीत होते. शेतकऱ्यांचे कष्ट, दु:ख त्यांनी जवळून अनुभवले होते. भोवतालच्या सामाजिक वास्तवाचे सुक्ष्म निरीक्षण संवेदनशील मनाने ते करीत असत. भिक्षूकशाही, नोकरशाही आणि सावकारशाहीने कृषिजन समुहाला भिरुडाप्रमाणे पोखरले होते. या तीन शाहींच्या शोषणाने व अगाध लीलांनी ग्रामीण कृषिजन समूह देशोधडीला लागलेला पाहून मुकुंदराव अस्वस्थ होत असत.

Vol. IX
Number-7

ISSN 2319-5282
Jan.-Dec. 2020

Edu Care

A Multidisciplinary International Peer Reviewed/Refereed Journal

APH PUBLISHING CORPORATION

Design Fabrication and Performance of Spray Pyrolysis Unit

Dr. Arle R.N.*

ABSTRACT

Nano materials in thin film form are being prepared using various techniques, including both physical and chemical routes for a wide range of applications. Among the several chemical routes that have been used for the deposition of the thin films, the spray pyrolysis appears to be a very promising technique. The present paper reports the design, fabrication and the parameters that affect the quality of spray deposited thin films. Thin films of CdS have been prepared by spray pyrolysis onto glass substrates heated to a temperature of 450°C. The structure, crystal orientations, lattice parameters and grain size of the experimental films have been studied using the X-ray diffraction and scanning electron microscopy. All the deposited films were polycrystalline and showed with an intense (002) orientation. The optical and electrical properties were investigated by using spectrophotometer and two-probe method. The related optical data are recorded in the wavelength range 300-1000 nm. The films were found to exhibit room temperature resistivity of the order of 10000 Ω-cm.

INTRODUCTION

Spray pyrolysis is essentially a thermally stimulated reaction between clusters of liquid / vapour atoms of different chemical species. The spray technique involves spraying of a solution (usually aqueous) containing soluble salts of the constituent atoms of the desired compound on a substrate maintained at elevated temperatures. The sprayed droplets on reaching the hot substrate undergo pyrolytic decomposition and form a single crystal or cluster of crystallites of the product and other volatile by products and excess solvent escape in the vapour phase. Spray pyrolysis is most popular because of facts. Operating at moderating range of temperature (100 ^{0}C to 500 ^{0}C). It is simple to handle and economically viable. Easy dopant incorporation up to desired level. Deposition rate and the thickness of films can be easily controlled. It does not require expensive vacuum apparatus. It does not require high quality targets substrates. It produces film on less robust material. By changing the composition of the spray solution during spray process, it can be used to make layered films and films having composition gradients throughout the thickness. The films are quiet compact, uniform and no side effects from substrate side. By this method large area thin films can be prepared in short time without using much sophisticated apparatus. Films produced by this method are reproducible adherent to this substrate. The main important control process parameters involved in the spray pyrolysis technique are, substrate temperature, concentration of the starting solution, spray time, volume of the spray solution, nozzle size, substrate to nozzle distance and air flow rate.

*Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende Bk. (MS), India.
E-mail: arleramdas@rediffmail.com

ISSN - 2348-2397
APPROVED UGC CARE
SHODH SARITA
Vol. 7, Issue 28, October to December 2020
Page Nos. 284-289
AN INTERNATIONAL BILINGUAL PEER REVIEWED REFEREED RESEARCH JOURNAL

IDENTIFICATION OF LONG-RANGE TRANSPORT PATHWAYS OF ATMOSPHERIC AEROSOLS OVER CENTRAL MAHARASHTRA

Sandesh Bhitre*
Rushikash R. Garje**
Krishnakant Budhavant***

ABSTRACT

Air pollution levels in many Indian cities (e.g., Dehli, Mumbai, Pune) are above the World Health Organization guideline values. Various anthropogenic activities in the cities act as significant sources of aerosols and are likely to be influential on a regional scale. These atmospheric particulates travel thousands of kilometers and affect the downwind receptor regions. These aerosols also have multiple secondary effects on the climate, including surface dimming, glacier melt, and shifts of the storm frequency and the monsoon system. We used the NOAA HYSPLIT (Hybrid Single-Particle Lagrangian Integrated Trajectory) model to identify the pollutant source regions and subsequent transport pathways over central Maharashtra. The study describes a daily 10-days air-mass back trajectories (240 hours, at 50 meters) and their role in aerosol/air pollution transport over central Maharashtra during January–December 2019. Cluster analysis, a multivariate statistical analysis technique, was used as an exploratory tool to divide the trajectory data into distinct transport groups and seasons. We found the study region imports a significant amount of pollution through long-range transport from the Middle East, Europe, Africa, the Indian Ocean, and nearby countries (e.g., Pakistan, Bangladesh, Srilanka). The reported information is highly useful to understand the geographical sources and pathways of aerosols/pollution transport to various regions in India. The work also highlights multiple areas of trajectory applications and limitations associated with trajectory calculations. Hence, transboundary and long-range transport of pollutants are critical issues in India, which need the immediate attention of scientists and policymakers.

Keywords: *Aerosols, Air pollution, long-range transport, Maharashtra*

1. Introduction

Air pollution is one of the primary concerns for human health, accounting for over 7 million premature deaths every year (WHO, 2018). South Asia, due to its large population density involved in a wide range of human activities, is considered ahotspots of particulate pollutants. The human population of South Asia is roughly twenty percent of the world population. Air pollution levels in many South Asian urban centers are above the World Health Organization guideline values (WHO, 2018). Various anthropogenic activities in the cities act as significant sources of aerosols and are likely to be influential on a regional scale. As a consequence, in addition to contributing to a positive radiative forcing (ranging~ 0.2 to 1.2 W/m^2), these atmospheric particulates also have multiple secondary effects, including surface dimming (affecting agricultural crop yields), glacier melt and shifts of the storm frequency

*Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Newasa, Ahmednagar
**Maldives Climate Observatory-Hanimaadhoo, H. Dh. Hanimaadhoo, Maldives
***Divecha Centre for Climate Change, Indian Institute of Science, Bangalore, India

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 147 / 283

OUR HERITAGE

ISSN: 0474-9030Vol-68, Special Issue-38

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON RECENT ADVANCES IN SCIENCES

Held on: 13th February 2020.

Organized by: Department of PHYSICS, CHEMISTRY, MATHEMATICS, BOTANY & ZOOLOGY Shivaji Arts, Commerce and Science College Kannad. Dist: Aurangabad (MS)

Studies in the Dielectric properties of $Cr3^{+}$ substituted $Ni_{0.7}Zn_{0.3}Cr_xFe_{2-x}O_4$ ferrites

Bhitre S R

Jijamata college of Science and Arts, Bhende, Tal.- Newasa, Dist.-Ahmednagar

E-mail: sandesh.bhitre@*rediffmail.com*

Abstract

The $Ni_{0.7}Zn_{0.3}Cr_xFe_{2-x}O_4$ ferrites system, wherein x varies from 0 to 0.5 in steps of 0.1, was prepared by double sintered ceramic method. The dielectric measurements of the synthesized ferrite system were carried out as a function of temperature using two probe method with L-C-R-Q meter. Measurements of ac resistance, capacitance and quality factor were taken at 1 KHz frequency for various temperatures. The dielectric constant, dielectric loss and dielectric loss tangent are calculated using the data.

Keywords: ferrite, dielectric properties, XRD diffraction.

Introduction:-

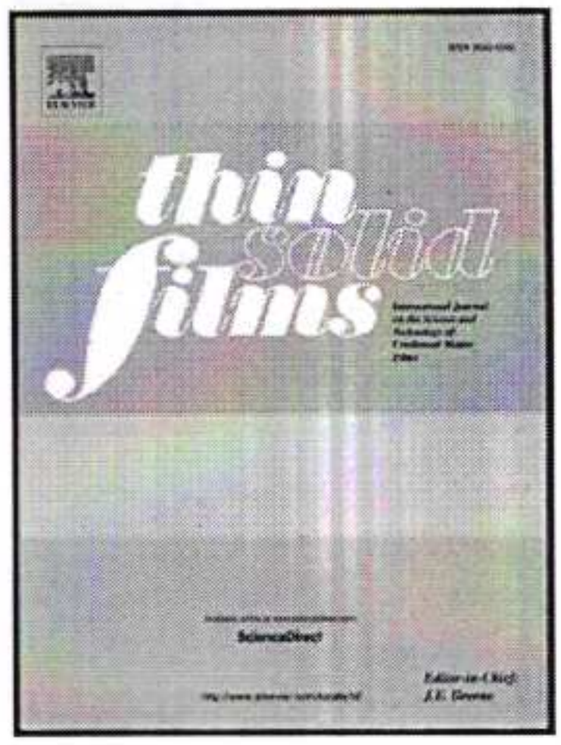
The spinel ferrites are a large class of oxides with remarkable electrical and magnetic properties, which have been investigated and applied during the last ~50 years [1]. They have wide applications in transformers, ultrasonic generators, modulators, phase shifters, isolators, memory devises, recording devices, sensors [2-3] etc. Pure nickel ferrite has inverse spinel structure with collinear ferrimagnetic order. The investigations on the addition of trivalent cations for Fe^{3+} are found to have effect on the magnetic and electrical properties of nickel ferrite.

The dielectric materials must have high dielectric strength, should withstand high voltages without undergoing breakdown and have low dielectric loss. The polarization is the main cause of dielectric properties. Ferrites are basically semiconductors. The electron exchange in conduction is the main cause of polarization in ferrites. The exchange of electrons between Fe^{2+} and Fe^{3+} in ferrites is responsible for dielectric constant as is for electric al conductivity. Iwauchi [4] and Rezlesui at al [5] have established a strong correlation between conduction mechanism and the dielectric behaviour of ferrites. The magnitude of exchange of electrons of between Fe^{2+} and Fe^{3+} depends on the concentration of Fe^{2+} and Fe^{3+} ions on B-site. The present

2020

2019
2020 - Scopus

Journal Pre-proof

(400)-Oriented indium tin oxide thin films with high mobility and figure of merit prepared by radio frequency magnetron sputtering

Ajinkya Bhorde , Ashok Jadhavar , Ravindra Waykar , Shruthi Nair , Haribhau Borate , Subhash Pandharkar , Rahul Aher , Dhirsing Naik , Priti Vairale , Ganesh Lonkar , Sandesh Jadkar

PII: S0040-6090(20)30186-3
DOI: https://doi.org/10.1016/j.tsf.2020.137972
Reference: TSF 137972

To appear in: *Thin Solid Films*

Received date: 7 March 2019
Revised date: 20 March 2020
Accepted date: 20 March 2020

Please cite this article as: Ajinkya Bhorde , Ashok Jadhavar , Ravindra Waykar , Shruthi Nair , Haribhau Borate , Subhash Pandharkar , Rahul Aher , Dhirsing Naik , Priti Vairale , Ganesh Lonkar , Sandesh Jadkar , (400)-Oriented indium tin oxide thin films with high mobility and figure of merit prepared by radio frequency magnetron sputtering, *Thin Solid Films* (2020), doi: https://doi.org/10.1016/j.tsf.2020.137972

This is a PDF file of an article that has undergone enhancements after acceptance, such as the addition of a cover page and metadata, and formatting for readability, but it is not yet the definitive version of record. This version will undergo additional copyediting, typesetting and review before it is published in its final form, but we are providing this version to give early visibility of the article. Please note that, during the production process, errors may be discovered which could affect the content, and all legal disclaimers that apply to the journal pertain.

© 2020 Published by Elsevier B.V.

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.625 (2019)
Special Issue 245
Peer Reviewed-Referred & Indexed Journal
E-ISSN : 2348-7143
February 2020

Rural Development

Dr. Sambhaji Shamrao Tanpure
Head & Assistant Professor of Political Science
Jijamata College of Science & Art's Bhende
Tal: Newasa, Dist. Ahmednagar
Email ID : sambhaji.tanpure123@gmail.com
Mo.: 9420335840

Abstract:

Rural development is the process improving the quality of life and economic well being of people living in rural areas, often relatively isolated and sparsely polluted areas, Rural development has traditionally central on the exploitation of land intensive natural resources such as agriculture and forestry, rural development is utilization, protection and enhancement of the natural, physical and human resources needed to make long term improvements in rural living conditions. It involves provision of jobs and income opportunities while maintaining and protecting the environment of rural areas.

Key Words –

Rural development, government, vulnerable life programmes,

Introduction

Rural development has been one of the important objectives of planning in India since independence. Intervention of the government in rural development is considered necessary in view of the fact that a sizeable population continues to reside in rural areas despite growing organization. It is also required as the market forces are not always able to improve the welfare of the rural masses because of certain structural rigiditir and institutional deficiencies existing in these areas. As a result, there is a danger of large sections of the rural population to remain outside the ambit of market driver growth processes. The enable the poorer sections of the rural population to participate more effectively in the economics activities has therefore, remained the prime objectives of Indian planning and the basic underlying theme of rural development programmes. This unit aims to familiarize you with the various approaches to rural development in the post Independence phase. We will cover the evolution of various programmes and schemes from the 1st five year plan to the 10th five year plan. (1951-2007) in order to understand how these have been changed modified over time to respond to the emerging needs and situations.

Rural development has assumed greater importance in Indi today than in the earlier period in the process of the development of the country. It is a strategy package seeking to achieve enhanced rural production and productivity, greater socio-economic equity and aspiration balance in social and economic development.

Rational of the study

1) The concept of rural entrepreneurship development his remained almost unexplored in India and at a larger scale Asia as a whole. One such unexplored area is that of the Indian rural economy and rural industrial sector which has been experiencing of the fatile attempt of the policy makers and supporting agencies meant for fostering rural entrepreneurship development in the country.

Purakala
(UGC Care Journal)

ISSN:0971-2143
Vol-31-Issue-63-June -2020

कृषि औद्योगिक क्रांतीचे शिल्पकार : यशवंतराव चव्हाण एक विश्लेषणात्मक अध्ययन

प्रा.डॉ. तनपुरे संभाजी शामराव
सहायक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडे
ता.नेवासा जि. अहमदनगर

सारांश:

यशवंतराव चव्हाण हा मराठी मनांचा मानबिंदु होय. संयुक्त महाराष्ट्राचे ते पहिले मुख्यमंत्री होय. महाराष्ट्राच्या कृषि व औद्योगिक विकासाचा पाया घालणारे महाराष्ट्रामध्ये सहकाराचे जाळे विणणारे आणि पंचायत राज्याच्या माध्यमातुन तळागाळातल्या समाजाला त्याच्या लोकशाही ताकदीचे भान देणारा हा द्रष्टा नेता होय. सर्व सामान्यांचा गळयातील ते एक सर्वश्रेष्ठ आदरणीय असे नेतृत्व ठरविले आहे.

सातारा जिल्हयातील 'देवराष्ट्रे' या खेड्यामध्ये एका शेतकरी कुटुंबात १२ मार्च १९१३ रोजी त्यांचा जन्म झालेला होता.द्वैभाषिक महाराष्ट्राच्या मंत्रीमंडळामध्ये काहीकाळ पुरवठामंत्री, त्यानंतर मुख्यमंत्री म्हणुन १९५६ ते १९६० त्यांनी काम केले.तर संयुक्त महाराष्ट्राच्या निर्मिती नंतर ते स्वतंत्र महाराष्ट्राचे पहिले मुख्यमंत्री झाले. १९६२ ते १९८४ एवढा प्रदिर्घ काळ ते भारताचे संरक्षण,गृह,अर्थ, परराष्ट्र व्यवहार मंत्री होते. तसेच काहीकाळ ते विरोधी पक्ष नेते व भारताचे उपपंतप्रधान होते तसेच वयवर्षे १६ ते ७१ सुमारे साठ वर्षाचा काळ ते देशसेवेत होते. यशवंतरावांचे व्यक्तिमत्व, सुसंस्कृत व वैचारिक अधिष्ठान असेलेले नेतृत्व आणि मुत्सदी व विरोधकांचाही मान राखणारे संयमी राजकारणी म्हणून त्यांचे गुणवर्णन आपणांस करता येईल. यशवंतरावांनी संयुक्त महाराष्ट्रामध्ये परीवर्तन घडवुन आणण्यासाठी सहकाराचे तत्व अवलंबिले

Copyright © 2020Author

Studies in Indian Place Names

(UGC Care Journal)

ISSN: 2394-3114

Vol-40-Issue-38-March-2020

Reservation Policy

Dr. Sambhaji Tanpure
Head & Assistant Professor of Political Science
Jijamata College of Science and Art's
Bhende Bk., Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar
sambhaji.tanpure123@gmail.com

Abstract

Reservation policy in India is a process of reserving certain percentage of seats (maximum 50%) for a certain class such a scheduled castes, scheduled tribes, backward classes etc in Government Educational Institution, Government jobs etc the reservation policy is an eye old policy being practiced in India.

Reservation in India:

The system of reservation in India is designed to promote or provide opportunities to the various legislatures to government jobs and to enrollment in higher education institutions and can be regarded as a type of affirmative action policy. The reservation nourished the historically disadvantages castes and troches, listed as scheduled casted and scheduled tribes by the government of India. Also those designed as other backwards classes (OBCS) and also the economically backward general. The reservation is under taken to address the historic oppression in equality and discrimination faced by those communities and to give those communities a place. It is intended to realize the promise of equality enshrined in the constitution. The constitution prohibits an to actability and obligates the state to make special provision for the betterment of the SCs and STs over the years, the quota categories have been expanded beyond those to the OBCs.

Reservation is government by the constitution, statutory laws and local rules and regulations. The SCs, STs and OBCs and income states backward classes among Muslims under a category called BCCM, are the primary beneficiaries of the reservation policies. There have been protests from groups outside the system who feel that it is inequitable. It is observed that

REGIONAL ORGANIZATION IN WORLD POLITICS

Dr. Sambhaji Shamrao Tanpure
Head & Assistant Professor - Political Science Jijamata College of Science & Art's, Bhende Bk., Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar. Mo.: 9420335840

Introduction – Regional organization are in a sense, International organizations (IOS), as they incorporate international membership and encompass geopolitical entities that operationally transcend a single state. However, their membership is characterized by boundaries and demarcations characteristics to a defined and unique geography such as contineuts or geopolitics such as economic block.

Role of Regional organization in cotemporary International politics. – They have been established faster co-operation and political and economic integration or dialogue amongst states or entities within a restrictive geographical or geopolitical boundary. They both reflect common patterns of development and history. That have been fastered since the end of world war II as well as the well established multilateral organizations such as the united nations while in many instances a regional organizations are simply referred as international organizations, in many other it makes sense to use the ROS learn to stress the more limited scope of a particular membership. Examples of ROs include the African Union (AU), European Union (EU), the organization of American (states COAs), the Caribbean community (ARICOM), the Arab league, Association of southeast Asian Nations (ASEAN) and south Asian Association for regional co-operation (SAARC)

The Fast five years have witnessed a resurgence of regionalism in world politics, old regionalist. Organizations have been revived, new organizations formed, and regionalism and the cell for strengthened regionalist arrangements have been central to many of the debates about the nature of the post – cold war international order. Leading specialists take a critical 100K at recent trends present and future prospects and their place in the evolving international order. The past five years have witnessed a resurgence of Regionalism in world politics an increasingly important role for regional institutions. The growing independence among nation states has made regional organizations. Prominent in international relations today. They fasten dialogue in various economic, political and social issues. Their activities including inter regional initiatives, are seen as complementary and supportive of the United Nations (UN) and other global initiatives. Moreover cooperation's and dialogue at the inter regional levels.

Multinational Corporations – As the name suggests, any company is referred to as a multinational company or corporation when that company manages its operation or production or service delivery from more then a single country. It can also be referred to as an international corporation. They play an important role in globalization. As designed by I.L.O. or the international labor organization a M.N.C. is one, operating branches in different other countries the country where the head quarter is located is called the home country whereas the other countries with operational branches are called the list countries. Apart from playing an importance role in globalization and international relations these multinational companies even have notable influence in a countries economy as well as the world economy. The budget of some of the MNCS are so high that at times they even exceed the GDP (Gross domestic product) of a nation.

Transnational Corporations – Transnational corporation (INC) differs from a traditional M.N.C. in that it does not identify itself with one national home. Whilst traditional MNCs are national companies with foreign subsidiaries, TNCs spread out their operations in many countries sustaining high levels of local responsiveness. An example of a TNC is nestle who employee senior executives from many countries and try to make decisions from a global prespective rather from one centralized head quarters. However, the terms TNC and MNC are often used interchangeably.

मानले नाही. मूर्तिपूजा आणि परदास्य, बहुदेवापासून त्यांने मुक्त करुन खऱ्या परमेश्वराकडे नेले याबद्दल म. फुले म्हणतात,

महंमद म्हणे निर्मीक तो एक।
कल्पीना अने।। जगामाजी।।
भावंडाचे परी मानवा आळवी।।
सत्याने वळवी ।। ईशासाठी ।।

प्रेषित महंमद जवळ उच्च कोटीचा बंधुभाव व समता होती हे म.फुले यांनी 'मानव महंमद' या कविता मधून अधोरेखित केले आहे.

निष्कर्ष :

१. म. फुले यांनी प्रेषिताप्रमाणे या जगाचा पालनकर्ता एकच मानला आहे. सर्वांनी जर एक निर्माता मानला तर द्वेषाचे वातावरण न राहता एकोप्याचे, समतेचे वातावरण राहील. एकेश्वरवादी राहीले तर अंधश्रद्धा वाढणार नाही.

२. प्रेषित महंमदानी धर्म, पंथ, जात मानले नाही त्यांची विचारधारा जशी प्रगत होती त्याप्रमाणे म.फुले यांनी देखिल एक निर्मिक मानला आहे.

३. म. फुले यांचे विचार आजच्या काळात सामाजिक सौदार्य वाढविणारे आहे. सामजिक ऐक्य निर्माण करणारे आहे.

संदर्भ ग्रंथ :

१. फडके यशवंत-समग्र फुले, महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळ, मुंबई, पाचवी आवृत्ती १९९१, पृ.क्र. ३२.

२. इमामुद्दीन रामनगरी-इस्लामचे पैगंबर व मुस्लीमेत्तर विद्वान, इस्लामिक मराठी पब्लिकेशन मुंबई, पहिली आवृत्ती १९९९, पृ.क्र. १२.

३. संपादक, मदनी मुश्ताक आणि ए.आय. मक्की-इस्लाम आणि मुहम्मद पैगंबर (स.अ.) उसूल पब्लिकेशन, पुणे, पहिली आवृत्ती २००८, पृ.क्र.२८.

४. उ.नि., इस्लामचे पैगंबर व मुस्लीमेत्तर विद्वान, पृ.क्र. ३३.

५. उ.नि., म. फुले समग्र वाङ्मय, पृ.क्र. २३.

६. तत्रैव, पृ.क्र. २३.

७. उ.नि., इस्लामचे पैगंबर व मुस्लीमेत्तर विद्वान, पृ.क्र. ३२.

८. डॉ. कोत्तापले नागनाथ-शेतकऱ्यांचा असूड, मेहता पब्लिकेशन्स हाऊस, पुणे, प्रथम आवृत्ती, पृ.क्र. ७०.

९. उ.नि., म.फुले, समग्र वाङ्मय, पृ.क्र. ४८९.

१०. उ.नि., म.फुले, समग्र वाङ्मय, पृ.क्र. ४८९

32

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार

प्रा.डॉ. संभाजी तनपुरे
सहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडे बु
ता.नेवासा, जि.अहमदनगर

प्रस्तावना :

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांचे विचार हे क्रांतीकारी व मानवतावादी होते. डॉ.आंबेडकरांनी विविध विषयावर आपले विचार मांडलेले आहेत. डॉ.आंबेडकरांचे विचार म्हणजे स्वराज्य, राष्ट्रवाद, लोकशाही, मुलभूत हक्क, अल्पसंख्याकांचे हितसंरक्षण, समाजवाद, साम्यवाद, बौध्दधर्म इत्यादी संबंधी देखील आपले विचार व्यक्त केलेले आहेत. डॉ.आंबेडकरांनी भारतातील विविध राजकीय प्रश्नासंबंधी व राजकीय तत्त्वज्ञानासंबंधीची मते आपल्या अनेक लेखातून, पुस्तकातून आणि भाषणातून मांडली आहेत. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या अनेक विचाराला तत्कालीन राजकारणावर तसेच स्वातंत्र्याच्या राजकारणावर प्रभाव पडला आहे. डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांनी समाजवादांचा पुरस्कार केला होता. परंतू त्यांना रशिया, चीन व इतर साम्यवादी देशातील एकपक्ष पध्दतीचा समाजवाद मान्य नव्हता. देशातील समाजवादी व्यवस्था, राजकीय तसेच आर्थिक क्षेत्रांत लोकशाहीचा स्विकार करून आणि उद्योग धंद्यावर आपली मालकी प्रस्थापित करून समाजवादी व्यवस्था प्रस्थापित होऊ शकते असे त्यांना वाटत होते. अल्पसंख्यांकाच्या हिताचे रक्षण करणे हा डॉ.बाबासाहेब आंबेडकरांच्या विचाराचा व कार्याचा केंद्रबिंदू होता. भारतीय समाज जीवनात अल्पसंख्यांक लोकांवर होणारे अन्याय लक्षात घेऊन डॉ.आंबेडकरांनी सुरूवातीपासून अल्पसंख्यांकाच्या हिताचे रक्षण झाले पाहिजे असा विचार मांडला व त्यासाठी सतत प्रयत्न केले आहे. इ.स.१९३१ व ३२ मध्ये झालेल्या गोलमेज परिषदेमध्ये ही डॉ.आंबेडकरांनी अल्पसंख्यांकाच्या रक्षणाचीच भूमिका घेतली

Vol-68 ISSUE-35
February – 2020
Special Issue on Multidisciplinary Studies

OUR HERITAGE
ISSN: 0474-9030
Impact Factor – 6.8

महिला सबलीकरण – राजकीय, सामाजिक, आर्थिक आणि शैक्षणिक भूमिका

प्रा.डॉ. संभाजी शामराव तनपुरे,

सहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,

भेंर्ं डे बु.।। त. नेवासा जि. अहमदनगर, पिन कोड नं. 414605.

प्रस्तावना : (Introduction)

मानवी समुहामध्ये स्त्री जातीचा जवळपास निम्मा हिस्सा आहे. स्त्रीयांशी हतोत्साहित करणारे वर्तन, त्यांचा जीवनस्तर उंचावण्याकडे दुर्लक्षकरण्या पासून ते त्यांच्या छळ आणि अत्याचार करण्यापर्यंत अनेक प्रकारे हीतत्वाची वागणूक स्त्रीजातीला मिळत राहिलेली आहे. हा भेदभाव दुर करून स्त्रीयांच्या प्रगतीस पोषक वातावरण निर्मिती आणि त्यांचे सुचालन करणे आणि लैंगीक समते व्दारे ;ळमदकमत म्नंसपजल द्ध समाजाचे संतुलन साधणे या साठी पुरोगामी आणि विवेकी समाजाने दृष्टिकोन केलेली कृती यांचा समुच्चय म्हणजे स्त्री सबलीकरण असे आपणांस म्हणता येईल. मानवी हक्का विषयी अनेक आंतरराष्ट्रीय स्तरांवर मान्यता मिळवून ही स्त्रीया निर्धन आणि निरक्षर राहण्याचे प्रमाण मोठे आहे. वैद्यकिय सुविधा,मालमत्तेची मालकी, पतपुरवठा, प्रशिक्षण आणि रोजगारात पुरूषांच्या तुलनेत राजकिय दृष्टया सकिय असण्याची शक्यता फारच कमी आहेआणि त्या घरगुती हिंसाचाराच्या बळी होण्याची शक्यता खुपच मोठी आहे. स्त्रीयांची मानसिकता बदलणे हे अतिशय महत्वाचे आहे. ग्रामिण भागात स्त्रीया आजही स्वतः निर्णय घेऊ शकत नाही. इथे त्या पुरूषांच्या निर्णयावर अवलंबुन असतात. त्यांची निर्णय क्षमता वाढणे गरजेचे आहे. राज्यघटनेने अनेक अधिकार दिलेले आहेत यांची माहिती त्यांच्या पर्यंत पोहचणे गरजेचे आहे. त्यांचे प्रबोधन झाले पाहिजे. ती अजुनही १०० टक्के सक्षम आहे हे आपण मान्य करू शकत नाही.

स्त्री सबलीकरण व्याख्या :–

1. " कायदे व कल्याण कार्यक्रमाच्या माध्यमातुन आर्थीक, सामाजिक, राजकिय, व शैक्षणिक अशा सर्व क्षेत्रामध्ये महिलांना पुरूषाच्या बरोबरीने हक्क व दर्जा प्रदान, देणे विकासासाठी संधी उपलब्ध करून देणे , आणि स्त्री पुरूष असमानता नष्ट करणे या प्रक्रियेला महिला सबलीकरण असे म्हणतात. "

2. " महिला सबलीकरण म्हणजे स्त्रीयांना स्वावलंबी बनविणे असा साधारणतः अर्थ काढता येईल सामाजिक दृष्टीकोनातुन स्त्रीयांवर अन्याय सुरू आहे. या अन्यायाची भरपाई करणे म्हणजे स्त्रीयांचे सबलीकरण होय ".

3. " महिला सबलीकरण म्हणजे स्त्रीचे व्यक्तिमत्व एक माणुस म्हणून म्हणजे व्यक्ती म्हणून विकसित करणे आणि त्यांना समान संधी देणे होय."

Copyright© 2020

25

भारताची आंतरराष्ट्रीय व्यवस्थेतील भूमिका

(India's Role in International Affairs)

प्रा.डॉ. संभाजी शामराव तनपुरे
सहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय भेंडे बु।।,
ता.नेवासा, जि. अहमदनगर

प्रस्तावना :

स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर भारताने गेल्या ५५ वर्षामध्ये विविध क्षेत्रांमध्ये जी कामगिरी केलेली आहे. त्यामुळे जागतिक राजकारणामध्ये भारतास महत्त्व प्राप्त झालेले आहे. भारताचे भौगोलिक स्थान, मिळालेले प्रभावी राजकीय नेतृत्त्व, संपन्न भूमी, कृषी, औद्योगिक क्षेत्रातील प्रगती, साहित्य, कला, वाङ्मय, संस्कृती, विज्ञान, तंत्रज्ञान, मानवसेवा, इत्यादींच्या कार्यामुळे भारतास महत्त्व प्राप्त झालेले आहे. भारताच्या विचाराच्या या कार्याला व दृष्टीकोनाला जागतिक महासत्ता म्हटल्या जाणाऱ्या राष्ट्रांनी आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील संस्था, संघटनांनी व सर्वच लहान मोठ्या राष्ट्रांनी आत्मीयतापूर्वक महत्त्व दिलेले आहे. जगातील एक प्रगतशील शक्तीशाली, शांततावादी, मानवतावादी मूल्यांची जपवणूक करणारे लोकशाहीवादी राष्ट्र म्हणून भारताकडे बघितले जाते. या मागील कारण म्हणजे भारताचे परराष्ट्रीय धोरण होय. (Indian foreign policy) कोणत्याही देशांच्या हितसंबंधाचा विचार त्या देशांचे परराष्ट्र धोरण करत असते.

भारताच्या परराष्ट्र धोरणाच्या दृष्टीने पुढील निर्धारक घटकांचा अभ्यास करणे महत्त्वाचे ठरते.

१. मुलभूत घटक : भौगोलिक स्थान, इतिहास, संस्कृती, समाजरचना, हवामान, खनिज संपत्ती इ. भू-राज्यशास्त्रीय स्वरूपाचे घटक यामध्ये आहेत.

२. स्थिर घटक : राष्ट्रीय हितसंबंध, राष्ट्रीय उद्दिष्ट्ये, परराष्ट्र धोरणाचे लक्ष, लोकांच्या इच्छा, मागण्या व अकांक्षा

३. चल घटक : हे मुख्यत्वे करून लवचिक व बदलू

ISSN:2249-6661
Vol-43 No.-04 (XIII) October-December (2020)

KASHMIR ISSUE AND ARTICLE 370

Dr. Tanpure Sambhaji Shamrao
Head & Assistant Professor,Dept. of Political Science,Jijamata College of Science & Art's BhendeBk.,Tal- Newasa Dist- Ahmednagar.Pin. 414605.
Email Id : sambhaji.tanpure123@gmail.com

Abstract :

The special status accorded to the State of Jammu & Kashmir in the article 370 meant that its people lived and under different set of Laws while being part of the Indian Union. The accession of Jammu & Kashmir was carried outon the same pattern of then states acceded to it. Article 370 was incorporated in the constitution of India as a temporary measure. Recently, the Article has been scrapped by Government of India. Before that, because of its temporary characters our position was not only ridiculous before the world but also provided a golden opportunity and solid base for separatist oriented terrorism to grow in Kashmir. This special states was responsible for delinking the state from rest of the country. It was because of this Article that the Government of India could not enforce any law connected with Jammu and Kashmir without the approval or consurrence ofthe State Government only defense, extended affairs and Communications fall in the control list. Against this the parliament has the powers to frame laws for rest of the stats in the country. But Article 370 of the constitution was restricts the hands of the Union Government and the parliament in doing this in case of Jammu and Kashmir. On 9 August , 2019 president RamNath Kovind issued a constitution and request overriding the 1954 request and making every one of the provisions of the Indian Constitution appropriate to Jammu and Kashmir.

Introduction :

Article 370 of the Indian constitution gave special state of to Jammu & Kashmir a State in India situated in the northern pieced the Indian substitution and a piece of the bigger local of Kashmir which has been the subject of question between India and Pakistan and China since 1947 enabling if to have a different constitution, a state banner and self-rule over the inner organization of the state. The legislature of India disavowed this unique states in August 2019 through a presidential order and the entry of a goals work in parliamentary. The Article was drafted in part XXI of the constitution Temporary, Transfection & special provisions, The constituent Assembly of Jammu and Kashmir After its foundation was to suggest the articles or the Indian constitution that ough to be connected to the state or to annual the article 370 out and out . After meeting with the state constituent Assembly the 1954 presentalof order was issued indicating the article of the Indian constitution that connected to the state since the constituted Assembly. Disitegrated it self without prescribing the annulment of Article 370 , the article was conceded to have turned in to a changeless component of the Indian constitution. Very recently August 2019 Central Government has been scrapped the article 370 of the constitution of India. It was deals Expensively with the Jammu and Kashmir state that was came underthe administration control of the Government of India. Besieged the controller right from its driftage. Article 370 had been the subject of heated debate ever since the constitution come into rule effect from 26th January, 1950. While one section of the Indian polity has strongly demanded its abrogation come there have vehemently apposed this demand.

Historical Background :

There were 560 princely states in British India. The partition plan was reported on the June 1947, the country will currently, he isolated into 2 section for example India and Pakistan. There princely states were given choices possibly they were united with India or Pakistan on remain out on unions to come of them Joined Pakistan. Before that as it may , Jammu & Kashmir was Governed by Maharaja Harisingh who consented to a half arrangement with Government of India and Government of Pakistan. After Indian Independence Act passed in August 1947. India as anconserved as an Independence Nation and Pakistan like wise Born as an Independence Nation and Jammu & Kashmir

Copyright © 2020 Authors

International Journal of Entomology Research
ISSN: 2455-4758; Impact Factor: RJIF 5.24
Received: 07-08-2020; Accepted: 22-08-2020; Published: 08-09-2020
www.entomologyjournals.com
Volume 5; Issue 5; 2020; Page No. 40-42

Effects of supplementary nutrients of amla and lime fruit extract on growth of silkworm *Bombyx mori* L

Sayyad NR
Head, Department of Zoology, Jijamata College, Bhende Tal- Newasa, Dist – Ahmednagar, Maharashtra, India

Abstract
Sericulture depends on rearing of silkworm on mulberry leaves. For this reason, Silk production has direct relationship with larval growth. One of the alternative ways of improvement of larval growth and cocoon production is enrichment of mulberry leaves with supplementary nutrients. In order to investigate the effects of supplementary nutrients on silkworm, Bombyx mori, an experiment was conducted with multi-vitamins treatments. Leaves enriched with amla and lime fruit juice (1, 2 and 3%) were fed once a day to 5th instar silkworm larva. The supplementation of the leaves was done by spraying the treatments on them. These treatments resulted in a significant increase in biological and economical parameters such as larval weight, female and male cocoon weight, Oral supplementation of vitamin C (ascorbic acid) rich botanical extract to V instar silkworm *Bombyx mori* L. resulted in a significant increase in growth. Amla and lime fruit are the highest source of vitamin C (ascorbic acid). The supplementation of amla juice and lime juice different concentration had the positive impact on larval growth. The supplementation of amla juice at 2% and lime juice at 3% had the positive impact on larval growth that resulted in increased larval length (7.44 and 6.95 cm) and larval weight (42.21 and 39.33g). Vitamin C in the form of supplementation of amla juice at 2% and lime juice at 3% yielded significant gain in economic parameters like cocoon weight (16.72 and 16.67 g), pupal weight (14.74 and 14.88 g), shell weight (3.88 and 3.83 g) and shell ratio (23.21 and 22.98 %). The study showed that From above finding it can be said that maximum 2% amla fruit juice (T2) and 3% lime fruit juice (T6) after treatment significant increase in biological and economical parameters. So it can be said that positive impact on larval growth due to amla and lime fruit juice.

Keywords: Amla and lime fruit, supplementation, mulberry leaves, economical parameters, B. mori. L.

1. Introduction
Sericulture is sustainable, eco-friendly and agro based cottage industry with combination of rural, agricultural and industry based activities with high employment potential and economic benefits. The silkworm *Bombyx mori,* is a monophagous insect derives almost all the nutrients required for its growth from mulberry leaf. It is one of the most labor-intensive sectors and has played a critical role in rural development and economic growth. Most of the marketable silk around the world is being produced from the mulberry silkworm, *Bombyx mori* L. (Yogananda-Murthy *et al*., 2013) [14]. Development of silkworm is greatly influenced by the nutrient composition of the mulberry host leaves, which is also the determining factor of the quality of silk. The performance of silkworm is evident by the digestion and assimilation of the nutritional materials present in mulberry leaves (Jyothi *et al*., 2014) [5].
When nutritionally enriched leaves were fed to the silkworm, its influence is clearly observed on quality and quantity of silk, while any deficit reflects the silkworm's health. Silkworm requires essential sugars, protein, amino acid fatty acid micronutrients and vitamins for its growth reproduction and production of good quality silk. The silk production from silk gland and development of silk vitamins c is necessary for rapid development silk gland in V instar larva (Lalfelpuii *et al*., 2014a) [7]. Therefore, it is of vital importance to supplement of vitamins with the chiefly available sources amla and lime fruit juice, which is rich source of vitamins C and also other nutrient such as carbohydrate, minerals phenols and alkaloid which are efficient growth promoter and booster of silk production Kayvan Etebaria and LeilaMatindoostb (2005) [6].
As a complementary and alternative supplementation, the use of certain plant fruits have increased last two decades and one among them amla and lime fruit is a powerhouse of nutrients which play important role in nutrition of silkworm and silk production and it is described as Divya Naik and patil, (2016) [3]. The objective of this study was to evaluate whether the supplementation of amla juice and lime juice different concentration in the diet of the silkworm larva interferes on the cocoon production and on the structural and mechanical properties of the ensuing silk. Hence, this study was undertaken.

2. Materials and Methods
The present experiment was carried out at department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Tal-Newasa Dist- Ahmednagar (Maharashtra). The diseased free eggs of CSR-Double hybrid were purchased from sericulture Centre, Ahmednagar district, Maharastra, India and used for the study. Mass young age silkworm rearing of one batch was conducted by feeding with V1 mulberry variety as per the standard rearing package (Rajan *et al*, 2001) [11]. After 3rd moult batches of larvae were shifted to leaf feeding and continued separately up to 4th moult by provide with V1 mulberry variety. The freshly moult out 5th instar larvae of batches (leaf and diet) were replicated in to seven groups. In each group, with 100 larvae were kept and reared in laboratory. The group- 7 (control T_7) larvae was considered as carrier, control fed with normal mulberry leaf

2020
85
19-20
17

© 2020 IJRAR March 2020, Volume 7, Issue 1 www.ijrar.org (E-ISSN 2348-1269, P- ISSN 2349-5138)

A review on the Azadirachta indica (v) wild plants extract use as biopesticides in aphids pest management of tomato

Sayyad N. R.
Head, Department of Zoology,
Jijamata College, Bhende Tal- Newasa,
Dist- Ahmednagar, Maharashtra 414605

ABSTRACTS

In order to evaluate the effect *of Azadirachta indica (V)* plants extracts (at 10%, 20% 30%, 40% leaves and seed extract) in reduction aphids of tomato, a field trial was conducted at Bhende village Tal- Newasa Dist- Ahmednagar, Maharashtra during rabbi 2015. The experimental plant material was used in the present investigation is tomato (*Lycopersicon esculentum* L) Var. Vaishali, which is extensively cultivated in and around Bhende village. The study was conducted to find the most effective concentration of *Azadirachta indica (V)* plants extracts to control aphids pest of tomato. . Efficacy of *Azadirachta indica (V)* plants extracts against aphids mortality on tomato, it was found in the order $T_1>T_2>T_3> T_4>T_5>T_6> T_8>T_7$.and as in hours 24 hrs> 48hrs>72hrs. From above finding it can be said that maximum of 83.33% aphids mortality at 72 hours after treatment. Among all the treatments plant extract of 10% leaves extract was recorded minimum 19.12% mortality of aphids at 24 hours. So it can be said that *Azadirachta indica (V) plants* possess some insecticidal property to control aphids on tomato.

Figures: 3 References: 13 Tables: 1
Key Words: *Azadirachta indica (V)*, Bio-pesticides, Pest, Vegetables, aphids (Aphis gossypii)

Introduction

The tomato is a major vegetable crop that has achieves tremendous popularity over the last century. Tomatoes, aside from being tasty, are very healthy as they are a good source of vitamins A and C. Vitamin A is important for bone growth, cell division and differentiation, for helping in the regulation of immune system and maintaining surface linings of eyes, respiratory, urinary and intestinal tracts. Vitamin C is important in forming collagen, a protein that gives structures to bones, cartilage, muscle and blood vessels (Olaniyi *et al,* 2010). Tomato is the widely cultivated most popular vegetable fruit. Tomato contains antioxidants and carotenoids as well as vitamins ascorbic acid and tocopherols (Shashi Kant Tiwari and Keshav singh, 2016). Aphids (Aphis gossypii) obligates phloem-feeding and sucking cell contents of infested plants. Severe infestation of aphids can lead to reduced photosynthetic efficiency, vigour and growth and finally reduced crop yield of the plant. (Jazzar and Hammad, 2003)

A number of chemical pesticides are available in markets for the control of pest of vegetables. However their indiscriminate use has created the problems of air, soil and water pollutions, development of resistance in target insect pest and serious health hazards due to the toxicity of their residues. Efforts are being done for finding alternatives to chemical insectcides to overcome these problems. A survey of literature indicted that very little attention has been paid to this important area of research. Attempts were made in the past by different authors studying the bio-efficacy of different plant extracts on different pests (Anjorin et al., 2004 Singh and Saratchandra, 2005 and Ezekiel et al 2008). In order to evaluate the impact of bio-efficacy of *Pongamia glabra* plant leaves and seeds extracts in suppressing insect pests of tomato, field experiment was conducted.

The field trials study was conducted

Materials and Methods

at Bhende village Tal- Newasa Dist- Ahmednagar, Maharashtra during rabbi 2015 to find the most effective concentration *Azadirachta indica (V)* plant leaves and seeds extract to control aphids on tomato (*Lycopersicon esculentum* L).

Preparation of plant materials

The plant *Azadirachta indica (V)* were collected from local area of Bhende village and dried under shade for two weeks. The powders were prepared by milling

I J R B A T, Issue (VIII), Vol. II, May 2020: 12-16
A Double Blind Peer Reviewed Journal
OPEN ACCES
e-ISSN 2347 – 517X
Original Article
INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN BIOSCIENCES, AGRICULTURE AND TECHNOLOGY
© VMS RESEARCH FOUNDATION www.ijrbat.in

STUDIES ON WATER QUALITY OF JAYAKAWADI DAM IN RELATION TO AQUACULTURE, MAHARASHTRA, INDIA.

Nabilal R. Sayyad
Dept. of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Maharashtra, India
*Corresponding Author: nabizoology@gmail.com

Communicated: 18.02.2020 Revision :18.03.2020 & 23.04.2020 Accepted : 25.05.2020 Published: 30.05.2020

ABSTRACT

Physico-chemical parameters were estimated in Jayakawadi dam from February 2015 to January 2016. The present investigation deals with the water quality of Jayakawadi dam to assess its suitability for aquaculture. Several parameters like pH, dissolved oxygen (DO), alkalinity, nitrate, nitrite, phosphate, and sulphate have been study. All the physico chemical parameter analyzed for assessment of water quality status of Jayakawadi dam. These parameters determined, revealed that the fluctuations in water but within the desirable limits for aquaculture and high level of phosphate were need to be modifying in order to favour aquaculture.

Key words: - *Water quality, Jayakawadi dam, aquaculture.*

INTRODUCTION:

Late Prime-minister Lalabhadur Shasrti laid down the foundation stone of Jayakawadi dam on 18th October 1965. The late Prime-minister Indira Gandhi inaugurated the project on 24th February 1976. The catchments area of Paithan dam is 21,750 sq. Km. the gross storage capacity is 2909 m. cum. (Million cubic meter). The maximum height of dam above riverbed is 37 m. The length of dam is 10.20Km. The length of over flow section is 417 m. The type of dam is Earthen. The area submergence is 35,000 Hectares. The earthwork is 12.85 m. cum. The masonry work is 0.33 m. cum. The dam has 27 spillway gates. The District wise distribution of irrigable command area of the canal is Aurnagabad 9,052 Hectares, Jalna 36,580 Hectares, Parbhani 97,440 Hectares, Ahmednagar 2,290 Hectares and Beed 37,960 Hectares. Water is one of the essential requirements to sustain life. Life on earth would be impossible without water. It is a gift to man by nature. But man's activities have made water as a source of potential danger to his health and very existence. From the literature survey it is clearly understood that extensive work has been done on the water quality of various water bodies, however increasing human activities increases pollution level daily. Hence to know the impurities, which are harmful to human and aquatic organisms' life, is of prime importance. Cao et al., (2007) reported that aquaculture has been a fast growing industry because of significant increases in demand for fish and seafood throughout the world. It is accounted for 46% of total food fish supply. Aquaculture is getting increasing important worldwide due to the increasing demand for fish and crab protein as well as due to the stagnant supply from wild catch Yee et al., (2012). A necessary prerequisite for deciding how to protect rivers and lakes is developing a basic understanding of the physicochemical properties like light, pH, temperature,

3.3.1 Research Publication

Research Papers

Published in

Academic Year 2021

2021

I J R B A T, Issue (IX), Vol. I, Jan 2021: 36-40

A Double-Blind Peer Reviewed & Refereed Journal

OPEN ACCESS

e-ISSN 2347 – 517X

Original Article

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN BIOSCIENCES, AGRICULTURE AND TECHNOLOGY

© www.ijrbat.in

ANTIBACTERIAL POTENTIAL AND PHYTOCHEMICAL SCREENING OF *PHYSALIS ANGULATA* AND *SOLANUM VIRGIANUM*

S.B. Gagare[1]*, S.L. Chavan[2], A. B. Sagade[3]

1.Modern College of Arts Science and Commerce, Gk, Pune

snehal@moderncollegegk.org

2. New Arts Commerce and Science College, Ahmednagar, Maharashtra.

3. Jijamata College of Science and Arts, Ahmednagar, Maharashtra.

Communicated: 13.12.20 | Revision :16.12.20 & 30.12.2020 Accepted: 14.01.2021 | Published: 30.01.2021

ABSTRACT:

Plants belonging to the Solanaceae family are commonly used in traditional medicine for the treatment of different ailments. This study aimed at evaluating antibacterial potential and phytochemical screening of *Physalis angulata* and *Solanum virgianum*. *Solanum virgianum* showed antibacterial activity against *Escherichia coli*, *Proteus vulgaris*, *Staphylococcus aureus*and *Pseudomonas spp.Physalis angulata showed antibacterial activity against Escherichia coli*, *Staphylococcus aureus*and *Pseudomonas spp.* The Plantspossesses secondary metabolites which are contributing towards the inhibition of bacterial growth.

Key words: - *Physalis angulata, Solanum virgianum, Solanaceae,Antibacterial, Phytochemical.*

INTRODUCTION:

Introduction

The family Solanaceae comprises 300 genera and 5000 species[1] are distributed in the sub-tropical, warm-temperate climatic regions of the world. Pradhan and Singh [2], (1999) recorded 5 genera and 10 wild and 4 cultivated species from Ahmednagar district. The plants of this family are neglected as weeds but they have compounds which are having economic, pharmaceutical, agriculture value[3]. Infectious diseases are responsible for 14 millionglobal deaths annually and amongst them, bacterial infections [4] are a major threat. The only solutionto this problem is use of antibiotics or chemicals. However, the increasing failure of chemotherapy and antibiotic resistance exhibited by bacterial pathogenshas prompted researchers for screening of plants fortheir antimicrobial activity [5].

In today's age bioprospecting and exploring the neglected plant resources for their valuable bioactive potential is essentially important [6].

Thus, there is an urgentneed to discover new antimicrobials for new andre - emerging bacterial diseases.

Solanum virginianum Linn. has various phytochemicals that are medically valuable and are important sources of pharmacological. It has antispermatogenic, hepatoprotective and anti-cancer properties[7].

Physalis angulata Ltraditionally useful as diuretic, laxative, anti-inflammatory, antigonorrhoeic. It is useful in gastric disorders [(8,9)]. All occur naturally as weeds in agricultural fields and waste places. Though they are named in the category of weeds, but are potential drug plants to cure human ailments[10,24] .

Physalis angulata and Solanum virgianum are from the Solanaceae family, rich in secondary metabolites with specific pharmacological

ABSTRACTED INDEXED PEER REVIEWED AND REFEREED JOURNAL

VMS Research Foundation

www.vmsindia.org ; Email :vsmsngpz@gmail.com

IJRBAT

International Journal of Researches in Biosciences, Agriculture & Technology

(ISSN No. 2347-517X (Online))

(Open Access, Online, Peer Reviewed Four Monthly Journal)

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN BIOSCIENCES, AGRICULTURE AND TECHNOLOGY

© VMS Research Foundation R. No. MH-659/13(N)

www.ijrbat.in

REG. No. NAGPUR/0000167 /2019

Certificate

This is to certify that your manuscript Title **"ANTIBACTERIAL POTENTIAL AND PHYTOCHEMICAL SCREENING OF PHYSALIS ANGULATA AND SOLANUM VIRGIANUM"** has been reviewed and based on reviewer's comments it is Published in Jan 2021 issue titled authored by **S.B. Gagare*, S.L. Chavan, A. B. Sagade**. This Journal is Double Blind Peer Reviewed and Refereed Journal and follows process guided by UGC, New Delhi.

Your paper DOI is **http://doi.org/10.29369/ijrbat.2021.01.1.0006**

Dr. Ashish Lambat
Managing Editor

Dr. Atul Bobdey
Managing Editor

Dr. Janchai Yingprayoon
Chief Editor

DRJI Google J-Gate CAS BASE OAJI Open Academic Journals Index doi Crossref

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Divyaneshwarnagar, Bhende Bk, Key Indicator 3.3.1 — 462 / 283

2021

I J R B A T, Issue (IX), Vol. II, May 2021: 160-162

A Double-Blind Peer Reviewed & Refereed Journal

OPEN ACCES

e-ISSN 2347 – 517X

Original Article

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCHES IN BIOSCIENCES, AGRICULTURE AND TECHNOLOGY

© www.ijrbat.in

FLORISTIC DIVERSITY OF SHRIRAMPUR TAHASIL, DISTRICT AHMEDNAGAR (MAHARASHTRA).

S. R. Kale[1], B.N. Sonawane[1], B. D. Takate[2] and S.D. Kadlag[3]

1. Mula Education Society's, Shri Dnyaneshwar Mahavidyalaya, Newasa. Dist Ahmednagar, (M.S.) 414603.
2. MGPDSSK Ltd, Bhende Newasa. DistAhmednagar, (M.S.)
3. Newtan Arts Comm& Sci. College, Rajapur Tal Sangamner Dist Ahmednagar, (M.S.)

sureshkale00@gmail.com kadlagsubhash@gmail.com

Communicated: 23.02.21 | Revision :24.03.21 & 27.04.2021 Accepted: 14.05.2021 | Published: 30.05.2021

ABSTRACT:

The Shrirampur area is located in the Ahmednagar district of Maharashtra. The area is rich in vegetation shows more biodiversity of plant species. The present paper provides information regarding 51 plants belonging to 39 families survey from Shrirampurtahasil of Ahmednagar district (MS). Brief information about the botanical names, family and local names have been presented.

Keywords: biodiversity, botanical names, local names local names

INTRODUCTION

Floristic diversity can be defined as the variety and variability of plants in a given region. It refers to the number of types or taxa in a given region or group. Floristic diversity can be measured at any level from overall global diversity to ecosystem, community, species, populations, individuals and even to genes within a single individual. The present paper provides information regarding about the botanical names, family and local names survey from Shrirampur tahasil of Ahmednagar district (MS).

MATERIALS AND METHODS:

1) The present study was carried out in Shrirampur tahasil of Ahmednagar District (MS) during 2019-2020.

2) The information regarding local name of plants were collected through accessing the local people through interviews, discussions and observations.

3) Several specimens of plants were collected. Most of the plants were collected fresh, photographs of collected plant species were also made, so as to enhance their identification.

4) The plant species obtained from the survey were identified using keys and description given in The Flora of Presidency of Bombay (Cooke,1958), Flora of Marathwada (Vol. I and Vol. II) by V.N. Naik (1998) etc.

RESULTS AND DISCUSSION:

The present paper provides information regarding 51 plants belonging to 39 familiy survey from Shrirampur tahasil of Ahmednagar district (MS). Brief information about the botanical names, family, and local names has been presented.

2021

Wesleyan Journal of Research, Vol.14 No.27 (September 2021)

ISSN – 0975-1386
Research article: (Science)

IN-VITRO EVALUATION OF ANTIFUNGAL ACTIVITY OF NATIVE STRAINS OF NITROGEN FIXING BACTERIA, ISOLATED FROM WILD GRASSES OF NEWASA TAHASIL OF AHMEDNAGAR DISTRICT (MS) INDIA.

Takate B.D.
P. G. Dept, of Botany Ahmednagar College Ahmednagar (MS) India, Email-takatebd@gmail.com

Gaykar B.M.
Shri Dnyaneshwar Mahavidyalaya, Newasa. Dist Ahmednagar, (M.S.)

Kale S. R
Shri Dnyaneshwar Mahavidyalaya, Newasa. Dist Ahmednagar, (M.S.)

Sonwane B. N.
P. G. Dept, of Botany Ahmednagar College Ahmednagar (MS) India

Ghadge M.B.
P. G. Dept, of Botany Ahmednagar College Ahmednagar (MS) India

Abstract:

The two native nitrogen fixing strains and one procured from national chemical Laboratory Pune viz. *Azotobacter chroococcum* A1 strain, *Azotobacter chroococcum* A2 strain and *Azotobacter chroococcum* NCIM 5576 Strain., isolated from rhizosphere of wild monocots viz. *Iseilema prostratum*L., *Setaria pumila*(Poir.) Roem.&Schult, were evaluated for antifungal activities against *Aspergillus niger* , *Aspergillus fumigatus, Tricoderma viride. Paecilomyces* and *Fusarium oxysporum*. was studied. Local stains A1 and A2 and NCIM 5576 strain of *Azotobacter chroococcum* significantly inhibited fungi viz. *Aspergillusniger, Aspergillusflavus* and *Fusarium oxysporum* at 0.05% P-level. These three strains of *Azotobacter chroococcum* non-significantly inhibited *Aspergillus fumigatus, Aspergillus awamori,Paecilomyces lilacinous* and *Trichoderma viride*. Out of these three strains of Azotobacter, local stain A2 showed better fungicidal effect than rest of the two strains A1 and NCIM 5576. A2 strain of *Azotobacter chroococcum* inhibited fungi in an order of *Aspergillus niger> Aspergillus flavus>Aspergillus fumigatus> Aspergillus awamori>Fusarium oxysporum>Trichoderm aviride. Azotobacter*A2 strain maximally inhibited *Aspergillus niger* (inhibition zone 4.87mm) and minimally inhibited *Trichoderma viride* (inhibition zone 1.30mm).

Key Wards:*Aspergillusniger, Tricodermaviridae, Fusariumoxisporum.*

0006-6982

20-21

14-22

ELEOCHARIS PHILIPPINENSIS SVENSON (FAMILY CYPERACEAE): A NEW RECORD FOR INDIA[1]

A.S. PANSARE[2], D.B. BORUDE[3,5], R.R. SASWADE[4] AND A.N. CHANDORE[3,6,*]

[1]Accepted February 05, 2021
First published: August 31, 2021 | doi: 10.17087/jbnhs/2021/v118/141374
[2]Department of Botany, Dr S.D.D. Arts College and Commerce and Science College, Wada 421 303, District Palghar. Maharashtra, India. Email: anupunipune@gmail.com
[3]Abasaheb Marathe Arts and New Commerce, Science College, Vikhare Gothane, Rajapur 416 702, Maharashtra, India.
[4]Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk.), Taluka Newasa 414 605, District Ahmednagar, Maharashtra, India. Email: saswaderrjcsna@rediffmail.com
[5]Email: devidasborude30@gmail.com
[6]Email: arunchandore@gmail.com
*Corresponding author

Introduction

The genus *Eleocharis* R. Br. (Greek *heleios* = marsh dweller, *charis* = grace) (family Cyperaceae) is characterized by leaves reduced to bladeless sheaths; inflorescence reduced to a single terminal spike, spikelets with few to many flowers; flower bisexual, perianth generally with hypogynous bristles, style articulated with the ovary; achene with a beak of persistent style base. *Eleocharis* is widely distributed from tropical to temperate regions of both hemispheres, and is represented by *c.* 200 species (Mabberley 2017). In India, *Eleocharis* was represented by *c.* 21 species (Prasad and Singh 2002). In the last decade, *Eleocharis wadoodii* (Yadav *et al.* 2009), *E. khandwaensis* (Mujaffar *et al.* 2014), *E. konkanensis* (Chandore *et al.* 2016), and *E. neglecta* (Borude *et al.* 2016) have been described as new species from India. In addition, three species and one subspecies of *Eleocharis* have been reported from India, namely *E. setifolia* (Wadoodkhan 2015), *E. yunnanensis* (Chandore *et al.* 2017b), *E. acutangula* subsp. *breviseta* (Chandore *et al.* 2017a), and *E. wichurae* (Borude *et al.* 2018). Thus, the present count under genus *Eleocharis* in India is 29 taxa. During a floristic survey in 2018 in the Konkan region, Maharashtra, we collected some interesting specimens of *Eleocharis* R.Br. from Maneri village in Sindhudurg district. After examination of relevant literature (BSI 2015; Kern 1974; Svenson 1929) and critical analysis of culms, spikelet, glumes, and achene morphology, they were identified as *Eleocharis philippinensis* Svenson. Further scrutiny of literature (Clarke 1893; Cook 1996) revealed that this species has so far not been recorded from India, hence, it is reported here as a new record.

Eleocharis philippinensis Svenson, Rhodora 31: 155. 1929

Perennial, rhizome short. Stolon slender *c.* 20 cm long, white. Culms erect, tufted, not transversely septate, 15–60 cm tall, 4.0 × 3.0 mm thick, sharply 4–5 angled, smooth. Sheaths 2 per culm, outer sheath 2–3 cm long, reddish; inner sheath 7–9 cm long, reddish to dark brown, mouth obliquely truncate, apex acute. Spikelet solitary, 2.5–4.0 cm × 1.5–2 mm, linear, many-flowered, angular, acute at apex. Basal-most glume empty; fertile glumes firm, in 4 rows, loosely imbricate, subsquarrose, 3.5–4 × 1.2–1.5 mm long, oblong-ovate, brownish to green, membranous, many veined with middle vein prominent, margins hyaline, apex obtuse to slightly acute. Perianth bristles brownish, 6–7, unequal, retrorsely spinulose, as long as or longer than achene. Stamens 2–3; anthers linear, 1.5–2 mm long, yellow, smooth; filaments white, glabrous. Style bifid, *c.* 3 mm long, brownish. Achene 1.4–1.7 × 1–1.2 mm, suborbicular to obovoid, biconvex, yellowish to brown, with 15–20 longitudinal rows of hexagonal epidermal cells, deeply pitted, apex attenuated into a short neck; style base persistent, *c.* 0.5 × 0.4 mm long, pyramidal, flattened, as wide as achene, apex attenuate.

Flowering and Fruiting: August–October.

Habitat: *Eleocharis philippinensis* is a rare sedge, found in and along the margin of small ponds in association with *Eriocaulon redactum* Ruhland., *Rotala* sp., and *Echinochloa colona* (L.) Link on low altitudinal lateritic plateau.

Distribution: INDIA: Maharashtra. EXTRALIMITAL: Tropical Australia, New Caledonia, Thailand, China, Malaysia, Philippines, New Guinea.

Specimens Examined: INDIA: Maharashtra; Sindhudurg district, Dodamarg tehsil, Maneri village (15° 41′ 55″ N; 073° 57′ 39″ E), 09.viii.2018, A.N. Chandore 1506 (SUK!) and 09.viii.2018, D.B. Borude 178 (SUK!).

Note: *Eleocharis philippinensis* can be easily identified by its sharply 4–5 angled culm; 6–7 unequal, retrorsely spinulose perianth bristles as long as or longer than achene; achene suborbicular to obovoid, biconvex with 15–20 longitudinal rows of deeply pitted hexagonal epidermal cells.

2021-22

UGC-Care
Peer. Review

International Journal of Botany Studies
www.botanyjournals.com
ISSN: 2455-541X
Received: 04-10-2021, Accepted: 18-10-2021, Published: 05-11-2021
Volume 6, Issue 6, 2021, Page No. 98-105

A taxonomic revision of genus *Desmodium desv.* (Fabaceae) from Maharashtra, India

R V Nawale[1], A S Bhuktar[2]

[1] Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Taluka Newasa, Ahemednagar, Maharashtra, India
[2] Department of Botany, Vivekanand Arts, S.D. Commerce and Science College, Samartha Nagar, Aurangabad, Maharashtra, India

Abstract
The genus *Desmodium* Desv. (Fabaceae) is revised for Maharashtra State, India based intensive exploration and observation, literature survey and herbarium studies. Thirteen taxa are recognized and discussed about nomenclature, etymology and updated citation for each species with available type information. Detail description, notes and dichotomous taxonomic key for species are provided for easy identification.

Keywords: *Desmodium*, herbarium, literature survey, taxonomic key

Introduction

Linnaeus (1753 and 1763) [22] in his epic work described the genus *Hedysarum L.* Burman, f. (1768) [6] in his Flora indica and Roxburgh (1832) [32] In his Flora indica used to prefer genus *Hedysarum* respectively. Later on, *Desmodium* Desv. (Leguminosae. Papilionoideae, Desmodeae) was established by Desvaux, Nicaise Auguste (1813) [13] with four species namely *D. canescens, D. virgatum, D. scorpiurus, D. macrophyllum* of which rest three of it became the synonym of *D. scorpiurus.*

Review of Literature

Table 1: Shows the numbers of species earlier reported from India and Maharashtra by major taxonomic works.

Sr. no.	Name of authors	Year	Regions	Numbers of species
1	Wight & Arnott	(1834) [34]	Peninsular India	17
2	Baker	(1876) [3]	British India	49
3	Dalzell & Gibson	(1861) [8]	Bombay	8
4	Nairne	(1894) [23]	Western India	8
5	Sanjappa	(1991) [33]	India	47
6	Cooke	(1908 & 1958 Repr.) [7]	Presidency of Bombay	14
7	Almeida M.R.	(2000)	Maharashtra	18
8	Kothari	(2000) [19]	Maharashtra	20

Table.1: Chronological publications of Desmodium Desv. in India and Maharashtra.

Recently Ohashi (2021) [15] revised and found that *Desmodium* is the core genus of tribe *Desmodieae* of Fabaceae. which comprise of about 350-450 species (Ohashi 1973, Ohashi *et al.*, 2018a) [29]. It is basically identified by its trifoliolate leaves pattern and some species exceptionally shows unifoliolate or to trifoliate leaves on same plant individual), presence of stipels, presence of straight to hooked or curved hairs on pods. The controversy surrounding the delimitation of *Desmodium* as a genus has been long-standing (Lima *et al.*, 2014; Ohashi *et al.*, 2018a) [21]. Recent progress in molecular phylogenetic studies has supported the polyphyly of *Desmodium* resulting in its reorganisation, including the segregation of previously synonymised genera and the description of new genera (Jabbour *et al.*, 2018; Ohashi *et al.*, 2018a, 2018b, 2019) [14, 28]. according to current classification, most of the Indian species of *Desmodium* are transferred into various segregated genera while the remaining species, i.e. *Desmodium* s.s., are restricted to the New World in their native distribution (Ohashi *et al.*, 2018a, 2018b, 2019) [28]. while revising classification of *Desmodium*, Ohashi (2021) [15] Classified *Desmodium* and most of the species moved from *Desmodium* in to genus *Grona, Polhillides, Dendrolobium, Tadehagi, Alysicarpus, Huangtcia, Codariocalyx, Sohmaea, Pleurolobus* based on molecular sequence data with some morphological support, including from palynological characters (Ohashi & Ohashi, 2018a) and this classification was followed and nomenclature discussed in conclusion.

During the present investigation it is found that the almost all except 3 species of *Desmodium* species reported in Maharashtra transferred in various *Desmodium* groups. For the present investigation 13 species were collected out only three are treated in *Desmodium* proper, six in *Grona*, one in *Phyllodium*, one in *Dendrolobium*, one in *Tadehagi*, one in *Alysicarpus*, one in *Huangtcia*, one in *Codariocalyx*, one *Sohmaea* respectively for State of Maharashtra.

The taxonomic studies of *Desmodium* were under taken due to economic uses, endemism, nomenclatural anomalies and the herbarium based earlier work into consideration taxonomic studies on this genus for Maharashtra was undertaken. The taxonomic study of *Desmodium* includes

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 166 / 283

Recruit researchers Join for free Login

Home > Phytogeography > Biogeography > Geoscience > Flora

Article PDF Available

Extended distribution of Desmodium scorpiurus (SW) Poir.to the Flora of Marathwada.

January 2021

Authors:

Anil Shripatrao Bhuktar
Vivekanand arts sardar dalipsing commerce and science college aurangabad ms India

Download full-text PDF Download citation Copy link

Citations (1)

Discover the world's research

- 25+ million members
- 160+ million publication pages
- 2.3+ billion citations

Join for free

Public Full-text (1)

Content uploaded by Anil Shripatrao Bhuktar Author content
Content may be subject to copyright.

BIOINFOLET 17 (3 A) : 395 - 396, 2020

EXTENDED DISTRIBUTION OF *DESMODIUM SCORPIURUS* (SW.) POIR. TO THE FLORA OF MARATHWADA.

R. V. Nawale and V.A. Paithane*and A. S.Bhuktar **

Department. of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Bhenda, Taluka Newasa, Dist. Ahemadnagar
*Department. of Botany, Ananadibai Raorane Arts Commerce and Science college, Vaibhavwadi, Sindhudurg,
**Department of Botany, Vivekanand Arts, S. D. Commerce and Science college, Samarth Nagar, Aurangabad.

www.IndianJournals.com
Members Copy, Not for Commercial Sale
Downloaded From IP - 117.240.50.232 on dated 2-Jan-2021

ABSTRACT

During field exploration around Aurangabad, the authors came across a species of the genus *Desmodium*. It was identified as *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Poir., which was not reported earlier from Marathwada region of Maharashtra state. Present paper deals with this species with its nomenclature, morphology and ecology

Key words: Extended distribution, *Desmodium scorpiurus*, Aurangabad

Introduction

The genus *Desmodium* Desv. of family Fabaceae, is represented by 275 species chiefly from tropical to subtropical regions. Hooker (1879) enumerated 49 species of this genus from India. Cooke (1958) recorded 14 species from Bombay Presidency, while Almeida (1998). Reported 18 species from Maharashtra, In addition Kothari (2000) reported 20 species from Maharashtra , while Naik (1998) reported 5 species of genus *Desmodium* from Marathwada region of Maharashtra state.

Material & Methods

During field survey the authors came across several taxa of *Desmodium* Desv. collected from various localities of Maharashtra. Those were identified following (Almeida (1998); Cooke (1958); Hooker (1879); Kothari (2000)) and confirmed by comparing them with the specimens available with Herbarium of Botanical Survey of India, Western circle, Pune, Maharashtra. After the critical study, it was pointed out that one of the taxa belongs to *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Poir. was so far reported from Mumbai and Pune, which has been now extended in Marathwada.

Correct and updated citation, description, phenology, ecology and nomenclature has been provided in recent communication. The voucher specimen has been deposited in (VH) Herbarium of Vivekanand Arts, S. D. Commerce and Science College, Aurangabad, Maharashtra.

Results and Discussion

Desmodium scorpiurus (Sw.) Poir., Dict. Sci. Nat., ed. 2. [F. Cuvier] 13: 110.1819. *Hedysarum scorpiurus* Sw. Prodr. 107. 1788. *Desmodium scorpiurus* Desv., J. Bot. Agric. 1(2): 122. 1813. *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Desv. ex DC., Prodr. [A.P. de Candolle] 2: 333. 1825. *Desmodium scorpiurus* (Sw.) Desv., Mém. Soc. Linn. Paris 4: 306. 1826.
Type: O. P. Swartz *s.n.* (Herbarium number S-R-2774), Jamaica. (S)

Herb; Stem. Procumbent, wiry grooved, trigonous, hairy. Leaves 3-foliolate, alternate; leaflet 3.9-7.0 x 1.5-4.0 cm, ovate-

oblong or elliptic-oblong, apex obtuse, base rounded, hairy on both surfaces. Flowers white-purplish, in terminal and axillary racemes. Pods linear-moniliform, 4=6 cm long, 6-8 jointed, hairy. Seed yellow to pale brown, rhomboidal.
Fls. & Frts. : October- March.
Illustration. ; Vartak & Kumbhojkar. *op. cit.* 225, ff. 1-5.
Distribution : Common near river sides. Bombay, Pune and now in Aurangabad.
Note: Almeida (1998) and Kothari in N. P. Singh et al. (2000) shows *Desmodium scorpiurus* (Sw) Desv. as correct name but this new combination was published by Desvaux Nicaise Auguste in 1826 and new combination of Poiret, Jean Louis Marie in 1819. So, Poiret, Jean Louis Marie's new combination has priority over new combination of Desvaux, Nicaise Auguste published in 1826. *Desmodium scorpiurus* Desv. is nom. inval. 2019; Swartz *s.n.*, (herbarium number S-R-2774) Jamaica (S!) Image (Holotype).

Acknowledgements.

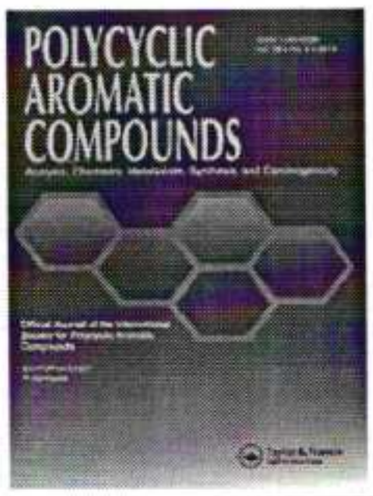
Authors are grateful to Hiroyoshi Ohashi, Professor Emeritus, Herbarium Tohoku University Botanical Garden, Sendai, Japan for confirmation of taxa. Author thankful to Arne Anderberg, Director of Botany, Swedish Museum of natural History, Sweden, for forwarding holotype image link for comparing the taxa, the authorities of BSI, Western Circle, Pune for consultation of herbaria, and Principal of Jijamata college of Science and Arts Bhende, Newasa, Ahemadnagar, for laboratory facilities.

References

Almeida, M. R. (1998). *"Flora of Maharashtra "*

om
ial Sale
lated 2-Jan-2021

2021-22

Taylor & Francis
Taylor & Francis Group

Polycyclic Aromatic Compounds

ISSN: (Print) (Online) Journal homepage: https://www.tandfonline.com/loi/gpol20

Design, Synthesis, Antimicrobial and Ergosterol Inhibition Activity of New 4-(Imidazo[1,2-a]Pyridin-2-yl)Quinoline Derivatives

Prashant P. Thakare, Sagar Dakhane, Abdullatif N. Shikh, Manisha Modak, Ashiwini Patil, Vivek D. Bobade & Pravin C. Mhaske

To cite this article: Prashant P. Thakare, Sagar Dakhane, Abdullatif N. Shikh, Manisha Modak, Ashiwini Patil, Vivek D. Bobade & Pravin C. Mhaske (2021): Design, Synthesis, Antimicrobial and Ergosterol Inhibition Activity of New 4-(Imidazo[1,2-a]Pyridin-2-yl)Quinoline Derivatives, Polycyclic Aromatic Compounds, DOI: 10.1080/10406638.2021.1933107

To link to this article: https://doi.org/10.1080/10406638.2021.1933107

Published online: 04 Jun 2021.

Submit your article to this journal

View related articles

View Crossmark data

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=gpol20

20-21 21-22 WOS

Home > All Journals > Polycyclic Aromatic Compounds > List of Issues > Latest Articles
> One Pot Three-Component Synthesis of Sub ...
Taylor & Francis Online
Log in | Register

Polycyclic Aromatic Compounds >
Latest Articles

18 0 0
Views CrossRef citations to date Altmetric

Research Article

One Pot Three Component Synthesis of Substituted 3,4,6,7-Tetrahydro-3,3,6,6-Tetramethyl-9,10-Diphenylacridine-1,8(2H,5H,9H,10H)-Diones Catalyzed by Mesostrucrted In_2O_3-SiO_2

Deepak T. Tayde, Madhukar E. Navgire & Machhindra K. Lande

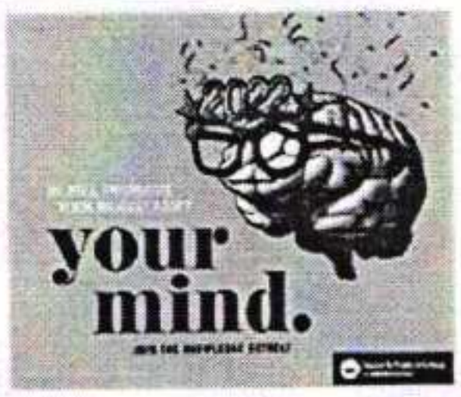
Received 29 Sep 2021, Accepted 05 Nov 2021, Published online: 23 Nov 2021

Download citation

https://doi.org/10.1080/10406638.2021.2006249

Check for updates

Sample our Physical Sciences Journals
>> Sign in here to start your access to the latest two volumes for 14 days

Call for Papers. Submit your research to the Quantum Technology collection today!

Abstract

A convenient, one pot synthesis of heterocyclic nucleous acridine derivative compound achieved those are having very much attention in medicinal chemistry because of their extensive application in biology. The mixture of dimedone, substituted benzaldehyde, and aniline catalyzed by efficient In_2O_3-SiO_2 heterogeneous reusable catalyst in ethanol to obtain the desired acridine derivatives with good yield. The hydrothermal method used to synthesize mesostructured In_2O_3-SiO_2 catalytic material. This catalytic material were characterized by using X-ray diffraction spectroscopy, scanning electron microscopy, energy dispersive spectroscopy, Fourier transform infrared spectroscopy, temperature-programmed desorption, and Brunauer–Emmett–Teller. Our synthetic strategy features high yield, simple work up procedure, nontoxic, clean, and easy recovery and reusability of the catalytic system.

2021 Scopus

Journal of Materials and Environmental Science
ISSN : 2028-2508
CODEN : JMESCN

J. Mater. Environ. Sci., 2021, Volume 12, Issue 01, Page 115-127

http://www.jmaterenvironsci.com

Copyright © 2021,
University of Mohammed Premier
Oujda Morocco

Spectrophotometric Determination of Lanthanum(III) with *O*-Methoxy Phenylthiourea as a Chromogenic Ligand

Ramesh Naval[1], Shashikant Kuchekar[2*]

[1] *Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, 414605, INDIA.*
[2] *Principal, Women's College of Home Science and BCA, Loni (Kd), Maharashtra, 413713, INDIA.*

Received 09 June 2020
Revised 20 Jan 2021
Accepted 29 Jan 2021

Keywords
- ✓ Sequential Separation,
- ✓ Lanthanum,
- ✓ OMePT,
- ✓ Phenylthiourea,
- ✓ Sea sand.

shsahi17@gmail.com ;
Phone: +919822522004;
+919511606962

Abstract

A precise method was developed for extraction spectrophotometric determination of lanthanum(III) using *o*-methoxy phenylthiourea (OMePT) as a chromogenic ligand. The basis of the proposed method is lanthanum(III)-OMePT complex formation in 0.1 mol L^{-1} aqueous hydrochloric acid media with 2 mL of 0.01 mol L^{-1} OMePT in ethanol at room temperature. Lanthanum(III)-OMePT complex was extracted in 10 mL chloroform after single extraction it was measured at 320 nm against the reagent blank. Beer's law was obeyed up to 45.0 µg mL^{-1} for lanthanum. The Molar absorptivity and Sandell's sensitivity of the complex were 1.5002×10^3 $Lmol^{-1}$ cm^{-1} and 0.0926 µg cm^{-2} respectively. The stoichiometry of lanthanum(III)-OMePT complex was 1:1. The stability of lanthanum(III)-OMePT complex was >48 h. Proposed method was successfully applied for determination of lanthanum(III) from binary synthetic mixtures and real samples.

1. Introduction

Lanthanum is a silvery white metallic element found together with lanthanide elements in monazite and other minerals [1]. It is used in the motion picture industry for studio lighting and projection. Lanthanum improves the alkali resistance of glass and is highly useful in the manufacturing of expensive lenses for camera and telescope as it imparts high refractive index to the glass. It is highly useful as an electron dense tracer in molecular biology [2]. Mischmetal is an alloy of Lanthanum and it is used in lighter flints. Small amount of lanthanum was added to steel to improve its properties like malleability and ductility. Recently, cerium activated lanthanum bromide is used as scintillator for both high light yield and best energy resolution. The liquid-liquid extraction and ion exchange chromatographic methods are commonly used for the separation of lanthanides [3-5]. As per literature survey very few spectrophotometric methods were reported till now for the determination of lanthanides. The spectrophotometric methods using Eriochrome Black T [6] and Arsenazo-(III) [7] are less sensitive and suffer from interference by diverse ions. The determination of lanthanum is highly critical due to its technological applications in superconductors, super magnets, lasers and alloys [8]. High purity lanthanum is used in nuclear power production and in automobile and nuclear industries as a catalyst. The problems of genesis of ore deposits can be solved by the analysis of environmental samples, like monazite sand [9]. Lanthanum is present in monazite sands, for separation of lanthanides the monazite sand is treated with an alkali followed by acid digestion and extraction with tetra butyl phosphate.

International Journal for Research in Applied Science & Engineering Technology (IJRASET)
ISSN: 2321-9653; IC Value: 45.98; SJ Impact factor: 7.429
Volume 9 Issue VII July 2021 Available at www.ijraset.com

2021

21-22

Study of Drinking Water Quality Parameters of Jaykwadi Dam

Ramesh M Naval
PG Department of Analytical Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, INDIA

Abstract: *This study is restricted in terms of water quality for drinking purpose. Various Physico-chemical Parameters like pH, conductivity. TDS are measured in laboratory by using digital pH meter, digital conductivity meter and TDS recording kit. By sung standard laboratory methods the Parameters Such as sodium, and potassium by Flame photometry. Calcium, Magnesium, Sodium, Potassium, Sulphate, Nitrate, and Iron were estimated in the Laboratory. Total dissolved solids, TDS, was measured by evaporation method. Biochemical oxygen demand, BOD, represents the amount of oxygen consumed by bacteria and other microorganisms while they decompose organic matter under aerobic (in presence of oxygen) conditions at a specified temperature. BOD was measured by sodium thiosulphate titration method. Chemical oxygen demand, COD, was measured by titration of potassium dichromate and sodium thiosulphate.*

Keywords: *Water, Quality, BOD, COD, Physico-chemical Properties.*

I. INTRODUCTION

This document is a template. To irrigate land for agriculture in the drought prone Marathwada region of Maharashtra state the largest earthen dam is constructed in 1976 on Godavari River at the site of Jayakwadi village. This is located in Paithan Tahasil in District of Aurangabad, Maharashtra, India. It is the largest project in the state of Maharashtra. This project is not only to irrigate agriculture land but it also fulfills the requirement of water required for industrial areas located in Aurangabad and Jalana districts. It also provides water for drinking to nearby towns and villages and to some of the municipalities of Ahmednagar, Aurangabad and Jalana districts. Nath-Sagar Jalashaya is the name of the reservoir formed by Jayakwadi Dam. Fed by the Godavari and Pravara rivers the reservoir is about 55 km long and 27 km wide and spans over 350 km2. Total submergence area due to the reservoir is approximate 36,000 hectares.

This study is restricted in terms of water quality for drinking purpose. WHO recommends permissible limits for various parameters for drinking water. WHO reports that approximately 36% of urban and 65% of rural Indian population has no access of safe drinking water [1],[2],[3]. Different studies ware given the limits of various parameters found in drinking water, Manoj Kumar and Avinash Puri reviewed permissible limits of drinking water [4]. Arivoli Appavu et al., studied physico-chemical parameters, such as temperature, pH, electrical conductivity, hardness, chlorides, alkalinity, DO, BOD5, COD, phosphate and sulphate of water samples from Cauvery River in Erode, they found that Cauvery river water is contaminated by effluents from small scale industries and dumping of wastages from markets and domestic use wastages [5]. Venkatachalapathy and Karthikeyan also reported the pollution drinking water due to disposal of Sewage, Industrial wastes and other human activities [6]. Begum et al found that the pathogen, toxic metal, chemical compounds such as pesticides, herbicides and other industrial waste are the major contributors for the pollution of drinking water [7]. Mishra et al evaluated physico-chemical properties, carbon dioxide, dissolve oxygen and total dissolved solid content in the water of chilika Lagoon [8].

All physico-chemical parameters are important for the human health, Nyamangara et al shown that the high phosphate level causes muscle damage, problem with breathing and kidney failure [9]. Chang studied the dissolved oxygen as an important environmental parameter that decides ecological health of stream and protect aquatic life [10]. According to Gurunathan the landscape alteration and human interfere has an extensive influence on watershed hydrology. [11]

II. MATERIALS AND METHODS

For water sample collection, the locations ware selected in such a way that the samples should be representative of drinking water supplied from the Jayakwadi Dam. Drinking water supply projects are established in the backwater area of the Jayakwadi dam. The Water Samples were collected in the Morning Hours between 8 Hrs to 10 Hrs. All samples are stored and packed at the site in sterilized glass bottles. Each bottle is marked with sample number, area code, date and time of sampling. Temperature of water sample is recorded immediately after collection of sample at sight with the help of mercury thermometer. Various Physico-chemical Parameters like pH, conductivity.

© IJRASET: All Rights are Reserved

ISSN 2395-506

Awakening of Indian Woman

Smt. Mohini Gangadhar Sathe

Research Scholar

J.J.T.University Rajasthan

Email- sathemohini2015@gmail.com

To look carefully after the creation of Woman on this planet one must ponder over the statement by Simone de Beauvoir, "Women are not born but made". If we generalize the statement we can have the view that God created a partner (Eve) to lonely Adam who could communicate, help and support him and live happy life. Now the perception of the conception 'partner' and 'woman' is fully different and its function is also different. Coming back to the point that as Simone stated, our tradition ridden society made partner a woman and ultimately we try to understand the role and status of women in the modern society. Every year we celebrate International Women's Day with great zeal and enthusiasm. But we never pay attention to her existence and recognition, her agony, pangs and misery, our society had wrapped her in patriarchal ideology like father, husband, and son.Women in our society were groomed from childhood to be meek, submissive and obedient. The ideal woman was one who could bear pain and suffering. Men were expected to be independent, strong, and aggressive. The efforts were taken to restrict the growth of woman as a human being.

Eventually women started believing the ideals of womanhood. Women wrapped with these petty ideals. From childhood they grew her up to believe the religion,rites and rituals,customs, suffering torture and pain was an inseparable part of woman. To be seen as attractive, womanly was necessary. Insult, domestic violence, pain over woman was prevalent and accepted as normal and common.Even English poet John Keats (1795-1821) explained his ideal woman. He said woman was 'like a milk white, lamb that bleats for man's protection'. This was the Indian panorama of our society and life of woman.

Woman is an integral and inseparable part of Nature and society. Without woman no one can think of healthy, strong and developed social structure. In our social structure she has many significant roles to play in her whole life. In spite of accomplishing all her duties and responsibilities she is being kept aloof and insignificant in the social progress because of the strongest gender system in our society.

When we peep into some centuries back we get the panorama of backwardness of our society by abusing, ill-treating her. Her life had been oppressed by so many petty social evils like dowry system, sati system, purdah system, child-marriage, female infanticide and so on. Identity, independence,dignity,respect were miles away from her. She had to confront so many problems in the form of tradition, culture, religion, superstitions. She tried hard to bring a ray of hope in her life but was not successful in her attempts. Meanwhilesome social reformers and government attempted to improve the position of women.But everyone never accepted the ideals; some women and social reformers started the movement for the social changes. They tried hard but not easily succeeded in their movement. They also had to face insult, ridicule and hostility. They persisted their efforts in spiteof the hostility. They were attacked but they never left their pursuit to reform the lifestyle of woman. There was great pressures over them, even they were banished from the society.Thus after a great lapse now there is a stunning transformation in the lives of women in this modern social structure. Her struggling period somehow became slightly mild. Such changes provide her opportunities to

Impact of Lockdown on Human Life through the lenses of Ecocritical Theory

Mohini Gangadhar Sathe

Research Scholar

sathemohini2015@gmail.com

Shri J. J.T University Chudela , Jhunjhunu, Rajasthan

Abstract:-Human society is going through an incredible loss like social, economical, political, psychological, and geographical but nature is deriving benefit instead of loss of this lockdown. The paper wants to study the impact of lockdown through the lenses of eco-critical approach. Eco-criticism is related to ecology, nature etc. Nature is not only miraculous, incredible, vigorous force and energy but the backbone of human lifestyle. Most eco-critical work shares a common motivation: we have exploited and created troublesome activities that we are near to the limitations of nature and environment, and the time is here that we are taking the experience of consequences of whatever activities humans have done against it are damaging the basic life support systems.

Key words: - lockdown, ecocriticism, ecocritical approach, nature, ecology

Introduction:-We share this Planet with numerous of other living beings. This entire earth is full of various living organisms and weaves a systematic circle which becomes interdependent. But the most massive among this entire circle is Nature and Environment. Mankind would be trackless without nature and environment. As the present paper is going to expose the exploitation of natural resources and how its consequences are hitting us today in the form of Lockdown. In the present scenario the lockdown has become an inseparable part of our life because the restrictions only could survive us from this bizarre crisis. The pandemic has made human totally helpless, everything is out of control but one definite incredible positive thing took place with Nature as it started blooming rigorously. We are inside blossom of nature is outside. The loss of human society worldwide is irreparable but the lockdown has become a kind of boon to environment and wildlife. But the thing one must digest that Nature and its infinite resources are life system support to human world, we would collapse without it. So the responsibility of human is not to be out of this chain.

Ecocriticism Theory:-The term eco-criticism was possibly first coined in 1978 by William Rueckert in his essay "Literature and Ecology: An Experiment in Ecoriticism". By eco-criticism Rueckert meant "the application of ecology and ecological concepts to the study of Literature as Donald Worster the great historian explains, we are facing a global crisis today not because of how ecosystems function but rather because of how our ethical systems function, getting through the crisis requires understanding our impact on nature as precisely as possible, but even more it requires understanding those ethical systems and using that understanding to reform them.

Eco-criticism is the study of Literature and environment from an interdisciplinary point of view. It analyses texts that illustrate environmental concerns and examines the various ways literature treats the subject of nature. Cherryl Glotfelty is the acknowledged founder of this theory. The theory believes that the world is not made only with the language and social elements. Life including human is heavily affected by the role of Nature and Environment plays and thus nature is the most important consideration of this theory.

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 100 : Application of GIS & Remote Sensing in Agriculture Development
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
January-2019

Climate Change and Its Impact on Agricultural Productivity in India

Prof. K. A. Lande & Prof. K. S. Gaikwad
Jijamata Science & Art's college,
Bhende, Tal-Newasa
Dist-Ahmednagar

Abstract :

Climate change is a growing global problem & concern calling for concerted efforts by the developed as well as developing countries. Climate change has a serious impact on the availability of various resources on the earth especially water, which sustains life on this planet. Changes in the biosphere, biodiversity & natural resources are adversely affecting human health & quality of life. Throughout the 21st century, India is projected to experience warming above global level. India will also begin to experience more seasonal variation in temperature with more warming in the winters than summers. Longevity of heat waves across India has extended in recent years with warmer night temperature & hotter days & this trend is expected to continue. The average temperature change is predicted to be 2.33°C-4.78°C with a doubling in CO2 concentrations. These heat waves will lead to increased variability in summer monsoon precipitation, which will result in drastic effects on the agriculture sector in India. Climate models predict a gradual rise in carbon dioxide (CO2) concentration and temperature across the globe.

Keywords: Climate change, Agriculture, Rainfall, climate Change Impact

Introduction:

The overall effects of climate change on agriculture will depend on the balance of these effects. The atmosphere surrounding the earth is made up of Nitrogen (78%) , Oxygen (21%) & the remaining 1% is made up of trace gases that include carbon dioxide , methane & nitrous oxide. These increasing greenhouse gases resulted in global warming by 0.74^0c over past 100 years & 11 of the 12 warmest years were recorded during 1995- 2006 .The Intergovernmental panel for climate change (IPCC) projections on temperature predicates an increase of 1.8^0c to 4.0^0c by the end of this century. Some changes will affect agriculture through their direct & indirect effects on crops , soils ,livestock, fisheries& pests. We are not simply the consumers of ecological resources & it's guardians but also the leaders, the pivotal generation of environment action for hope & healing, at least step-by-step that are needed for responding, wisely to the global warming crisis. A study reveals that out of the 100% GHG emissions, sector wise, agriculture &related sectors account for 23% according to India's contribution to global warming is 4%.Agriculture sector is the Achilles need of the Indian economy contributing 17.18% of GDP & 60% OF labour . Agriculture production is directly dependent on climate change and weather. Possible changes in temperature, precipitation and CO2 concentration are expected to significantly impact crop growth. The overall impact of climate change on worldwide food production is considered to be low to moderate with successful adaptation and adequate irrigation [1]. Global agricultural production could be increased due to the doubling of CO2 fertilization effect. Agriculture will also be impacted due to climate changes imposed on water resources [2,3]. India will also begin to experience more seasonal variation in temperature with more warming in the winters than summers [4,5]. India has experienced 23 large scale droughts

ISSN 2347-6834

International Registered and Recognized
Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

INDO GLOBAL RESEARCHERS

(Ugc Approved, Refereed & Peer Reviewed Research Journal)

Year - VI, Issue - XI, Vol. - 1 | Impact Factor 4.62 (GRIFI) | Nov. 2018 To April 2019

Krishnai Shikshan Prasarak Mandal, Latur's

Janvikas Mahavidyalaya, Bansarola

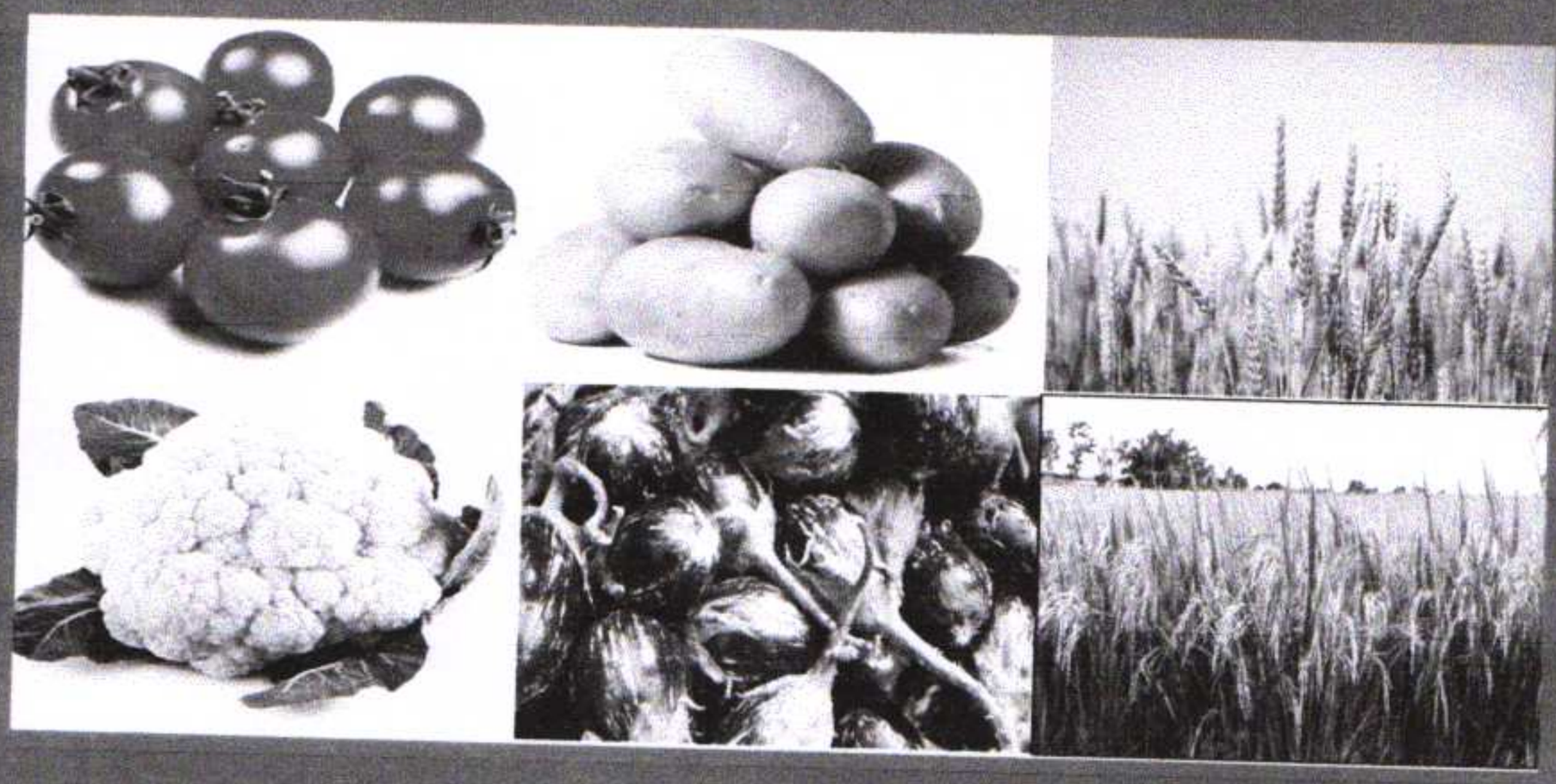
and ICSSR Sponsored

NATIONAL SEMINAR

ON

IMPORTANCE OF BIO-TECH FERTILIZERS IN INDIAN AGRICULTURE

8th December - 2018

EDITOR IN CHIEF

Dr. Babasaheb M. Gore

Indo Global Researchers (IGR) (256)

IMPACT FACTOR
4. 62

ISSN 2347- 6834

Indo Global Researchers (IGR)

Issue : XI, Vol. I

Nov. 2018 To April 2019

www.irasg.com

Research Paper 66

Rural Development - A Case Study of Dairy Farmers in Shevgaon Tahsil

K. A. Lande
Jijamata College,
Bhende, Dist. Ahmednagar

B. G. Rashinkar
Abasaheb Kakade Arts College,
Bodhegaon, Dist. Anmednagar

Dr. P. H. Maske
Sant Dnyaneshwar College,
Newasa, Dist. Ahmednagar

ABSTRACT

India is agricultural country maximum about 80% population in rural area and it is directly and indirectly depends or related to agriculture. In recent time farmers are choose the supporting occupations like livestock, sheep farming, goat farming, fish farming, and dairy farming etc.In India cows & buffalos are being rear up on large scale. India has approximately 25% of the world's cattle with a collective herd. Similarly Maharashtra has also declared as a large state related to dairy business. The green revolution & cooperative societies have promoted the dairy business largely milk & other products of milk provides the highest returns to our dairy farmers & this exceeded our economic structure more powerful. Even the co-operative movement provides employment especially self-employment. In Shevgaon one of the tahsil in Ahmednagar district arrives dry weather after rainy season. The scarcity of water in this region thus affects the crop production. There are immense dairy farmers who collect milk to their respected dairies, Mula Agro product, Prabhat Milk; Dynamics all these associations are included in this business. The dairy farmers get cash money through mediums this becomes the major source to the farmers, this sector provide full-time occupation & better utilization of their resources. The farmers are getting better life and they are getting interested in this business. Shevgaon tehsil has been naturally drought prone area.

Indo Asian Scientific Research Organization (IASRO) (A Division of Indo Asian Publication)

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Special Issue - 258 (A)
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
January 2021

सूचना प्रौद्योगिकी के क्षेत्र में हिंदी

डॉ. शरद भानुदास कोलते
सहायक प्राध्यापक, हिंदी विभाग,
जिजामाता कला व विज्ञान महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर, भेंडे बु.
तह. नेवासा, जिला – अहमदनगर – 414603 (महाराष्ट्र)

सूचनाओं, विचारों और भावनाओं का जिन लिखित, मौखिक या दृश्य–श्रव्य माध्यमों के द्वारा सफलतापूर्वक आदान–प्रदान किया जाता है वे सभी जनसंचार माध्यम कहलाते हैं। दुर्गेश नंदिनी के शब्दों में – "संचार बहुस्तरीय गतिविधि है। जनसंचार की इन सारी दिशाओं में संप्रेषण की सफलता देने का सारी संयोजना भाषा करती है। भाषा के बिना जनसंचार का लक्ष्य पूरा नहीं हो सकता, चाहे माध्यम कुछ भी हो। इसीलिए जनसंचार के सभी संसाधनों के लिए हर युग में किसी न किसी भाषा का उपयोग अनिवार्य रूप से होता आया है। भाषा में जनसंचार के कार्य को सुगम बनाया है, आकर्षण प्रदान किया है और विस्तार भी दिया है।"[1] प्रत्यक्ष संवाद के बजाय किसी तकनीकी या यान्त्रिक माध्यम से अखबार, रेडियो, टीवी, इंटरनेट, सिनेमा आदि के द्वारा समाज के एक विशाल वर्ग से संवाद कायम करना जनसंचार कहलाता है। जनसंचार माध्यमों ने हिन्दी को विश्व भाषा बनाने में महती भूमिका का निर्वहन किया है। बिना जनसंचार के किसी भी राष्ट्र एवं समाज की उन्नति सम्भव नहीं है। यह युग मीडिया का है, विशेषकर इलेक्ट्रानिक मीडिया का। आज मीडिया पूरी जनचेतना पर छा गया है। मीडिया अपने घोषित उद्देश्य मनोरंजन, ज्ञान, प्रबोधन के अतिरिक्त जीवन के हर पहलू में समा गया है। आज का मीडिया जीवन के प्रत्येक क्षेत्र को प्रत्यक्ष या परोक्ष रूप से प्रभावित कर रहा है।

सूचना प्रौद्योगिकी (Information Technology) आंकड़ों की प्राप्ति, सूचना संग्रह, सुरक्षा, परिवर्तन, आदान–प्रदान, अध्ययन, डिजाइन आदि कार्यों तथा इन कार्यों के निष्पादन के लिये आवश्यक कंप्यूटर हार्डवेयर एवं साफ्टवेयर अनुप्रयोगों से सम्बन्धित है। सूचना प्रौद्योगिकी कंप्यूटर पर आधारित सूचना–प्रणाली का आधार है। सूचना प्रौद्योगिकी, वर्तमान समय में वाणिज्य और व्यापार का अभिन्न अंग बन गयी है। संचार क्रान्ति के फलस्वरूप अब इलेक्ट्रानिक संचार को भी सूचना प्रौद्योगिकी का एक प्रमुख घटक माना जाने लगा है और इसे सूचना एवं संचार प्रौद्योगिकी (Information and Communication Technology-ICT) भी कहा जाता है।[2] कंप्यूटर हार्डवेयर प्रौद्योगिकी, कंप्यूटर साफ्टवेयर प्रौद्योगिकी, दूरसंचार व नेटवर्क प्रौद्योगिकी, मानव संसाधन आदि सूचना प्रौद्योगिकी के विभिन्न घटक हैं। सूचना क्रान्ति से समाज के सम्पूर्ण कार्यकलाप प्रभावित हुए हैं – धर्म, शिक्षा (e-learning), स्वास्थ्य (e-health), व्यापार (e-commerce), प्रशासन, सरकार (e-governance), उद्योग, अनुसंधान व विकास, संगठन, प्रचार आदि सब के सब क्षेत्रों में कायापलट हो गया है। आज का समाज सूचना समाज कहलाने लगा है।

जब इंटरनेट ने भारत में पांव पसारने शुरू किए तो यह आशंका व्यक्त की गई थी कि कंप्यूटर के कारण देश में फिर से अंग्रेजी का बोलबाला हो जाएगा। किंतु यह धारणा निर्मूल साबित हुई है और आज हिंदी वेबसाइट तथा ब्लॉग न केवल धड़ल्ले से चले रहे हैं बल्कि देश के साथ–साथ विदेशों के लोग भी इन पर सूचनाओं का आदान–प्रदान तथा चौटिंग कर रहे हैं। इस प्रकार इंटरनेट भी हिंदी के प्रसार में सहायक होने लगा है। मोबाइल और कंप्यूटर ये ऐसे माध्यम हैं जिन्होंने दुनिया को सचमुच मनुष्य की मुट्ठी में कर दिया है। सूचना, समाचार और संवाद प्रेषण के

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 178 / 283

शोध पत्रों को प्रकाशित करने के लिए विधि मान्य आई.एस.एस.एन. २३२१-६६४५

विश्व स्नेह समाज

वर्ष 21, अंक 1, सितम्बर 2021

एक रचनात्मक क्रान्ति

जनसंचार माध्यम और हिंदी

जन-जन को शिक्षित करने में जनसंचार माध्यमों की भूमिका महत्त्वपूर्ण है और जनसंचारों की मुख्य भाषा हिंदी भाषा को स्वीकार किया जाता है। हमारी समझ को विकसित कराने की दिशा में हिंदीनिष्ठ, बुध्दिजीवी, देशप्रेमी सभी सक्रिय रहे। आज हिंदी भाषा वैश्वीकरण को सशक्त भाषा के रूप में अपनी पहचान बना रही है।

डॉ. शरद भानुदास कोलते
हिंदी विभाग, जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
ज्ञानेश्वरनगर, भेंडे, तह. नेवासा,
अहमदनगर, महाराष्ट्र
मो०: 09422017740
ईमेल-kolteshardb@gmail.com

आज हिंदी भाषा साहित्य में वैश्वीकरण का प्रभाव प्रचुर मात्रा में दिखाई देता है। 21वीं सदी तो सभी दृष्टि से महत्त्वपूर्ण है। कोई भी सदी हो साहित्य शाश्वत है, ाका आशय है समन्वित होना। उसी माध्यम से मनुष्य के भाव, विचार, उसकी आंतरिक, बाह्यचेतना भाषा में ही प्रकट होती है। भाषा मनुष्य की सभ्यता और संस्कृति है। वह किसी भी समाज और राष्ट्र की आत्मा है। स्वाधिन भारत के संविधान निर्माताओं ने इस विराट राष्ट्र के भाषा वैविध्य को ध्यान में रखकर इस मानवीय सुकुमार विषय पर बड़ी गंभीरता से विचार कर हिंदी को राष्ट्रभाषा बनाया। हिंदी भाषा देश की एकता की कडी है। हिंदी मनुष्य को अनेको माध्यम से एक-दूसरे को जोड़ने का काम करती है। हिंदी भाषा देश के राष्ट्रीय आंदोलनों और सांस्कृतिक-सामाजिक पुनर्जागरण में संघर्ष की भाषा रही है। आज यह विश्व की भाषाओं में चीनी और अंग्रेजी के पश्चात तृतीय स्थान पर है। ारत देश के अतिरिक्त कई देशों में हिंदी पढाई जाती ह, सिखी जाती है। आज के वैश्वीकरण के युग में हिंदी भाषा के बदलते स्वरूप भी दिखाई देते है। जैसे-जनसंचार के माध्यम समाचारपत्र पत्रिका की भाषा, आकाशवाणी की भाषा, दूरदर्शन की और कम्प्युटर और मोबाईल से हिंदी भाषा का बदलता स्वरूप सामने आया है।

वर्तमान वैश्वीकरण के युग में जनसंचार माध्यमों को प्रचुर मात्रा में प्रयोग में लाया जा रहा है। आधुनिक युग में जनसंचार माध्यमों का महत्त्व दिन प्रतिदिन बढता जा रहा है। जन-जन को शिक्षित करने में जनसंचार माध्यमों की भूमिका महत्त्वपूर्ण है और जनसंचारों की मुख्य भाषा वर्तमान युग में हिंदी भाषा को स्वीकार किया जाता है। आज हमें हिंदी की भाषा, संस्कृति, साहित्य, धर्म, कला और व्यापार एवं वाणिज्य का महत्व मानवीय मूल्यों, उच्चादर्षो, निष्ठापूर्वक आस्थाओं और राष्ट्रीय एकता के संदर्भ में समझना परमावश्यक है। आज की युवा पीढी सूचना प्रौद्योगिकी और वाणिज्य के माध्यम से अपनी समझ विकसित कर रही है। हमारी समझ को विकसित कराने की दिशा में हिंदीनिष्ठ, बुध्दिजीवी, देशप्रेमी सभी सक्रिय रहे। आज हिंदी भाषा वैश्वीकरण को सशक्त भाषा के रूप में अपनी पहचान बना रही है। तेजी से विकास करती देश की आर्थिक व्यवस्था, दुनिया में हिंदी सबसे बड़ी भाषायी आबादी का देश समझा जाता है। दुनिया में 70–75 से अधिक देशों में हिंदी भाषा बोली और समझी जाती है। विश्व में कोई भी शायद ऐसा विश्वविद्यालय हो, जहाँ हिंदी का अध्ययन न हो। ये सभी बाते हिंदी की ताकत और महत्व का नतीजा रहा है। इसी कारण हिंदी भाषा की स्थिती का स्वरूप बदल रहा है। उसमें नित्य नये परिवर्तन आ रहे है और जनसंचार माध्यम इनकी महत्त्वपूर्ण भूमिका निभा रहे है।

सूचना विस्फोट के जगत में यातायात और जनसंचार साधनों के विकास से विश्व गॉव हो गया है। आज अनेक जनसंचार माध्यमों के व्यावहारिक स्तर पर वृध्दी हुई है।

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal

Impact Factor -(SJIF) -7.675,Issue NO, 332 (CCCXXXII)

ISSN : 2278-9308 December, 2021

डॉ. पंजाबराव देशमुख यांचे शैक्षणिक आणि कृषी क्षेत्रातील योगदान एक अभ्यास

प्रा.मृणाल गुलाबराव भोसले

इतिहास विभाग जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय भेंडा बु. ता.नेवासा जि.अहमदनगर महाराष्ट्र पिन ४१४६०५ ई-मेल- mgbhosale2018@gmail.com

प्रस्तावना :

बहुजन समाजाच्या सर्वांगीण विकासासाठी महात्मा फुले, शाहु महाराज, कर्मवीर भाऊराव पाटील यांनी चालविलेल्या कार्याचा वारसा डॉ. पंजाबराव देशमुख यांनी चालवला. शंभर वर्षापुर्वी विदर्भ हा शैक्षणिक व सामाजिक दृष्टया मागासलेला होता. बहुजन समाजाच्या सामाजिक, धार्मिक, राजकीय, शैक्षणिक हक्कासाठी लढणारा पुढारी, विदर्भाच्या खेड्यापाड्यात शिक्षणाची गंगा पोहोचविणारे सुधारक म्हणुन पंजाबराव देशमुख यांची प्रसिध्दी आहे. बहुजन समाजाचे मागासलेपंणा दुर करण्यासाठी शैक्षणिक संस्था व वस्तीगृहाची स्थापना करून अंधारात चाचपडणा या समाजाला ज्ञानाची स्वप्न दाखवली. सामाजिक व शैक्षणिक कार्याबरोबर त्यांनी शेतक-यांच्या प्रगतीसाठी विविध योजना सुरु केल्या. पापळ या गावची त्यांच्या घराण्याकडे देशमुखी होती म्हणुन त्यांचे आडनाव देशमुख पडले. त्याच्या वडिलांचे नाव शामराव व आईचे नाव राधाबाई असे होते. त्यांचे प्राथमिक शिक्षण पापळ या गावी झाले तर अमरावतीच्या हिंदु हायस्कूल मध्ये मॅट्रीकची परिक्षा पास झाले. १९१८ मध्ये पुण्याच्या फर्ग्युसन कॉलेज मधुन त्यांनी शिक्षण घेतले. पुण्यात वास्तव्य असताना त्यांनी टिळक, आगरकर, फुले, रानडे, शिंदे, कर्वे यांच्या सामाजिक व राजकीय कार्याची त्यांना ओळख झाली. विद्यार्थी दशेतच त्यांचा वाचनाचा व्यासंग मोठा होता. तसेच खिलाडुवृत्ती दिलदारपणा यामुळे ते सर्व विद्यार्थ्यात उठुन दिसत. पंजाबराव देशमुख व त्यांच्या मित्रांनी पुण्यात सी.पी. अॅन्ड बेरार क्लबची स्थापना केली होती.

शोधनिबंधांचे उद्देश

१. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचे कृषीक्षेत्रातील योगदानाचा परामर्श घेणे.
२. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचे शैक्षणिक क्षेत्रातील कार्य स्पष्ट करणे.

उच्च शिक्षण घेण्यासाठी पंजाबराव देशमखांनी इंग्लंडला जाण्याचे ठरविले परंतु खर्च त्यांना परवडणारा नव्हता म्हणुन त्यांनी आपली जमिन गहाण ठेवुन उच्च शिक्षणासाठी ते इंग्लंडला गेले. इंग्लंडमधील एडिंबरो विद्यापीठात त्यांनी एम.ए. ची पदवी संपादन केली. तसेच ऑक्सफर्ड विद्यापीठात तत्वज्ञान विषयातील वैदिक तत्वज्ञान साहित्यातील धर्माचा उगम आणि विकास या प्रबंधासाठी त्यांना पी.एच.डी. पदवी बहाल करण्यात आली. २५ जानेवारी १९२५ रोजी लंडनच्या लिंकन इन मध्ये बार अॅट-लॉ ही पदवी त्यांना पंतप्रधानाच्या हस्ते देण्यात आली. त्यानंतर त्यांनी वकिली व्यवसाय सुरु केला. बहुजन समाजाच्या सर्वागिण प्रगतीसाठी शिक्षणाचा प्रसार करणे आवश्यक आहे यासाठी १९२६ मध्ये त्यांनी अमरावती येथे स्वामी श्रध्दानंद छात्रालय ची स्थापना केली. या छात्रालयात सर्व जाती धर्माच्या मुलांना प्रवेश दिला जात असे. या छात्रालयासाठी पंजाबराव दौरे करत असत. गावागावातुन धान्य व पैसा गोळा करत असत.[1]

तसेच श्री शिवाजी व्यायाम प्रसारक मंडळांची स्थापना केली. १९२६ मध्ये दस-याच्यामुहूर्तावर श्री शिवाजी व्यायाम प्रसारक मंडळ स्थापन केले. श्रध्दानंद वस्तीगृह व श्री शिवाजी व्यायाम प्रसारक मंडळ या दोन संस्था तरुणांना शिस्त, चारित्र्य राष्ट्रनिष्ठ यांचे शिक्षण देत असत. यासाठी पंजाबराव यांनी राजर्षी शाहु महाराज यांच्यापासून प्रेरणा घेतली. कोर्टातील काम संपली की, ते वस्तीगृहात जाऊन विद्यार्थ्यांची चौकशी करत असत. त्यांच्या प्राथमिक गरजा पूर्ण करत असत. १९५२ मध्ये झालेल्या निवडणुकीत

VOLUME - IX, ISSUE - II - MARCH - AUGUST - 2021
IDEAL - ISSN - 2319 - 359X - IMPACT FACTOR - 6.601 (www.sjifactor.com)

१. पंडिता रमाबाई : व्यक्तिमत्व आणि जडणघडण

प्रा. मृणाल गुलाबराव भोसले
संशोधक, इतिहास विभाग, जिजामाता शास्त्र व विज्ञान महाविद्यालय, भेंडा, ता. नेवासा जि. अहमदनगर.
प्रा. डॉ. व्ही. बी. लांब
संशोधन मार्गदर्शक, इतिहास विभागप्रमुख, इंद्रराज कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, सिल्लोड, जि. औरंगाबाद.

प्रस्तावना

पंडिता रमाबाई यांचा जन्म जरी महाराष्ट्रात झाला नसला तरी त्यांच्या जीवनाचे जाळे महाराष्ट्रात पसलेले आपल्याला दिसून यते. त्यांचे वडिल अनंतशास्त्री डोंगरे हे कर्नाटकातले. डोंगरे कुटुंब हे मुळचे महाराष्ट्रीयन चित्पावन ब्राम्हण. पंडिता रमाबाई या परितक्ता, पतिता व विधवा स्त्रियांच्या सर्वांगीण उद्धाराकरिता समर्पित भावनेने सतत कार्यरत असलेल्या एक महाराष्ट्रीयन सामाजिक कार्यकर्त्या होत्या. पंडिता रमाबाई यांचे वडिल मुळ महाराष्ट्रीयन.वडिल अनंतशास्त्री हे त्या काळी स्त्रियांच्या बाबतील पुरोगामी विचार ठेवणारे होते.स्त्रियांना शिक्षण द्यावे या मताचे ते होते.पत्नी लक्ष्मीबाई व मुलगी रमाबाई यांस त्यांनी वेदांचे शिक्षण दिले आणि ते स्वतःही वेद पंडित होते. त्यांचे गुरू रामशास्त्री यांनी अनंतशास्त्री यांना 'शास्त्री' ही पदवी बहाल केली होती. अनंतशास्त्री हे वेद अध्ययन करण्यासाठी पुणे येथे राहिले होते. त्यामुळे शनिवार वाड्यात जाण्याची त्यांना अनेक वेळा संधी मिळाली होती. ज्या काळी मुलींना घराबाहेर पडणेही शक्य नव्हते तया काळी अनंतशास्त्री यांनी मुलींना तसेच आपल्या पत्नीला संस्कृत शिकवले. त्यामुळेच रमाबाई या पौराणिक संस्कृतात परांगत झाल्या. तसेच आनंतशास्त्री हे मुलींना शिक्षण देण्यावर थांबले नाही तर लग्नासाठीही त्यांनी कधी आपल्या मुलीवर दबाव आणण्याचा प्रयत्न केला नाही. उलट जोपर्यंत शिक्षण घेता येईल तो पर्यंत शिक्षत रहा असा सल्ला दिला. रमाबाई या वयाच्या सोळा वर्षाच्याअसतांनाच मात्र अनंतशास्त्री यांचे निधन झाले.काळी काळाने आईचेही निधन झाले. त्यामुळे पंडिता रमाबाई आणि बंधून श्रीनिवास हे पोहके झाले. त्यांना मातृ-पितृ छायेपासून वंचित व्हावे लागले. आई-वडीलांच्या निधनानंतर त्या आपल्या भावासोबत भ्रमण करत कोलकत्ता येथे आल्या. पंडिता रमाबाई यांना आपल्या आईकडूनही संस्कृत व्याकरण आणि साहित्याचे शिक्षण मिळालेले होते. रमाबाई यांच्या शिक्षणात त्यांच्या आईचा खूप मोठा वाटा राहिलेला आहे.

पंडिता रमाबाई आपल्या इंग्लंडच्या प्रवासवर्णनात असे लिहितात, "मी लहान हाते तेव्हा आमचे वडिल काही काळ कच्छ जवळ असलेल्या द्वारकेत समुद्र किनाऱ्याजवळ राहिले होते. तेथे कधी-कधी मंथनाच्या वेळेस आम्ही समुद्र किनाऱ्यावर फिरायला जायाचो. किती सुखाचे दिवस ते.ते दिवस या जन्मात पुन्हा येयाचे नाहीत. माझ्या बालसुलभ स्वभावाला अनुसरून मी त्या वाटवंटातील किती कवड्या, शिंपले, दगड, धोंडे गोळा करून पेटीत भरून घरी नेत असे. मला त्यावेळेस किती आनंद होई. माझे आई-वडील भाऊ ही सर्वजन एकीकडे गोष्टी सांगत फिरत असत आणि मी त्यांच्या

2021

UGC Journal An Peer Reviewed International Journal

IMPACT FACTOR 2.009

NEW INTERNATIONAL
RELIABLE RESEARCH JOURNAL

AIMS & SCOPE

New International Reliable Research Journal (NIRRJ) is a monthly International Journal publishing in multidisciplinary. It is published in All Subject and All Languages.

New International Reliable Research Journal (NIRRJ) has been started to publish the research paper by great thinkers, intelligentia, scholars, lecturers. Those who have contributed in the field of Higher Education and Research for advanced Knowledge.

Chief Editor
Asst. Prof. A.V. Hingmire

Executive Editor
Asst. Prof. L.M. Rathod

The Editor, Editorial Board and Publisher assume no responsibility for statements and opinions expressed by the Author in this Research Journal

Single Issue Rs. 300/-, Life Membership Rs. 10000/- (Ten Years)
Each Paper Rs. 1200/- Institution Yearly Rs. 3600/-

Instruction Call for papers

The Papers must be an original constribution. The size of the paper should not exceed 2000 to 2500 words in A4 size. in MS-Office (Word), Time New Roman (Font size - 12) for English and ISM DVB-ttsurekh (Font size 14) font in Marathi and Hindi. along with paper should the title, Authors Name, mailing address and Telephone Nos.

Mode of payment : Payble at State Bank of India Ambajogai Dist. Beed
Account No. : 32887113235, Hingmire A.V.
IFSC Code : SBIN0003403

For Details Information Please visit www.prathmeshpublication.in

www.prathmeshpublication.in

ORIGINAL ARTICLE

भारतातील काही रूढी, परंपरा आणि पंडिता रमाबाई यांनी केलेल्या स्त्री सुधारणा

डॉ. व्ही. बी. लांब
संशोधक मार्गदर्शक
इतिहास विभागप्रमुख
इंद्रराज कला, वाणिज्य व विज्ञान
महाविद्यालय, सिल्लोड, जि. औरंगाबाद
मो.नं. ९४२२२१३३२३

प्रा. मृणाल गुलाबराव भोसले
संशोधक
इतिहास विभाग,
जिजामाता शास्त्र व विज्ञान महाविद्यालय, भेंडा,
ता. नेवासा, जि. अहमदनगर
मो. ८९९९२७६५७३

प्रस्तावना :

प्राचीन काळापासून स्त्रियांवर अनन्वित अन्याय आणि अत्याचार होत आलेले आहेत. स्त्रीयांना प्रत्येक क्षेत्रात दुय्यम व नगन्य असे समजण्यात येते. जगाच्या पुरूषसत्ताक संस्कृतीत स्त्री ही उपेक्षितच राहिलेली दिसून येते. भारताच्या इतिहासात ऋग्वेद काळात स्त्रीयांना शिक्षणाचा अधिकार असल्याचे दिसून येते. काही विदुषींची नावेही सापडतात. कालातंराने उत्तर वैदिककाळ किंवा ब्राह्मण काळामध्ये स्त्रीयांना शिक्षणाचा अधिकार नाकारला गेल्याचे आढळते. त्याही पुढे जाऊन हिंदू धर्मातील कायदा संहिता समजल्या जाणाऱ्या मनुस्मृतीने तर महिलांना कोणताच अधिकार ठेवला नाही. स्त्रियांचे समाजातील स्थान, प्रतिष्ठा, जगण्यासाठी असलेले नैसर्गिक अधिकार, धार्मिक रीतिरिवाज यांच्यावर अनेक बंधने घातली. त्यांना फक्त शोभेची वस्तु तसेच चुल आणि मुल एवढ्या पुरतेच मर्यादीत केले. तसेच प्रजननाचे साधन, शोभेची वस्तु असे समजुन पुरूषंच्या अधिपत्त्याखाली खाली डांबुन ठेवल्याचे कार्य केले.

तसेच सतीप्रथा, बहुपत्नीत्व, बालविवाह, विधवा पुर्नविवाह बंदी, बालजरठ विवाह अशा अनेक प्रकारच्या रूढी, परंपरांमुळे अन्याय अत्याचार स्त्रियांवर होत होते.

मध्ययुगीन काळात भारतात मुस्लिमांची सत्ता उदयास आली. त्यामुळे भारतीय संस्कृतीत अनेक प्रकारचे बदल घडुन आले. परंतु या काळातही स्त्रियांचे समाजातील स्थान काही बदलले नाही. शिवाय बंधनात अजुन भर पडलेली दिसून येते. ती म्हणजे पडदापध्दती जाचक झाली. स्त्रीयांना शिक्षणाचा अधिकार पूर्वीही नव्हता आणि याही काळात नव्हता, परंतु याला अपवाद म्हणुन राज घराण्यातील स्त्रीया ह्या काही प्रमाणात शिक्षण घेत असल्याचे आढळते. तसेच सल्तनत काळ आणि मुघल काळात काही स्त्रीयांना यांनी राजकारणातही सक्रीय भूमिका बजावल्याचे आपणास दिसून येते. परंतु तोही एक अपवादात्मक स्वरूपात आपणास दिसून येईल.

पुढील काळात भारतात ब्रिटिशांचे आगमन झाल्याने भारतीयांचा पाश्चिमात्य संस्कृतीशी संबंध आला. आणि ब्रिटिशांनी भारतामध्ये आपली सत्ता स्थापन करून येथे आधुनिक आणि इंग्रजी शिक्षणाची सुरूवात केली त्यामुळे भारतीय समाजामध्ये एक सुशिक्षीत अशी समाज सुधारकांची पिढी तयार होण्यास सुरूवात झाली. यामध्ये भारतीय तरूण आपल्या धर्म रूढी आणि परंपरांकडे वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून पाहू लागले.

डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचे कार्य एक अभ्यास

प्रा.डॉ.नारायण कारभारी म्हस्के
इतिहास विभाग प्रमुख जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय भेंडाबु. ता.नेवासा,
जि.अहमदनगर, महाराष्ट्र पिन- ४१४६०५
ई-मेल mhaskenk@yahoo.com मो.९८३४३८००२०

प्रस्तावना

डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचे शैक्षणिक आणि सामाजिक कार्य अवर्णनीय स्वरूपाचे आहे. त्यांनी समाजाचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठी श्री शिवाजी शिक्षण संस्थेची स्थापना करून तळागाळातील समाजातील. जनतेपर्यंत शिक्षणाचे लोन पोहोचविण्यामध्ये योगदान दिले. सद्य:स्थितीत पंजाबरावांच्या विचारांची आणखीन गरज आहे, हे त्यांच्या समग्र जीवनचरित्रातून लक्षात येते. डॉ. पंजाबराव देशमुख. काबाडकष्ट करून प्रसंगी अर्धपोटी व उपाशी राहून पंजाबरावांचे प्राथमिक शिक्षण त्यांच्या आई-वडिलांनी पापळ येथेच पूर्ण केले. मुलाने खूप शिकावे, मोठे व्हावे आणि आईवडिलांचेच नव्हे तर संपूर्ण समाजाचे, देशाचे पांग फेडावे अशी महत्त्वाकांक्षा त्यांचे आई-वडील उराशी बाळगून होते. राधाबाईने फाटका संसार नेटका करून अत्यंत काटकसरीने पंजाबचे माध्यमिक शिक्षण कारंजा लाड येथे पूर्ण केले. विशेष करून त्यांनी पंजाबरावांच्या प्रकृतीची आणि शिक्षणाची काळजी घेतली.

शोधनिबंधाचे उद्देश

१. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचे सामाजिक कार्याचा परामर्श घेणे.
२. डॉ.पंजाबराव देशमुख यांचे कृषी क्षेत्रातील आणि शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदानाचे विश्लेषण करणे.

पंजाबराव हे निष्णात वकील होते. म्हणून संविधानाची जडणघडण करण्याची संधी मिळाली. डॉ. पंजाबराव देशमुख यांची काँग्रेस पक्षातर्फे मध्यप्रांत वऱ्हाडातून निवड करण्यात आली. ९ डिसेंबर १९४६ ते २६ नोव्हेंबर १९४९ चा जवळजवळ तीन वर्षांच्या कालावधीत पंजाबरावांनी संविधानांच्या वादविवादात भाग घेतला. पंजाबरावांनी घटनेच्या मूळ आराखडयात सर्वाधिक म्हणजे ५०० दुरुस्त्या सुचवल्या. प्रख्यात विचारवंत य.दि. फडके यांनी पंजाबराव देशमुख यांच्याविषयी एके ठिकाणी लिहिले आहे. – "राष्ट्रध्वजाविषयी अशोकचक्रांकित तिरंगी राष्ट्रध्वज संविधानसभेत सादर करताना जवाहरलाल नेहरू देशाच्या तिरंगी झेंडयावर चरख्याचे चित्र का नाही हे विशद करताना त्यांनी तांत्रिक अडचणी हळुवार तसेच आर्जवी भाषेत सांगितल्या. त्यानंतर भाषण करताना पंजाबराव म्हणाले, काँग्रेस पक्षाच्या झेंडयावर चरख्याचे जे चित्र असते तेच तिरंगी राष्ट्रध्वजावर असावे यासाठी मी दुरुस्ती सुचवली होती. चरखा हे अहिंसेचे प्रतीक आहे. तसेच महात्मा गांधींच्या नावाशी चरख्याचा अतूट संबंध आहे; पण या सदनाची अशोकचक्रांकित तिरंगी राष्ट्रध्वज स्वीकारण्याची तयारी असल्यामुळे मी माझी दुरुस्ती सूचना मांडू इच्छित नाही. मात्र माझ्या सूचनेत स्वीकारार्ह असे बरेच काही होते असे मला अजूनही वाटते."[1]

नागरिकत्वासंबंधीच्या तरतुदीविषयीची पंजाबरावांची मते लक्षात घेणे आवश्यक आहे. ज्या दिवशी संविधान अमलात येईल त्या दिवशी भारताचे अधिवासी (डोमिसाइल) असलेल्या आणि भारतात जन्मलेल्या व्यक्ती भारतीय प्रजासत्ताकाच्या नागरिक बनतील. भारतात ज्यांचा जन्म झाला, पण ज्या व्यक्ती अनेक वर्षांपासून येथील अधिवासी आहेत अशा व्यक्तींना मग त्या भारतातील पोर्तुगीजांच्या किंवा फ्रेंचाच्या वसाहतीत राहणाऱ्या असोत अगर भारताबाहेर जन्मलेले, पण अनेक वर्षे भारताचे रहिवासी असलेले इराणी असोत, त्यांना भारतीय नागरिक होता येईल. भारताचे रहिवासी असूनही फाळणीनंतर पाकिस्तानात गेलेल्या व्यक्तींना किंवा पाकिस्तानात राहणाऱ्या, पण फाळणीनंतर भारतात आलेल्या

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 185 / 283

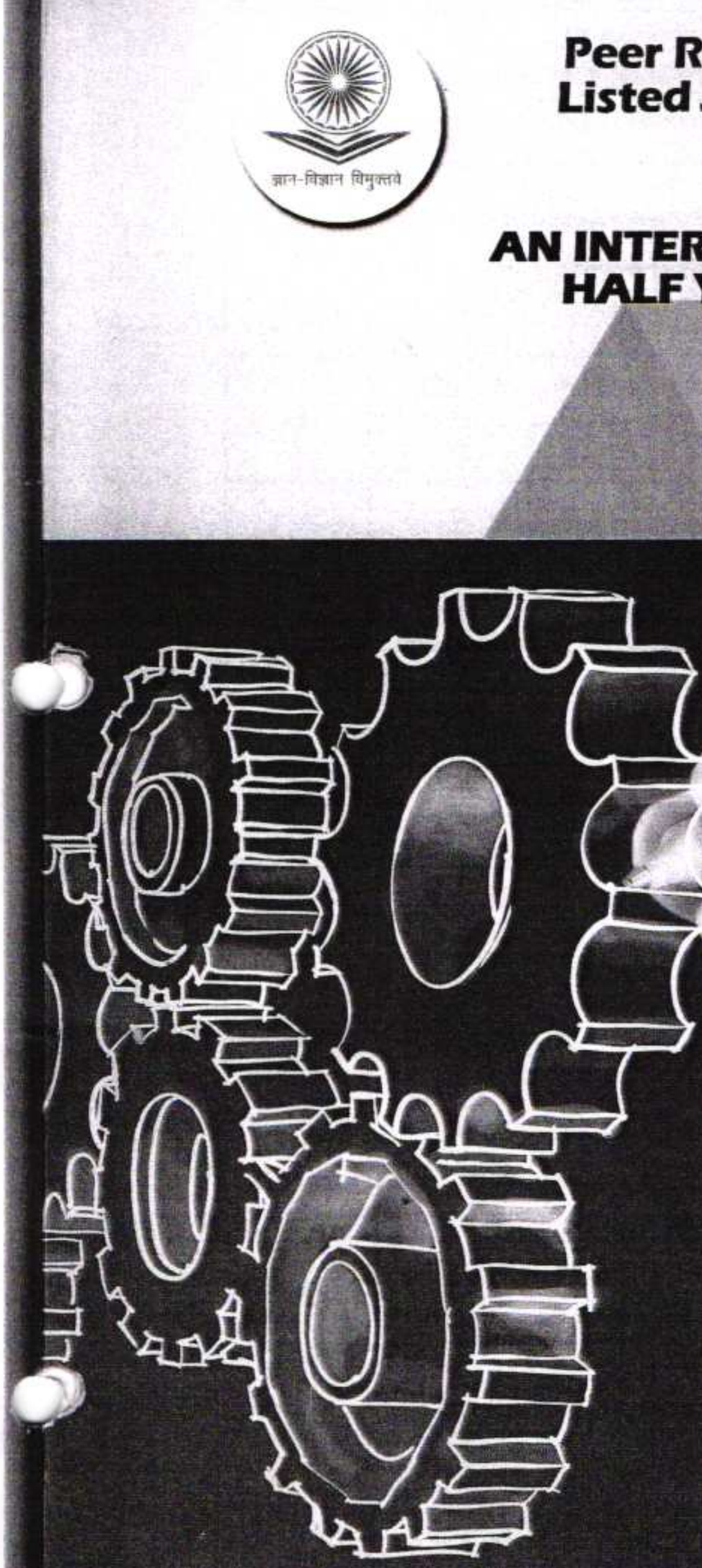
2021

Peer Reviewed Refereed and UGC
Listed Journal (Journal No. 47037)

ISSN 2278-8158

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

ROYAL

Volume - X, Issue - II,
December - May - 2021-22
English / Marathi Part - I

Impact Factor / Indexing
2019 - 5.756
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

VOLUME - X, ISSUE - II - DECEMBER - MAY – 2021-22
ROYAL - ISSN 2278 - 8158 - IMPACT FACTOR - 5.756 (www.sjifactor.com)

७. भारतीय स्त्रीयांचें मध्ययुगीन व आधुनिक काळातील योगदान

प्रा. डॉ. नारायण कारभारी म्हस्के
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडे (ब्रु.) ता. नेवासा. जि. अहमदनगर, महाराष्ट्र (भारत).

न स्त्री स्वातंत्र्यम अर्हती मनुस्मृतीमधील या श्लोकाप्रमाणे स्त्री ही स्वातंत्र्याच्या योग्यतेची नाही. बालपणी पिता, तरुणपणी पती आणि म्हातारपणी पुत्र तिचा सांभळ करतो. त्यामुळे स्त्रीला स्वातंत्र्याची आवश्यकताच काय? परंतु परिवर्तनासोबतच चुल आणि मुल सांभळणारी स्त्री आता सर्वच क्षेत्रात वावरतांना दिसून येते. स्त्री च्या भूमिकेत दिवसेंदिवस मोठ्यज्ञा प्रमाणात परिवर्तन होतांना दिसत आहे. डॉक्टर इंजिनिअर, प्राध्यसापक, पंतप्रधान, ऱ्रापती, पायलट, संशोधक इत्यादी सर्व श्रेयासोबतच संरक्षण, अग्निशमन इत्यादी क्षेत्रामध्ये कुशलतेने वावरत आहे. दुय्यम स्थान देणारा समाज आज अजुनही कलुचित विचारसरणी ठेवुन वागतांना दिसतो. स्त्रियांना पूर्ण स्वातंत्र्य देण्याचे मान्य होत नाही. लहानपणी पित्याला, विवाहानंतर पतीला न विचारता साधे कुठे न जाण्याचे स्वातंत्र्य स्त्रियांच्या वाटयाला नाही. स्त्रियांना कुटुंबात मुलीची, पत्नीची व आईची भूमिका वठवावी असा आग्रह असतो. अनेकदा तू मुलीची जात आहेस, तू अस करायला नको, पत्नी म्हटलवर बंधनन पत्नीची भूमिका पार पाडावी लागते. साधारणतः स्त्रीया आज्ञाधारक असतात. कारण निसर्गतः त्या विनयशील, समर्पित, कोमल, भवूक असतात. गुजरातमध्ये स्त्रीया रिक्षत्त ओढतात. हिमाचल प्रदेशात ओझे उचलण्याचे काम करतात. शेतीची कामे पुरूषाच्या बरोबरीने करतात. ज्या स्त्रिया स्वतःच्या चरितार्थासाठी पतीवर अवलंबुन राहत नाही, त्यांची स्थिती पतीवर अवलंबून राहणाऱ्या महिलांपे

क्षा ्चांगली असते. भरतीय संस्ड्रुतीला कार फार मोठी प्राचीन परंपरा आहे. काळानुसार भारतात अनेक राजे, महाराजे, सम्राट होऊन गेले. पण भारतीय संस्ड्रुती ही अखंड राहीली आहे. आधुनिक काळातील भारतीय स्त्रीचे स्थान जाणून घेण्यासाठी प्राचीन काळात तिचे स्थान कसे होते हे पाहिले पाहिजे. विविध काळात तिचे स्थान भूमिका कशा बदलत गेल्या हे पाहणे योग्य ठरेल.

वैदिक काळात स्त्रियांचे स्थान

वैदिक काळात स्त्रियांना श्रेष्ठ स्थान प्राप्त झाले होते. ह्यांचे कारण तत्कालीन शिक्षण पध्दती होय. त्याकाळी मुलीचाही उपनयनविधी होत असे. वैदिक वाड्मयाचा उत्तरकाळात स्त्रियांचे दोन वर्ग मानले जात असे. 1) सद्योव्दाहा 2) ब्रम्हवदिनी पहिल्या प्रकारात विवाह होईपर्यंत अध्ययन करणाऱ्या तरुणीचा बोध होतो तर दुसऱ्या प्रकारात अविवाहित राहून अखंड ज्ञानोपासना करणाऱ्या विदुषी स्त्रीयांचा समावेश होतो. म्हणून त्या काळात अनेक स्त्रीयांनी तत्वज्ञ शिक्षक व वाद विवादपटू म्हणून नांवे गाजविली. वैदिक काळात स्त्रीयांचा दर्जा फार समाधानकारक होता. त्या काळात बहुपत्नीत्वाची पध्दतीही रुढ होती. वैदिक काळात नियोग पध्दती रुढ होती. पती कोणत्याही कारणाने प्रजोत्पादनास असमर्थ ठरल्यास त्याच्या पत्नीने परपुरुषाशी संबंध ठेवून प्रजोत्पादन करण्यास समाज संमती देत होता. कारण वंश पुढे चालु राहावा हा त्या मागचा हेतू होता.

10-21

→ इतिहास दर्पण

ISSN: 0974-3065

भारतीय स्वतंत्रता आंदोलनातील अवंतिकाबाई गोखले यांचे योगदान : एक ऐतिहासिक अभ्यास

प्रा. मृणाल गुलाबराव भोसले
इतिहास विभाग,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडा (बु.) ता.नेवासा, जि.अहमदनगर,
महाराष्ट्र
ई-मेल- mgbhosle2018@gmail.com
फोन : ८९९९२७६५७३

प्रस्तावना :

भारताच्या स्वातंत्र्य आंदोलनाच्या इतिहासात गांधीजींची पहिली भारतीय पट्टशिष्या म्हणून अवंतिकाबाई गोखले ओळखल्या जातात. हिंद महिला समाजाची स्थापना करणाऱ्या मुंबई पालिकेच्या पहिल्या महिला सदस्या, तसेच स्थायी व आरोग्य समिती सदस्या, सत्याग्रहीच्या १३ व्या तुकडीचे नेतृत्त्व करणाऱ्या व मीठाच्या सत्याग्रहात एकमेव महाराष्ट्रीय महिला म्हणून सहभाग घेतलेल्या, उत्तम परिचारिकेचे कार्य करणाऱ्या महात्मा गांधीचे पहिले मराठी चरित्र लिहिणाऱ्या लेखिका, इंग्रजी भाषेवर प्रभूत्व असलेल्या अवंतिकाबाई गोखले यांची केवळ महाराष्ट्रातच नव्हे तर भारतात व भारत बाहेरील देशात ख्याती होती. भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील स्त्रियांच्या कार्यकर्तृत्वावर कटाक्ष टाकल्यास अनेक स्त्रियांनी आपला खारीचा वाटा उचलून चळवळीला हातभार लावलेला आहे. हे अनेक उदाहरणावरून स्पष्ट होते. स्त्रियांनी केवळ राजकीय दृष्टिकोनातून देशाचा विचार न करता सामाजिक बांधिलकीची जबाबदारी स्विकारून स्वकर्तृत्व व स्वबळावर संस्था व संघटना याची उभारणी केली. अशा कर्तृत्त्ववान आणि स्वातंत्र्यलढ्यात कार्यकर्त्या म्हणून सहभागी झालेल्या स्त्रियांकडे दुर्लक्ष होत आहे. अशा अनेक स्त्रियांपैकी एक म्हणजे अवंतिकाबाई गोखले होय. अवंतिकाबाई गोखलेनी राजकीय व सामाजिक अशा दोन्ही अंगानी केलेले कार्य राष्ट्रीय जडण घडणासाठी किती मोलाचे होते, हा इतिहास सोनेरी अक्षरांनी लिहून ठेवावा असा आहे. याच दृष्टिकोनातून भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील अवंतिकाबाई गोखलेंच्या कार्यकर्तृत्वावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न सदरच्या शोध निबंधातून केला आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. अवंतिकाबाई गोखले यांचे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील कार्याचा आढावा घेणे.
२. सविनय कायदेभंग चळवळीतील योगदानाचा परामर्श घेणे.

2021-22

ISSN : 2231 4377
(Peer Reviewed Journal)

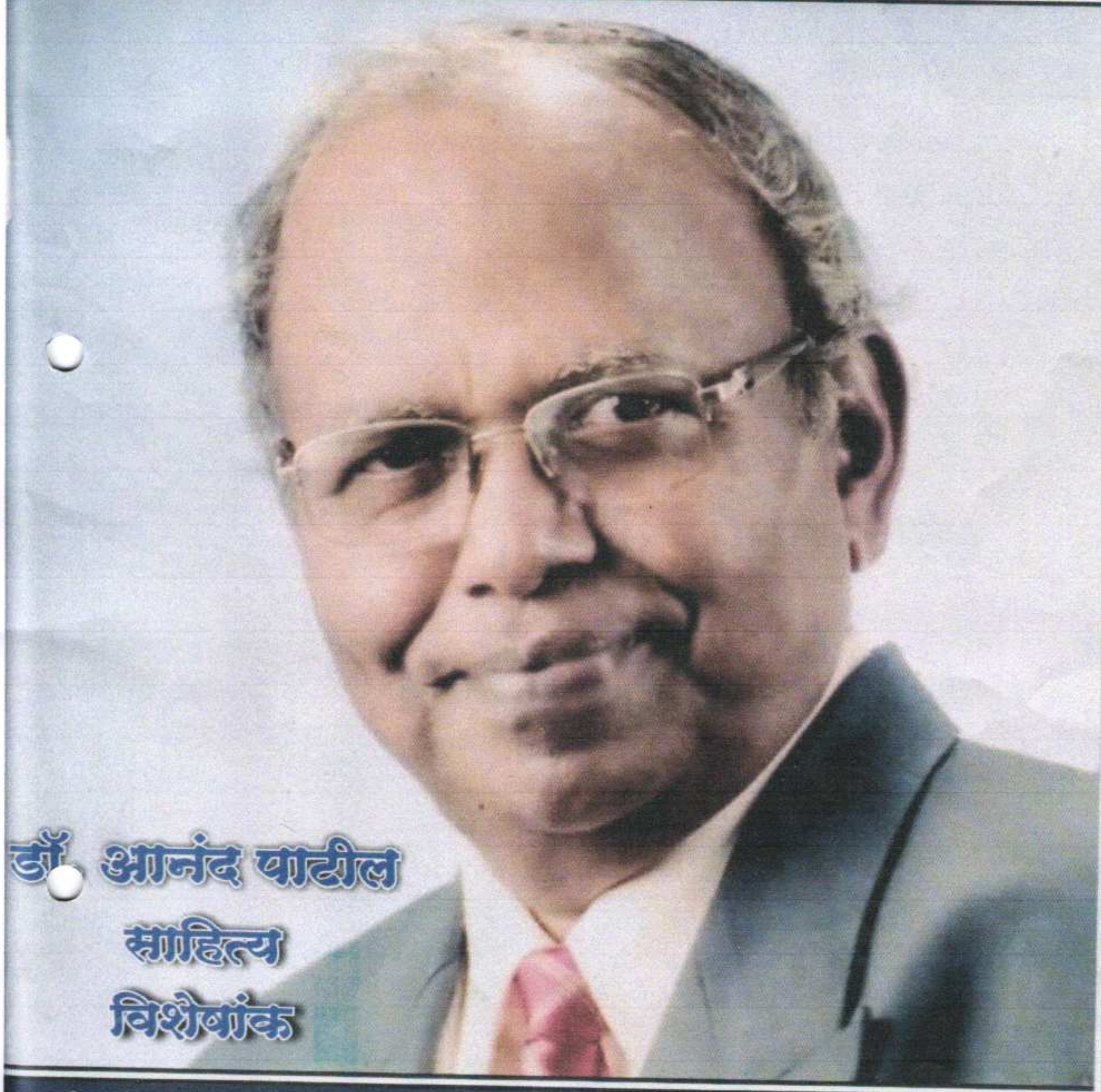
ब्दाली प्रकाशन
पुणे-५८.

वर्ष : ११ वे अंक : तिसरा
ऑक्टोबर-नोव्हेंबर-डिसेंबर २०२१

SAKSHAM SAMIKSHA त्रैमासिक

सक्षम समीक्षा

मराठी भाषा-वाङ्मय व संशोधन यासाठी असलेला मंच
संपादक : प्रा. डॉ. शैलेश विश्वनाथ त्रिभुवन

डॉ. आनंद पाटील साहित्य विशेषांक

वितरण क्षेत्र : * राज्य : पश्चिम बंगाल (कलकत्ता), उत्तर प्रदेश (वाराणसी), कर्नाटक, गोवा, गुजरात (बडोदा), तेलंगणा (हैद्राबाद)
* जिल्हा : पुणे, अहमदनगर, नाशिक, मुंबई, ठाणे, सिंधुदुर्ग, रत्नागिरी, रायगड, कोल्हापूर, सातारा, सांगली, सोलापूर, यवतमाळ, लातूर, परभणी, जालना, औरंगाबाद, नागपूर, अमरावती, नांदेड, जळगांव, धुळे, नंदुरबार, चंद्रपूर, गडचिरोली, वाशिम

क तुलनाकार कथा,
र, समीक्षक इत्यादी
पाटील) 'डॉ. आनंद

ल! तसेच 'वेडे, प्रेमी
बांधलेले असतात'

द पाटील!
"सृजन हा सृष्टीचा
न, वैज्ञानिकांचे शोध
क्षमतेचा तुलनात्मक
मूलभूतता सृजनाच्या
स्टंट फूड, रिमिक्स,
हे. संगणकच कथा,
क्ति◯चा उदो उदो

दंबऱ्या मौजे प्रकाशन
र्ण झालो. आज डॉ.
रचय बघावा) मग या
म झाला असला तरी,

गरजेचे होते. आणि
शनाने गेली ११ वर्षे
सक, संशोधक आणि
ात, धर्म, पंथ, प्रदेश,
उत्तीर्ण झाले आहेत.
. बाळासाहेब लबडे,
पाटील, डॉ. शिरीष
ा, डॉ. अतुल चौरे,
हे. अर्थात एवढ्या
असे, मी मानत नाही.
त्य ◯ाने घेतलेली

तात, मूर्ख दिशाहीन
युष्यभर जेवढा प्रवास
य प्रवासाने निश्चितच

संपादक

अं|त|रं|ग

*	संपादकीय (मनोगत)	
१.	आनंद पाटील यांच्या 'परदेशी सहा परिक्रमा'	डॉ. नागनाथ कोत्तापल्ले (पुणे) ०४
२.	पाटलांची लंडनवारी: असाध्य ते साध्य ..	प्रा. डॉ. अरुण कोळेकर (जेजुरी) १०
३.	सांस्कृतिक मीमांसा करणारा समीक्षाग्रंथ : समग्र बा.सी.मर्ढेकर	प्रा.डॉ. बाळासाहेब लबडे (गुहागर) १९
४.	व्यामिश्र जीवनानुभवाचे समग्र दर्शन: कागुद आणि सावली	प्रा. डॉ. शंकर विभुते (नांदेड) २७
५.	लोबल आणि ग्लोबल : रंजकता आणि उद्‌बोधकता	प्रा. डॉ. जितेंद्र कदम (खटाव) ३१
६.	मराठी साहित्य आणि तौलनिक संस्कृती समीक्षेतील 'आनंदपर्व'	प्रा. श्रीकृष्ण अडसूळ (गोवा) ३४
७.	एक उत्तरवसाहतवादी, सांस्कृतिक, तुलनाकार दहशतवादी	प्रा. डॉ. मनिषा पाटील (सातारा) ४४
८.	'इच्छामरण':एक उत्तर आधुनिक कादंबरी	प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे (अहमदनगर) ५७
९.	वस्त्रहरणाचा शंखनाद : एक टिप्पणी	प्रा. डॉ. शिरीष चिंधडे (पुणे) ६०
१०.	'उरूस' : सुफी संतावरील पहिली कादंबरी	प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन (पुणे) ६२
११.	अशीही मान्यता : अमेरिकेतील तुलनाकाराच्या प्रस्तावनेतील	प्रा. डॉ. चंद्रलेखा डिसूजा (गोवा) ६५
१२.	मानवी जीवनाचे चिंतन व्यक्त करणारा 'फेरा' कथासंग्रह	प्रा. डॉ. अतुल चौरे (पुणे) ७०
१३.	प्रा. डॉ. आनंद पाटील : मुलाखत	प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन (पुणे) ७५
१४.	परीचय	..... ८५

ले असा आक्षेप घेता
ने त्यांचे कथित
वरच उलटवणे वाटते
तील शस्त्रे वापरायला
से प्रश्न त्यांना गल्ली ते
गेले आहेत. संदर्भांची
ते विश्वासात घेऊन
नाहीत. ही मर्यादा ते
पोवाड्यांनी मानसिक
ध्यात्मविरोधी भूमिका
जाते. परंतु तर्कशुध्द
कठीण जाते.
काची लेखणी त्याची
त्र या ताम्रपटधारक
र ; यात प्रश्नच नाही.
तुलनेत केला जाईल.
irch eds. New
in theory (2009)
न उद्धृतांच्या आधारे
ी विचाराला दिलेले
सारंग म्हणतात त्या
डरांव डरांव पेक्षा
हॉल व बिरचाल यांची
साहित्याचे मूल्यांकन

ोग आहे. नाविन्यपूर्ण
यापारी किंवा आर्थिक
मैदानच जिथे मुले
टाकावू कचऱ्या मधून
ापद धोका पत्करणे,
न करता झोकून देणे,

nary त्येक नव्या
नवे येत. वा संबंधात
विषयी खरोखर म्हणता

■

र-2021 | ५६

आपल्या जीवनात शिक्षण, कायदा, रस्ते, रेल्वे, मुद्रण आदींतून आधुनिकतेने प्रत्यक्ष प्रवेश केल्याचे दिसते. आपल्या जगण्या - वागण्यात, मूल्य कल्पनांमध्ये बदल झाले. या आधुनिकतेचा अर्थ काय ? माणसेभांडतात म्हणून सरकारने न्यायालय आणले कीन्यायालय आणले म्हणून माणसे भांडायला लागली ? (कुणाचे विधान आहे, हे आठवत नाही. ती क्षमा मागून.)पूर्वी कुटुंब, गावांमध्ये मिटणारी भांडणे अधिक व्यापक होऊन मागणी तसा पुरवठा होऊन त्याचा व्यापार झाला.

आपल्याकडे ब्रिटीशांच्या आगमनानंतर आधुनिक युगाला सुरुवात झाली.या नव्या राजवटीमुळे आपल्या भौतिक - अधिभौतिक जीवनात अनेक स्थित्यंतरे आली.आपले वासाहतिककरण झाले. पुढे१९९० नंतरच्या काळखंडात जागतिकीकरण आले. नवी अर्थव्यवस्था, बाजारकेंद्रित भांडवलशाही, माध्यमक्रांती आदींतून जीवनात आणखी बदल झाले. या बदललेल्या वैचारिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिकप्रारूपाला उत्तर आधुनिक मानले जाते.१९९० नंतरचा कालखंड हा उत्तर आधुनिक संवेदनशीलतेचा मानला जातो. आधुनिकतेतून आलेली परात्मता, नैतिकतेचा उच्चभ्रूपणा, वास्तवाची वस्तुनिष्ठ शास्त्रीय पद्धतीने पाहणे आदीबंदिस्त संकल्पनात्मक चौकटींच्या विरोधात बंडखोरी ही उत्तर आधुनिकता मानली जाते.

मरणाविषयी लिहिणे, बोलणे एक तर टाळलेजाते किंवा ते भय, अद्भुत, करुण रसात्मक, गौरव- टीका, वस्तुनिष्ठ - काल्पनिकपातळ्यांवर जाते. मरणाविषयी गंभीरपणे लेखन जीवशास्त्र, वैद्यकशास्त्र, समाजशास्त्र, मानसशास्त्र, धर्मशास्त्र, विधी, तत्त्वज्ञानअशा वेगवेगळ्या विषयांतून वाचायला मिळते. या विषयावरील लेखन जगभराच्या साहित्यातही आढळते; पण मराठीसाहित्यामध्ये फारसे आढळत नाही. अशा एका अलक्षित विषयावर डॉ. आनंद पाटील यांनी २००८ मध्ये 'इच्छामरण' ही कादंबरी लिहिली. ती औरंगाबादच्या साकेत प्रकाशनाने प्रकाशित केली.

डॉ.आनंद बळवंत पाटील यांनीमराठी, इंग्लिश भाषेतून विपुल आणिसकस लेखन केले आहे. मराठी साहित्यामध्ये वैचारिक, ललित, प्रवासवर्णन, कथा, कादंबरी,नाटक आदी प्रकारांतूनत्यांनीलेखन केले आहे.समीक्षक, तुलनाकार, इंग्लिशचे व्यासंगी प्राध्यापक आणिजागतिक दर्जाचे विद्वान म्हणून ते ओळखले जातात.त्यांच्या कथालेखनाला प्रारंभ१९७१ मध्ये 'सत्यकथे'तून प्रसिद्ध झालेल्या 'कागूद'या कथेपासून झाला.

'इच्छामरण' या शीर्षकातून कादंबरीचा विषय समजतो. या सबंध कथानकात वालू आजीच्या मरणाचे सावट असले तरी, हे कथानक भावनीक किंवा गौरवपर नाही. त्यामध्ये रडारड नाही. वालू आजीकुणालाही, कसल्याही संकटात न टाकता;त्रास न देता मरणाला सामोरी जाते.तिला इच्छामरण मिळते. तिचेमरण उत्सव होते.

वालू आजीआणि नातू असणारा रघू संकपाळ ही कादंबरीतील दोन मुख्य पात्र आहेत. कोल्हापूरच्या पश्चिम भागातील धारगळच्या पवार पाटलांच्या वालू या मुलीचा शिरवडच्या संकपाळ पाटील घराण्यात विवाह होतो. तिच्या पतीचे नाव दत्ताराम. पुढे वालू आणि दत्ताराम या दांपत्याला जिवबा आणि रायबा अशी दोन मुले होतात. त्यातील जिवबा आणि सारजा यांना जना, मीरा, सखू आणिरघू अशी मुले असतात.

रघू हा बांद्याच्या रवळनाथ कॉलेज ऑफ आर्ट्स अँड कॉमर्स या अर्ध अनुदानित महाविद्यालयात मराठी विभागप्रमुख आहे.या कॉलेजमध्ये प्राचार्यआणि प्राध्यापक यांच्यामध्ये ताणतणाव आहेत. कॉलेजमधील हे प्राध्यापक विविध जाती-धर्मांचे आहेत. या प्राध्यापकांमधील चर्चा ही मराठी, कोकणी, हिंदी, इंग्लिश अशी बहुभाषिक आहे.

'इच्छामरण':एक उत्तर आधुनिक कादंबरी

प्रा. डॉ. शिरीष लांडगे
अध्यक्ष, मराठी अभ्यास मंडळ, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय ज्ञानेश्वरनगर, पो.भेंडे ता.नेवासा.
जि.अहमदनगर ४१४६०५.
दूरभाष -९४०४९८०३२४

इच्छामरण
डॉ.आनंद पाटील
साकेत प्रकाशन औरंगाबाद
प्रथमावृत्ती -२००८
पृष्ठ संख्या -३१०

Vol. XI
Number 7
(ISSN 2229-5755)
(Special Issue) January-December 2021

EDUCATION TODAY

A Multidisciplinary International Peer Reviewed/Refereed Journal

APH PUBLISHING CORPORATION

Studies on Structural, Optical and Electrical Properties of SnO_2 Thin Films

R.N. Arle*

ABSTRACT

Tin oxide (SnO2) thin films have been prepared by spray pyrolysis technique. The effects of substrate temperature on properties of films have been investigated. The characterization of samples was carried out by X-ray diffraction, scanning electron microscopy, UV-VIS spectrophotometer and the four probe method. The films are polycrystalline in nature with a tetragonal crystal structure. The (200) was found as the preferred orientation The deposition temperature was optimized to 500^0C, whereas the optimum solution concentration was found to be 0.1 mol/L. Films deposited at optimized preparative conditions have good optical and electrical properties which make them suitable for applying in solar cell.

INTRODUCTION

An important application of thin film technology from is solar cell, which converts the energy of the solar radiation into useful electrical energy. In recent years there has been a growing interest in the use of transparent conducting oxide thin films as conducting solar window materials in thin film solar cells [1], heat reflectors for advanced glazing in solar applications [2,3]. Tin oxide is the first transparent conductor to have received significant commercial attention [4]. Tin oxide (SnO2) films have a wide range of applications because of their excellent performance along with high mechanical, chemical and environmental stability and low cost [5-9]. Tin oxide films have been prepared by several methods such as chemical vapor deposition [10], spray pyrolysis [11, 12], electron beam evaporation [13], sol gel [14] and sputtering [15]. Among the various deposition techniques, spray pyrolysis is well for the preparation of tin oxide thin films because of it is simple and inexpensive [16]. The properties of spray deposited tin oxide thin films are strongly affected by the preparative parameters. $SnCl_2$ is one of the most reported precursors dissolved in a various solvents such as deionized water, alcohol, dilute HCl, Methanol.

EXPERIMENTAL DETAILS

Thin films of tin oxide were deposited on micro slide glass substrates by spray pyrolysis technique. The well cleaned micro slide glasses were used as substrates. The desired amount of stannic chloride ($SnCl_2$, $2H_2O$), to achieve different molarities, was used as the precursor. This precursor was dissolved in 4 mL concentrated hydrochloric acid (HCl) and then added with methanol served as the starting solution. The solution molarities of 0.1 Mole/L were deposited at substrate temperatures ranging from 300^0C to 600^0C in steps of 100^0C. Other preparative parameters like nozzle to substrate distance (45 cm), air flow rate (25 L/min) and total spray solution (20 cc) were kept constant as the optimized values. The samples were analyzed with X-rays diffractometr using a monochromatic

*Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende BK (India) E-mail:arleramdas@rediffmail.com

ISSN 2319 - 8508
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

GALAXY LINK

Volume - IX Issue - II May - October - 2021

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 47023

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.571
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Assit. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Math's), M.B.A. (Mkt), M.B.A (H.R),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod & Dirt), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

7. Magnetic Behavior of Zn^{2+} and Pb^{4+} Co-substituted $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ Ferrites

Sandesh R. Bhitre
Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende,
Ahmednagar, Maharashtra.

Abstract

The series of five samples of the $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ ferrites system, wherein x varies from 0 to 0.4 in steps of 0.1, prepared by double sintered ceramic method. The structural characterization was carried out using X-ray diffraction method. The single-phase spinel structure formation was confirmed from XRD patterns. The magnetization measurements were performed at room temperature by using high field hysteresis loop trace method. The saturation magnetization and magnetic moment of the system was determined to study the effect of co-substitution of Zn^{2+} and Pb^{4+}. The saturation magnetization and magnetic moment of the system was found to decrease with the increase of Zn^{2+} and Pb^{4+} content.

Keywords: Spinel; Saturation Magnetization; Susceptibility;

Introduction

The spinel ferrites have emerged as potential candidates for diverse applications due to their abundance, flexibility, low-cost and excellent electromagnetic performance over a broad range of frequencies.[1] Categorically, nickel ferrite (NiFe2O4) is a ferrimagnetic material that has low conductivity, low eddy current losses and high electrochemical stability [2,3]. Furthermore, the bulk phase of NiFe2O4 is fully composed of inverse spinel structures [4].

The investigations on the addition of tetravalent cations like Ti^{4+}, Ge^{4+}, Si^{4+}, Zr^{4+}, Mn^{4+} have been carried out by many researchers [5-8] to study its influence on the structural magnetic and electrical properties of resulting system. In view of this fact here we are reporting the effect of co-substitution of Zn^{2+} and Pb^{4+} on behavior properties of the $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ ferrites system.

Experimental

The spinel ferrite series of $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ where x varies from x=0.0 to 0.4 in the steps of 0.1 were prepared by the conventional double sintered ceramic method using analytical

ISSN 1070-4280, Russian Journal of Organic Chemistry, 2022, Vol. 58, No. 3, pp. 394–404. © Pleiades Publishing, Ltd., 2022.

One-Pot Synthesis of 1,8-Dioxodecahydroacridines Catalyzed by Carbon-Doped MoO_3

M. E. Navgire[a], S. R. Bhitre[a], A. A. Yelwande[b], and M. K. Lande[b,*]

[a] *Department of Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Ahmednagar, 414605 India*

[b] *Department of Chemistry, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad, 431004 India*

**e-mail: mkl_chem@yahoo.com*

Received June 30, 2021; revised July 11, 2021; accepted July 19, 2021

Abstract—An efficient catalytic system has been developed on the basis of carbon-doped MoO_3 (CPM-3) for the synthesis of 1,8-dioxodecahydroacridines by condensation of dimedone, aromatic aldehydes, and anilines in ethanol–water (3:1) under ultrasonication. The effects of addition of polyethylene glycol (PEG-400) and carbon (0, 1, 2, and 3 wt %) as substrates were investigated systematically to get the desired carbon-doped MoO_3 material. The carbon source was prepared from the plant *Acacia arabica*, and the obtained samples were calcined at 500°C. The catalytic material was characterized by a number of sophisticated techniques such as XRD, SEM-EDS, FT-IR, TEM, NH_3-TPD, and BET. The present protocol has several advantages, including the use of a non-corrosive, nontoxic, inexpensive, and recyclable catalytic material.

Keywords: carbon substrate, MoO_3, PEG-400, acridines, nanostructure, heterogeneous catalysis

DOI: 10.1134/S1070428022030198

INTRODUCTION

Heterocyclic compounds are important in the fields of medicinal chemistry, organic chemistry, biochemistry, and other areas of science [1]. Heterocyclic compounds exhibit antibacterial, antiviral, antifungal, anti-inflammatory, and antitumor activities [2–9]. Nitrogen-containing heterocycles constitute an important class for organic chemistry, and much research efforts aimed at synthesizing new heterocyclic compounds have contributed to the development of various synthetic protocols and found more applications in chemical sciences [10–14]. Nitrogen-containing heterocyclic compounds possess physiological and pharmacological properties and are constituents of many biologically important molecules, including vitamins, nucleic acids, pharmaceuticals, antibiotics, dyes, agrochemicals, etc. [15–20].

The use of ultrasonic irradiation in organic synthesis provides improved yields and is characterized by experimental simplicity, environmental friendliness, high efficiency [21–24], high crystallinity of the final products, and shortened reaction time [25–27].

1,8-Dioxodecahydroacridines and their derivatives can be regarded as polyfunctionalized 1,4-dihydropyridines. In recent years, 1,4-dihydropyridines and their derivatives have attracted strong interest for the treatment of cardiovascular diseases, such as angina pectoris [28] and hypertension [29]. Acridine derivatives have been used to synthesize labeled conjugates with medicines, peptides, proteins, and nucleic acids, which exhibit antitumor and DNA-binding properties [30–32]. They also exhibit antitumor, antitubercular, antimalarial, antibacterial, antihypertensive, fungicidal, anticancer, anti-inflammatory, and antidiabetic activities [33–41] and are used as dyes and photoinitiators [42–45], as well as semiconductors in materials science and luminescent agents in spectroscopy [46, 47].

Literature survey showed that there are various procedures for the synthesis of 1,8-dioxodecahydroacridines by condensation of dimedone, aldehydes, and aniline or ammonium acetate in the presence of several catalysts such as silica-bonded *S*-sulfonic acid (SBSSA) [48], $Zn(OAC)_2 \cdot H_2O$ or L-proline [49], Amberlyst-15 [50–54], benzyl(triethyl)ammonium chloride (BTEAC) [55], proline [56], ZnO nanoparticles [57], $CeCl_3 \cdot 7H_2O$ [58], nano-Fe_3O_4 [59], silica-bonded *N*-propylsulfamic acid (SBNPSA) [60], microwave irradiation [61, 62], PMA-SiO_2 [63], and *p*-dodecylbenzenesulfonic acid (DBSA) [64]. These methods suffer from one or more disadvantages such as long reaction time, low yield, the use of volatile

ISSN - 2279 - 0489
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

GENIUS

Volume - IX Issue - II February - July - 2021

ENGLISH PART - II

Peer Reviewed Refereed and UGC Listed
Journal No. 47100

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.631
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖
Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖
Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

29. Electrical Properties of Al^{3+} Doped $Ni_{0.7}Cd_{0.3}Al_xFe_{2-x}O_4$ Ferrites

Sandesh R. Bhitre
Department of Physics, Jijamata college of Science and Arts, Bhende, Tal.- Newasa, Dist.- Ahmednagar, Maharashtra, India.

Abstract

The series of six samples of the $Ni_{0.7}Cd_{0.3}Al_xFe_{2-x}O_4$ ferrites system, wherein x varies from 0 to 0.5 in steps of 0.1, were prepared by double sintered ceramic method. The structure and morphological study was carried out using X-ray diffraction method. The single-phase spinel structure was confirmed from XRD patterns.

The d.c. electrical resistivity of sintered pellets of all samples was measured as a function of temperature. The d.c. electrical resistivity of all samples is found to decrease with increase in temperature obeying the Arrhenius relation. The d.c. resistivity of the system is found to increase with the increase in Al^{3+} concentration. The activation energies in the ferrimagnetic and paramagnetic region have been computed using the slope of the plot of log. ρ_{dc} versus 1000/T. The activation energy is found to increase on changing from ferrimagnetic to paramagnetic region. The measurement of thermoelectric power was carried out for all the samples in the temperature range of 310 K to 500 K. It is observed from the thermoelectric power measurement that conduction is due to increase in drift mobility with increase in temperature and not due to variation in charge carrier concentration.

Keywords: Spinel; DC Resistivity; Thermoelectric power

Introduction

The spinel ferrites have gained enormous importance because of their novel combined electric and magnetic properties. Ferrites are widely used in transformers, ultrasonic generators, modulators, phase shifters, isolators, memory devises, recording devices, sensors and many more [1-6]. $NiFe_2O_4$ has an inverse spinel structure with collinear ferrimagnetic order. The investigations on the addition of trivalent cations for Fe^{3+} influence the magnetic and electrical properties. In spinels the intra sub-lattice interactions are weaker than the inter sub-lattice interactions. Due to this there are unsatisfied bonds in the ferrimagnetic region which brings

ISSN 2277 - 5730

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - X Issue - II April - June - 2021

ENGLISH / MARATHI / HINDI PART - I

Peer Reviewed Refereed and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

3. Structural Studies of Zn^{2+} and Pb^{4+} Co-substituted $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ Ferrites

Sandesh R. Bhitre
Department of Physics, Jijamata College of Science and Arts, Bhende,
Ahmednagar, Maharashtra.

Abstract

We have reported the effect of co-substitution of Zn^{2+} and Pb^{4+} on the structural properties of the $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ ferrites system, wherein x varies from 0 to 0.4 in steps of 0.1, prepared by double sintered ceramic method. The structural characterization was carried out using X-ray diffraction method. The single-phase spinel structure was confirmed from XRD patterns. The lattice parameter, X-ray density, cation distribution and particle size of the system was determined from the XRD.

Keywords: Spinel; Saturation Magnetization; Susceptibility;

Introduction

The spinel ferrite numerous applications including microwave devices, magnetic resonance imaging, computer memory chips, magnetic recording media, giant magneto resistance sensor, ferrofluids radio frequency coil fabrication, transformer cores, rod antennas, electronics and telecommunication [1-4]. An extensive amount of research is paying attention on ferrites such as Ni ferrite, Mg ferrite and Ni–Mg based mixed ferrites because of their potential applications [5].

$NiFe_2O_4$ has a inverse spinel structure with collinear ferrimagnetic order. Pure nickel ferrite is characterized by excessive losses. Therefore, several investigators have proposed the substitution of other cations. The investigations on the addition of tetravalent cations like Ti^{4+}, Ge^{4+}, Si^{4+}, Zr^{4+}, Mn^{4+} have been carried out by many researchers [6-14]. In the review of research of various workers to the best of my knowledge no systemic study of the ferrite system $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ has been carried out. In view of this fact here we are reporting the effect of co-substitution of Zn^{2+} and Pb^{4+} on the structural and magnetic properties of the $Ni_1Zn_xPb_xFe_{2-2x}O_4$ ferrites system.

ISSN 2278-8158
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

ROYAL

Volume - X Issue - I June - November - 2021

English / Marathi Part - I

**Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal
Journal No. 47037**

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

**IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 5.756
www.sjifactor.com**

❖ EDITOR ❖

Assit. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Math's), M.B.A. (Mkt), M.B.A (H.R),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod & Dirt), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

VOLUME - X, ISSUE - I - JUNE - NOVEMBER - 2021
ROYAL - ISSN 2278 - 8158 - IMPACT FACTOR - 5.756 (www.sjifactor.com)

10. Synthesis and Structural Study of Al^{3+} Doped $Ni_{0.7}Cd_{0.3}Al_xFe_{2-x}O_4$ Ferrites

S. R. Bhitre
Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Tal.- Newasa, Dist.-Ahmednagar.

Abstract

The $Ni_{0.7}Cd_{0.3}Al_xFe_{2-x}O_4$ ferrites system, wherein x varies from 0 to 0.5 in steps of 0.1, were prepared by double sintered ceramic method. The structural characterization was carried out using X-ray diffraction method. The single phase spinel structure was confirmed from XRD patterns. Lattice parameter, X-ray density, porosity, particle size and intensities of diffracted lines were calculated. The intensity ratios of structure sensitive planes have been estimated.. These ratios have been considered for cation distribution besides saturation magnetization.

Keywords: ferrites, spinel, saturation magnetization

Introduction

The spinel ferrites have gained enormous importance because of their novel combined electric and magnetic properties. Ferrites are widely used in transformers, ultrasonic generators, modulators, phase shifters, isolators [1], memory devises [2], recording devices [3], sensors etc. $NiFe_2O_4$ has a inverse spinel structure with collinear ferrimagnetic order. The investigations on the addition of trivalent cations for Fe^{3+} influence the magnetic and electrical properties. The exchange interactions in spinels allows variety of magnetic orders [4]. The magnetic order can be controlled by proper cation substitution [5].

Pure nickel ferrite is characterized by excessive losses. The system $Ni_xCd_{1-x}Fe_2O_4$ is expected to show increase in saturation magnetization with the increase in Cd^{2+} content. Thus keeping Ni^{2+} and Cd^{2+} in specific ratio for which magnetization is high, the substitution of Al^{3+} may enhance the basic properties of sintered mixed nickel ferrites. The present work is an attempt to study the effect of substitution of non-magnetic cation Al^{3+} on the structural and magnetic properties Ni-Cd ferrites.

Experimental

The spinel ferrite series of $Ni_{0.7}Cd_{0.3}Al_xFe_{2-x}O_4$ where x varies from x=0.0 to 0.5 in the steps of 0.1 were prepared by the conventional ceramic method. The chemicals for ferrite

B.Aadhar' International Peer-Reviewed Indexed Research Journal

Impact Factor - (SJIF) -7.675, Issue NO, 283 (CCLXXXIII) A

ISSN : 2278-9308

March, 2021

भारताचे आण्विक धोरण (Indias Nuclear Policy)

प्रा. डॉ. संभाजी शामराव तनपुरे

सहयोगी प्राध्यापक,(राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख),

जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,भेंडे बु!!, ता. नेवासा जि.अहमदनगर

पिन कोड नं. ४१४६०५.

Abstractसारांश:

भारताच्या स्वातंत्र्यापासुनच्या भारताच्या आण्विक धोरणाचे विश्लेषण करण्याचा प्रयत्न करतो. आण्विक नि:शस्त्रीकरण आणि शस्त्रास्त्र स्पर्धा, N.P.T. C.T.B.T-या वरील भारताच्या पावित्र्यावर चर्चा करण्यासह भारताच्या आण्विक धोरणाच्या विकासावर जोर देतो. त्याच वेळेस हा विभाग आण्विकीकरणा मागील सक्ती आणि भारताच्या आण्विक प्रणालीच्या रचनेचा शोध घेतो. शस्त्रास्त्र स्पर्धा आणि नि:शस्त्रीकरण संबंधित मुद्दे यावरील भारताचा प्रवित्रा समजुन घेण्यासोबतच भारताच्या आण्विक धोरणाचा विकास समजुन घेण्यासोबतच समर्थ ठरतील. भारताच्या आण्विक युगात स्वातंत्र्य मिळाले. ही ती वेळ होती जेंव्हा अमेरिकेने दोन जपानी शहरांवर टाकलेल्य अणुबॉबने निर्माण झालेल्या विनाशाला सर्वजग साक्षी राहीले. (६ ऑगस्ट १९४५ ला हिरोशीमा व ९ ऑगस्ट १९४५ ला नागासाकी)या जपानच्या शहरांवर अमेरीकेने अणुबॉम्ब टाकला. दुसऱ्या जागतिक महायुद्धानंतर अण्वस्त्र स्पर्धेने पृथ्वीवरील मानव जातीच्या अस्तित्वाला धोका निर्माण झाला. अण्वस्त्रे प्राप्त करण्याच्या बऱ्याच राष्ट्रामधील खुली स्पर्धा ही सर्व प्रकारच्या आण्विक हस्तांतरणात परिणत झाली. १९६० पर्यंत अमेरिका USSR ,इंग्लंड ,फ्रान्स आणि चीन या पाच राष्ट्रानी अण्वस्त्रे विकसीत करण्याची क्षमता प्राप्त केली. शेकडो अण्वस्त्रांनी भरलेल्या या जगात भारताने एका बाजुला शांततामय आण्विक धोरणाचा स्विकार करावयाचे ठरवले तर दुसऱ्या बाजुला संपुर्ण अण्वस्त्र निश:स्त्रीकरणाची मागणी केली. स्वातंत्र्या नंतर भारताने सर्वकश आर्थिक विकास कार्यक्रमाचीच सुरूवात केली आणि भारताच्या सामाजिक,आर्थिक विकासासाठी अणुअर्जेचा वापर करयाचे ठरवले. त्या वेळेच्या भारताच्या राजकिय पुढाऱ्यानी भारतीय शास्त्रज्ञांना विकासा कार्याकरीता स्वत:चे आण्विक तंत्रज्ञान विकसीत करण्यासाठी उत्तेजन दिले.

किवर्ड (Key words) :भारताची आण्विक भूमिका ही नेहमीच शांततामय व विधायक कार्यासाठी भारताच्या आण्विक धोरणाचा विकास, आण्विक धोरणाची वैशिष्टे, जागतिक निश:स्त्रीकरण एन. पी.पी. व सी.टी.बी.टी. करार व भारताची भूमिका इत्यादी.

विषयाचे महत्व :स्वातंत्र्यानंतर भारताचे आण्विक धोरण डॉ. होमी भाभा यांच्या अध्यक्षतेखाली व पं. जवाहरलाल नेहरू यांच्या नियंत्रणाखाली सुरू झाले. भारताचे आण्विक धोरण प्रामुख्याने दोन पायांवर उभारलेले दिसते. १. अणुबॉम्ब निर्मीती न करण्याचा निश्चय म्हणजेच निशस्त्रीकरणाला संपुर्ण पाठिंबा होय. २. आण्विक शक्तिचा उपायोग शांततेसाठीव आर्थिक विकासासाठी करण्याच्या हेतुने अणुसंशोधन करीत राहणे.

शोध निबंधाची उद्दिष्टे :

१.आण्विक धोरणांचा विचार हा प्रामुख्याने शांततामय व विधायक कार्यासाठी असेल हे भारताने वेळोवेळी स्पष्ट केले आहे.

२. भारताने सर्वांगीण आर्थिक विकासासाठी कार्यक्रम आणि सामाजिक आर्थिक विकासासाठी अणुउर्जेचा वापर करण्याचे ठरविले.

B.Aadhar International Peer-Reviewed Indexed Research Journal

Impact Factor - (SJIF) -7.675, Issue NO, 331(CCCXXXI)

ISSN : 2278-9308 December, 2021

मानवी हक्क आणि भारतीय संविधान

प्रा. डॉ. संभाजी तनपुरे

सहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, ज्ञानेश्वरनगर, भेंडे बु!! ता. नेवासा जि.अहमदनगर.Pin.४१४६०५

Abstract :(गोषवारा) :

"मानवी हक्क"(Human Rights) ही संकल्पना २० व्या शतकात जगामध्ये सर्वत्र चर्चेचा विषय बनली आहे. मानवी हक्क हा विचार २० व्या शतकात झालेल्या दोन महायुध्दाशी व त्यातील अपरिमित जीवितहानीशी संबंधित आहे. १९४५ मध्ये जपानच्या हिरोशिमा आणि नागासाकी शहरांवर अणुबॉबचा वर्षाव झाला. व सुमारे १० दसलक्ष निरपराध लोकांचा त्यात बळी गेला ६ दशलक्ष ज्युंच्या कतलीचाही त्यात समावेश आहे. मानव संहांराबरोबरच मालमत्तेचीही प्रचंड हानी. या राष्ट्रांची झाली. ही राष्ट्रे आर्थिक दृष्टीने ही डबघाईला आली. युध्दात झालेल्या प्रचंड मानवहानी मुळे जगातील मानवतावादी तज्ञ, राजकिय नेते, समाजातील कार्यकर्ते, शिक्षण तज्ञ, कायदेतज्ञ, आंतर्मुख बनले. या महायुध्दातुन एक प्रश्न पुढे आला आणि तो म्हणजे एक राष्ट्र दुसऱ्या राष्ट्रातील माणसाच्या जीवावर का उठते ? याचे चिंतन, आत्मपरीक्षण करावयास त्यावर चर्चा करावयास (जागतीक स्तर) प्रारंभ झाला. संयुक्त राष्ट्रसंघाने या बाबत पुढाकार घेउन १९४८ साली मानवी क्रूरतेला आळा घालण्यासाठी"मानवी हक्काचा जाहीरनामा " राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पातळीवर कायदा निर्मितीच्या प्रक्रियेद्वारे मानवी हक्क स्पष्टपणे मांडले आहेत. त्यांना स्थायित्व प्राप्त झाले असुन त्यापैकी हे हक्क कायदेशीर हक्क म्हणुन मान्य झाले आहेत. हक्क आणि प्रतिष्ठा या दृष्टिने सर्व मानव समान आहेत. स्वत:च्या आणि संपुर्ण लोकसमुहाच्या विकासासाठी पोषक परिस्थितीची मागणी करणे म्हणजे हक्क मागणी होय.संविधानाने अशी पोषक परिस्थिती निर्माण करण्यासाठी भारतातील सर्व नागरिकांना समान हक्क दिले आहेत. हे हक्क मुलभुत आहेत. संविधानामध्ये त्यांना सर्वोच्च स्थान आहे. व्यक्तिचा सामाजिक,आर्थिक,धार्मिक, सांस्कृतीक,शैक्षणिक विकास करून न्याय,स्वातंत्र्य,समता व बंधुता या लोकशाही मुल्यांची जोपासना करणे हा उद्देश आहे.

Key word (की वर्ड):मानवी हक्क मानवी हक्कांचा विकास, मानवी मानवी हक्कांचा जाहिरनामा, मानवी हक्क तत्वांचे भारतीय राज्यघटना व मानवी हक्क, संविधानामध्ये सर्वोच्य स्थान स्वातंत्र्य समता, बंधूता, या लोकशाही मुल्याची जोपाना इत्यादी,

शोधनिबंधाची उदिष्टे :

१. मानवाधिकाराच्या संकल्पनेचा उगम, मानवी हक्कांचा जाहिरनामा यांचा विकास घडवुन आणणे,.

२. भारतातील मानवी हक्कांच्या संदर्भात काम करणाऱ्या संघटना यांचा विकास घडवुन आणणे.

३. भारतीय राज्य घटना व मानवी हक्क (घटनाकारांची लोकशाही तत्वांशी बांधीलकी) यांचा विचार करणे.

४. भारतातील मानवाधिकाराची अंमलबजावणी व संरक्षण व्यवस्था करणे.

५. मानवी हक्कांच्या संरक्षणासाठी उपाय योजना करणे.

शोध निबंधाची गृहितके:

१. मानवी हक्क संरक्षण कायदा (अधिनियम, राष्ट्रीय (भारतीय) मानवाधिकार आयोग, राज्य मानवी हक्क न्यायालये, इत्याादिंचा विचार करून उपाय योजनाची कार्यवाही करणे.

२. भारतातील मानवाधिकार चळवळ, मानवाधिकारांच्या वंचीततेशी संबंधित काही समस्या, यांच्या संरक्षणसाठी कडक कारवाई करणे.

३. मानवी हक्कांचे महत्व, आवश्यकता, मानवाधिकारांच्या संकल्पनेचा उगम विविध मानवी हक्क आयोग, भारतातील मानवी हक्कांसदर्भात काम करणाऱ्या संघटना, यांचा विचार करणे अभिप्रेत आहे.

४. मानवी हक्क आणि भारतीय संविधान यांना अतिशय महत्वाचे स्थान प्राप्त झालेले आहे. जगातील विविध देशात प्रतिनिधिक लोकशाही अस्तीत्वात आल्यापासून मानवी हक्कांना व भारतीय संविधानाला अनन्य साधारण महत्व प्राप्त झालेले आहे.

५. आज विविध देशांनी आपल्या राज्यघटनेत राजकिय तसेच मूलभुत हक्कांना विशेष स्थान दिलेले आहे.

मार्गदर्शक तत्वे आणि सामाजिक न्याय

प्रा. डॉ. तनपुरे संभाजी शामराव,
सहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्ययालय ज्ञानेश्वर नगर,भेंडा बु।।,

सारांश (Abstact) :

राज्याची मार्गदर्शक तत्वे ही आपण आयर्लंडच्या राज्यघटनेतुन स्विकारलेली आहेत. राज्याने कसे वागावे हे यामध्ये सांगितले आहे.आयर्लंडने हे स्पेनच्या राज्यघटनेतुन घेतलेल आहे. राज्याने काय करावे किंवा काय करू नये हे सांगण्यासाठी राज्याच्या धोरणाची मार्गदर्शक तत्वे ही राज्यघटनेत स्पष्ट केली आहेत. भारतीय राज्यघटनेच्या चौथ्या भागांमध्ये कलम ३६ ते ५१ मध्ये राज्याच्या धोरणासंबंधी मार्गदर्शक तत्वे स्पष्ट केलेली आहेत. राज्याचे ध्येय धोरण व योजना यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी आणि राज्यकारभारासाठी अधिक चांगल्या प्रकारचा मार्गदर्शक तत्वे उपयुक्त ठरतात.राज्याचे धोरण ठरवितांना योग्य व चांगला मार्ग कोणता हे सांगण्याचे महत्वपुर्ण कार्य मार्गदर्शक तत्वे हे करतात. राज्याच्या मार्गदर्शक तत्वांना 'नीतीदर्शक तत्वे' असेही म्हटले जाते. भारतहे लोककल्याणकारी राष्ट्र आहे(Welfare State) राज्याने कोणत्या मार्गाचा अवलंब करावा हे सांगण्याचे महत्वपुर्ण कार्य हे मार्गदर्शक तत्वे करतात. नागरिकांचा विकास घडवुन आणण्यासाठी राज्याचे धोरण आदर्श असले पाहिजे. राज्याचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठी राज्यकर्त्यासमोर निश्चीत व आदर्श असे ध्येय धोरण असावे लागते. राजकिय, सामाजिक, आर्थिक ,शैक्षणिक,सांस्कृतिक अशा सर्वक्षेत्रात नागरिकांचा विकास घडवून आणण्यासाठी त्यांचे राहणीमान सुधारण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे उपयुक्त ठरतात.

(किवर्ड Keyward)

राज्याचे ध्येय धोरण आणि योजना यांना मार्गदर्शन, नांगरिकांच्या सर्वांगीण विकास,कल्याणकारी राज्याची निर्मिती, सामाजिक व आर्थिक लोकशाही, सामाजिक न्यायाची स्थापना, लोकशाही समाजवादी राज्याची स्थापना इत्यादी.

शोध निबंधाची उद्दिष्टे :

१. सामाजिक,आर्थीक, राजकिय,सांस्कृतिक, शैक्षणिक अशा सर्व क्षेत्रात नागरिकांचा विकास घडवुन आणने.
२. नागरिकांचे राहणीमान सुधारणे.
३. राज्याची ध्येय धोरण व योजना यांना मार्गदर्शन करण्यासाठी आणि राज्यकारभाराराठी योग्य मार्ग दाखविणे.
४. सामाजिक न्याय या संकल्पनेत सामाजिक सिद्धांत व सामाजिक क्रिया या दोन्ही मध्ये महत्वाची भूमिका बजाविणे.
५. राज्यातील विविध सामाजिक आणि आर्थीक स्तराच्या मुलभूत गरजा भागविणे.

शोध निबंधाची गृहितके :

१. समाजातील सर्व नागरिकांना समान संधी देणे.
२. समाजामध्ये शांतता व सुव्यवस्था प्रस्तापित करणे.
३. राज्यातील विविध सामाजिक व आर्थीक स्तराच्या मुलभूत गरजा भागविणे.
४. आर्थीक सत्तेचे विकेंद्रीकरण करणे.

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 205 / 283

25

सहकार चळवळ व राजकारण — एक संबंध

प्रा. डॉ. संभाजी तनपुरे
सहाय्यक प्राध्यापक — राज्यशास्त्र विभागप्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय
ज्ञानेश्वरनगर, भेंडे बु. ता नेवासा, जि. अहमदनगर

Abstract —

मानवी जातीतील समूहजीवन जगण्यासाठी उपयुक्त असणारी सहजप्रवृत्ती तसेच पारंपरिक सहकार्य करण्याची पद्धत. तांत्रिकदृष्ट्य सहकार म्हणजे विशेष पद्धतीने व्यवसाय करण्याचा एक प्रकार होय. सहकाराची कल्पना मानवाच्या इतिहासाइतकी जुनी आहे शिकारी अवस्थेपासून ते आधुनिक काळापर्यंतचा विचार केल्यास व अडीअडचणीच्या वेळी मदत करतात. एकमेकांच्या शेतीत सावड घालण्याची म्हणजेच मोबदला न घेता काम करण्याची पद्धती प्राचीन काळापासून भारतात व सर्वत्र प्रसिद्ध आहे. भारतातील खेड्यमध्ये धार्मिक सामाजिक आणि सांस्कृतिक उपक्रमांचा सहकार हाच आधार असल्याचे दिसून येते. भारतात अस्तित्वात असलेली परंतु सध्या ह्रास पावण्याच्या मार्गावर असलेली संयुक्त कुटुंब पद्धती सहकारच्या तत्वानुसारच कार्यरत होती. जो मनुष्य सहकारी उपक्रमात सहभागी होणार नाही त्याने आपल्या नोकरास काम करण्यास पाठविले पाहिजे, खर्चात सहभागी झाले पाहिजे परंतु नफ्यात त्याला वाटा मिळणार नाही. असे कौटिल्याच्या अर्थशास्त्रात नमूद करण्यात आले आहे. सहकारी चळवळीतील उपक्रम सहकारी पद्धतीने, स्वेच्छेने व लोकशाही पद्धतीने चालविले जातात. तरीही शासनव्यवस्था व सरकार यांचा सहकारी चळवळीचा काहीच संबंध असू नये असे नाही. देशांच्या सामाजिक व आर्थिक विकासाच्या दृष्टीनेच सहकारी चळवळीत काम करावे लागत असल्याने तिचा सहकारशी अनेक प्रकारे संबंध येतो.

प्रस्तावना—

देशामध्ये सहकार विषयक पहिला कायदा १९०४ मध्ये संमत करण्यात आला आहे. देशातील पहिला सहकारी साखर कारखाना हा अहमदनगर जिल्ह्यातील प्रवरानगर (लोणी) येथे १९४९ मध्ये सुरू झालेला आहे. त्यानंतर अनेक क्षेत्रामध्ये सहकारी तत्वाची मोठ्य प्रमाणात उभारणी होत आहे. देशातील सहकारी चळवळीमध्ये आज महाराष्ट्र जास्त आघाडीवर आहे. त्याचे कारण म्हणजे महाराष्ट्रातील सहकारी चळवळीत स्वातंर्त्यपूर्व कालखंडापासून खंबीर व गतिमान नेतृत्व हे लाभले आहे. १९६० नंतरच्या कालखंडास यशवंतराव चव्हाण, वसंतदादा पाटील, बाळासाहेब देसाई, राजारामबापू पाटील,यशवंतराव मोहिते, शरद पवार, रत्नाप्पा कुंभार ईत्यादी राजकरणी नेत्यांनी सहकारी चळवळ रुजविण्यासाठी नेटाचे प्रयत्न केले आहे. आर्थिक मंदीच्या काळामध्ये देखिल या संस्था टिकुन राहव्यात, संस्थांनी स्वत:च्या पायावर उभे राहावे. दुर्बल गटांना अधिका—अधिक साहाय्य द्यावे. आपल्या कामाचे विविधिकरण करावे यासाठी सहकारी संस्थांनी प्रयत्नपूर्वक पाऊले उचलली आहेत. सहकाराबाबत राज्यसरकारने प्रथमपासून उदार धोरण स्वीकारले आहे. देशातील वित्तीय संस्थांनी ही सहकारी संस्थाना वित्त सहाय्य करून त्यांचा विकासास हातभार लावला आहे.

रॉबर्ट ओबेन हा आधुनिक चळवळीचा जनक होय. सहकाराची तत्वे कालानुरूप प्रयत्न व्यवहारानुसार विकसित होत गेली. सहकारी तत्वानुसार आपल्या सभासदांच्या हितसवर्धन करणारी संस्था म्हणजे सहकारी संस्था अशी व्याख्या कायद्यात करण्यात आली आहे. पहिल्या महायुद्धापूर्वीच इंटरनॅशनल को—ओपरेटीव्ह अलायन्स ही संघटना (आयसीए) अस्तिवात आली. तिच्या वतीने १९३७ मध्ये भरलेल्या जागतिक सहकारी कॉग्रेस मध्ये सहकाराची तत्वे अधिकृतपणे स्वीकारन्यात आली .

सहकार—व्याख्या

(१) एम.एल. डार्लिंग— या विचारवंतच्या मते,सहकार ही एक व्यवस्था तर आहेच, पण ती व्यवस्थेहुन ही

are us WhatsApp Support +919426033211 | Call for Paper | Publication Process | Submit Paper Online | Check Paper Status | UGC Approved Detail

JETIR

Journal of Emerging Technologies and Innovative Research

(An International Scholarly Open Access Journal, Peer-reviewed, Refereed Journal)
Impact factor 7.95 Calculate by Google Scholar and Semantic Scholar | AI-Powered Research Tool, Multidisciplinary, Monthly, Multilanguage Journal

21-22

UGC Approved Journal no 63975

ISSN: 2349-5162 | ESTD Year : 2014
Call for Paper
Volume 9 | Issue 9 | September 2022

JETIR EXPLORE- Search Thousands of research papers

ENHANCED BY Google

Home | Editorial / RMS ▼ | Call For Paper | Research Areas | For Author ▼ | Current Issue | Archives ▼ | NEW FAQs | Contact Us

Published in:

Volume 8 Issue 12
December-2021
eISSN: 2349-5162

UGC and ISSN approved 7.95 impact factor UGC Approved Journal no 63975

7.95 impact factor calculated by Google scholar

Unique Identifier

Published Paper ID:
JETIRFI06015

Registration ID:
319156

Page Number

85-90

Post-Publication

Downlaod
eCertificate,
Confirmation Letter
editor board member
JETIR front page
Journal Back Page
UGC Approval 14 June W.e.f of CARE List UGC Approved Journal no 63975

Share This Article

Important Links:

Current Issue
Archive
Call for Paper
Submit Manuscript online

Jetir RMS

Title

Study on morphology of digestive system and relative length of gut of Cyprinus Carpio from Kaigaon Toka region of Aurangabad.

Authors

Dr.Ajit .K.Gedam

Abstract

For a correct understanding of the feeding habits of a fish, a study of the anatomy of the organs of feeding and digestion is necessary . While observing the morphological characters of alimentary canal of Cyprinus carpio it is observed that the stomach is absent. The structure of digestive tract can be differentiated into three distinct regions, the anterior intestine (oesophagus, prestomach), the narrow middle intestine and the posterior broad intestine. Following the oesophagus the alimentary canal widens to form intestinal swelling. The mean alimentary canal length (ACL) was 260.0 ± 30.64 cm.

Key Words

Study on morphology of digestive system and relative length of gut of Cyprinus Carpio from Kaigaon Toka region of Aurangabad.

Cite This Article

"Study on morphology of digestive system and relative length of gut of Cyprinus Carpio from Kaigaon Toka region of Aurangabad.", International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (www.jetir.org), ISSN:2349-5162, Vol.8, Issue 12, page no.85-90, December-2021, Available :http://www.jetir.org/papers/JETIRFI06015.pdf

ISSN

2349-5162 | Impact Factor 7.95 Calculate by Google Scholar

An International Scholarly Open Access Journal, Peer-Reviewed, Refereed Journal Impact Factor 7.95 Calculate by Google Scholar and Semantic Scholar | AI-Powered Research Tool, Multidisciplinary, Monthly, Multilanguage Journal Indexing in All Major Database & Metadata, Citation Generator

Cite This Article

"Study on morphology of digestive system and relative length of gut of Cyprinus Carpio from Kaigaon Toka region of Aurangabad.", International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (www.jetir.org | UGC and issn Approved), ISSN:2349-5162, Vol.8, Issue 12, page no. pp85-90, December-2021, Available at : http://www.jetir.org/papers/JETIRFI06015.pdf

Publication Details

Published Paper ID: JETIRFI06015

Registration ID: 319156

Published In: Volume 8 | Issue 12 | Year December-2021

DOI (Digital Object Identifier):

Download PDF

Downloads

000217

Print This Page

Impact Factor:

7.95 WhatsApp Contact Click Here

Impact Fa
Calculation click here

Current Call For Paper

Volume 9 | Issue 9
September 2022

Call for Paper
Cilck Here For More Info

Contact Us Click Here

Important L

Current Issue
Archive
Call for Paper
Submit Manuscript online

Jetir RMS

2021

peer-reviewed

Study on morphology of digestive system and relative length of gut of *Cyprinus Carpio* from Kaigaon Toka region of Aurangabad.

Dr.Ajit .K.Gedam

Jijamata College of Arts and science.

Bhenda , Nevasa, Ahmadnagar (M.S).

mail - gajit2000@gmail.com

Contact : +918669474077

Abstract :

For a correct understanding of the feeding habits of a fish, a study of the anatomy of the organs of feeding and digestion is necessary . While observing the morphological characters of alimentary canal of *Cyprinus carpio* it is observed that the stomach is absent. The structure of digestive tract can be differentiated into three distinct regions, the anterior intestine (oesophagus. prestomach), the narrow middle intestine and the posterior broad intestine. Following the oesophagus the alimentary canal widens to form intestinal swelling. The mean alimentary canal length (ACL) was 260.0 ± 30.64 cm.

Introduction :

Studies on trophic morphology expanded following the classic work of Suyehiro (1942), Al- Hussaini (1949), and Angelescu and Gneri (1949), among others, who demonstrated that a correlation exists between the structures of the digestive apparatus and the feeding habit of fishes. Particular morphological traces give insights on the feeding ecology of a species, since these peculiarities suggest how a fish is able to feed. Wootton (1990) emphasized that there may be evolutionary convergence in the morphology of phylogenetically unrelated species that use similar food resources. Although the relationship between the morphology of the digestive apparatus and diet of fishes have been well documented (Suyehiro, 1942; Al- Hussaini, 1949; Angelescu and Gneri, 1949; Junger et al., 1989; Veregina, 1990), the morphological variations within trophic categories in tropical fishes appear to be poorly known, specially among detritivores and other benthic feeding fishes.

For a correct understanding of the feeding habits of a fish, a study of the anatomy of the organs of feeding and digestion is necessary. 'An examination of the special relations of food and feeding structures gives clues, not only to the present significance of fishes but also their past effect on life at large, showing how they must have modified the course of evolution' (Forbes, 1888). The feeding apparatus exhibits one of the most significant example of correlation, and the investigation of the food of a fish will be incomplete without a study of its alimentation. Al-Hussaini and Kholy (1954) have given an excellent review of theprevious work relating to the

20-21

2021

.. WOS.

J. Exp. Zool. India Vol. 24, No. 2, pp. 1311-1314, 2021	www.connectjournals.com/jez	ISSN 0972-0030
DocID: https://connectjournals.com/03895.2021.24.1311		eISSN 0976-1780

EFFICACY OF *AZADIRACHTA INDICA* (NEEM) WILD PLANTS EXTRACTS AGAINST *SITOPHILUS ORYZAE* IN STORED WHEAT GRAIN

N. R. Sayyad

Department of Zoology, Jijamata College, Bhende Tal- Newasa, Dist – Ahmednagar – 414 605, India.
e-mail: nabizoology@gmail.com

(Received 21 February 2021, Revised 15 April 2021, Accepted 24 April 2021)

ABSTRACT : The study was carried at the Zoology laboratory of Jijamata College, Bhende Tal- Newasa Dist- Ahmednagar, Maharashtra during April and May 2018 to find the most effective concentration of *Azadirachta indica (V)* plants extracts to control rice weevil in storage condition. The number of dead insects were increased with the increase of rate of the treatment. The insecticidal property of the plants also affects the adult emergence of rice weevil. Results showed that at all rates (2gm, 4gm and 6gm) of the treatments highest number of weevil was recorded in untreated control. From above finding it can be said that maximum of 84.15% rice weevil mortality at 28 days after treatment neem seed powder (6 gm) and minimum of 21.63% rice weevil mortality at 7 days after treatment neem bark powder (2 gm). So it can be said that though *Azadirachta indica (V)* plants extracts possess some insecticidal property, neem seed and leaf powder was found the best one to control rice weevil in storage condition.

Key words : *Azadirachta indica*, insecticides, store grain, pest, wheat.

How to cite : N. R. Sayyad (2021) Efficacy of *Azadirachta indica* (neem) wild plants extracts against *Sitophilus oryzae* in stored wheat grain. *J. Exp. Zool. India* **24**, 1311-1314. DocID: https://connectjournals.com/03895.2021.24.1311

INTRODUCTION

The rice weevil, *Sitophilus oryzae* (L.) is one of the major pest of stored grains, which attacks several grains, including wheat, rice, corn, sorghum, barley and maize. The adult and larval stages of rice weevil damage the store grains and result in the loss of nutritional and qualitative properties of the grains. Saljoqi1 *et al* (2006) and Baloch (1992) has been reported as one of the severe pests of cereal grains and their products. Attempts have been made to control of the stored grain insects by insecticidal application but in vain. Moreover, fumigation is the most widely adopted method has been in practice. Synthetic chemical pesticides have been used for many years to control stored grain pests. A number of chemical pesticides are available in markets for the control of pest of grains. However their indiscriminate use has created the problems of air, soil and water pollutions, development of resistance in target insect pest and serious health hazards due to the toxicity of their residues (Salem *et al*, 2007). Efforts are being done for finding alternatives to chemical insectcides to overcome these problems. Additionally, consumption of extracts from some of the medicinal plants is even beneficial for human beings (Nawaz, 1999). The utilization of plants with insecticidal properties to protect stored commodities against insect pest attack has a very long history (Thomas *et al*, 2002). Leaves, bark, roots, twigs and flowers locally available plants mixed with various stored products have been used for major insect pests of stored products as protectants in different parts of the world for centuries (Belmain and Stevenson, 2001). Scientific literature documenting bioactivity of plant materials to insect pests shows that a great number of plant species from a wide range of families have been assessed for their toxic, antifeedant and repellant properties (Isman, 2006; Talukder, 2006; Dubey *et al*, 2008; Ogunleye *et al*, 2010). Many of the plant species that have been investigated are often those used as culinary spices or in traditional medicine by local communities. Some researchers surmise that these plant materials are therefore safe to use as insecticides. Many researchers are trying to validate the efficacy of ethnobotanicals which are readily available in the local environment for farmer use at village level (Ahmed and Koppel, 1985). Botanical insecticides have long been touted as attractive alternatives to synthetic chemical insecticides for pest management because botanicals reputedly pose little threat to the environment or to human health (Isman, 2006). Very little information is available

20-21

351-357

UGC-CARE

Wesleyan Journal of Research, Vol.14 No.28 (September 2021)

ISSN – 0975-1386
Research article: (Science)

HEAVY METALS SEASONAL VARIATION IN WATER AT JAYAKAWADI DAM, MAHARASHTRA, INDIA.

Sayyad Nabilal R

Head, Department of Zoology, Jijamata College, Bhende Tal- Newasa, Dist – Ahmednagar, Maharashtra 414605, nabizoology@gmail.com

ABSTRACTS

Metals in the Jayakawadi Dam come from natural as well as artificial sources. Some of these metals are essential for proper metabolism in all living organisms yet toxic at high concentrations; other metals currently thought of as non-essential are toxic even at relatively low concentrations. Heavy metals have a rather unique position among the chemicals that man encounters daily. Most of the heavy metals are toxic to many freshwater organisms and .nan. The objective of present work was to study the presence and concentration of heavy metals (zinc, copper, lead, arsenic and cadmium) in surface water of Jayakawadi Dam. The results showed that heavy metal contamination in the water sampled from Station 1 were in order of copper > lead>Cadmium>Zinc > arsenic in summer. Arsenic and Cadmium were not detected while those sample from Station 2 were in order copper > Lead> zinc in summer. In the study it has been found that heavy metal content was higher in summer and lower in winter except copper content was higher in monsoon and lower summer. It was found that the concentration of heavy metal such as zinc, copper, lead, arsenic and cadmium in the surface water of the Jayakawadi Dam below the maximum permissible limit of human consumption. The results suggest that the Jayakawadi Dam water system is contaminated with heavy metals.

Key Words: - Heavy metals, Jayakawadi Dam, Water quality

Article History

* Received: 24/08/2021; Accepted: 16/09/2021

Corresponding author: Sayyad Nabilal R

Introduction: -

Late Prime-minister Lalabhadur Shasrti laid down the foundation stone of Jayakawadi dam on 18th October 1965. The late Prime-minister Indira Gandhi inaugurated the project on 24th February 1976. The catchments area of Paithan dam is 21,750 sq. Km. the gross storage capacity is 2909 m. cum. (Million cubic meter). The maximum height of dam above riverbed is 37 m. The length of dam is 10.20Km. The length of over flow section is 417 m. The type of dam is Earthen. The area submergence is 35,000 Hectares. The earthwork is 12.85 m. cum. The masonry work is 0.33 m. cum. The dam has 27 spillway gates. The District wise distribution of irrigable command area of the canal is Aurnagabad 9,052 Hectares, Jalna 36,580 Hectares, Parbhani 97,440

International Journal of Entomology Research
www.entomologyjournals.com
ISSN: 2455-4758
Received: 26-06-2021, Accepted: 13-07-2021, Published: 27-07-2021
Volume 6, Issue 4, 2021, Page No. 80-82

Impact of *Azadirachta indica (V)* wild plants extracts for their potential use as biopesticides on different pests of tomato

Sayyad NR
Head, Department of Zoology, Jijamata College, Bhende Tal-Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

Abstract
The proposed investigation was help in finding out alternate ways of controlling pests, with locally available wild plant extracts. This has been also help in bio-controlling of pests without harming the environment. This was help in production of low cost, environment friendly and effective Bio-pesticides which can be locally produced even by the end users (farmers) these bio-pesticides should be less harmful than conventional pesticides. They have cheap and effective in controlling agricultural pests and indicate that plant extracts have great potential as an alternative strategy to pesticides for vegetable pests. They help in avoiding or reducing the pollution problems. When used as a component of integrated pest management programs, Bio-pesticides can greatly decrease the use of conventional pesticides, without altering the crop yields. *Azadirachta indica (V)* were fond to be very effective and showed 100% mortality or inactive the various pest of tomato after spraying 2 to 3 days was observed. The plant extract in 5% leaves solutions less affected when compared to 10% seeds extracts of pest of tomato.

Keywords: *Azadirachta indica,* bio-pesticides, pest, vegetables

Introduction
A number of chemical pesticides are available in markets for the control of pest of vegetables. However their indiscriminate use has created the problems of air, soil and water pollutions, development of resistance in target insect pest and serious health hazards due to the toxicity of their residues. Efforts are being done for finding alternatives to chemical insectcides to overcome these problems.
A survey of literature indicted that very little attention has been paid to this important area of research. Attempts were made in the past by different authors studying the bio-efficacy of different plant extracts on different pests (Saxena, Tsado and Tanko, 2000; Anjorin et al., 2004 Singh and Saratchandra, 2005 and Ezekiel et al 2008) [1]. *Azadirachta indica (V)* (neem) is an omnipotent tree and a sacred gift of nature. Neem tree is mainly cultivated in the Indian subcontinent. Neem is a member of the mahogany family, Meliaceae. Today it is known by the botanical name *Azadirachta indica* (*A. indica*) A. Juss. Neem has been used extensively by humankind to treat various ailments before the availability of written records which recorded the beginning of history. Since prehistoric times, neem has been used by humankind.
Pesticides are substances or mixture of substances used to prevent, destroy, repel, attract, sterilize, or mitigate pests. Biopesticides are a type of pesticide derived from natural materials as animals, plants, bacteria, and certain minerals (Nelson and William, 2004) [7]. Although chemical pest control agents are extensively used in all countries of the world but they are regarded as ecologically unacceptable. Therefore, there is an increased social pressure to replace them gradually with biopesticides which are safe to humans and non-target organisms (Isalma et al., 2010).
The tomato is a major vegetable crop that has achieves tremendous popularity over the last century. Tomatoes, aside from being tasty, are very healthy as they are a good source of vitamins A and C. Vitamin A is important for bone growth, cell division and differentiation, for helping in the regulation of immune system and maintaining surface linings of eyes, respiratory, urinary and intestinal tracts. Vitamin C is important in forming collagen, a protein that gives structures to bones, cartilage, muscle and blood vessels (Olaniyi *et al,* 2010) [4]. The present investigation was under taken to the studying the bio-efficacy of *Azadirachta indica* plant leaves and seeds extracts on different pests of tomato.

Methodology
Experimental Plant Material
The experimental plant material was used in the present investigation is tomato (*Lycopersicon esculentum* L) Var. Vaishali, which is extensively cultivated in and around Bhende village. Tomato crop were raised in the experimental fields employing conventional cultural practices. The field was marked in to several small plots of 5 X 5 m size. Seedlings were provided with uniform agricultural practices and reared uniformly. The *Azadirachta indica (V)* were screened for insecticidal activity against tomato pests. The Leaves and seeds were used as insecticidal properties

Common Pests found on Tomato
The tomato plants were attacked by various insect pests. Important among them are *Spodoptera exiava* (tomato army worm), *Circulifer tenellus* (Leaf hopper), *Agrotis ipsilon* (Cut worm), *Epitrix nirtipemnis* (flea beetles), *Myzus persicae* (aphids), *Helicoveria zea* (Fruitworm), *Keiferia lycopersicella* (Pinworm), and *Autographa californica* (loopers).

Preparation of Leaves and seed extracts of plant (Neem)
The collection of neem plants leaves and seeds were dried

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 211 / 283

UGC-Care
20-21
21-22

Wesleyan Journal of Research, Vol.14 No.28 (September 2021)

ISSN – 0975-1386
Research article: (Science)

PHYTOCHEMICALS SCREENING OF *ALYSICARPUS VAGINALIS*

Vaibhav A. Late

Assistant Professor, Department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk), Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar, (MS),India Contact Email Id: researchscholarjcsa@gmail.com

Sayali S. Kadam

Assistant Professor, Department of Zoology, Arts Commerce and Science College, Sonai, Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar (MS),India Email Id: Sayalikadam472@gmail.com

Abstract:

Plants are the storehouse of many chemical metabolites. To evaluate phytochemical analysis from Benzene, Chloroform, Acetone, Methanol and Aqueous extract of *Alysicarpus vaginalis*. *Alysicarpus vaginalis* is a species of flowering plant in the legume family, Fabaceae. The crude extract of benzene, chloroform, acetone , methanol and aqueous of *Alysicarpus vaginalis* were prepared by soxlet extraction method and analysed for phytochemical constituents using standard method. The phytochemical screening studies showed a better concentration of alkaloids, flavonoids, saponins, quinones, and terpenoids within the methanol extract of *Alysicarpus vaginalis* than the other four extracts. Present study concluded that methanol extract with high presence of phytochemicals.

Keywords: *Alysicarpus vaginalis*; Phytochemical analysis; Plant extract

Article History

* Received: 24/08/2021; Accepted: 16/09/2021

Corresponding author: T.C. Kulkarni

Introduction:

Plants have been used for medicinal purposes long before the prehistoric period of time. Plants are the bottom of a number of the traditional medicine systems like Ayurveda, Unani, etc. The world now faces a critical shortage of therapeutic drugs to treat disorders such as bacterial infections, viral infections, diabetes, cancer, etc. This shortage had led the scientists to discover potential drugs from plants. Plants are the storehouse of varied bioactive compounds like alkaloids, steroids, phenols, etc. These are grouped as secondary metabolites which are not directly involved within the growth, development, or reproduction of plants. *Alysicarpus vaginalis* is a species of angiosperm within the *Leguminosae, Fabaceae.* It is native to parts of Africa and Asia, and it has been introduced to other continents, like Australia and the Americas. It is cultivated as fodder for livestock, for erosion control, and as green manure. Common names are Alyce clover, buffalo clover, one-leaf clover etc.

3.3.1 Research Publication

Research Papers

Published in

Academic Year 2022

2022

THE MAHARAJA SAYAJIRAO UNIVERSITY OF BARODA

सत्यं शिवं सुन्दरम्

Estd. 1949

Journal of
The Maharaja Sayajirao University of Baroda

Certificate of Publication

Certificate of publication for the article titled:

STUDYOFSOILAVAILABLENUTRIENTSTATUSOFRAMDOAHVILLAGEOFNEWASATA HASILOFAHMEDNAGARDISTRICT,MAHARASHTRAINDIA

Authored by

Takate B.D,
Soil lab In-charge, Krushi vigyan Farm, Loknete Marutrao Ghule Patil D.S.S.K. Ltd Bhende NewasaAhmednagar(MH)India.

Volume No .**56** No.**1(VIII)** **2022**
in
Journal of The Maharaja Sayajirao University of Baroda

ISSN : 0025-0422

(UGC CARE Group I Journal)

MSU of Baroda

Editor
Journal MSU of Baroda

Journal of the Maharaja Sayajirao University of Baroda
ISSN :0025-0422

STUDYOFSOILAVAILABLENUTRIENTSTATUSOFRAMDOAHVILLAGEOFNEWASATAHASILOFAHMEDNAGARDISTRICT,MAHARASHTRAINDIA

Takate B.D, Soil lab In-charge, Krushi vigyan Farm, Loknete Marutrao Ghule Patil D.S.S.K. Ltd BhendeNewasaAhmednagar(MH)India.
Sagade A.B, **Saswade R.R,** Associate professor Jijamata College of Science and Arts Bhende. Newasa Ahmednagar (MH) India.
Gaykar B.M, Professor Ahmednagar college Ahmednagar (MH) India, takatebd@gmail.com

ABSTRACT
Present study was carried out at Soil testing laboratory of Loknete Marutrao GhulePatil DSSK Ltd Bhende. 87 soil samples were collected from different agriculture lands ofRamdoahvillage,NewasaTahasil,Dist.Ahmednagar(Maharashtra)forthepresentstudy.Agriculture area of the village is 870 hectares. One soil sample per ten hectare area was takenrandomly. The parameters such as available nitrogen, available phosphate, available potassium,andavailablemicronutrientslikezinc,ferrous,copper,manganesewereanalyzed.87sampleswereanalyzed for soil nutrient status. On the basis of results obtained, it was recorded that, availablenitrogen and phosphates were lower; while available potassium was very high.Soils weredeficient in Ferrous (97.70%) followed by zinc (94.12%) and manganese (82.36%), while copperwas recorded sufficient.
Keywords*-Soil,Micronutrients,Ramdoah, Newasa Tahsil,*

INTRODUCTION:

Soiliswonderfulgiftofnatureforalllivingcreature.Soilsupports cropas animportantenvironmental factor, because it has a close reciprocal relationship with the plants growing on itandthesoilmicrobesthatexistinit.Soilgenerallycontainsvarietyofnutrientsrequiredforplants.Neverthelessnutrientcontentinagriculturallandisslowlyreducedbecauseitisabsorbedbyplantstomeetitsgrowth needs(Sugito*etal.* 1991).
Thesoilisnaturalmediumtosupplyessentialnutrientsforterrestrialcropplants.InIndiathe70%ofruraland8%urbanhouseholdsarestilldependingonagriculture.(AbhishekandShanmugasundaram,2020).Productivityofthesoilgoesondecreasingduetoimbalanceapplication of chemical fertilizers, heavy irrigation, lack of use of organic fertilizer, less greenmanuaring and crop rotation (Daji, 1996).In recent years, for obtaining more yield farmers havebeenusingheavydosesofsyntheticfertilizersandherbicideswhichresultedinthechangesinthechemical and biologicalproperties of the soil (Narwal 2004).The availability of plant nutrientsfrom soil is an important issue for crop management and sustainable agriculture (Nayak*et.al.*2006). The ability of soil to supply plant nutrients and water in adequate amounts and in suitableproportionsiscalledsoilfertility.(Sathyanarayanaet.al2021)Newasatahasilincludes120villagescomprising 134343 hectare area, out of which 122391 hectors area is under agriculture, 1475hectorsareaisunderforest.Averagerainfallis531.3mm(https://www.Newasa.ga).Forstudyingfertility status of the soil, Ramdoah village was selected. This village is located at basin ofGodavaririverJayakwadidam(Nathsagar).Thevillageisirrigatedthroughpipelinesfrom GodavariRiverandbackwaterofJayakwadidam.Theagriculturelandofthisvillageiscontinuously under cultivation with heavy and imbalanced doses of chemical fertilizers thereforethe crop yield have been decreasing day by bay.With this view, to search reason behind that, thepresentstudy wasdone.

MATERIALSAND METHODS:

The soil samples were collected from depth of 0-20 cm (Guicharnaud 2010).One soilsampleperhectorareawascollectedusingscrewauger.Thecollectedsoilsampleswerestored inclean bags. The soil samples were air dried in shade. Plant residues, gravels, and other materialwere discarded, from collected soil. The soil samples were crushed in wooden mortar pestle

JETIR.ORG ISSN: 2349-5162 | ESTD Year : 2014 | Monthly Issue

JOURNAL OF EMERGING TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE RESEARCH (JETIR)

An International Scholarly Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

Effect of a Consortium of Phosphate Solubilizing Bacteria and *Tricoderma* Spp. on Yield Contributing Traits of Bell pepper (*Capsicum annum* L.)

B.D. Takate[1], B.M. Gaykar[2], R.R. Sasawade[3], A.B. Sagade[4], And M.B. Ghadge[5]

[1] Soil Lab Incharge, Krishi Vigyan Farm, Loknete Marutrao Ghule Patil D.S.S.K.Ltd Bhende, Ahmednagar

[2] Professor, Post Graduate Department of Botany, Ahmednagar College, Ahmednagar, India.

[3] Principal, Jijamata College of Science and Arts Bhende Newasa Ahmednagar (MH). India

[4] Associate professor,Jijamata College of Science and Arts Bhende Newasa Ahmednagar (MH). India

[5] Assistant Teacher,Trimurti college of Science and Arts Newasa Phata Ahmednagar (MH). India

Corresponding Author: balasahebgaykar4@gmail.com

Abstract

The effect of combination (consortium) of Phosphate solubilizing bacteria and *Tricoderma* spp. on yield contributing traits of Chili (*Capsicun annum* L.)were studied.This experiment was conducted in a polyhouse during the ar 2019-20 at Krushi Vigyan Farm, Bhende.All agronomic practices were kept same for control and treated plants.The morphological parameters of chili plants was recorded. It was found that, all vegetative and reproductive parameters of chiliwas enhanced. The parameters were studied such as height (cm) 29.64%, number of branches 49.26% ,length of leaf (cm) 5%, length of petiole (cm) 13.38%,breadth of leaf (cm) 16.58%, number of fruits 35.98% and weight (g)of fruits 87.64% increased over control.

Key words: Consortium of *Tricoderma*;.Phosphate solubilizing Bacteria;Chili;

Introduction

Chilli (*Capsicum annum* L.) is an important spice cum vegetable crop(family Solanaceae)commonly known as Bell pepper,sweet pepper, hot pepper or paprikacapsicum, green pepper or Shimla-mirch has becomeone of the high value vegetable crops in India because of its delicacy and pleasant flavor coupled with rich content of ascorbic acid, vitamins and minerals (Sreedhara *et al*., 2013). Chilli cultivation has existed for several hundred years as a sustainable form of agriculture in India and in many other countries. It is an annual herbaceous vegetable and spice grown in both tropical and sub-tropical regions. In India, bell pepper is cultivated in an area of 30000 ha with a production of 171000 MT (NHB, 2015) [2]. In Himachal Pradesh, it is an important summer and rainy season crop which covers an area of 2070 ha and having production of 34130 MT (NHB, 2014) and has about 50% share in the country's area and

IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

Study of Soil Available Nutrient Status of Gopalpur Village of Newasa Tahasil of Ahmednagar District, Maharashtra India

[1]M.B. Ghadge, [2]B.D. Takate, [3]B.M.Gaykar,

[1]Assistant Teacher, SDH Ghadge Patil School Trimurtinagar Newasa Ahmednagar (MH) India.
[2]Soil lab Incharge, Loknete Marutrao Ghule Patil D.S.S.K. Ltd Bhende Newasa Ahmednagar (MH) India.
[3]Professor,P.G. Department of Botany Ahmednagar College Ahmednagar(MH) India.
Corresponding Address

Abstract

Present study was carried out at Soil testing laboratory of Loknete Marutrao Ghule Patil DSSK Ltd Bhende. 48 soil samples were collected from different agriculture lands of Gopalpur village, Newasa Tahasil, Dist. Ahmednagar (Maharashtra) for the present study. Agriculture area of the village is 480 hectares. One soil sample per ten hectare area was taken randomly. The parameters such as available nitrogen, available phosphate, available potassium, and available micronutrients like zinc, ferrous, copper, manganese were analyzed. 48 samples were analyzed for soil nutrient status. On the basis of results obtained, it was recorded that, available nitrogen and phosphates were lower; while available potassium was very high. Soils were deficient in Ferrous (97.91%) followed by zinc (95.83%) and manganese (56.25 %), while there was no deficiency of copper.

Key words- Soil, Micronutrients, Gopalpur.

Introduction:

The soil is natural medium to supply essential nutrients for terrestrial crop plants.. In India the 70% of rural and 8% urban households are still depending on agriculture. (Abhishek and Shanmugasundaram, 2020). Productivity of the soil goes on decreasing due to imbalance application of chemical fertilizers, heavy irrigation, lack of use of organic fertilizer, less green manuaring and crop rotation (Daji, 1996). In recent years, for obtaining more yield farmers have been using heavy doses of synthetic fertilizers and herbicides which resulted in the changes in the chemical and biological properties of the soil (Narwal 2004).The availability of plant nutrients from soil is an important issue for crop management and sustainable agriculture (Nayak *et.al.* 2006). Newasa tahasil includes 120 villages comprising 134343 hectare area, out of which 122391 hectors area is under agriculture, 1475 hectors area is under forest. Average rainfall is 531.3 mm (https://www.Newasa.ga). For studying fertility status of the soil, Gopalpur village was selected. This village is located in the basin of Jayakwadi dam (Nathsagar). The village is irrigated through pipelines from backwater of dam. The availability of irrigation water to this village is good hence soil is

IJCSPUB.ORG

IJCS PUBLICATION (IJCSPUB.ORG)

INTERNATIONAL JOURNAL OF CURRENT SCIENCE (IJCSPUB)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

Study Of Soil Nutrient Status Of Devgaon Village Of Newasa Tahasil Of Ahmednagar District, Maharashtra India

[1]V.P.Pawar,[2]B.D.Takate, [3]M.E. Navgire , [4]M.B. Ghadge And [5]B.M.Gaykar

[1,& 2]Krushi vigyan Farm Loknete Marutrao GhulePatil D.D.S.K. Ltd Bhende Newasa Ahmednagar (MH)India.

[3]Assistant Professor P.G.and U.G.Dept. of Chemistry Jijamata College of Science and Arts Bhende Newasa Ahmednagar (MH)India

[4]Thakubai Haribhau Ghadge Patil Vidhalaya(MH) Newasa Ahmednagar India.

[5]Professor P.G.Department of Botany Ahmednagar College Ahmednagar India.

Abstract

Present study was carried out at Krushi Vigyan Farm Bio-fertilizers, Bio-pesticides and Soil testing laboratory Loknete Marutrao ghule patil DSSK ltd bhende 790 soil samples were collected from agriculture land for present study. Agriculture area of the village Devgaon is 790 hectare. One soil sample from one hectare area was taken. The parameters such as available nitrogen, available phosphate, available potassium, and available micronutrients like zinc, ferrous, copper, manganese were analyzed. On the basis of result obtained, out of 790 samples analyzed for soil nutrient status it was found that, available nitrogen and phosphate were found to be low, while for available potassium it was recorded very high. Micronutrient status was 100% deficiency of ferrous and zinc followed by 40.63% deficiency of manganese where for copper it was recorded sufficient.

Key words- Soil, Micronutrient, Devgaon, Parameter.

Introduction:

In India the seventy percent of rural and eight percent urban households are still depends on agriculture for employment.(Abhishek and Shanmugasundaram 2020) The soil is medium for all terrestrial crops. Recent year for more yield farmers are using heavy doses of synthetic fertilizers and herbicides resulted in the change in the chemical properties of the soil (S.S. Narwal 2004). The imbalance application of chemical fertilizers and heavy irrigation, lack of use of organic fertilizer, less green manuaring and crop rotation the productivity of the soil goes on decreasing (R. J. Daji 1996). In the present study, the fertility status of the soil of devgaon village was selected because this village is irrigated through canals, tube wells. The yield of

IJCSPUB.ORG

IJCS PUBLICATION (IJCSPUB.ORG)

INTERNATIONAL JOURNAL OF CURRENT SCIENCE (IJCSPUB)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

Study Of Soil Nutrient Status Of Prawarasangam Village Of Newasa Tahasil Of Ahmednagar District, Maharashtra India

[1] M.B.Ghadge,[2]P.B. Yelwande [3] B.D.Takate, [4]B.M.Gaykar [5]S.P. Ghanwat

[1]Principal, Trimurti vidyalaya newasa phata Ahmednagar India.

[2]Assistant Teacher Shaineshwar vidhalaya Sonai, Newasa Ahmednagar India.

[3]Soil lab Incharge Loknete Marutrao GhulePatil D.D.S.K. Ltd Bhende Newasa Ahmednagar India.

[3]Professor P.G.Department of Botany Ahmednagar College Ahmednagar India.

[5]Associate Professor Shri Dnyaneshwar Mahavidhalaya Newasa Ahmednagar India.

Abstract

Present study was carried out at Soil testing laboratory loknete marutrao ghule patil DSSK ltd bhende 430 soil samples were collected from agriculture land for present study. Agriculture area of the village Prawarasangam is 430 hectare. One soil sample from one hectare area was taken. The parameters such as available nitrogen, available phosphate, available potassium, and available micronutrients like zinc, ferrous, copper, manganese were analyzed. On the basis of result obtained, out of 430 samples analyzed for soil nutrient status it was recorded that, available nitrogen and phosphate were recorded low, available potassium was recorded very high micronutrient status were 100% deficiency of ferrous fallowed by zinc 93.02%, Manganese 79.06% deficiency was recorded where as copper was recorded sufficient level.

Key words- Soil, Micronutrient, Prawarasangam.

Introduction:

In India the seventy percent of rural and eight percent urban households are still depends on agriculture for employment.(Abhishek and Shanmugasundaram 2020) The soil is medium for all terrestrial crops. Recent year for more yield farmers are using heavy doses of synthetic fertilizers and herbicides resulted in the change in the chemical properties of the soil (S.S. Narwal 2004). The imbalance application of chemical fertilizers and heavy irrigation, lack of use of organic fertilizer, less green manuaring and crop rotation the productivity of the soil goes on decreasing (R. J. Daji 1996). The fertility status of the soil Prawarasangam village was selected because this village is located on the basin of Prawara and Godavari rivers. This both the rivers unite in this place hence the name of the village is Prawarasangam. The village is irrigated due to these rivers. Considering agriculture importance of this village the productivity is recorded very low, mono

JETIR.ORG ISSN: 2349-5162 | ESTD Year : 2014 | Monthly Issue

JOURNAL OF EMERGING TECHNOLOGIES AND INNOVATIVE RESEARCH (JETIR)

An International Scholarly Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

Study of Soil Nutrient Status of Suregaon Village of Newasa Tahasil of Ahmednagar District, Maharashtra India

[1] M.B.Ghadge, [2] B.D.Takate, [3]B.M.Gaykar [4]R.R.Sasawade, and [5]A.B.Sagade

[1]Assistant Teacher Trimurti college of Science and Arts newasa phata Ahmednagar India.

[2]Soil lab Incharge Loknete Marutrao GhulePatil D.D.S.K. Ltd Bhende Newasa Ahmednagar India.

[3]Professor P.G.Department of Botany Ahmednagar College Ahmednagar India.

[4]Principal Jijamata college of Science and Arts Bhende Ahmednagar India.

[5]Associate Professor Jijamata college of Science and Arts Bhende Ahmednagar India.

Corresponding Address

takatebd@gmail.com

Abstract

Present study was carried out at Soil testing laboratory loknete marutrao ghule patil DSSK ltd bhende 120 soil samples were collected from agriculture land for present study. Agriculture area of the village suregaon is 120 hectare. One soil sample from one hectare area was taken. The parameters such as available nitrogen, available phosphate, available potassium, and available micronutrients like zinc, ferrous, copper, manganese were analyzed. On the basis of result obtained, out of 120 samples analyzed for soil nutrient status it was recorded that, available nitrogen and phosphate were recorded very low, available potassium was recorded very high micronutrient status were 100% deficiency of ferrous and zinc and 8.3% deficiency of manganese was recorded where as copper was recorded sufficient level.

Key words- Soil, micronutrient,

Introduction:

The seventy percent of rural households and eight percent of urban households are still depends on agriculture for employment.(Abhishek and Shanmugasundaram 2020) The soil is medium for all types of terrestrial crop. Recent year for getting more yield farmers are using heavy doses and without proper substitution of synthetic fertilizers and herbicides resulted in the change in the chemical properties of the soil (

2022

Peer-Reviewed

International Journal of Botany Studies
www.botanyjournals.com
ISSN: 2455-541X
Received: 20-03-2022, Accepted: 05-04-2022, Published: 21-04-2022
Volume 7, Issue 4, 2022, Page No. 117-123

Assessment of allelopathic efficacy of *Parthenium hysterophorus* L. plant parts on seed germination and seedling growth of *Triticum aestivum* L

Late Vaibhav A[1], Randive Ambadas G[2], Najan Harshda B[3], Bhusari Puja S[3]

[1] Assistant Professor, Department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

[2] Assistant Professor, Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

[3] Department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

Abstract

In nature, plants show an allelopathic effect on other plants it may be inhibitory or stimulatory. In our experiment, we study the allelopathic effect of various parts of *Parthenium hysterophorus* L. on germination and seedling growth of *Triticum aestivum* L. Under well-sterilized conditions, we prepared an aqueous extract of root, stem, and leaves of *Parthenium hysterophorus* L. at various concentrations (0%, 5%, 10%, 15%, and 20%). After the effect of root extract, stem extract, and leaves extract on *Triticum aestivum* L. we measured germination percentage, shoot length, root length, wet biomass, and dry biomass. The stem extract and root extract have no significant effect on germination percentage. But leaves extract shows an inhibitory effect on germination percentage.

The leaf extract of *Parthenium hysterophorus* L. shows an inhibitory response on shoot length at all concentrations and the root extract of parthenium shows a stimulatory response on shoot length at all concentrations. Leaves extract of *Parthenium hysterophorus* L. shows a high inhibitory effect on shoot length, root length, germination rate, and wet biomass of *Triticum aestivum* L, the root length of *Triticum aestivum* L. is strongly inhibited than shoot length. It's may because secondary metabolites present in leaf extract inhibit gibberellin and indoleacetic acid function (Tefera T. 2002). The release of allelochemicals from leaves extract of parthenium in low amounts stimulates growth, while greater amounts result in inhibition of other plants (Hassan G. *et al*., 2018).

Keywords: *Parthenium hysterophorus, Triticum aestivum,* allelopathic effect

Introduction

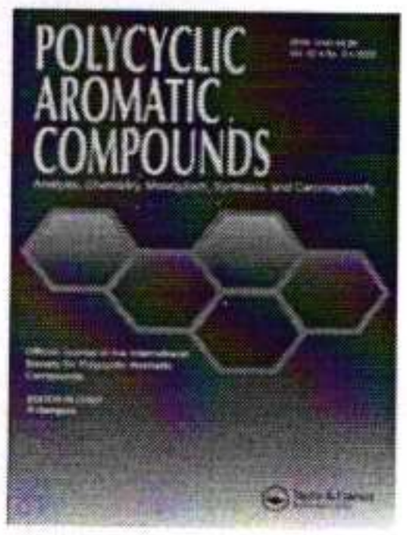
Weeds are unwanted plants growing in crop fields, these are serious pest that affects most crops and grains and is an age-old problem for our agriculture. Weeds present in cultivated fields compete with crops for light, moisture, and other essential nutrients, reducing yield, crop quality, and increasing production costs (Dhole J. A. *et al*., 2013) [1]. Weeds cause annual losses of about 10% of agricultural production (Hanson A. A. 2019) [2]. Allelopathy is a valuable or damaging effect of one plant on another plant by releasing chemicals of various weed or crop plant parts. The allelopathic effect is due to the secondary metabolites present in various plant parts.

These metabolites may inhibit or stimulates the growth of other plant growth (Lotina-Hennsen *et al*., 2006) [3]. *Parthenium hysterophorus* L. The widespread occurrence of this weed can be attributed to its fast growth behaviour, very high seed production potential and inhibitory effects on neighbouring crop and weed plants through allelopathic interactions (Evans, H. C., 1997) [4]. This weed plant *Parthenium hysterophorus* releases toxins from non-living plant parts through the leaching of toxins from litter decomposition, Allelopathic plants can be used to control weeds or their inhibitory effects on crops can be avoided if certain prerequisites are met (Mersie W. *et al*., 1987) [5, 8].

Materials and methods

Sample collection and Preparation of aqueous extract of *P. hysterophorus*

The weed *Parthenium hysterophorus* L. and crop plant wheat *Triticum aestivum* L. were selected for the experiment on allelopathic effect. In the winter of January 2022, the *Parthenium hysterophorus* (without inflorescence) sample was collected from Newasa Tahsil, Ahmednagar District at Latitude 19.504395^0 Longitude 74.965736^0 (Fig. 1.1). After natural shade drying for ten days plant leaves, stems, roots were separated and ground in separate powder forms. Take each 10gm powder and dissolve it in 100ml water. They were placed for leaching 4-5 days.

Polycyclic Aromatic Compounds

ISSN: (Print) (Online) Journal homepage: https://www.tandfonline.com/loi/gpol20

Synthesis and Antimicrobial Screening of 3-Fluoromethyl Pyrazole Derivatives

Yogesh Walunj, Pramod Kulkarni, Abdullatif N. Shaikh, Abhijit Chavan, Vivek D. Bobade & Pravin C. Mhaske

To cite this article: Yogesh Walunj, Pramod Kulkarni, Abdullatif N. Shaikh, Abhijit Chavan, Vivek D. Bobade & Pravin C. Mhaske (2022): Synthesis and Antimicrobial Screening of 3-Fluoromethyl Pyrazole Derivatives, Polycyclic Aromatic Compounds, DOI: 10.1080/10406638.2022.2077391

To link to this article: https://doi.org/10.1080/10406638.2022.2077391

View supplementary material

Published online: 18 May 2022.

Submit your article to this journal

View related articles

View Crossmark data

Full Terms & Conditions of access and use can be found at
https://www.tandfonline.com/action/journalInformation?journalCode=gpol20

2022

European Journal of Medicinal Chemistry Reports 6 (2022) 100092

22-23

Scopus 2022-2023

HOSTED BY

ELSEVIER

Contents lists available at ScienceDirect

European Journal of Medicinal Chemistry Reports

journal homepage: www.editorialmanager.com/ejmcr/default.aspx

Synthesis of new 3-(4-methyl-2-arylthiazol-5-yl)-5-aryl-1,2,4-oxadiazole derivatives as potential cytotoxic and antimicrobial agents

Abdul Latif N. Shaikh [a,b], Abhijit Shinde [a], Abhijit Chavan [a], Rajendra Patil [c], Vivek Bobade [d], Pravin C. Mhaske [a,*]

[a] Post-Graduate Department of Chemistry, S. P. Mandali's Sir Parashurambhau College, Tilak Road, Pune 411 030, (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), India
[b] Department of Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Dist. Ahmednagar, (Affiliated to Savitribai Phule Pune University) India
[c] Department of Biotechnology, Savitribai Phule Pune University, Pune, India
[d] Post-Graduate Department of Chemistry, H. P. T. Arts and R. Y. K. Science College, Nashik, 422005, (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), India

ARTICLE INFO

Keywords:
Thiazole,1,2,4-oxadiazole
Anticancer activity
Antimicrobial activity

ABSTRACT

Globally cancer is the second leading cause of death; a drug that can cure cancer with the utmost negligible side effects is still a distant goal. Due to increasing antibiotic resistance, microbial infection remains a grave global health security threat. The ongoing coronavirus pandemic increased the risk of microbial and fungal infection. A new series of 3-(4-methyl-2-arylthiazol-5-yl)-5-aryl-1,2,4-oxadiazole (7a-t) have been synthesized. The structure of synthesized compounds was confirmed by the spectrometric analysis. The newly synthesized compounds were screened for cytotoxic activity against breast cell lines MCF-7 and MDA-MB-231. Against the MCF-7 cell line compounds 7f, 7 g and 7n showed excellent activity with GI50 0.6 μM to <100 nM concentration. Compound 7b showed good activity against MDA-MB-231 cell line with GI50 47 μM. The active derivatives 7b, 7e, 7f, 7 g and 7n were further evaluated for cytotoxicity against the epithelial cell line derived from the human embryonic kidney (HEK 293) and were found nontoxic. The thiazolyl-1,2,4-oxadiazole derivatives were also screened to evaluate theirs *in vitro* antimicrobial potential against *Escherichia coli* (NCIM 2574), *Proteus mirabilis* (NCIM 2388), Bacillus subtilis (NCIM 2063), Staphylococcus albus (NCIM 2178), Candida albicans (NCIM 3100) and Aspergillus niger (ATCC 504). Amongst the 7a-t derivatives, six compounds 7a, 7d, 7f, 7n, 7o, 7r showed good antifungal activity against C. albicans and eight compounds 7c, 7d, 7 g, 7h, 7i, 7k, 7l and 7o showed good activity against *A. niger*. The potential cytotoxic and antifungal activity suggested that the thiazolyl-1,2,4-oxadiazole derivatives could assist in the development of lead compounds for the treatment of cancer and microbial infections.

1. Introduction

Globally, 19.3 million new cancer cases are estimated and almost 10.0 million deaths are associated with cancer in 2020 [1,2]. Although wide classes of anti-cancer drugs have been developed, a drug that can cure cancer with negligible or no side effects is still a distant goal [2–5]. Similarly, antimicrobial resistance has become one of the biggest challenges worldwide. The World Health Organization (WHO) has declared that antimicrobial resistance and the diminishing supply of effective antimicrobial drugs are major threats to human health [6,7]. The present management for the treatment of cancer and severe infections caused by bacteria, fungi, parasites and viruses is challenging due to long treatment courses, causes toxicity and side effects issues. Therefore, there is an immense necessity to develop a new class of anticancer and antimicrobial agents.

Oxadiazole is an important scaffold with versatile biological significance. The 1,2,4-oxadiazole ring is an interesting pattern for the synthesis of novel bioactive compounds and they are often used as bioisosteres of acid, ester and amide functionalities [8,9]. Drugs containing 1,2,4-oxadiazole ring were commercially available, such as ataluren (Duchenne muscular dystrophy) fasiplon (nonbenzodiazepine anxiolytic drug), pleconaril (anti-viral), butalamine (vasodilator), proxazole (gastrointestinal disorders), prenoxdiazine (cough suppressant) oxolamine (anti-inflammatory) [10–13] (Fig. 1).

1,2,4-Oxadiazole containing heterocyclic compounds has been extensively explored for a broad spectrum of diverse biological activities. The 1,2,4-oxadiazole are a privileged scaffolds that showed noteworthy anticancer activity [14–20] (Fig. 2A), with having a broad spectrum of

* Corresponding author.
E-mail address: mhaskepc18@gmail.com (P.C. Mhaske).

https://doi.org/10.1016/j.ejmcr.2022.100092
Received 8 May 2022; Received in revised form 22 October 2022; Accepted 27 October 2022
Available online 28 October 2022
2772-4174/© 2022 The Authors. Published by Elsevier Masson SAS. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

2022

21-22

WOS

SYNTHETIC COMMUNICATIONS®
2022, VOL. 52, NO. 7, 1039–1049
https://doi.org/10.1080/00397911.2022.2063061

Taylor & Francis
Taylor & Francis Group

Check for updates

One-pot multicomponent synthesis approach for tetrahydropyridines using polyaniline-zirconium oxide composites

Ajeet A. Yelwande[a], Madhukar E. Navgire[b], Manoj Palve[a], Harshal S. Patil[c], Mazahar Farooqui[d], and Jaysing M. Dinore[a]

[a]Indraraj Arts, Commerce and Science College, Sillod, Aurangabad, India; [b]Jijamata College of Science & Arts, Bhende, India; [c]Department of Chemistry, Moreshwar Art's, Science and Commerce College, Dr, Babasaheb Ambedkar Marathwada University Aurangabad, Bhokardan, India; [d]Maulana Azad College of Arts, Science & Commerce, Aurangabad, India

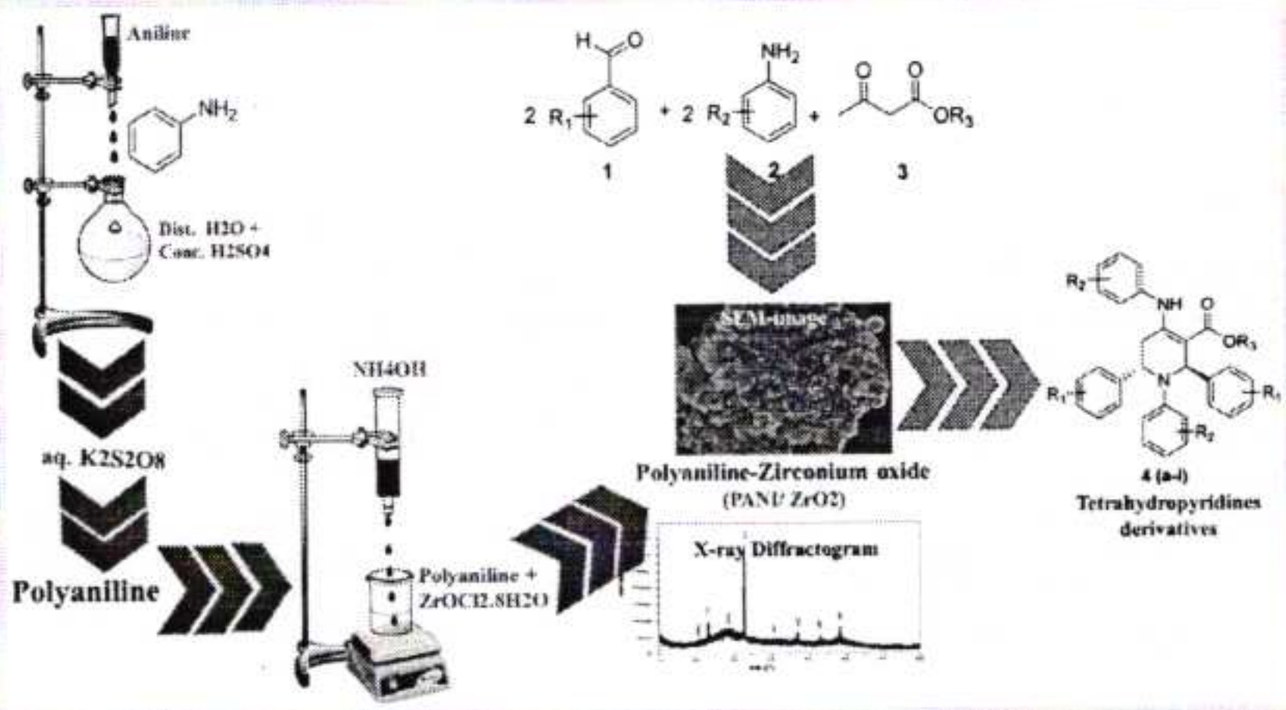
ABSTRACT

Tetrahydropyridines, one-pot five-component green synthesis from aldehydes, anilines, and β-keto esters by cyclo-condensation using polyaniline-zirconium oxide catalyst. It is an efficient protocol due to the simplicity in reaction conditions, simple catalyst generation, and excellent product yield. The catalyst can be effortlessly recovered from the reaction mixture and reused up to the seven catalytic cycles without losing substantial catalytic activity. The present protocol offers prominent advantages over other reaction conditions in terms of a simple workup procedure, exceptional atomic economy, affordability, and wide substrate scope.

ARTICLE HISTORY
Received 10 December 2021

KEYWORDS
Heterogeneous catalyst; polyaniline; tetrahydropyridines; zirconium oxide

GRAPHICAL ABSTRACT

Introduction

Heterocyclic compounds have been the subject of intense research due to their outstanding biological properties and a broad range of applications in pharmaceutical

CONTACT Jaysing M. Dinore jmd.dinore@gmail.com Indraraj Arts, Commerce and Science College, Sillod, Aurangabad, Maharashtra, India.

Supplemental data for this article can be accessed on the publisher's website.

© 2022 Taylor & Francis Group, LLC

WOS

2022

21-22

ISSN 1070-4280, Russian Journal of Organic Chemistry, 2022, Vol. 58, No. 3, pp. 394–404. © Pleiades Publishing, Ltd., 2022.

One-Pot Synthesis of 1,8-Dioxodecahydroacridines Catalyzed by Carbon-Doped MoO_3

M. E. Navgire[a], S. R. Bhitre[a], A. A. Yelwande[b], and M. K. Lande[b,*]

[a] *Department of Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Ahmednagar, 414605 India*

[b] *Department of Chemistry, Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad, 431004 India*

**e-mail: mkl_chem@yahoo.com*

Received June 30, 2021; revised July 11, 2021; accepted July 19, 2021

Abstract—An efficient catalytic system has been developed on the basis of carbon-doped MoO_3 (CPM-3) for the synthesis of 1,8-dioxodecahydroacridines by condensation of dimedone, aromatic aldehydes, and anilines in ethanol–water (3:1) under ultrasonication. The effects of addition of polyethylene glycol (PEG-400) and carbon (0, 1, 2, and 3 wt %) as substrates were investigated systematically to get the desired carbon-doped MoO_3 material. The carbon source was prepared from the plant *Acacia arabica*, and the obtained samples were calcined at 500°C. The catalytic material was characterized by a number of sophisticated techniques such as XRD, SEM-EDS, FT-IR, TEM, NH_3-TPD, and BET. The present protocol has several advantages, including the use of a non-corrosive, nontoxic, inexpensive, and recyclable catalytic material.

Keywords: carbon substrate, MoO_3, PEG-400, acridines, nanostructure, heterogeneous catalysis

DOI: 10.1134/S1070428022030198

INTRODUCTION

Heterocyclic compounds are important in the fields of medicinal chemistry, organic chemistry, biochemistry, and other areas of science [1]. Heterocyclic compounds exhibit antibacterial, antiviral, antifungal, anti-inflammatory, and antitumor activities [2–9]. Nitrogen-containing heterocycles constitute an important class for organic chemistry, and much research efforts aimed at synthesizing new heterocyclic compounds have contributed to the development of various synthetic protocols and found more applications in chemical sciences [10–14]. Nitrogen-containing heterocyclic compounds possess physiological and pharmacological properties and are constituents of many biologically important molecules, including vitamins, nucleic acids, pharmaceuticals, antibiotics, dyes, agrochemicals, etc. [15–20].

The use of ultrasonic irradiation in organic synthesis provides improved yields and is characterized by experimental simplicity, environmental friendliness, high efficiency [21–24], high crystallinity of the final products, and shortened reaction time [25–27].

1,8-Dioxodecahydroacridines and their derivatives can be regarded as polyfunctionalized 1,4-dihydropyridines. In recent years, 1,4-dihydropyridines and their derivatives have attracted strong interest for the treatment of cardiovascular diseases, such as angina pectoris [28] and hypertension [29]. Acridine derivatives have been used to synthesize labeled conjugates with medicines, peptides, proteins, and nucleic acids, which exhibit antitumor and DNA-binding properties [30–32]. They also exhibit antitumor, antitubercular, antimalarial, antibacterial, antihypertensive, fungicidal, anticancer, anti-inflammatory, and antidiabetic activities [33–41] and are used as dyes and photoinitiators [42–45], as well as semiconductors in materials science and luminescent agents in spectroscopy [46, 47].

Literature survey showed that there are various procedures for the synthesis of 1,8-dioxodecahydroacridines by condensation of dimedone, aldehydes, and aniline or ammonium acetate in the presence of several catalysts such as silica-bonded *S*-sulfonic acid (SBSSA) [48], $Zn(OAC)_2 \cdot H_2O$ or L-proline [49], Amberlyst-15 [50–54], benzyl(triethyl)ammonium chloride (BTEAC) [55], proline [56], ZnO nanoparticles [57], $CeCl_3 \cdot 7H_2O$ [58], nano-Fe_3O_4 [59], silica-bonded *N*-propylsulfamic acid (SBNPSA) [60], microwave irradiation [61, 62], PMA-SiO_2 [63], and *p*-dodecylbenzenesulfonic acid (DBSA) [64]. These methods suffer from one or more disadvantages such as long reaction time, low yield, the use of volatile

INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT AND RESEARCH
International Peer Reviewed & Refereed Journals, Open Access Journal
ISSN Approved Journal No: 2455-2631 | Impact factor: 8.15 | ESTD Year: 2016
Scholarly open access journals, Peer-reviewed, and Refereed Journals, Impact factor 8.15 (Calculate by google scholar and Semantic Scholar | AI-Powered Research Tool) , Multidisciplinary, Monthly, Indexing in all major database & Metadata, Citation Generator, Digital Object Identifier(DOI)

Submit Paper Online

Log Out

Home

Pre Publication

Pay Publication Fees

Copy Right Form

Undertaking Form

Sample Paper Format

Referral Management System (RMS)

About RMS

Join RMS

Login RMS

Published Paper Details

Published Paper Details

Reg. ID: IJSDR_202674

Paper Title: A Permanent Solution to Baliraja (Farmer's) Sore Wounds : Need of Time

Authors Name: Dr Kale Sambhaji Bhaurao , Prof Kale Akshay Sambhaji

Unique Id: IJSDR2211162

Published In: Volume 7 Issue 11, November-2022

Abstract: A Permanent Solution to Baliraja (Farmer's) Sore Wounds : Need of Time Dr. Kale Sambhaji Bhaurao Shri Marutrao Ghule Patil Education Society's Jijamata College of Science & Arts, Dnyneshwarnagar Post Bhende B.K Tal Newsa Dist Ahmednagar . PIN 414605 (M.S) India . Email sambhajidkale@gmail.com Mob 9822336921 Prof Akshay Sambhaji Kale Janta Shikshan Prasark Mandala Dahigaon-Ne 's Loknete Marutrao Ghule Patil Mahavidhylay Dahigaon-Ne Tal Shevgaon Dist Ahmednagar PIN414502 (M.S) India Email akshaysbkale@gmail.com Mob 8668820421 Abstract Agriculture is the backbone of the Indian Economy. One important thing that has always been felt in Indian planning is agricultural policy and industrial policy, if there is any conflicting relationship between them and what effect they have on each other In economic planning, it is necessary to find the interrelationship of various factors in the economy and think about the results, but in Indian economic planning, the economist thinks and plans and the thoughts and researches done by the researchers do not show any relationship between the actual events and their results. Thinkers do research in one direction, think in another direction and prepare a planning package .Is it right that this has been deliberately ignored, that's why it is necessary to take a long-term solution to the grievances of the farmers. There are laws to collect a portion of farmers' income as tax. There are no laws to give to farmers. This is the misfortune of Indian farmers. The Reserve Bank says that there is a risk of inflation in the economy after giving loan waiver to farmers, which is not true, because the money received in the form of loan waiver will be deposited in the accounts of the lending banks, it will not reach the common people, so the money received by the banks will be subject to quantitative and qualitative data of the Reserve Bank. of fall control The guaranteed price is just a farce because if the price increases more than that, the export will be stopped, the export tax will be increased, but if the price falls, then the whole system will take the role of watcher. No decision is taken, so if the system can't do anything after the agricultural price goes down, then who gave the authority to reduce it after the price goes up? You are our representative. A thought on why it is time to legislate the crime of low bail. If there is a need for contemplation. Loan waiver to farmers is to speed up the country's economy. To those who look at the agricultural problem with an earful, the farmers look at this agricultural problem. I think the government needs to take some decisions. Keyword : Baliraja agricultural problem farming agricultural problem

Keywords: : Baliraja agricultural problem farming agricultural problem

Cite Article: "A Permanent Solution to Baliraja (Farmer's) Sore Wounds : Need of Time", International Journal of Science & Engineering Development Research (www.ijsdr.org), ISSN:2455-2631, Vol.7, Issue 11, page no.1081 - 1083, November-2022, Available :http://www.ijsdr.org/papers/IJSDR2211162.pdf

Click Here to Download This Article

Post Publication

Check Paper Status

Copy of Published Paper

eCertificate

Confirmation letter

Payment Receipt

Hard Copy Related

Procedure and rules

Hardcopy Charges

Submit Proposal for Hardcopy

Update Address Details

Hardcopy Status

Article Preview

2022 - 23

ISSN: 2455-2631

November 2022 IJSDR | Volume 7 Issue 11

A Permanent Solution to Baliraja (Farmer's) Sore Wounds: Need of Time

Dr. Kale Sambhaji Bhaurao

Shri Marutrao Ghule Patil Education Society's
Jijamata College of Science & Arts, Dnyneshwarnagar
Post Bhende B.K Tal Newsa Dist Ahmednagar. PIN 414605 (M.S) India.

Prof Akshay Sambhaji Kale

Janta Shikshan Prasark Mandala Dahigaon-Ne's
Loknete Marutrao Ghule Patil Mahavidhylay Dahigaon-Ne
Tal Shevgaon Dist Ahmednagar PIN414502 (M.S) India

Abstract: **Agriculture is the backbone of the Indian Economy. One important thing that has always been felt in Indian planning is agricultural policy and industrial policy, if there is any conflicting relationship between them and what effect they have on each other In economic planning, it is necessary to find the interrelationship of various factors in the economy and think about the results, but in Indian economic planning, the economist thinks and plans and the thoughts and researches done by the researchers do not show any relationship between the actual events and their results. Thinkers do research in one direction, think in another direction and prepare a planning package .Is it right that this has been deliberately ignored, that's why it is necessary to take a long-term solution to the grievances of the farmers. There are laws to collect a portion of farmers' income as tax. There are no laws to give to farmers. This is the misfortune of Indian farmers. The Reserve Bank says that there is a risk of inflation in the economy after giving loan waiver to farmers, which is not true, because the money received in the form of loan waiver will be deposited in the accounts of the lending banks, it will not reach the common people, so the money received by the banks will be subject to quantitative and qualitative data of the Reserve Bank. Of fall control. The guaranteed price is just a farce because if the price increases more than that, the export will be stopped, the export tax will be increased. but if the price falls. then the whole system will take the role of watcher. No decision is taken, so if the system can't do anything after the agricultural price goes down, then who gave the authority to reduce it after the price goes up? You are our representative. A thought on why it is time to legislate the crime of low bail. If there is a need for contemplation. Loan waiver to farmers is to speed up the country's economy. To those who look at the agricultural problem with an earful, the farmers look at this agricultural problem. I think the government needs to take some decisions.**

Keyword: Baliraja agricultural problem farming agricultural problem

Introduction:

Agriculture is the backbone of the Indian Economy One important thing that has always been felt in Indian planning is agricultural policy and industrial policy, if there is any conflicting relationship between them and what effect they have on each other In economic planning, it is necessary to find the interrelationship of various factors in the economy and think about the results, but in Indian economic planning, the economist thinks and plans and the thoughts and researches done by the researchers do not show any relationship between the actual events and their results. Thinkers do research in one direction, think in another direction and prepare a planning package.

On June 2017, farmers' strike in Puntamba started and then farmers across the state showed what a strike for farmers' demands is. All those who were outside the ambit of the strike became speechless, lost their sleep, and before the government knew it, the wildfire of the strike was burning all over the state. Except for the BJP sitting in a cold room, everyone wanted to jump into the fire pit of this strike or become a victim. Is it right that this has been deliberately ignored, that's why it is necessary to take a long-term solution to the grievances of the farmers. There are laws to collect a portion of farmers' income as tax. There are no laws to give to farmers. This is the misfortune of Indian farmers. The Reserve Bank says that there is a risk of inflation in the economy after giving loan waiver to farmers, which is not true, because the money received in the form of loan waiver will be deposited in the accounts of the lending banks, it will not reach the common people, so the money received by the banks will be subject to quantitative and qualitative data of the Reserve Bank. Of fall control by controlling the aid, the appropriate effect can be brought about on the economy.

Long Term Tolution to Baliraja (Farmer's) Sore Wounds:

There is an old saying in Marathi 'Shetkari karjat janmto ani karjatch Marato' which means "Farmer takes the birth in debt and die in the same condition". This was the position of farmers before independence and it still continue after 75 years of independence. I have tried to summarize causes of suicides and suggested permanent remedies on farmer's sore wounds in the paper. . Farmer's suicide is the main issue in the Indian economy as well as the world wide issue .Central and State Government have announced the

VOLUME - XI, ISSUE - II - APRIL - JUNE - 2022
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 - IMPACT FACTOR - 6.306 (www.sjifactor.com)

CONTENTS OF MARATHI

अ.क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	भारतातील कृषी उत्पादन, उत्पादकता प्रवृत्ती **डॉ. अनंता बापुराव देशमुख**	१-७
२	औद्योगिकीकरणाचा शेतीवर झालेल्या परिणामांचा अभ्यास (संदर्भ: पालघर तालुका) **डॉ. रवींद्र भा. घागस** **अंकिता चंद्रकांत वर्तक**	८-१५
३	महाराष्ट्रातील प्रादेशिक असमतोल : कारणे आणि उपाय **प्रा. डॉ. नागेश मोहनराव सूर्यवंशी**	१६-२०
४	कोविड-१९ चा जनसामान्यांच्या जीवनावर झालेला परिणाम **श्रीमती सीमा जालिंदर भोसले**	२१-२४
५	शेतमालाच्या किंमती व उत्पादन खर्चाचा तुलनात्मक अभ्यास **डॉ. संभाजी भाऊराव काळे** **दिगांबर ज्ञानदेव नलगे**	२५-२८
६	ऑनलाइन जाहिरातींचा वय वर्ष १६ ते २५ या वयोगटातील ग्राहकांच्या खरेदीवर होणारा परिणाम - एक अभ्यास **प्रा. डॉ. योगिता पांडुरंग चौधरी**	२९-३३

Scanned with OKEN Scanner

५. शेतमालाच्या किंमती व उत्पादन खर्चाचा तुलनात्मक अभ्यास

डॉ. संभाजी भाऊराव काळे
मार्गदर्शक, अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख, श्री. मारुतराव घुले पाटील शिक्षण संस्थेचे, जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडा.
दिगांबर ज्ञानदेव नलगे
पद्व्युत्तर अर्थशास्त्र संशोधन केंद्र, सहकार महर्षी भाऊसाहेब संतूजी थोरात कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, संगमनेर.

गोषवारा

देशातील शेती व्यवसायाच्या विकासात शेतमालासंबंधीचे किंमत विषयक धोरण महत्त्वाची भूमिका पार पाडते. योग्य स्वरूपाचे शेतकी किंमत विषयक धोरण अंगिकारल्यास शेतमालाचे अधिक उत्पादन करण्यास प्रेरणा मिळते. शेतमालाच्या किंमती नेहमी किफायतशीर पातळीवर स्थिरावल्या गेल्यास शेतकऱ्यांना शेती क्षेत्रात अधिकाधिक गुंतवणूक करण्यास, शेतमालाचे अधिक उत्पादन करण्यास आणि आपली उत्पन्न पातळी उंचावण्यास प्रेरणा मिळते.किमती या बाजारपेठेच्या इशाऱ्यानुसार संसाधनांचे वाटप करतात. यामुळे संतुलन पातळीकडे सर्व किमतींचे हळूहळू समायोजन होते. किंमत धोरणाने उत्पादक शेतकऱ्याला किफायतशीर किमती मिळतील अशा व्यापारशर्ती असाव्यात. त्यामुळे शेतकरी शेतीत अधिकाधिक गुंतवणूक करण्यास प्रवृत्त होतील. परिणामी, गुंतवणूक निर्णयांना स्थिरता येते. अल्पकालीन किंमत धोरणात वेगवेगळ्या पिकांचा किमतीबाबत निश्चितता निर्माण होते. यामुळे किमती स्थिर होतात व योग्य पीक आकृतिबंधाला मार्गदर्शक सूचक म्हणून किंमती कार्य करतात. थोडक्यात, किंमत धोरण असे असावे की, किमतीतील अल्पकालीन चढ-उतार नाहीसे व्हावेत व शेतीतील गुंतवणूक वाढावी. साधारणपणे शेतमालाच्या बाजारात मिळणाऱ्या किंमती हया बाजारातील शेतमालाची मागणी व पुरवठयाच्या स्थितीतूनच प्रस्थापित झाल्याचे दिसते. त्यामुळे शेतमाल मोठ्या प्रमाणात उत्पादन झाल्यास किंमती कमी होतात तर उत्पादन कमी झाल्यास किंमती जास्त होतात. परंतु या स्थितीत सरकार नेहमी शेतमालाच्या किंमती स्थिर ठेवण्याचे प्रयत्न करते.

मुलभूत शब्द - शेतमालाची किंमतधोरण, शेतमालउत्पादन खर्च.

प्रस्तावना

भारत हा परंपरेने कृषीप्रधान देश असून देशाची अर्थव्यवस्था शेतीमालावरील उत्पादनांवर अवलंबून आहे. देशातील जवळपास 70 टक्के लोकसंख्या ही शेती व्यवसायावर उपजिविका करत आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात शेतकऱ्याने पिकवलेल्या शेतीमालाची विक्री शेतकरी स्वत:च्या इच्छेप्रमाणे करू शकत नव्हता. बाजारातील मध्यस्थ, दलाल, मोठे व्यापारी यांच्याकडून हत्ता पद्धतीने गुप्तरितीने शेतीमालाची विक्री होत होती. शेतीमालाचे वजन व्यापाऱ्यांच्या व्यक्तींमार्फत केले जात होते. यामध्ये फसवणूक, घट-तूट, सुटसांड इत्यादी गैर प्रकार होत होते. धर्मादाय व इतर अनिष्ट प्रथा बाजारपेठेत सर्रास सुरु होत्या आणि शेतकरी हताश होऊन हे सर्व निमूटपणे सहन करत होता. यातून शेतकऱ्याला बाहेर काढण्यासाठी बाजार नियमनाखाली आणण्याची आवश्यकता भासू लागली होती. त्यातूनच भारतामधील पहिली बाजार समिती सन 1886 साली कारंजालाड (जि. वाशिम, महाराष्ट्र) येथे स्थापना झाली. ही बाजार समिती कापूस खरेदी-विक्रीच्या नियमनासाठी होती.

स्वातंत्रपूर्व काळात इ.स. 1928 मध्ये रॉयल कमिशन हा अभ्यास गट शेतीसाठी ब्रिटीश सरकारकडून नेमला गेला. या कमिशनच्या अहवालात मुख्यत्वे करुन शेतकऱ्यांची आर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी सूचना केल्या गेल्या. या शिफारशींच्या अनुषंगाने केंद्र सरकारने राज्य सरकारांना शेतकऱ्यांचे आर्थिक हित जोपण्यासाठी कायदे करण्याबाबत

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 228 / 283
Scanned with OKEN Scanner

Particulars	Contains
Corresponding Author's Name	DR. SAMBHAJI BHAURAO KALE
Corresponding Author's Mail ID	sambhajidkale@gmail.com

Click Here to Track your Paper Status (http://www.ijcspub.org/Authorhome/alcgin.php)

If you have any query regarding publication please contact us at **editor@ijcspub.org (mailto:editor@ijcspub.org)**. please mention your paper registration id in the subject of mail.

Authors can communicate any time to IJCSPUB through mail - editor@ijcspub.org (mailto:editor@ijcspub.org) If author have paper registration ID then kindly mention it in the subject field of the mail.

WhatsApp Only (Send WhatsApp only do not call): +91 63 54 47 88 22 (https://wa.me/916354478822)

(https://wa.me/916354478822)

E (Email): editor@ijcspub.org (mailto:editor@ijcspub.org)

H (Hours): Monday - Saturday: 11:00 AM to 06:00 PM IST

Communication Guidelines/Process:

Every Day we received very large number of call so it's decrease our work efficiency so we deiced to provide support on WhatsApp and Email only.

NOTE: We give Priority to email so first send your any query to email only. we will solve your query within 2 to 4 day.

Option 1: First Priority
Send your query through Email only.
Our team will respond you within 2 to 4 days.

Email id: editor@ijcspub.org (mailto:editor@ijcspub.org)
Note: Send all query to this email address
editor@ijcspub.org
(mailto:editor@ijcspub.org)

Contact U
Click Here
WhatsApp
Contact
Click Here

(https

Help

https://ijcspub.org/submitonline.php

IJCSPUB.ORG ISSN : 2250-1770

IJCS PUBLICATION (IJCSPUB.ORG)

INTERNATIONAL JOURNAL OF CURRENT SCIENCE (IJCSPUB)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

Demographic Changes in India Its Long Term Effect and Solutions

Dr. Kale Sambhaji Bhaurao

Shri Marutrao Ghule Patil Education Society's

Jijamata College of Science & Arts, Dnyaneshwarnagar

Post Bhende B.K Tal Newsa Dist Ahmednagar . PIN 414605

(M.S) India ..

Introduction

Every country Population forecaster and scenarios are an important Future planning , policy, scheme , budget , politics , natural resources , business and risk Management toll for Government and non governmental organizations and individuals. Every Government needs short term and long term period every country's working population and actual population counting is important for the governments future plan like school, skill development knowledge for the future workforce , health facility ,and future needs , planning for natural resources ,environmental problems and future policy etc.

Objective of Study

As a part of the rapid changes that are taking place in the world today and the impact of various factors on the economy, the study of the changes in population is considered important among the many transitions. Here the population transitions theory from 1700 to 2100 has been studied and some conclusions and solutions have been presented. This research will be very important for the government and various organizations for the future

2022

Research Paper | Social Science | E-ISSN No : 2454-9916 | Volume : 8 | Issue : 10 | Oct 2022

FAMERS SUICIDE IN INDIA: REALITY, REASONS AND REMEDIES

Dr. Kale Sambhaji Bhaurao

Shri Marutrao Ghule Patil Education Society's, Jijamata College of Science & Arts, Dnyneshwarnagar, Post. Bhende B.K Tal Newsa Dist. Ahmednagar, (M.S) India .

ABSTRACT

Several studies have been conducted by the Government and social science organizations to analyse the agrarian crisis and farmers suicides. Based on my experience as District Development Manager (DDM) in District Betul of Madhya Pradesh, which incidentally is adjacent to, identified distress districts in Maharashtra. I have tried to summarize causes of suicides and suggested remedies in the paper. Central and State Government have announced the relief packages to the suicide affected families in Maharashtra. NABARD is the implementing agency of the package provided by Central Government. In the budget of 2008-09 Honourable Finance Minister has also announced massive write off to the tune of Rs.60000 crore of the outstanding loan of small & marginal farmers and OTS for other farmers.

Statistics say nearly 4,00,000 farmers committed suicide in India between 1995 and 2018. In over two decades of The Statistics focused on data on farmers suicide to human grief, struggle, brave fight-backs and several complex, crumbling worlds within that world – things that I hope to show in this narrative. Around the mid 1990s, a liberalised and globalised economy engulfed great many unsuspecting farmers in problems that were beyond their comprehension, triggering suicides that surged in the early 2000s. In the cotton hinterland, I was waking up to life and living against the backdrop of premature deaths of young and old farmers and a new India taking shape in the new millennium. India's economy was now fuelled by sectors other than agriculture, like services.

Local farmers' markets were invaded by global markets, like that of cotton or food. Rapid upward economic mobility of sections of the population was creating newer inequalities, leading to a perception among the peasantry that they were losing out. The fast-changing economic conditions were also altering long-held social equations.

Landed farmers, once among the respected classes in a village economy, were now unable to meet their ever-growing needs, while the non-landed classes, absorbed in the unorganised service economy, migrated out of their villages to urban centres for better wages and work, doing marginally better than they once did as farm labourers. Agriculture was said to be the sole bright spot for India's gross domestic product growth, clocking a positive growth rate when other sectors fell to the pandemic during the last two years. But the growth did not translate much for agricultural labourers as at least one agricultural labourer died by suicide every two hours in 2021.Some 5,563 agricultural labourers died by suicide in 2021, according to the latest report of the National Crime Records Bureau (NCRB). The number of suicides increased by nine per cent from 2020 and by around 29 per cent from 2019.Some 5,121 of the 5,563 suicides by agricultural labourers during 2021 were by males and 442 were by females. The most suicides were reported from Maharashtra (1,424), followed by Karnataka (999) and Andhra Pradesh (584), according to the report Accidental Deaths and Suicides in India.The data comes at a time when more farmers have become labourers and an average agricultural household depends more on wages than the farm.

KEYWORDS: Farmland , Drought, Agriculture, Indebtedness, Farmer, Suicide.

INTRODUCTION:

Agriculture is the backbone of the Indian Economy as it contributes approximately to 18 percent the national GDP. It is most important sector in terms of providing employment and reducing poverty. But the poor performance of The sector after mid 1990 and the distress of the farmers has highlighted the need of focus and analysis the problem and steps needed to revitalize agriculture. The recent situation assessment survey carried out by the National Sample Survey Organization (NSSO) had also overwhelmingly proved that agriculture is no longer a profitable enterprise, wherein in income from crop cultivation in not meet the annual expenditure of the farmers.The Indian farmers are caught in a dilemma whether to continue in agriculture or not in the past 30 years, the noble profession of agriculture has become unremunerative and farmers have become untouchable in the social circles.

Agriculture provides the principal means of livelihood for over 60% of India's population. Despite a steady decline in its share to the gross Domestic Product (GDP) agriculture remains the largest economic sector in the country. There is an old saying in Marathi ' Shetkari karjat janmto ani karjatch Marato' which means "Farmer takes the birth in debt and die in the same condition". This was the position of farmers before independence and it still continue after 60 years of independence. If we analyse the suicides by farmers in Maharashtra it is revealed that it is higher in Vidarbha region of the State where farmers preferred cultivation of "white gold" i.e. cotton - a risky venture that suffered due to non-availability of quality seeds coupled with the farmers or incapacity to buy costly Bt. cotton seeds. Due to rapid growth of rural population and division of families the farmland has undergone rapid fragmentation. Presently 80% of the farmland holding are with the small and marginal farmers owning land up to 5 acres. For these category of farmers cost of production by way of farm inputs has increased manifold over the years while the productivity of the land remained at the same level and sale price of farm produce has not commensurately increased. These factors have driven farmers to the debt trap and have caused distress leading to suicide. My experience in the field has shown that smaller the landholding higher is the cost of production. The distressed economy of small scale crop cultivation is further accentuated by lack of knowledge, scientific application of crop management, diversification practices, inappropriate system such as non availability of quality input material in time, inadequate irrigation facility, non-remunerative prices, dominance of middlemen in Agricultural Marketing Structure.

Low and volatile growth rates under the sector and the recent escalation of an agrarian crisis in several parts of the country pose a threat not only to national food security but also to the economic well being of the nation as a whole. In 1947 the share of Agriculture in total GDP was 50%. Gradually it declined and has now come down to about 20%. Still however 60% population depend on agriculture for the survival. In 1988-89 i.e. prior to introduction of Financial Sector Reforms, growth rate in Agriculture in India was 15.4%, which has come down to 9.4%(2006-07). They could also not get remunerative price for their produce. According to Dr. M.S. Swaminathan, although 60% people in India depend on agriculture and Agriculture Sector contributes 25% of National Income over the period investment and production in agriculture has declined. In developed world the percentage of dependence of population on agriculture is much less e.g. in USA it is only 2% and income from agriculture is just 4%. There are related issues of quality for export and competition in global market For last few years every other day we read the news of farmers committing suicides. The number of farmers who have committed suicides since 1997 has crossed 1 lakhs. In this context the actual problems being faced are to be understood and analysed. Innovative remedies have to be thought of which are to be implemented with sincerity by the Government and the implementing agencies, along with putting in place ways to rehabilitate the affected farmers. An attempt has been made in this article to address the issue of farmers plight leading to suicide and measures to address the issue have been suggested.

More agricultural labourers have died by suicide in the last two years. But fewer farmers / cultivators have done so. The number of such suicides declined to 5,318 in 2021 from 5,579 in 2020 and 5,957 in 2019.These figures were also highest in Maharashtra, Karnataka and Andhra Pradesh. Overall, the number of suicides was lower for farmers / cultivators compared to agricultural labourers. However, the number of suicides by farmers / cultivators in Maharashtra and Karnataka were higher compared to those by agricultural labourers — 2,640 and 1,170

Copyright© 2022, IERJ. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Vol.9, Issue – 4 : Multidisciplinary Issue
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
Oct.-Dec.-2022

Reflection of Ecofeminism on Female Characters in the Work *'Fire on the Mountain'* By Anita Desai

[1]Mohini Gangadhar Sathe, [2]Dr. Kavery Subodh Kumar Pal
1Research Scholar, Department of English, Shri JJTU, Rajasthan.
2Associate Professor, Department of English, Shri JJTU, Rajasthan,
Email id: [1]sathemohini2015@gmail.com
Mobile No. 7057065445

Abstract:

Ecofeminism is a phrase that connects the feminist movement with environmental concerns. This article makes an attempt to describe the fact that the capitalistic society has led to a conflict between nature and culture by providing an overview of the topic. This also makes it quite evident that concepts such as class, caste, race, colonialism, and social norms are intricately connected with the plunder of nature and the subjugation of women. In her book "Fire on the Mountain," Anita Desai emphasizes being environmentally sensitive while picturing a peaceful scene. She also guides the reader through a labyrinth of human actions, the varied nature of the mountain, the ecological natural processes that take place in the mountain milieu, an excessive population that disturbs the peace, man-made dangers that exploit nature; and as a result, her goal is to demonstrate an integral relationship between man and nature. The book brings to mind the idea that Mother Earth endures the same kinds of mistreatment as the women who live on her, including being exploited, discriminated against, humiliated, raped, disowned, abandoned, and allowed to die.

Key words: Ecofeminism, Anita Desai, Fire on the Mountain.

Introduction:

Ecofeminism is a phrase that connects the feminist movement with environmental concerns. Francoise d'Eaubonne, a French author, is credited with having first using the phrase in her work titled "Le Féminisme ou la Mort." It is thought that she came up with this term (1974). Ecofeminism is a political ideology that interprets the oppression and exploitation of women in terms of the oppression and exploitation of the natural world. Ecofeminism is based on the notion that there are specific and substantial linkages between women and nature. Eco-feminists are of the opinion that these linkages are represented via traditionally "feminine" qualities such as reciprocity, caring, and collaboration, which are prevalent both among women and in nature. Ecofeminists feel that these values are the key to understanding these relationships. Women and the natural world also have a history of being oppressed by patriarchal societies, which brings them closer together. This article makes an attempt to study the reflections of ecofeminism in the work Fire on the Mountain by Anita Desai.

The novel has become a monumental work because under this roof of the novel one can meet three female characters of different personalities and viewpoint but same in attitude to be alien from this harsh and crooked society and achieve liberation, as a result, they strives to demonstrate an inherent link between women and environment.

A large number of women, including Arundhati Roy, Medha Patkar, Mahasweta Devi, and C.K. Janu, have been in the forefront of environmental concerns and campaigns. The Narmada Bachao Andolan is a social movement that is led by Medha Patkar. This movement is opposed to the Sardar Sarovar Dam, which is being constructed across the Narmada River in Gujarat, India. Its members include tribal people, farmers, environmentalists, and human rights advocates. In addition to being a prominent feminist author, Mahasweta Devi is active in the

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 232 / 283

2022

UGC Approved CARE Listed Journal
ISSN : 2321-6131

जुलाई-दिसम्बर, 2022

समवेत

विशेषांक :
नई शिक्षा नीति-2020

साहित्य, संस्कृति एवं शिक्षा से संबद्ध
समकक्ष व्यक्ति समीक्षित अर्द्धवार्षिक शोध पत्रिका
(Peer-Reviewed Half Yearly Research Journal)

संपादक
डॉ. नवीन नंदवाना

अकादमी स्थापित करने का

क्षा नीति 2020 के जरिए
ाली की गुणवत्ता भी बनी
भारत को वैश्विक ज्ञान
समाज में बदलने के लिए
ीय होने का गर्व न केवल
उभरकर आना चाहिए। जो
. जीवनयापन तथा वैश्विक
में लाभदायक रहेगी।

ार्ग, नई दिल्ली. द्वारा प्रकाशित.

शिक्षा) मंत्रालय, भारत सरकार,

❑❑❑

इलेक्ट्रॉनिक मीडिया और भारतीय भाषाएँ

डॉ. संजय मन्साराम महेर*

वर्तमान युग मीडिया का युग माना जाता है। भारत एक बहुभाषिक देश है, वैश्वीकरण के युग में इलेक्ट्रॉनिक माध्यम प्रचुर मात्रा में प्रयोग में लाए जा रहे हैं। इस माध्यम ने देशकाल की सीमाएँ तोड़ दी है, हालाँकि शुरुआत में अंग्रेजी भाषा का प्रभुत्व था लेकिन भारतवर्ष में धीरे-धीरे भारतीय भाषाओं ने इसके अधिकार को समाप्त किया। वर्तमान समय में हिंदी सभी संचार माध्यमों की सफल, समर्थ तथा लोकप्रिय भाषा बन गई है। संचार माध्यमों में हिंदी का दबदबा बढ़ता जा रहा है। विश्व की सबसे बडी सॉफ्टवेयर कंपनी माइक्रोसॉफ्ट भी मानती है कि कंप्युटर के लिए हिंदी सर्वाधिक उपयक्त भाषा है। वर्तमान मीडिया भी हिंदी के प्रचार-प्रसार व विकास में अपना योगदान कर रहा है। समाज का चौथा स्तंभ रहा मीडिया जनता का भरोसेमंद साथी बन गया है।

इलेक्ट्रॉनिक मीडिया और भारतीय भाषाओं की बात करें तो आज भारत वर्ष में लगभग 700 से अधिक भाषाएँ और बोलियाँ प्रचलित हैं। बावजूद इसके यह देश एक भाषिक है। हिंदी भारतीय संस्कृति की पहचान है। जिस देश में लोग एक भाषा सूत्र में बंधे रहते हैं और अपने भावों तथा विचारों की एकरूपता के साथ रहते हैं, वह देश निरंतर प्रगति करता है। हिंदी अपनी सहजता, सरलता, सुबोधता व सुगमता के मुख्य स्वर बन गई है। आज हिंदी साहित्य रचना का माध्यम न बनकर इलेक्ट्रॉनिक मीडिया के क्षेत्र में भी अपना वर्चस्व स्थापित किया है।

---

* हिंदी विभागाध्यक्ष, जिजामाता शास्त्र एवं कला महाविद्यालय, भेंडे, तहसील- नेवासा, जिला- अहमदनगर (महाराष्ट्र)

2022

शोध पत्रों को प्रकाशित करने के लिए विधि मान्य आई.एस.एस.एन 2321-9645

विश्व स्नेह समाज

वर्ष 22, अंक 1, सितम्बर 2022

एक रचनात्मक क्रान्ति

महाराष्ट्र अधिवेशन स्मारिका

भारतीय भाषा लिपि एवं संस्कृति

मूल्य 100/-रू

ग्रंथ कमोबेश अनुवादित
साप्ताहिक में प्रकाशित
की 'स्फुट गोष्ट' एक
की कहानी है, इसीलिए
को आधुनिक मराठी
क कहा जाता है।
पदमजी ने 'यमुना
प्रथम उपन्यास
वीन साहित्य प्रकार
या। इसी तरह वि.
61 में लिखे 'थोरले
ऐतिहासिक नाटक
साहित्य में नए युग
1 में विष्णु
द्वारा शुरू की गई
रण मराठी साहित्य
तु महाराष्ट्र की
क्रांति होकर नए
हुई। इतिहासाचार्य
तेहास के संशोधन
ण किया।
ने 19वीं शताब्दी
न काफी प्रगति
दी में पूर्णता के
हरि नारायण
यासों के लिए
षय चुने और
श्यक ओं की
किया। 19वीं
धुनिक रंगमंच
त्य में नाटक
मराठी नाटक
का श्रेय बी.
नका नाटक
सफल
पर

हिंदी साहित्य में आदिवासी विमर्श

भारत में अनुसूचित जनजातियों में से कुल 71 प्रतिशत जनसंख्या छह राज्यों में निवास करती है। लगभग 90 प्रतिशत अपनी जीविका के लिए कृषि पर निर्भर रहते हैं। इसके अतिरिक्त शिकार तथा वनोपज जमा करना भी उनके जीवन का आधार है।

-डा. संजय मन्साराम महेर
अध्यक्ष, हिन्दी विभाग,
जिजा माता आर्टस् एण्ड साइंस कॉलेज,
ज्ञानेश्वरनगर (भेंडा), तहसील- नेवासा,
जिला-अहमदनगर-414604, महाराष्ट्र
मोबा. 7744866711, 8080276100

हिंदी साहित्य जगत में आज विमर्शों की संकल्पना अत्यधिक चर्चित है। किसी बात का विचार-विवेचन विमर्श में अवेक्षित होता है। प्रारंभ में दलित विमर्श और नारी विमर्श अग्रक्रम पर था। बाद में हिंदी साहित्य में आदिवासी विमर्श, अल्पसंख्यक विमर्श, मुस्लिम विमर्श, वृद्ध विमर्श, किन्नेर विमर्श का समावेश हुआ और अब बाल विमर्श, पुरूष विमर्श, दिव्यांग विमर्श, किसान विमर्श पर भी चर्चा आरंभ हो रही है। 'विमर्श' शब्द का अर्थ होता है अनुकूल-प्रतिकूल चिंतन, सोच-विचार, चर्चा, सोच-समझ आदि। रचनाकार की रचना में अभिव्यक्त सोच-विचार को भी विमर्श कहा जाता है।

श्री. संजयभाई चौधरी अपने आलेख 'डॉ. विनयकुमार पाठक का आदिवासी-जनजातीय विमर्श' में लिखते हैं- 'आदिवासी' शब्द से तात्पर्य है, 'मूल निवासी', 'बनवासी' या जंगली आदिम। आदिवासी शब्द का अर्थ होता है, आदिम संस्कृति में जीने वाला वह वर्ग जो सामान्य से कटा हुआ, दूर-दराज के जंगलों का निवास वाला और अपना भरण-पोषण आदिम संस्कृति के तहत प्रकृति पर निर्भर करता है। भारतीय संविधान में आदिवासी शब्द के लिए कोई विशेष शब्द प्रयोग नहीं है। मात्र अनुसूचित जनजाति के रूप में संबोधित किया गया है। एक विश्लेषण के अनुसार भारत में अनुसूचित जनजातियों में से कुल 71 प्रतिशत जनसंख्या छह राज्यों में निवास करती है। सन् 1991 की जनसंख्या के आधार पर भारत में अनुसूचित जनजातियों की कुल जन संख्या 6.78 करोड़ है।

आदिवासियों का जीवन सदा से जिज्ञासा और रहस्य का विषय रहा है। इस धरती के वास्तविक अधिकारी वे नहीं हैं, जो दोहन और उपभोग करने को सबसे बड़ा पराक्रम मानते हुए स्वयं को अहंकार पूर्वक वीर घोषित करते हैं, अपितु वे आदिवासी है जो इस धरती को अपनी माँ मानते हुए अपने संपूर्ण जीवन को अपनी धरती माता के प्रसाद की तरह ग्रहण करते हैं। एक ओर मनुष्य सभ्यता के उच्च शिखरों को स्पर्श करता हुआ प्रकृति से दूर होता जा रहा है। और दूसरी ओर आदिवासियों ने धरती सहित संपूर्ण प्रकृति के साथ अपना रागात्मक संबंध टूटने नहीं दिया है। जल, जंगल व जमीन के साथ आदिवासियों के अदृश्य एवं अमिट स्नेह-सूत्र है और वे उसकी रक्षा के लिए किसी भी कीमत पर कटिबद्ध हैं। निस्संदेह हमारी सांस्कृतिक सभ्यता को आदिवासियों ने संभालकर रखा है।

लगभग 90% अपनी जीविका के लिए कृषि पर निर्भर रहते हैं। इसके अतिरिक्तो शिकार तथा वनोपज जमा करना भी उनके जीवन का आधार है। बड़ी विडंबना है कि आदिवासियों से उनके वन तथा पूर्वजों की आवास भूमि को छीना जा रहा है, जिसे अधिकांश लोग देशी उपनिवेशी करण कहते हैं।

वर्तमान में 70% कोयला खान, 7% वन और 80% खनिज पदार्थ आदिवासी भूमि पर पाये जाते हैं। इसके अतिरिक्त 3000 से भी अधिक जल विद्युत बांध भी इन्हीं क्षेत्रों में बनाये गये हैं। दुख की बात है कि, इस विपुल संपदा का किंचित-सा भाग भी आदिवासियों के हिस्से में नहीं आता। परिणामतः 75% से अधिक आदिवासी सरकारी गरीब रेखा के नीचे जीवन व्यतीत कर रहे हैं। मुक्त

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 236 / 283

2022 (CA)

Peer Reviewed Refereed and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - XI, Issue - I
January - March - 2022
English / Marathi / Hindi

Ajanta Prakashan

Impact Factor / Indexing
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

७. भारतातील क्रांतिकारी चळवळ एक ऐतिहासिक अभ्यास

प्रा. मृणाल गुलाबराव भोसले

इतिहास विभाग, जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडा (बु.) ता. नेवासा, जि. अहमदनगर, महाराष्ट्र.

प्रस्तावना

भारतातील क्रांतिकारी चळवळ हे भारतीय स्वातंत्र्य संग्रामातील एक दैदिप्यमान पर्व होय. ह्या चळवळीने भारतीयांत नवे चैतन्य निर्माण केले. क्रांतिकारकांच्या असीम त्यागाने व आत्मबलिदानाने अनेक भारतीयांना कार्यप्रवृत्त केले. त्यामुळे क्रांतिकारी चळवळीला भारतीय स्वातंत्र्य संग्रामात महत्त्वाचे स्थान आहे. एकोणिसाव्या शतकाच्या अखेरीस भारतात क्रांतिकारी चळवळीला प्रारंभ झाला. काही प्रांतातील साहसी देशभक्त तरुणांनी परकीय ब्रिटिश सत्तेच्या जुलमी व अत्याचारी धोरणाला प्रत्युत्तर म्हणून ब्रिटिश अधिकाऱ्यांविरुद्ध शस्त्राचा वापर करण्यास सुरुवात केली. यासाठी देशात व देशाबाहेर क्रांतिकारी संघटना स्थापन करण्यात आल्या. वंगभंगानंतर तर भारतीय क्रांतिकारकांनी देशातच नव्हे तर ब्रिटिश साम्राज्याचे केंद्रस्थान असलेल्या लंडन शहरी देखील वरिष्ठ ब्रिटिश अधिकाऱ्याची हत्या करून भारतीयांच्या प्रखर ब्रिटिशविरोधाची जाणीव राज्यकर्त्यांना करून दिली. १९०५ सालानंतर घडलेल्या अशा अनेक घटनांमुळे परकीय राज्यकर्त्यांचे धाबे दणाणू लागले. प्रथम महायुद्धाच्या समाप्तीनंतर क्रांतिकारकांचे कार्य जोमाने चालू होते.

१९१९ सालानंतरच्या तीन-चार वर्षात मात्र क्रांतिकारी चळवळ जवळजवळ थंडावली. काही क्रांतिकारक या काळातही देशाबाहेर कार्य करीत असले तरी त्याचे पडसाद देशात मात्र फारसे उमटत नव्हते. युद्धकाळात सरकारच्या प्रखर दमन नीतीमुळे क्रांतिकारी चळवळीचा भर ओसरला होता. याच सुमारास, १९१९ साली, कौन्सिल सुधारणा कायदा पार्लमेंटने पारित केला, आणि या कायद्याच्या अंमलबजावणीसाठी अनुकूल वातावरण भारतात तयार करण्याच्या हेतूने २३ डिसेंबर १९१९ रोजी भारतीय राजबंद्यांच्या सुटकेचे फर्मानही काढण्यात आले. या फर्मानाच्या आधारे भारत सुरक्षा कायद्याखाली तुरुंगात डांबण्यात आलेल्या क्रांतिकारकांनाही मुक्त करण्यात आले.

शोधनिबंधाचे उद्देश

१. भारतीय क्रांतिकारी चळवळीचा आढावा घेणे.

२. हिंदुस्थान सोशालीस्ट रिपब्लिकन चे कार्य अभ्यासणे.

याच वेळी भारताच्या राजकीय क्षितिजावर गांधींचा उदय झाला. एका वर्षात स्वराज्य आणि ते प्राप्त करण्यासाठी अहिंसक असहकार आंदोलनाचा गांधींनी केलेला पुरस्कार, यामुळे अनेक क्रांतिकारी प्रभावित झाले, आणि या गांधीप्रणीत अभिनव प्रयोगात सामील होण्यास ते पुढे सरसावले. कारण हिंसक मार्गानेच केवळ स्वातंत्र्य मिळवता येईल अशी त्यांची तात्विक भूमिका कधीच नव्हती. म्हणून आफ्रिकेत गांधीजी यशस्वीरीत्या वापरलेल्या अहिंसक मार्गाचा अवलंब स्वातंत्र्यप्राप्तीच्या उद्दिष्टासाठी करून पाहण्याची त्यांची तयारी होती.[1]

बंगालमधील कार्य

बंगालमध्ये क्रांतिकारी चळवळीचे पुनरुज्जीवन होण्याची लक्षणे १९२३ साली दिसू लागली. आनंद बझार पत्रिका प्रवर्तक या सारख्या वृत्तपत्रांतून क्रांतिकारकांच्या कार्याची प्रशंसा करणारे लेख प्रकाशित होऊ लागले. बंगालमधील क्रांतिकारकांनी एकत्र येऊन नव्या योजना आखण्यास प्रारंभ केला. अनुशीलन समिती व युगांतर या क्रांतिकारी समित्यांचे पुनरुज्जीवन करण्यात आले. सूर्यसेन या तरुणाने पुढाकार घेऊन चितगांव जिल्ह्यात नवी क्रांतिकारी

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 238 / 283

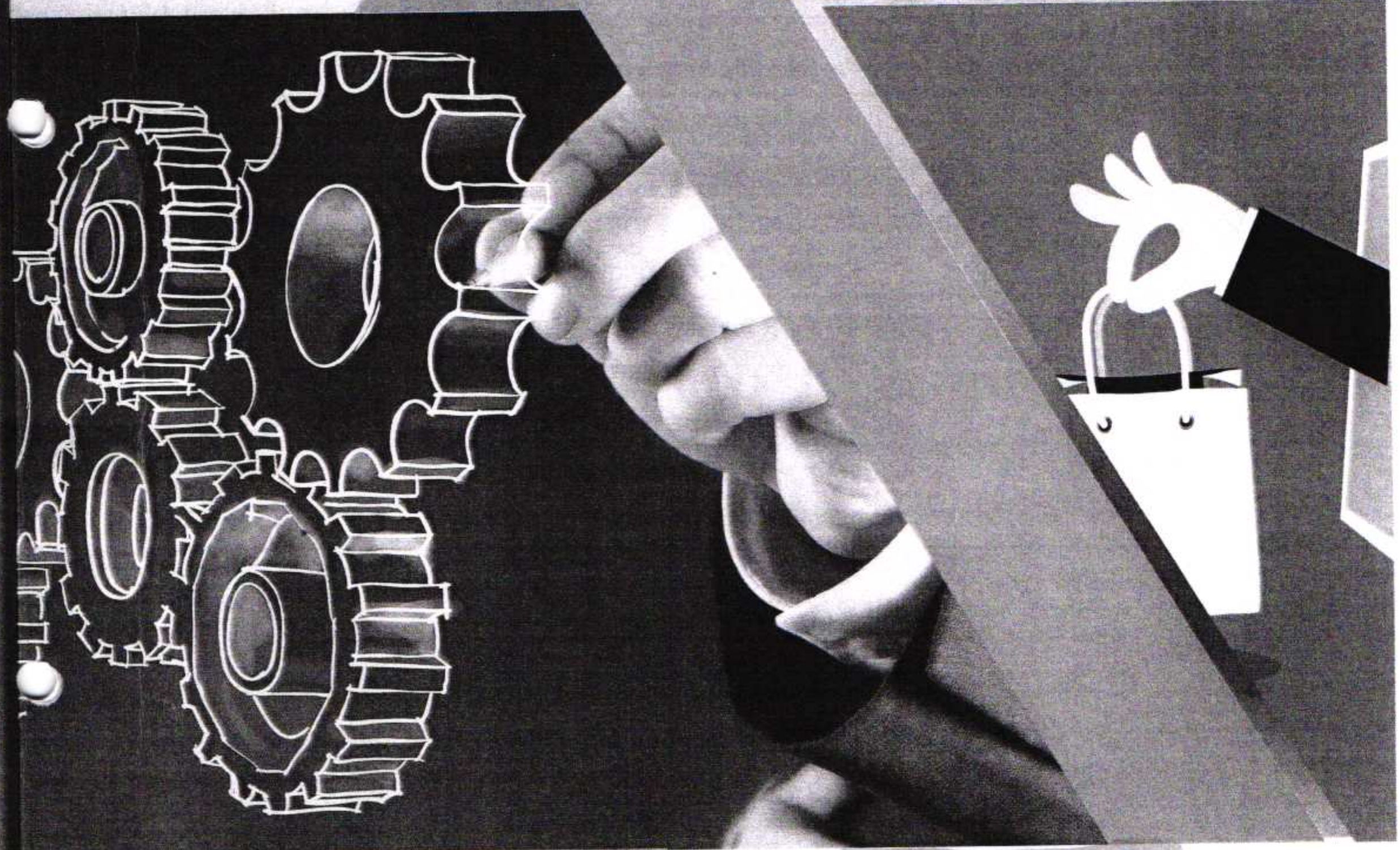
2022 (B)

Peer Reviewed Refereed and UGC
Listed Journal (Journal No. 47037)

ISSN 2278-8158

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

ROYAL

Volume - X, Issue - II,
December - May - 2021-22
English / Marathi Part - I

Impact Factor / Indexing
2019 - 5.756
www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

VOLUME - X, ISSUE - II - DECEMBER - MAY – 2021-22
ROYAL - ISSN 2278 - 8158 - IMPACT FACTOR - 5.756 (www.sjifactor.com)

४. भारतामध्ये महिला सबलीकरण: सामर्थ्य आहे कर्तृत्वाचे

प्रा. मृणाल गुलाबराव भोसले
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडे (ब्रु.) ता. नेवासा. जि. अहमदनगर, महाराष्ट्र (भारत).

प्रस्तावना

आज प्रत्येक क्षेत्रात महिलांचा लक्षणीय सहभाग आहे. मग ती बचतगटात सहभागी होऊन संसाराला हातभार लावणारी महिला असो किंवा कार्पोरेट क्षेत्रातील उत्तम अधिकारी. सगळया जबाबदाऱ्या उत्कृष्टपणे पार पाडताना तिलाही जाणवते आहे की, हे स्पर्धेचे युग आहे. जग मोठया प्रमाणात बदलत आहे. नवे विचार, नवे संशोधन, नव्या गोष्टी आपल्या आजूबाजूला घडत आहोत. त्यामुळे चूल आणि मूल यापलीकडे जाऊन या सावित्रीच्या लेकींनी आपली स्वत:ची ओळख निर्माण केली आहे. ज्या समाजातील आणि ज्या राष्ट्रातील स्त्री सक्षम असते ते राष्ट्र आणि ती समाज नेहमीच विकासात पुढे असतो. तेथे प्रगल्भ लोकशाही नांदत असते. त्या दृष्टीने महाराष्ट्र नेहमीच भाग्यवान राहिला आहे. महाराष्ट्राला स्त्री चळवळीची मोठी परंपरा आहे. छत्रपती शिवाजी महाराज, महात्मा ज्योतिबा फुले, सावित्रीबाई फुले, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर राजर्षी शाहु महाराजांच्या विचारांनी ही भूमी अधिक संपन्न झाली आहे. त्यामुळेच सुरुवातीला कुटूंबाला मदत म्हणून घराबाहेर पडलेल्या स्त्रीमध्ये आत्मभान आले, आत्मसन्मान आला. महाराष्ट्राची एकूण लोकसंख्या ११ कोटींच्या वर आहे. त्यातील जवळपास अर्धी लोकसंख्या महिलांची आहे हे लक्षात घेतले तर समाजाचा अर्धा भाग असलेल्या या घटकाच्या विकासात सर्वांनीच योगदान देणे अपेक्षित आहे. महिलांच्या कर्तृत्वावर विश्वास असणारे हे शासन आहे. शासनाच्या महिला आणि बालविकास विभागामार्फत विविध कल्याणकारी योजना राबवण्यात येतात. महिलांचे शैक्षणिक, सामाजिक आणि आर्थिक सक्षमीकरण करण्यावर भारतीय शासनाचा भर आहे.

महिला सबलीकरण हा समाजाकरिता व धोरण तयार करणाऱ्यांकरीता एक महत्त्वाचा असा विषय आहे. आधुनिक काळात सबलीकरण हे स्त्रियांचा दर्जा ठरवण्याकरिता एक महत्त्वाचा मुद्दा आहे. १९९० मध्ये महिलांच्या हक्कांचे व नियमांचे संरक्षण करण्याकरिता महिला आयोग स्थापन करण्यात आले. १९९३ मध्ये भारतीय संविधान कायद्यातील कलम ७३ व ७४ नुसार सुधारणा करण्यात आल्या. या सुधारणांनुसार पंचायत समिती व नगरपालिकांमध्ये महिलांकरिता जागा आरक्षित करण्यात आल्या. यामुळे महिलांना स्थानिक पातळीवर निर्णय घेण्यामध्ये सहभागी होता येते. महिला सबलीकरण ही एक काल्पनिक बाब नसुन ते एक सत्य व काळाची गरज बनलेले आहे. महिला सबलीकरणाचे उद्दिष्ट साध्य करण्याकरिता महिलांचा पूर्ण सहभाग मिळणे आवश्यक आहे.

जागतिक पातळीवर महिलांची संख्या जवळपास अर्धी आहे (४८.०९ आहे, बऱ्याच भागात सध्या ती थोडी कमी झाली आहे.) महिला या दिवसातील दोन तृतीयांश (२/३) वेळ काम करत असतात. जगातील उत्पन्नाचा १०% उत्पन्नामध्ये

भारतीय स्वतंत्रता आंदोलनातील अवंतिकाबाई गोखले यांचे योगदान : एक ऐतिहासिक अभ्यास

प्रा. मृणाल गुलाबराव भोसले
इतिहास विभाग,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडा (बु.) ता.नेवासा, जि.अहमदनगर,
महाराष्ट्र
ई-मेल- mgbhosle2018@gmail.com
फोन : ८९९९२७६५७३

प्रस्तावना :

भारताच्या स्वातंत्र्य आंदोलनाच्या इतिहासात गांधीजींची पहिली भारतीय पट्टशिष्या म्हणून अवंतिकाबाई गोखले ओळखल्या जातात. हिंद महिला समाजाची स्थापना करणाऱ्या मुंबई पालिकेच्या पहिल्या महिला सदस्या, तसेच स्थायी व आरोग्य समिती सदस्या, सत्याग्रहीच्या १३ व्या तुकडीचे नेतृत्त्व करणाऱ्या व मीठाच्या सत्याग्रहात एकमेव महाराष्ट्रीय महिला म्हणून सहभाग घेतलेल्या, उत्तम परिचारिकेचे कार्य करणाऱ्या महात्मा गांधीचे पहिले मराठी चरित्र लिहिणाऱ्या लेखिका, इंग्रजी भाषेवर प्रभूत्व असलेल्या अवंतिकाबाई गोखले यांची केवळ महाराष्ट्रातच नव्हे तर भारतात व भारत बाहेरील देशात ख्याती होती. भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील स्त्रियांच्या कार्यकर्तृत्वावर कटाक्ष टाकल्यास अनेक स्त्रियांनी आपला खारीचा वाटा उचलून चळवळीला हातभार लावलेला आहे. हे अनेक उदाहरणावरून स्पष्ट होते. स्त्रियांनी केवळ राजकीय दृष्टिकोनातून देशाचा विचार न करता सामाजिक बांधिलकीची जबाबदारी स्विकारून स्वकर्तृत्व व स्वबळावर संस्था व संघटना याची उभारणी केली. अशा कर्तृत्त्ववान आणि स्वातंत्र्यलढ्यात कार्यकर्त्या म्हणून सहभागी झालेल्या स्त्रियांकडे दुर्लक्ष होत आहे. अशा अनेक स्त्रियांपैकी एक म्हणजे अवंतिकाबाई गोखले होय. अवंतिकाबाई गोखलेनी राजकीय व सामाजिक अशा दोन्ही अंगानी केलेले कार्य राष्ट्रीय जडण घडणासाठी किती मोलाचे होते, हा इतिहास सोनेरी अक्षरांनी लिहून ठेवावा असा आहे. याच दृष्टिकोनातून भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील अवंतिकाबाई गोखलेंच्या कार्यकर्तृत्वावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न सदरच्या शोध निबंधातून केला आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. अवंतिकाबाई गोखले यांचे भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीतील कार्याचा आढावा घेणे.
२. सविनय कायदेभंग चळवळीतील योगदानाचा परामर्श घेणे.

Aadhar Peer-Reviewed & Refereed Indexed Multidisciplinary International Research Journal

Impact Factor -(SJIF) –8.575, Issue NO, 359 (CCCLIX) A

ISSN : 2278-9308 August 2022

महाराष्ट्रातील वृत्तपत्राचे भारतीय स्वातंत्र आंदोलनातील योगदान

प्रा. डॉ. भोसले मृणाल गुलाबराव

इतिहास विभाग जिजामाता विज्ञान आणि कला महाविदयालय भेंडा बुद्रक ता. नेवासा जि. अहमदनगर

प्रस्तावना -:

भारतीय स्वातंत्र्या ही भारतातील ब्रिटिश ईस्ट इंडिया कंपनीचे अधिराज्य मालवून स्वतंत्र स्थानिक सरकार बनवण्याची चळवळ होती. या चळवळीत महाराष्ट्रातील अनेक जहाल- मवाळ नेत्यांचा, कांतीकारकांचा उस्फुर्त सहभाग होता. भारतीय स्वातंत्र्यलढयाच्या या चळवळीला महाराष्ट्रात वेग देण्याचे काम इतर प्रसारमाध्यमांच्या तुलनेत वृत्तपत्रांनी अधिक केलेले दिसून येते. महाराष्ट्रात आधुनिक स्वरुपाचे वृत्तपत्र एकोणिसाव्या भातकाच्या प्रारंभी अवतरले असले तरी त्याचा पाया ऐतिहासिक बखरी आणि पत्रव्यवहार यांनी घातला होता. हिंदूस्थानात विल्यम कॅरी व अन्य मित्यांनी मुद्रणालय स्थापन केल्यानंतर त्यांच्या वृत्तपत्राच्या अनुकरणाने प्रथम बंगालमध्ये व त्यानंतर सुमारे पन्नास वर्षांनी महाराष्ट्रात वृत्तपत्राचा जन्म झाला.

शोध निबंध उद्दिष्टे -:

1) महाराष्ट्रातील वृत्तपत्रांचा अभ्यास करणे.

2) स्वातंत्र्य आंदोलनातील विविध वृत्त पत्राचे विश्लेशन करणे.

भारतीय स्वातंत्र्यलढयात महाराष्ट्रातील वृत्तपत्रांनी महत्त्वाची भूमिका बजावलेली आहे. राजकारण, सामाजिक सुधारणा, ब्रिटि यांचे धोरण, धर्म, परंपरा, न्याय-अन्याय इ.ची माहिती जनमानसापर्यंत पोहचवण्याचे काम वृत्तपत्रांनी केले.

वृत्तपत्र हे समाजप्रबोधन, माहिती प्रसार, ज्ञानदान व जनजागृतीचे एक महत्वाचे प्रसारमाध्यम आहे. स्वातंत्र्यप्राप्तीपर्यंत महाराष्ट्रात अनेक वृत्तपत्रे जन्माला आली. प्रभाकर व धुमकेतू प्रभाकर हे वृत्तपत्र गोविंद विठ्ठल उर्फ भाऊ महाजन यांनी १८४९ मध्ये सुरु केले. प्रभाकर वृत्तपत्राचे संपादक सर्वच विशयावर आपली लेखणी चौफेर चालवीत. स्वजनांना स्वदेविदे घडामोडी समजाव्यात व लोकमताला योग्य वळण लागावे हा हेतू भाऊ महाजन यांचा हे वृत्तपत्र सुरु करण्यामागे होता.[1] तत्कालिन आंग्लक्षित विद्वान या वृत्तपत्रात लिखाण करत होते. महाजनांची दृष्टी पुरोगामी होती, लोकहितवादींच्या शतपत्रांना त्यांनीच प्रभाकर या वृत्तपत्रातून निर्भयपणे प्रसिद्धी दिली. इंग्रजांच्या राज्यपध्दतीवरही याच वृत्तपत्राने प्रथम टिका केली. इंग्रजांकडून भारतीयांचे होणारे शोषण, इंग्रज अधिकान्यांची तावाजी आणि भारतीयांचा इंग्रजांकडून होणारा अवमान याकडे प्रभाकर या वृत्तपत्राने लक्ष वेधले. इ.स. १८५३ मध्ये त्यांनी धुमकेतू नावाचे साप्ताहिक सुरु केले. सनातनी विचारांच्या वृत्तपत्रांना त्यांनी त्यातून उत्तरे दिली. विरुद्ध बाजूंच्या विचारांनाही आपल्या पत्राचे व्यासपीठ उपलब्ध करुन देण्याइतका उमदेपणा भाऊ महाजनांच्या ठायी होता. विष्णुबुवा ब्रह्मचारी यांच्या वेदोक्त धर्मप्रकारातील दोष दाखवून त्यांच्यावर परखड टिका धुमकेतूने केली परंतू त्याबाबतची विष्णूबुवांची बाजूही याच वृत्तपत्राने प्रसिध्द केली होती. बाबा पदमनजी यांनी ख्रिस्ती धर्म स्वीकारल्यानंतर त्यांच्यावर टिकेची झोड उठली होती. त्यावेळी त्यांची कैफियतही भाऊ महाजन यांनी धुमकेतू वृत्पत्रातून मांडू दिली होती. भाऊ महाजन हे वादपटू होते. त्यांच्या काळातील प्रसिध्द क्षिणतज्ञ मेजर कॅंडी यांच्याबरोबर मराठी भाशेच्या लेखन पध्दतीबाबत त्यांनी परखडपणे वाद केला होता. पचमी विद्यांचा परिचय

वा.सी. बेन्द्रे यांचे इतिहास लेखनातील योगदान एक अभ्यास.

प्रा. डॉ. भोसले मृणाल गुलाबराव

इतिहास विभाग जिजामाता विज्ञान आणि कला महाविदयालय भेंडा बुद्रक ता. नेवासा जि. अहमदनगर

प्रस्तावना -

आपला भारत देश एक खंडप्राय देश असून त्याला पाच हजार वर्षांचा रोमहर्षक इतिहास लाभला आहे. आपला विशाल देश म्हणजे विभिन्न भाषा, जाती, धर्म, प्रांत इत्यादींनी सजलेली वाटिकाच, या वाटिकेतील ही विविधता या देशाच्या संस्कृतीची गुणवैशिष्ट्येच ठरलेली आहेत व त्यात मराठी भाषिक महाराष्ट्राची संस्कृती व इतिहासाची परंपरासुद्धा बरीच प्राचीन असून तिने देशाच्या संस्कृती व इतिहासात मोलाची भर घातली आहे. त्यामध्ये सातवाहन, वाकाटक, राष्ट्रकूट, याद्दव, मराठा यांनी महाराष्ट्राचा जो इतिहास घडविला त्याला देशाच्या इतिहासात अत्यंत मोलाचे स्थान प्राप्त झाले आहे. पाश्चात्य शिक्षणामुळे समर्थ बनलेल्या व त्याचबरोबर राष्ट्रवादी भावनेने प्रेरित झालेल्या महाराष्ट्रातील काही विद्वान मंडळीनी स्वप्रयत्नांतून मराठ्यांचा इतिहास संशोधनाचे कार्य हाती घेतले. मालून साने, कीर्तन, पारसनीस, वासुदेवशास्त्री खरे, राजवाडे, टिळक, रानडे इत्यादी इतिहास संशोधकांचा वर्ग निर्माण झाला,

शोध निबंध उद्देश :

1) वा.सी. बेंन्द्रे यांचे इतिहास लेखनातील कार्याचा अभ्यास करणे.

2) वा.सी. बेंन्द्रे यांचे मराठयांच्या इतिहासातील योगदानाचा परामर्श घेणे.

महाराष्ट्राच्या इतिहासाचे कसेही व कितीही खंड पाहिले तरी त्या इतिहासाच्या व्यक्तीच्या मानाने इतिहासलेखनाचे प्रयत्न फारच अल्प प्रमाणात झालेले आहेत. इंग्रजांच्या पूर्वीची इतिहासरचना व्यक्तीविषयक, एकांगी व अतिशयोक्तीपूर्ण आहे. पौराणिक काळाचा इतिहास पुराणातून ग्रंथित केलेला आहे. परंतु त्यावर खरा इतिहास ओळखणे फार अवघड जाते, असे वा. सी. बेन्द्रे सांगतात.

इंग्रजी योगदानाच्या संदर्भात 'रॉयल एशिऑटिक सोसायटी', 'इंडियन ॲंटिक्वेरी', 'एपिग्राफिका इंडिका' इत्यादी नियतकालिके मध्ययुगीन काळाच्या इतिहास संशोधनात सर टेम्पल, फ्लीट, वर्डवुड, बर्जीस, सिवेल, वॉल्टर, इलिअट, विल्सन ब्राऊन, वर्नेल, राईस, यूल, कनिगहॅम, हेग वगैरे यूरोपीय विद्वानांनी जी मदत केली ती फार महत्त्वाची आहे. परंतु या इतिहासलेखनात त्यांना फारसे यश आले नाही. कारण इतिहासलेखनाचा हा प्रयत्न व्यक्तिशः होता. [1]

शिवाजी व शिवशाहीच्या पूर्व काळाची मराठी व फारसी ऐतिहासिक साधने विशेषतः विजापूर व पुणे प्रांती मिळू शकतील. शहाजीच्या नंतरच्या हालचाली विजापूर, बंगलूर, मदुराई वगैरे दक्षिण कर्नाटक प्रांतात झाल्या कारणाने त्यांची माहिती तिकडेच सापडेल. शिवशाहीच्या इतिहासाला माळव्यात सुरुवात झाली म्हणून या पूर्व हालचालींचे समकालीन कागदपत्रे पुणे-सुपे प्रांतात व विशेषत: माळव्यातच अधिक उपलब्ध होण्यासारखे आहेत असे वा. सी. बेन्द्रे सांगतात. शिवाजीने स्वतंत्र म्हणवून घेऊन मुलुखगिरीस प्रारंभ केला. त्यापासूनचे कागदपत्र दक्षिण महाराष्ट्र, उत्तर कर्नाटक, कोकण, गोवा, आग्रा, बन्हाणपूर, विजापूरकर व गोवळकोंडेकर यांच्या दरबारी दफ्तरात असावयास पाहिजे. पोर्तुगिजांकडे शिवाजीचा व शिवाजीच्या हालचालीबद्दल इतरांचा पत्रव्यवहार चालू होताच. या संदर्भात साधने इंग्रजांच्या सुरतेच्या व लंडनमधील दप्तरात सापडली पाहिजेत. डच लोकांचाही कोकण

क्रांतिकारी चळवळीचे भारतीय स्वतंत्रता आंदोलनातील योगदान

प्रा. डॉ. नारायण कारभारी म्हस्के
इतिहास विभाग प्रमुख,
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय,
भेंडा (बु.) ता.नेवासा, जि.अहमदनगर,
महाराष्ट्र
ई-मेल- mhaskenk@yahoo.com
फोन : ९८३४३८००२०

प्रस्तावना :

१८५७ सालचा भारतीयांचा महान सशस्त्र उठाव ब्रिटिशांनी आपल्या पोलादी मुठीने अमानुषपणे चिरडून टाकल्यामुळे ब्रिटिशांच्या बलाढ्य लष्करी सत्तेला सशस्त्ररीत्या प्रतिकार करण्याचे वैधैर्य सर्वसाधारणतः भारतीयांच्या ध्यानात आले. त्यामुळे भविष्यात भारतीयांच्या असंतोषाला व त्यांच्यावर होणाऱ्या अन्यायाला वाचा फोडण्यास सनदशीर मार्गाचाच अवलंब करणे श्रेयस्कर आहे असा विचार सुशिक्षित भारतीयांच्या मनात मूळ धरू लागला. परंतु याचा अर्थ ब्रिटिश सत्तेविरुद्ध सशस्त्र उठाव त्यानंतर पूर्णपणे थांबले असा मात्र नाही. १८५७ सालच्या उठावाच्या अपयशामुळे देशभर पसरलेली नैराश्याची लाट काहीशी ओसरते न ओसरते तोच काही प्रांतातून बऱ्याच व्यापक प्रमाणावर संघटित सशस्त्र उठाव झाले. यापैकी महाराष्ट्रातील वासुदेव बळवंत फडके यांच्या नेतृत्वाखालील उठाव व पंजाबातील रामसिंह कुका व त्यांच्या अनुयायांचा उठाव हे विशेष उल्लेखनीय आहेत. मात्र हे उठाव एका व्यक्तीने प्रेरित केलेले असल्यामुळे त्या व्यक्तीचा निःपात करून हे उठाव ब्रिटिशांनी सहजपणे चिरडून टाकले. एकोणिसाव्या शतकाच्या अखेरीपासून मात्र व्यक्तिनिष्ठ उठावांची जागा संघटित क्रांतिकारी चळवळीने घेतली व ही चळवळ स्वातंत्र्यप्राप्तीपर्यंत या ना त्या रूपाने अखंड चालू राहिली. ती कधी मंदावली, कधी काही काळ दडपली गेली, पण पूर्णपणे थांबली मात्र नाही. उलट क्रांतिकारी चळवळ ही भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनाचे एक अविभाज्य अंग बनली. प्रखर ज्वलज्जहाल राष्ट्रवादाची ती एक दृश्य उर्मी होती. शोषक साम्राज्यवादी ब्रिटिश सत्तेच्या दडपणापासून भारतीयांची सुटका करण्याचे कार्य विभिन्न राष्ट्रभक्तांनी निरनिराळ्या मार्गांनी आपआपल्या कुवतीप्रमाणे व वैचारिक धारणेप्रमाणे केले. काँग्रेसमधील जहाल नेत्यांनी हे कार्य निःशस्त्र प्रतिकाराने केले. यामुळे स्वातंत्र्यप्राप्तीचे श्रेय, काही अंशी का होईना, तळहातावर शीर घेऊन बलशाली शत्रूविरुद्ध नेटाने लढणाऱ्या क्रांतिकारकांना निश्चितच आहे.

2021-22 UGC-Care

Bengal. Past and Present

UGC Care Group I Journal
ISSN : 0005-8807

THE ROLE OF WOMEN IN INDIAN INDEPENDENCE MOVEMENT: AN OVERVIEW

Dr. Mhaske Narayan Karbhari
Head, Dept. of History, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (BK), Tal- Newasa, Dist.- Ahmednagar, State- Maharashtra, India Pin – 414605.

Abstract
The history of Indian freedom struggle would be incomplete without mentioning the contributions of women. The sacrifice made by the women of India will occupy the foremost place. They fought with true spirit and undaunted courage and faced various tortures, exploitations and hardships to earn us freedom. When most of the men freedom fighters were in prison the women came forward and took charge of the struggle. The list of great women whose names have gone down in history for their dedication and undying devotion to the service of India is a long one. Woman's participation in India's freedom struggle began as early as in 1817. Bhima Bai Holkar fought bravely against the British colonel 'Malcolm' and defeated him in Guerilla warfare. Many women including Rani Channamma of Kittur, Rani Begam Hazrat Mahal of Avadh fought against British East India Company in the 19th century; 30 years before the "First War of Independence 1857". The role played by women in the war of independence of 1857 was creditable and invited the admiration even leaders of the Revolt. Rani of Ramgarh, Rani Jindan Kaur, Rani Tace Bai, Baiza Bai, Chauban Rani, and Tapasvini Maharani daringly led their troops into the battlefield. Rani Lakshmi Bai Jhansi whose heroism and superb leadership laid an outstanding example of real patriotism. Indian women who joined the national movement belonged to educated and liberal families, as well as those from the rural areas and from all walk of life, all castes, religions and communities. Sarojini Naidu, Kasturba Gandi, Vijayalakshmi Pundit and Annie Besant in the 20th century are the named which are remembered even today for their singular contribution both in battlefield and in political field.

Key words- Freedom, Independence, national, devotion, women, Mahatma Gandhi.

Introduction

Objective of the Research study:

1. In this Resrech paper we study the Independence freedom movement in India in general.
2. To study when the men freedom fighter is in prison the women took the charge of freedom struggle.
3. To explore the role played by women Independence freedom fighter in freedom movement of India.
4. To critically evaluate the contribution and role of women in Indian Independence movement.

Research Methodology:

The present study is historical descriptive and analytical one. The study is primarily based on the secondary sources. The secondary source will be used like the books, journals, concerned to the research topic. The research material available in the internet will also be used in the present study. The study is qualitative in nature.

Role of women in first war of India's independence (1857-58)

The deals women's participation in India's freedom struggle from as early as in 1817. Bhimber Holkar fought bravely against the British colonel Malcolm and 15defeated him in guerila warfare; many woman including Rani Channamma of Kittur,Rani Begam Hazarat Mahal of Avadh fought against British East India Company in the 19th century: the role played by women in the war of independence of 1857 was creditable and invited the adonisation even leaders of the revolt. Rani of Ramgarh, Rani Zindankaur, Rani Tacebai, Baizabai, Chauhan Rani, and Tapasvini Maharani daringly led their troops into the battlefield. Rani Laxmibai of Jnansi whose heroism and superb leadership laid on outstanding example of real patriotism. Indian women who joined the national movement belonged to educated and liberal families, as well as those from the rural areas and from all walk of life, all castes religions and communities

A) begum hazarat mahal

While the women of Meerut were partly instrumental, in accelerating action on the part of sepoys, conditions

VOLUME - X, ISSUE - II, DECEMBER - MAY - 2021-22
ROYAL - ISSN 2278 - 8158 - IMPACT FACTOR - 5.756 (www.sjifactor.com)

७. भारतीय स्त्रीयांचे मध्ययुगीन व आधुनिक काळातील योगदान

प्रा. डॉ. नारायण कारभारी म्हस्के
जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडे (ब्रु.) ता. नेवासा. जि. अहमदनगर, महाराष्ट्र (भारत).

न स्त्री स्वातंत्र्यम अर्हती मनुस्मृतीमधील या श्लोकाप्रमाणे स्त्री ही स्वातंत्र्याच्या योग्यतेची नाही. बालपणी पिता, तरुणपणी पती आणि म्हातारपणी पुत्र तिचा सांभळ करतो. त्यामुळे स्त्रीला स्वातंत्र्याची आवश्यकताच काय? परंतु परिवर्तनासोबतच चुल आणि मुल सांभळणारी स्त्री आता सर्वच क्षेत्रात वावरतांना दिसून येते. स्त्री च्या भूमिकेत दिवसेंदिवस मोठ्यज्ञा प्रमाणात परिवर्तन होतांना दिसत आहे. डॉक्टर इंजिनिअर, प्राध्यसापक, पंतप्रधान, ग्रापती, पायलट, संशोधक इत्यादी सर्व श्रेयासोबतच संरक्षण, अग्निशमन इत्यादी क्षेत्रामध्ये कुशलतेने वावरत आहे. दुय्यम स्थान देणारा समाज आज अजुनही कलुचित विचारसरणी ठेवुन वागतांना दिसतो. स्त्रियांना पूर्ण स्वातंत्र्य देण्याचे मान्य होत नाही. लहानपणी पित्याला, विवाहानंतर पतीला न विचारता साधे कुठे न जाण्याचे स्वातंत्र्य स्त्रियांच्या वाटयाला नाही. स्त्रियांना कुटुंबात मुलीची, पत्नीची व आईची भूमिका वठवावी असा आग्रह असतो. अनेकदा तू मुलीची जात आहेस, तू अस करायला नको, पत्नी म्हटलवर बंधनन पत्नीची भूमिका पार पाडावी लागते. साधारणतः स्त्रीया आज्ञाधारक असतात. कारण निसर्गतः त्या विनयशील, समर्पित, कोमल, भवूक असतात. गुजरातमध्ये स्त्रीया रिक्षत्त ओढतात. हिमाचल प्रदेशात ओझे उचलण्याचे काम करतात. शेतीची कामे पुरूषाच्या बरोबरीने करतात. ज्या स्त्रिया स्वतःच्या चरितार्थासाठी पतीवर अवलंबुन राहत नाही, त्यांची स्थिती पतीवर अवलंबून राहणाऱ्या महिलांपे

क्षा चांगली असते. भरतीय संस्ड्रुतीला कार फार मोठी प्राचीन परंपरा आहे. काळानुसार भारतात अनेक राजे, महाराजे, सम्राट होऊन गेले. पण भारतीय संस्ड्रुती ही अखंड राहीली आहे. आधुनिक काळातील भारतीय स्त्रीचे स्थान जाणून घेण्यासाठी प्राचीन काळात तिचे स्थान कसे होते हे पाहिले पाहिजे. विविध काळात तिचे स्थान भूमिका कशा बदलत गेल्या हे पाहणे योग्य ठरेल.

वैदिक काळात स्त्रियांचे स्थान

वैदिक काळात स्त्रियांना श्रेष्ठ स्थान प्राप्त झाले होते. ह्यांचे कारण तत्कालीन शिक्षण पध्दती होय. त्याकाळी मुलीचाही उपनयनविधी होत असे. वैदिक वाड्मयाचा उत्तरकाळात स्त्रियांचे दोन वर्ग मानले जात असे. 1) सद्योव्दाहा 2) ब्रम्हवदिनी पहिल्या प्रकारात विवाह होईपर्यंत अध्ययन करणाऱ्या तरुणीचा बोध होतो तर दुसऱ्या प्रकारात अविवाहित राहून अखंड ज्ञानोपासना करणाऱ्या विदुषी स्त्रीयांचा समावेश होतो. म्हणून त्या काळात अनेक स्त्रीयांनी तत्वज्ञ शिक्षक व वाद विवादपटू म्हणून नांवे गाजविली. वैदिक काळात स्त्रीयांचा दर्जा फार समाधानकारक होता. त्या काळात बहुपत्नीत्वाची पध्दतीही रुढ होती. वैदिक काळात नियोग पध्दती रुढ होती. पती कोणत्याही कारणाने प्रजोत्पादनास असमर्थ ठरल्यास त्याच्या पत्नीने परपुरुषाशी संबंध ठेवून प्रजोत्पादन करण्यास समाज संमती देत होता. कारण वंश पुढे चालु राहावा हा त्या मागचा हेतू होता.

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 246 / 283

B.Aadhar Peer-Reviewed & Refereed Indexed Multidisciplinary International Research Journal

Impact Factor -(SJIF) –8.575, Issue NO, 372 (CCCLXXII)

ISSN : 2278-9308 October, 2022

मध्ययुगीन जैन धर्मीय दिगंबर व श्वेतांबर मंदिराचा ऐतिहासिक अभ्यास

प्रा. डॉ. मस्के नारायण कारभारी

इतिहास विभाग प्रमुख जिजामाता विज्ञान आणि कला महाविदयालय भेंडा बुद्रक ता. नेवासा जि. अहमदनगर

प्रस्तावना -:

मानवी समाजात धर्म एक शक्ती आहे. प्राचीन काळापासून धर्माला महत्त्वाचे स्थान असून संस्कृतीची खरी सुरुवात धर्मविचारांतून झाली. प्राचीन काळात काव्य तत्वज्ञान, विद्या आणि कला यांचा जन्म धर्मप्रेरणेतून झाला. त्यामुळे धर्माची सत्ता सर्वंकष आणि सर्वव्यापी होती म्हणून संस्कृतीच्या इतिहासात धर्मविचाराला प्रथम स्थान होते. 'तत्त्वज्ञान नीती आचार ही धर्माची तीन अंगे होत. धर्म संकल्पनेविषयी असे सांगितले जाते की, मानवी संस्कृतीमध्ये धर्माला प्राचीन काळापासून महत्त्वाचे स्थान असून मानवाने आपल्या कुशाग्र बुध्दीच्या जोरावर विविध सुधारणा घडवून आणल्या. निसर्ग आणि मानवी जीवन नियंत्रित करणारी एखादी दिव्य व श्रेष्ठ अलौकिक शक्ती असावी. त्या शक्तीची आपल्यावर कृपादृष्टी राहावी तसेच आपला जीवनक्रम सुरक्षित व सुरळीत चालावा या श्रध्दा भावनेतून मानवाने त्या शक्तीची उपासना सुरू केली. त्यातूनच मानवी समाजात धर्मसंकल्पनेचा उदय झाला.

शोध निबंध उद्दिष्टे -

1) मध्ययुगिन जैन धर्मिय मंदीराचा अभ्यास करणे.

2) मध्ययुगातील दिगंबर आणि श्वेतांबर मंदीरातील शिल्प स्थापत्याचा अभ्यास करणे.

मध्ययुगातील मानवी जीवन हे धार्मिक अदा रुही आणि आचार यांच्यात पूर्णपणे गुरफटलेले होते. समाजातील निष्ठा कोणत्या तरी एका तत्त्वावर किंवा पंथावर केंद्रित झालेली नव्हती. तर ती अनेक पंथांनी आपले वेगवेगळे विचार स्थान प्रस्थापित केले होते. इस्लामी राज्यकर्त्यांच्या अधून-मधून उद्भवणाऱ्या अतिरेकाचा अपवाद सोडला तर या विविध पंथांत संघर्ष झाला नाही. मतभेद जरूर होते, परंतु धार्मिक स्थिती शांततापूर्ण सहजीवनाची होती. याला प्रमुख कारण म्हणजे बहुसंख्य समाजाचे पंथोपंच हे प्राचीन भारतीय विचारांतून उद्भवलेले होते. राष्ट्रकूट, यादव यांच्या राजवटीबरोबर वैदिक धर्माला विहित असे यज्ञयगादी आचार लुप्त झाले होत. त्याची जागा भक्तिमार्गाने घेतली होती. जे प्रमुख पथ उदयास आले त्यात दिगंबर, श्वेतांबर यांचा उल्लेख करावा लागतो. या धर्म पंथात मोठमोठे साधुसंत होऊन गेले त्यांनी विपुल वाड:मयनिर्मिती केली. मंदिरे, मूर्ती, स्मारके, शिल्प आज साधनरूपाने अभ्यासावयास मिळतात. परंड्याच्या धार्मिक जीवनाच्या स्थित्यंतराच्या अभ्यास करताना परंड्याला धार्मिकदृष्ट्या लाभलेला वारसा अतिशय महत्त्वाचा आहे.[1] परंडा परिसरावर बदामीचे चालुक्य राष्ट्रकूट व कल्याणीचे चालुक्य आदी घराण्याचे राज्य होते. राष्ट्रकूट राजा अमोघवर्ष नृपोत्तुंग याने जैन धर्माचा स्वीकार केला होता. राष्ट्रकूट आणि यादव या घराण्यातील काही राण्या जैनधर्मीय होत्या. 'राष्ट्रकूट व चालुक्याच्या काळात औसा हे दक्षिणेतील प्रमुख दिगंबर जैन पीठ होत. उस्मानाबाद येथील साधू जिनसेन हा राष्ट्रकूट राजा अमोघवर्षाचा धर्मगुरू होता. अकराव्या शतकातील जैनमुनी 'कनकामर' हे औशाचे रहिवासी होते. मुनी कनकामर यांनी आपल्या वाङ्मयात 'धाराशिव' या नगराचा उल्लेख केलेला आहे. धाराशिव म्हणजेच आजचे उस्मानाबाद. मराठवाड्यातील जुना जिल्हा उस्मानाबादमधील औसा हे दिगंबर जैन पंथाचे एक महत्त्वाचे केंद्र म्हणून ओळखले जात होते. परड्यापासून काही अंतरावर जैनाचे तीर्थक्षेत्र कुंबलगिरी आहे. येथे जैनमुनी शांतिसागर यांची समाधी आहे. जैन धर्मामध्ये दिगंबर आणि श्वेतांबर असे दोन पंथ निर्माण झाले होते. या दोन्ही पंथांचा प्रसार परंडा आणि परिसरात झाला होता.

2022 (M)

Peer Reviewed Refereed and UGC Listed Journal
(Journal No. 40776)

ISSN 2277 - 5730

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - XI, Issue - I
January - March - 2022
English / Marathi / Hindi

Ajanta Prakashan

Impact Factor / Indexing
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

८. महात्मा गांधीजी यांच्ये स्वतंत्रता आंदोलनातील योगदान एक अभ्यास

प्रा. डॉ. नारायण कारभारी म्हस्के

इतिहास विभागप्रमुख, जिजामाता शास्त्र व कला महाविद्यालय, भेंडा बु. ता. नेवासा, जि. अहमदनगर, महाराष्ट्र.

प्रस्तावना

शतकानुशतके दडपल्या गेलेल्या भारतीयांना निर्भय बनवून त्यांच्यातील नैतिक शक्ती व आत्मविश्वास जागृत करून ब्रिटिश अधिसत्तेविरुद्धच्या लढ्याकरिता त्यांना कटिबद्ध करणारे, राष्ट्राच्या स्वातंत्र्यलढ्याचे नेतृत्व यशस्वीपणे करून राष्ट्राला स्वातंत्र्य मिळवून देणारे व म्हणून राष्ट्रपिता म्हणून गौरविले गेलेले, केवळ भारतालाच नव्हे तर हिंसाचार, विध्वस व विनाश यांमुळे भयग्रस्त झालेल्या जगाला सत्य, अहिंसा व शांती यांचा मौलिक संदेश देऊन मानवी कल्याणाचा मार्ग दाखविणारे महान राजकीय संत म्हणून भारताच्या इतिहासात गांधींचे नाव अजरामर झाले आहे. २ ऑक्टोबर रोजी मोहनदास गांधींचा जन्म झाला. त्या संस्थानचे दिवाण असलेले त्यांचे वडील करमंचद गांधी हे मोठे निःस्पृह व निःपक्षपाती गृहस्थ होते, परंतु गांधींच्या व्यक्तिमत्वाच्या जडणघडणीत, त्यांच्या पित्याबरोबर, त्यांच्या मातेच्या प्रभावाचाही फार मोठा वाटा होता त्या अत्यंत सात्विक, पापभिरू व धर्मशील होत्या. त्याकाळच्या रीतीनुसार त्यांच्या वयाच्या बाराव्या वर्षीच गांधींचा विवाह झाला. १८८८ साली ते मॅट्रीकची परीक्षा उत्तीर्ण झाले. त्यानंतर उच्च शिक्षणाकरिता त्यांच्या वडिलांनी त्यांना भावनगर येथे पाठविले. परंतु तेथील वातावरणाशी ते समरस होऊ शकले नाहीत, त्यामुळे पुढील शिक्षणाकरिता त्यांची रवानगी इंग्लंडला करण्यात आली.

शोधनिबंधाचे उद्देश

१. महात्मा गांधीजी यांच्या सत्याग्रह चळवळीतील कार्याचा परामर्श घेणे.

२. महात्मा गांधीजी यांचे असहकार चळवळीतील योगदानाचे विश्लेषण करणे.

इंग्लंडच्या त्यांच्या वास्तव्यात अरनॉल्ड यांच्या 'लाईट ऑफ एशिया' या सुप्रसिद्ध ग्रंथाचे, आणि भगवद्गीतेचे त्यांनी सखोल अध्ययन केले. त्या अध्ययनाने भगवद्गीता हा अत्यंत बहुमोल ग्रंथ असल्याची त्याची खात्री पटली. त्याचबरोबर येशू ख्रिस्ताच्या व बुद्धाच्या शिकवणुकीनेही ते चांगलेच प्रभावित झाले. या निरनिराळ्या धर्माच्या अभ्यासानंतर सर्व धर्माची मूलतत्त्वे ढोबळमानाने सारखीच आहेत याबद्दल त्यांच्या मनात संदेह ठरला नाही, आणि त्यातूनच त्यांच्या मनाची धार्मिक व तात्विक बैठक बव्हंशी तयार झाली. थोरो व टॉलस्टॉय यांच्या विचारसरणीचाही त्यांच्या मनावर खोलवर ठसा उमटला.

गांधींचे तत्वज्ञान

दक्षिण आफ्रिकेत वर्णविद्वेष दडपशाही याविरुद्ध अहिंसा व सत्याग्रह या नाविन्यपूर्ण शस्त्रांचा राजकीय क्षेत्रात प्रथमच केलेला प्रयोग व त्यात मिळविलेले यश व जवळजवळ तीन दशके सामर्थ्यसंपन्त्र ब्रिटिश अधिसत्तेविरुद्ध अहिंसा, असहकार व सत्याग्रह या मार्गांनी दिलेल्या लढ्यात त्यांनी कोट्यवधी भारतीयांचे केलेले यशस्वी नेतृत्व ही गांधांच्या

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 249 / 283

2022

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Issue - 285 (A) : Multidisciplinary Issue
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
February-2022

Open Source Software in Library : A Review

Prof. Balasaheb Trimbak Deshmukh
Librarian
Jijamata College of Science and Art's Dnyaneshwarnagar
Bhende (bk) Tal-Newasa, Dist-Ahmednagar.Maharashtra 414605

Abstract:-

In Library Sciences, day to day new modern technologies have been adopting. The use of digital platform increased in every field. Similarly the use of computers in libraries has increased. Now a day's different Software programs are used to easy operating in library. Software is a set of program which accompanying documentation that direct computers to perform desired functions. In Short, a Software program is a set of instructions for a computer. Open source Software is software that, users have ability to run, copy, distribute, study change, share and improve for any purpose. Open source software does not need the initial cost of commercial software and enables libraries to have greater control over their working environment. Library professionals should be aware of the benefits. Open source software to involve in their developments. They should have basic knowledge regarding the selection installation, operations and maintenance.

Keywords: Software, Open Source Software, Library Automation, OPAC

Introduction:

The library plays a critical role in our society. It is an important component of any educational institution, which is hub of the teaching and learning activities where students, researcher and teachers can explore the vast resources of information. Libraries which were considered only as the storehouse of knowledge have got a new outlook in the modern Information and Communication Technology era. ICT in library during the past few decades have brought effective changes in the way gathering information and its organization in libraries. Information technology could provide a quantum jump in speedy accessibility, use, generation and communication of information. The developments in IT and its application in library and information service sector has effected drastic changes in the way information is collected, stored, retrieved and disseminated for the benefit of actual and potential users of library system. Libraries and information centers are engaged in reassessing their source and services on the one hand add new sources and systems like CD-ROM, multimedia, etc. on meet the changing needs with improved services.

Open source software has captured the imagination of developers, library information professionals and computing enthusiasts across the globe. These software are available free of cost and the users have freedom to use, contribute the software without any restriction. Open source software is beginning to have a long term effect on libraries. Small libraries cannot afford to buy commercial software due to their high price for library automation.

The Sources of library automation mostly depend upon the nature of the Software used for the purpose. The real benefits from computerization comes from the appropriate software rather than hardware alone, choice of the software is utmost important that needs proper planning and consideration.

2022

IJFANS INTERNATIONAL JOURNAL OF FOOD AND NUTRITIONAL SCIENCES
ISSN PRINT 2319 1775 Online 2320 7876

Research paper

© 2012 IJFANS. All Rights Reserved, UGC CARE Listed (Group -I) Journal Volume 11, Iss 12, 2022

The Effectiveness of Different Physical Activity Interventions for Weight Loss in Obese Individuals

Dr. Wakchaure Dattatray Sukhdev
Director of Physical Education
Jijamata College of Science and Arts Bhende,
Tal:- Newasa Dist:- Ahmednagar
Email:- wakchauredatta@gmail.com

Abstract:

Obesity has become a global health concern, contributing to various chronic diseases and reducing overall quality of life. Physical activity interventions play a crucial role in managing and reducing excess body weight in obese individuals. This research paper aims to explore and analyze the effectiveness of different physical activity interventions for weight loss in obese individuals. By examining various intervention strategies, their outcomes, and potential benefits, this study aims to provide insights into the most effective approaches for promoting weight loss and improving overall health in this population.

Keywords: - Physical activity, population, strategies

1. Introduction:

Obesity has emerged as a pressing global health concern, with its prevalence steadily rising in recent decades. The excessive accumulation of body fat not only compromises overall well-being but also poses significant risks of developing chronic diseases such as type 2 diabetes, cardiovascular disorders, and certain cancers. Physical activity interventions have been recognized as pivotal components in the management and treatment of obesity, playing a crucial role in promoting weight loss and improving health outcomes in individuals struggling with excess body weight.

The rationale for investigating the effectiveness of different physical activity interventions for weight loss in obese individuals stems from the urgency to address the obesity epidemic and its far-reaching impact on public health. As sedentary lifestyles and poor dietary habits become increasingly prevalent, understanding the most effective and evidence-based approaches to incorporate physical activity becomes paramount for healthcare professionals and policymakers alike. By exploring and comparing the efficacy of various intervention strategies, this research

IJFANS International Journal of Food And Nutritional Sciences

IJRAR.ORG E-ISSN: 2348-1269, P-ISSN: 2349-5138

INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH AND ANALYTICAL REVIEWS (IJRAR) | IJRAR.ORG

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

Influence of Al^{3+} substitution on the Structural ,elastics , Mechanical properties and Morphology of Nanocrystalline Cd-Co Ferrites.

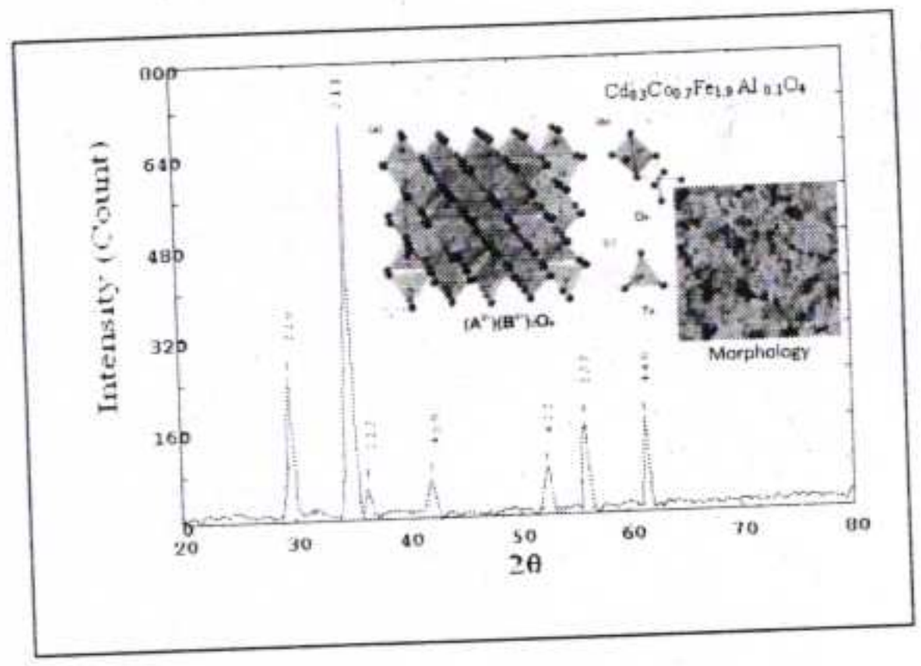
Pandurang B . Deshmukh [a*] & Dhirsing V. Naik [b*]

[a] *Department of Physics, Jijamata college of science and Arts Bhende (BK),Savitribai phule pune, University Pune (M.S) ,India*

[b] *Department of Physics, Jijamata college of science and Arts Bhende (BK),Savitribai phule Pune ,University Pune (M.S) ,India*

*e-mail:pbmdmukh@gmail.com, e-mail:dhirsingnaik1@gmail.com

ABSTRACT. The influence of Al^{3+}doped in $Cd_{0.3}Co_{0.7}Fe_2O_4$ nanoparticles were synthesized through one of best simple attractive standard ceramics method and characterized by XRD ,SEM and IR techniques.X-ray analysis confirms the formation of single phaase cubic spinel structure.In the main focus of present experimental study with Al^{3+} doped various concentration effect on the $Cd_{0.3}Co_{0.7}Fe_2O_4$ nanostructure. Lattice constant and crystallite size D of the sample decrease with decrease in Al^{3+}content.Bond length (A-O and B-O),ionic radii (r_A & r_B),micro strain ,X-ray density, dislocation density ,after to detail study of the tetrahedral and octahedral site, respectively. The mean importance of the various Al^{3+} dopant with change steps range of magnetic properties of material

Keywords: Al3+(trivalent aluminium)doped on Cd-Co ferrites , XDR spectrum, Macrostrain, Grain Size, Morphology, Dislocation density, Mechanical properties etc

1.INTRODUCTION.

Recently, one of the synthesis at nanoscale region particles is known as nanoparticles(NPs) have been under the mean focus on nanostructure material of many researcher ,due to attractive and enhancement of their nanostructure of structural properties when as compared with the bulk materials [1,2]. When an external magnetic field is applying these nanoparticles (NPs) can be easily shows magnetic properties of spinel ferrites nanoparticles[3,]. The preparation method of the NPs of their colloidal stability and targeting of the nanostructure can be improved with higher the sensitivity of the NPs which depend on the morphology and also surface area to volume ratio[4].These application and properties depend on the size shep,dopant,microstructure and composition et c [5,6].Spinel ferrites have been own proved to be potential material of their synthesis technology of the (NPs) and finding many application ,such as microwave industries, electrical device ,magnetic recording, chemical sensors, catalyst for water splitting, and also a.c and d.c device mean part take up the role as transducers, actuators ,sensor and transformer core owning to their low eddy current loss and efficiency in the radio frequency range [7]. In this present work is

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - XI Issue - II April - June - 2022

ENGLISH PART - II

Peer Reviewed Refereed
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2020 - 6.306
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole
M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan
Aurangabad. (M.S.)

17. Social Movement-Changing Nature

Dr. Tanpure Sambhaji Shamrao
Head & Assistant Prof. Political Science, Jijamata Collage of Science & Art's Bhende. (Bk.)
Tal- Newasa, Dist- A. Nagar.

Abstract

A functionalist Might focus on why social movements develop. Why they continue to exist and what social purpose they serve. on one land social movement. Social movements are instrumelad of social change. Social Movement is collective action of people either to promote or resist a change in society or group of which it is a part. Social Movement is not sudden out break but an organized collective action followed by ideology belind the action.

Keywords – Alternative, Redemptive and revolutionary social movements.

Research of Objectives

i. The major types of social movements are reform movements, revolutionary movement and reactionary movements, Self- Help Movements and eligious movement.
ii. Social Movements for a good establish a mass platform of action for a population.
iii. Which helps in form and cultive the awareness necessary to help prevent an issue form effecting more people.
iv. Areform movements veek to change something specific about the social structure examples include anti nuclear groups.

Research of Hypothesis

i. Demonstrate awarenss of social movement on a state, national and global level.
ii. Distinguish Between Different types of social movements.
iii. iii) Identity stages of social movements.
iv. Discuss theoretical perspective on social movements, like resource mobilization, framing and new social movements theory.

Introduction

Social Movements are purpose ful organized groups that strive to work toword a common social goal. While most of us learned about social movements in history classes. we tent to take for granted the fundamental chenges they caused and we may he completely an familiar with the tread toward global social movements. But form the antitobacco movement that has worked to out low somoking in public buidings and raise the cost of cigarettes to political uprisings

2022

Peer-Reviewed

21-21

International Journal of Botany Studies
www.botanyjournals.com
ISSN: 2455-541X
Received: 20-03-2022, Accepted: 05-04-2022, Published: 21-04-2022
Volume 7, Issue 4, 2022, Page No. 117-123

Assessment of allelopathic efficacy of *Parthenium hysterophorus* L. plant parts on seed germination and seedling growth of *Triticum aestivum* L

Late Vaibhav A[1], Randive Ambadas G[2], Najan Harshda B[3], Bhusari Puja S[3]

[1] Assistant Professor, Department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

[2] Assistant Professor, Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

[3] Department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

Abstract

In nature, plants show an allelopathic effect on other plants it may be inhibitory or stimulatory. In our experiment, we study the allelopathic effect of various parts of *Parthenium hysterophorus* L. on germination and seedling growth of *Triticum aestivum* L. Under well-sterilized conditions, we prepared an aqueous extract of root, stem, and leaves of *Parthenium hysterophorus* L. at various concentrations (0%, 5%, 10%, 15%, and 20%). After the effect of root extract, stem extract, and leaves extract on *Triticum aestivum* L. we measured germination percentage, shoot length, root length, wet biomass, and dry biomass. The stem extract and root extract have no significant effect on germination percentage. But leaves extract shows an inhibitory effect on germination percentage.

The leaf extract of *Parthenium hysterophorus* L. shows an inhibitory response on shoot length at all concentrations and the root extract of parthenium shows a stimulatory response on shoot length at all concentrations. Leaves extract of *Parthenium hysterophorus* L. shows a high inhibitory effect on shoot length, root length, germination rate, and wet biomass of *Triticum aestivum* L, the root length of *Triticum aestivum* L. is strongly inhibited than shoot length. It's may because secondary metabolites present in leaf extract inhibit gibberellin and indoleacetic acid function (Tefera T. 2002). The release of allelochemicals from leaves extract of parthenium in low amounts stimulates growth, while greater amounts result in inhibition of other plants (Hassan G. *et al*., 2018).

Keywords: *Parthenium hysterophorus, Triticum aestivum,* allelopathic effect

Introduction

Weeds are unwanted plants growing in crop fields, these are serious pest that affects most crops and grains and is an age-old problem for our agriculture. Weeds present in cultivated fields compete with crops for light, moisture, and other essential nutrients, reducing yield, crop quality, and increasing production costs (Dhole J. A. *et al*., 2013) [1]. Weeds cause annual losses of about 10% of agricultural production (Hanson A. A. 2019) [2]. Allelopathy is a valuable or damaging effect of one plant on another plant by releasing chemicals of various weed or crop plant parts. The allelopathic effect is due to the secondary metabolites present in various plant parts.

These metabolites may inhibit or stimulates the growth of other plant growth (Lotina-Hennsen *et al*., 2006) [3]. *Parthenium hysterophorus* L. The widespread occurrence of this weed can be attributed to its fast growth behaviour, very high seed production potential and inhibitory effects on neighbouring crop and weed plants through allelopathic interactions (Evans, H. C., 1997) [4]. This weed plant *Parthenium hysterophorus* releases toxins from non-living plant parts through the leaching of toxins from litter decomposition, Allelopathic plants can be used to control weeds or their inhibitory effects on crops can be avoided if certain prerequisites are met (Mersie W. *et al*., 1987) [5, 8].

Materials and methods

Sample collection and Preparation of aqueous extract of *P. hysterophorus*

The weed *Parthenium hysterophorus* L. and crop plant wheat *Triticum aestivum* L. were selected for the experiment on allelopathic effect. In the winter of January 2022, the *Parthenium hysterophorus* (without inflorescence) sample was collected from Newasa Tahsil, Ahmednagar District at Latitude 19.504395^0 Longitude 74.965736^0 (Fig. 1.1). After natural shade drying for ten days plant leaves, stems, roots were separated and ground in separate powder forms. Take each 10gm powder and dissolve it in 100ml water. They were placed for leaching 4-5 days.

2023

ACTA SCIENTIFIC MICROBIOLOGY (ISSN: 2581-3226)

Volume 6 Issue 4 April 2023

Research Article

Study of Major Soil Nutrient Fertility Index, Availability of Some Micronutrient and Microbial Population of Panegaon Village of Newasa Tahasil of District Ahmednagar, Maharashtra India

SM Titame[1]*, SR Kale[2], BD Takate[3], BN Sonawane[2], AB Sagade[4], MB Ghadage[5], RR Saswade[4] and BM Gaykar[1]

[1]P.G. Department of Botany, Ahmednagar College, Ahmednagar (MH), India

[2]Shri Dnyaneshwar Mahavidyalaya Newasa, Newasa, Ahmednagar (MH), India

[3]Krushi Vigyan Farm, Loknete Marutrao Ghule Patil D.S.S.K. Ltd Bhende, Newasa, Ahmednagar (MH), India

[4]Jijamata College of Science and Art's Bhende, Newasa, Ahmednagar (MH), India

[5]Trimurti Arts commerce And Science College Dhorjalgaon-ne Shevgaon Ahmednagar (MH) India

*Corresponding Author: SM Titame, P.G. Department of Botany, Ahmednagar College, Ahmednagar (MH), India.

DOI: 10.31080/ASMI.2022.06.1237

Received: March 02, 2023

Published: March 24, 2023

© All rights are reserved by **SM Titame., *et al.***

Abstract

Present study was carried out during 2021-2022. 57 soil samples were collected from different agriculture lands of Panegaon village, Newasa Tahasil, Dist. Ahmednagar (Maharashtra) for the present study. Total area of the village is 635 hectares. The area under agriculture is 576 hectares. Total 57 soil samples were taken randomly. The parameters such as available major nutrients like nitrogen, phosphate, potassium, available micronutrients like zinc, ferrous, copper, manganese, and Percent organic carbon, microbial population were analyzed. Total 57 samples were analyzed for present investigation. On the basis of results obtained, it was recorded that, available nitrogen and phosphates were found lower; while available potassium was found very high. Soils for micronutrients were deficient in Ferrous (100%) followed by zinc (8.77%) while there was no deficiency of manganese and copper were recorded. The mean of percent organic carbon was recorded (0.3%) and microbial population were recorded 300000no. colonies per gm soil. Overall decrease in organic carbon and microbial population resulted in decrease in availability of nutrient in soil of the village panegaon.

Keywords: Soil; Micronutrients; Nutrient Status

Introduction

Soil is wonderful gift of nature for living creature. Soil supports good crop as an important environmental factor, because it has a close reciprocal relationship with the plants growing on it and the soil microbes that exist in it. Soil generally contains variety of nutrients required for plants. Nevertheless nutrient content in agricultural land is slowly reduced because it is absorbed by plants to meet its growth needs [1].

The soil is natural medium to supply essential nutrients for terrestrial crop plants. In India the 70% of rural and 8% urban households are still depending on agriculture [2]. Productivity of the soil goes on decreasing due to imbalance application of chemical fertilizers, heavy irrigation, lack of use of organic fertilizer, less green manuaring and crop rotation (Daji, 1996). In recent years, for obtaining more yield farmers have been using heavy doses of synthetic fertilizers and herbicides which resulted in the changes in the chemical and biological properties of the soil [3].

2023

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal | E-ISSN : 2348-7143

Issue – 324 Multidisciplinary Issue

Impact Factor : 6.625 | Peer Reviewed Journal | July-2023

A Review on Silicate Solubilizing Microbes as a Biofertilizers

SG Dhakane[1*], RR Saswade[2] and BD Takate[3]

[1]P.G. Department of Botany, New Arts Commerce and Science College, Ahmednagar (MH), India

[2]Jijamata College of Science and Arts Bhende, Newasa, Ahmednagar (MH), India

[3]Krushi vigyan Farm, Loknete Marutrao Ghule Patil D.S.S.K. Ltd Bhende, Newasa, Ahmednagar (MH), India

Email shalakadhakane30@gmail.com

Abstract :

Today, the loss of the soil's health is a major constraint that affects fertility and productivity. It can also lead to decreased crop yield. The use of microbial inoculants is thought to be a solution to the drawback of chemical-based farming methods. The second most plentiful element on earth is silicon, which is most frequently found in silicates and silica. The current review demonstrates that silicate solubilizing microorganisms are a crucial component of silicate mineral weathering. Understanding the significance of microorganisms in agriculture and how to create these bacteria as bio fertilizer for sustainable crop development can be obtained from this review. This review also emphasizes the need for more studies to advance knowledge of Si-mediated nutrient absorption and utilization, both of which are crucial for agronomic practice to minimize the use of chemical fertilizers.

Keywords: Silicon, nutrient, Silicate solubilizing microorganisms, silicon fertilizers

I .Introduction :

Considering that modern agriculture emphasizes the use of hybrid seeds and high yielding types that are particularly responsive to huge doses of chemical fertilizers and irrigation, the lack of bio pesticide is the main restriction. Synthetic fertilizers have contaminated soil and water basins as a result of their careless application. As a result, organic matter and vital plant nutrients have been removed from the soil. It has resulted in the decline of helpful insects and microorganisms, lowering soil fertility and increasing the susceptibility of crops to disease. Environmental risks and dangers to sustainable agriculture are currently of growing concern. In light of the above-mentioned factors, using bio-fertilizers over the long run appears to be more cost-effective, environmentally friendly, productive, and accessible to marginal and small farmers than chemical fertilizers. Thus, there are basically two causes for the use of biofertilizer. Due to two factors: first, higher fertilizer use increases crop yield; and second, increased chemical fertilizer use damages soil texture and causes other environmental issues. The term "biofertilizer" refers to materials that contain one or more species of microorganisms that can mobilize nutritionally significant elements through biological processes like nitrogen fixation, phosphate solubilization, excretion of plant growth-promoting substances or cellulose, and biodegradation in soil, compost, and other environments from non-usable to usable form. By serving as living microbial inoculants of bacteria, algae, and fungi alone or in combination, biofertilizers act as organic fertilizers that boost the availability of nutrients to plants. The use of biofertilizers in agriculture is becoming more popular due to the current situation of rising fertilizer costs and their detrimental effects on soil health (Rakesh Kumar et al. 2017).

The second most abundant element in the earth's crust is silicon (Si). After accounting for oxygen, it makes up 27.7% of the total weight of the soil. (Datnoff and Snyder 2001). In clay

Scanned with CamScanner

3.3.1 Research Publication

Research Papers

Published in

Academic Year 2023

© 2023 IJNRD | Volume 8, Issue 9 September 2023 | ISSN: 2456-4184 | IJNRD.ORG

IJNRD.ORG ISSN : 2456-4184
INTERNATIONAL JOURNAL OF NOVEL RESEARCH AND DEVELOPMENT (IJNRD) | IJNRD.ORG
An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

ANTIMICROBIAL EFFECTS OF THE LEAVES EXTRACTS FROM *AMARANTHUS VIRIDIS* L.

K.V. SABLE AND R.R. SASWADE*
Radhabai Kale Mahila Mahavidhyalaya, Ahmednagar
* Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar

ABSTRACT

The emergence of drug-resistant bacteria strains encouraged the study of natural products from plants with potential promise for clinical use. The purpose of this study was to investigate *in vitro* the antibacterial and antifungal effects of aqueous, ethanol and chloroform extracts from different parts of *Amaranthus viridis* L. The antimicrobial activity was evaluated using the agar diffusion method. Each extract exhibited antimicrobial activity against strains (*Staphylococcus aureus, Escherichia coli* and *Pseudomonas aeruginosa)*. In addition, the chloroform extracts from *A. viridis* dry leaves had significant antibacterial and antifungal activity. The results of the combined action of the different antibiotics and chloroform extract did not display synergism. This study indicates that different amaranth extracts are antibacterial and mostly antifungal and may represent a future therapeutic strategy.

Keywords: *Amaranthus viridis*, antifungal and antibacterial activity.

INTRODUCTION

Plants have been exploited for their food value and for their therapeutic effect in the traditional systems of medicine. Some plants have the potential to be useful antibacterial and antifungal agents. The development of resistance among Gram-positive and Gram-negative species to many antimicrobial agents can seriously compromise the effectiveness of antibiotic treatment and there is clearly an urgent need for the discovery of new synthetic or plant-derived drugs. Thus, a number of bioactive molecules from various plants have been exploited, due to their therapeutic effects. Over 150.000 of novel natural molecules derived from various herbs and microorganisms are mentioned in the literature.

Amaranthus viridis (Amaranthaceae family) is an annual herb with a shallow taproot, stem up to 2 m high, simple or branched, and often hairy in the upper part. Leaves are alternate, long-stalked, ovate to rhombic-ovate and sparsely hairy. Amaranthus leaves have high nutrition value due to elevated concentrations of proteins, carbohydrates, lipids and minerals.

IJNRD.ORG ISSN : 2456-4184
INTERNATIONAL JOURNAL OF NOVEL RESEARCH AND DEVELOPMENT (IJNRD) | IJNRD.ORG
An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

ALLELOPATHIC EFFECT OF *CHENOPODIUM QUINOA* L. *LEAVES* ON *CASSIA AURICULATA* SEEDS.

R.R. SASWADE and Dr. K.V. SABLE*

Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Tal. Newasa, Dist. Ahmednagar
*Radhabai Kale Mahila Mahavidhyalaya, Ahmednagar

ABSTRACT

Weed plants competition are responsible for reduction or increasing in crop yield. These allelochemicals inhibit growth of some plant species while at they may stimulate it. In order to evaluate allelopathic effect of *Chenopodium quinoa* L. *a* leaves on *Cassia auriculata* seeds was employed. There was reduction in germination of cassia seeds due to the treatment of leaf extracts. Inhibitory effect of extracts on root, shoot and total seedling length was reported.

Key words: Allelochemicals, *Chenopodium quinoa* L., *Cassia auriculata*

INTRODUCTION

Allelopathy is a biological phenomenon by which an organism produces one or more biochemicals that influence the germination, growth, survival, and reproduction of another organism. These biochemicals are known as allelochemicals and can have beneficial (positive allelopathy) or (negative allelopathy) effect on the target organism and the community. Allelochemicals are a subset of secondary metabolites which are not required for metabolism growth and reproduction of the plants and are importance part of the plant defences against herbivores.

Weeds are unwanted plant species growing in the domesticated crop plants. Weeds are important biotic constraint to food production. Weed competition are responsible for reduction or increasing in crop yield. The weed-weed interaction greatly influences the weed biodiversity in natural ecosystems. The effects of allelochemicals on plant germination and growth have been reported i.e. the biochemical interaction between plant to plant either stimulatory or inhibitory. These allelochemicals inhibit growth of some plant species while at they may stimulate it. Stimulatory allelopathic effect are utilized to develop growth promoters while inhibitory for weedicides.

IJNRD.ORG ISSN : 2456-4184
INTERNATIONAL JOURNAL OF NOVEL RESEARCH AND DEVELOPMENT (IJNRD) | IJNRD.ORG
An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

WILD EDIBLE PLANT IN PARNER TAHSIL FROM AHMEDNAGAR DISTRICT (MS) INDIA.

Londhe S.C., and Dr. Saswade R.R.
Department of Botany
New Arts, Commerce and Science College Ahmednagar, Dist- Ahmednagar-414001

ABSTRACT-

The rich diversity of wild fruits and vegetables in Indian tropics, not only provide nutritious food but also income to tribals and poor people leaving close to forest and rural areas. There are large number of plant species, which can be used to fulfill nutrition requirement of growing population of the world. Tribal people got knowledge of wild edible plants traditionally from their forefathers. This traditional knowledge is useful to develop new food sources. For that exploration of natural resources and documentation of traditional knowledge is utmost necessary. The present paper focuses on the wild edible plant in Parner Tahsil from Ahmednagar district of Maharashtra. In present study there are 52 wild plant species enlisted for food, fodder medicines and pharmaceutical products.

INTRODUCTION-

Human basic needs are food, clothes, shelter and medicine and he always depends on nature either directly or indirectly. Now-a-days due to improvement of knowledge and technology, we obtain our food through agricultural practices. However, if we observe the initial period of civilization and evolution of agriculture, all the food plants were discovered from their natural resources or wild relatives. Still there are large numbers of plant species, which can be used to fulfill nutrition requirement of growing population of the world. Tribal are the part of nature, they fulfill most of their needs from wild resources. They got knowledge of wild edible plants traditionally. This traditional knowledge is useful to develop new food sources. Exploration of natural resources and documentation of traditional knowledge is necessary. Several attempts have been made to list out the wild edibles of Maharashtra and India (Aher R. K. *et al*. 2004, Pradhan S.G. and Singh N.P.1999). Present work is an attempt to explore the traditional knowledge of wild edible plants of Parner tahsil in Ahmednagar district of Maharashtra state.

Received: 17 October 2022 | Revised: 2 February 2023 | Accepted: 26 February 2023

DOI: 10.1002/jhet.4642

Check for updates

JOURNAL OF HETEROCYCLIC CHEMISTRY

WILEY

ARTICLE

An efficient synthesis of new 3,5-bis(2-arylthiazol-4-yl)-1,2,4-oxadiazole derivatives and their antimicrobial evaluation

Abdul Latif N. Shaikh[1,2] | **Manish Bhoye**[1,3] | **Yogesh Nandurkar**[1,4] | **Hari R. Pawar**[5] | **Vivek Bobade**[6] | **Pravin C. Mhaske**[1]

[1]Post-Graduate Department of Chemistry, S. P. Mandali's Sir Parashurambhau College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Pune, India

[2]Department of Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Ahmednagar, India

[3]Department of Chemistry, S. N. Arts, D. J. M. Commerce and B. N. S. Science College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Sangamner, Ahmednagar, India

[4]Department of Chemistry, Nowrosjee Wadia College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Pune, India

[5]Department of Chemistry, MES Abasaheb Garware College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Pune, India

[6]Post-Graduate Department of Chemistry, H. P. T. Arts and R. Y. K. Science College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Nashik, India

Correspondence
Pravin C. Mhaske, Post-Graduate Department of Chemistry, S. P. Mandali's Sir Parashurambhau College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Tilak Road, Pune 411 030, India.
Email: mhaskepc18@gmail.com

Abstract

A new series of 3,5-bis(2-arylthiazol-4-yl)-1,2,4-oxadiazole (**8a–o**) has been synthesized by modified reaction conditions. The reaction of ester **7a** with N′-hydroxy-2-phenylthiazole-4-carboximidamide **6a** using NaOH in DMSO gave the formation of product **8a** up to 40% yield. In the second method, the reaction with K_2CO_3 in toluene at reflux conditions gave a 50% yield. In the third method, the reaction condition was modified. The ester **7a** was hydrolyzed to acid **9a**. The reactions of acid **9a** using N,N-dimethyl amino pyridine (DMAP) in N,N-dimethylformamide (DMF), followed by the addition of N-(3-dimethylaminopropyl)-N′-ethylcarbodiimide hydrochloride (EDC·HCl), and then N′-hydroxy-2-phenylthiazole-4-carboximidamide **6a**, furnished a 65% yield of **8a**. The compounds **8b–o** were synthesized using DMAP and EDC·HCl as coupling reagents and gave 60%–72% yields. The structure of newly synthesized compounds was confirmed by spectral analysis. The synthesized compounds were screened for in vitro antimicrobial activity against *Escherichia coli* (NCIM 2574), *Proteus mirabilis* (NCIM 2388), *Bacillus subtilis* (NCIM2063), *Staphylococcus albus* (NCIM 2178), *Candida albicans* (NCIM 3100), and *Aspergillus niger* (ATCC 504). Among the **8a–o** derivatives, eight compounds **8c**, **8e**, **8f**, **8g**, **8i**, **8j**, **8k**, and **8l** showed good activity *S. albus* with a MIC 31.25–62.5 μg/mL.

1 | INTRODUCTION

Nitrogen, oxygen, and sulfur-containing heterocyclic compounds played a vital role in the development of new drugs, agrochemicals, and material science [1, 2]. Oxadiazole is a significant scaffold with versatile biological activities [3–7]. The 1,2,4-oxadiazole ring is an interesting design for the synthesis of new bioactive compounds, and they are frequently used as bioisosteres of amide and ester functionalities [8, 9]. The 1,2,4-oxadiazole pharmacophore-containing drugs, such as ataluren (Duchenne muscular dystrophy), fasiplon (nonbenzodiazepine anxiolytic drug), pleconaril (antiviral), butalamine (vasodilator), proxazole (gastrointestinal disorders),

 © 2023 Wiley Periodicals LLC.

19435193, 0, Downloaded from https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/jhet.4642 by Western University, Wiley Online Library on [11/03/2023]. See the Terms and Conditions (https://onlinelibrary.wiley.com/terms-and-conditions) on Wiley Online Library for rules of use; OA articles are governed by the applicable Creative Commons License

2023

Arkivoc

A Platinum Open Access Journal for Organic Chemistry

Paper

Free to Authors and Readers

DOAJ Seal

Arkivoc **2023** (viii) 202211912

Efficient synthetic routes to uncommon thiazole-tethered 1,2,4-oxadiazole derivatives

Abdul Latif N. Shaikh,[a,b] Pravin C. Mhaske,*[a] Shivaji M. Jagadale,[a] Yogita K. Abhale,[c] and Yogesh M. Nandurkar[a,d]

[a]*Post-Graduate Department of Chemistry, S. P. Mandali's, Sir Parashurambhau College, Tilak Road, Pune, India 411 030, (Affiliated to Savitribai Phule Pune University)*

[b]*Department of Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, Bhende, Dist. Ahmednagar (Affiliated to Savitribai Phule Pune University)*

[c]*Department of Chemistry, Government College, Daman, Bhenslore-Kunta Road, Nani Daman, Daman, India 396210 (Affiliated to Veer Narmad South Gujarat University, Surat)*

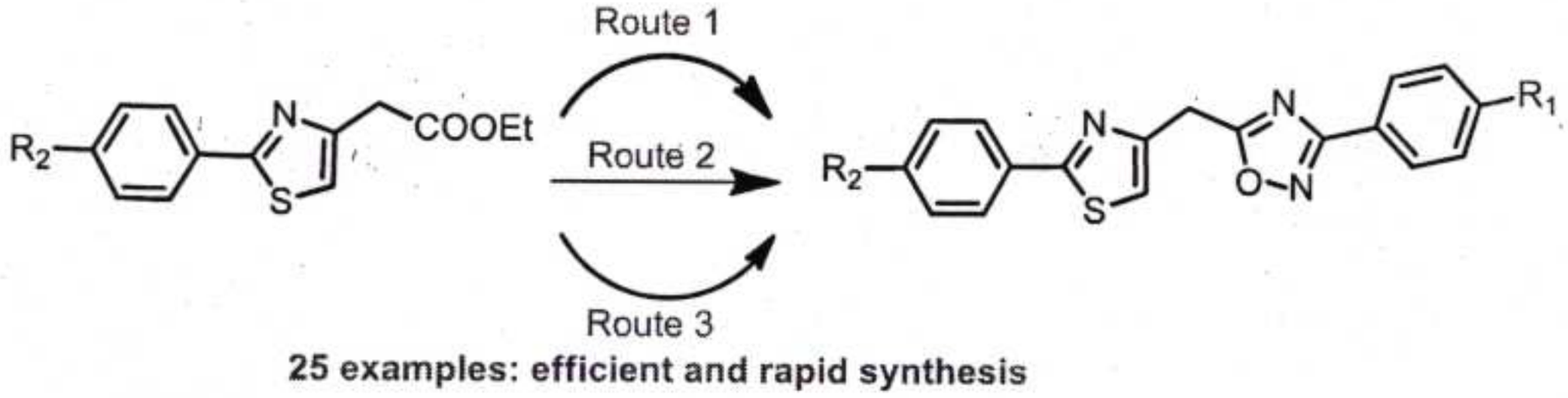
[d]*Department of Chemistry, Nowrosjee Wadia College, Pune. (Affiliated to Savitribai Phule Pune University)*

Email: mhaskepc18@gmail.com

Received 10-20-2022 **Accepted Manuscript** 03-17-2023 **Published on line** 03-31-2023

Abstract

Thiazole and 1,2,4-oxadiazole are influential scaffolds in drug discovery and development processes mainly due to the appreciable diversity in the biological actions of their derivatives. Herein, for the first time, we describe a mild and efficient method for the synthesis of thiazole-tethered 1,2,4-oxadiazole derivatives. A small focused library of uncommon 3-aryl-5-[(2-arylthiazol-4-yl)methyl]-1,2,4-oxadiazole derivatives have been efficiently synthesized by employing modified reaction conditions using DMAP and EDC·HCl. The title compounds were characterized by IR, NMR and mass spectroscopic analysis.

25 examples: efficient and rapid synthesis

Keywords: Thiazole, 1,2,4-Oxadiazole

Cite as *Arkivoc* **2023** (viii) 202211912

DOI: https://doi.org/10.24820/ark.5550190.p011.912

©AUTHOR(S)

Chemical Papers
https://doi.org/10.1007/s11696-023-02741-3

2023

Scopus
23-28

ORIGINAL PAPER

Synthesis of 2-(6-substituted quinolin-4-yl)-1-alkoxypropan-2-ol as potential antimycobacterial agents

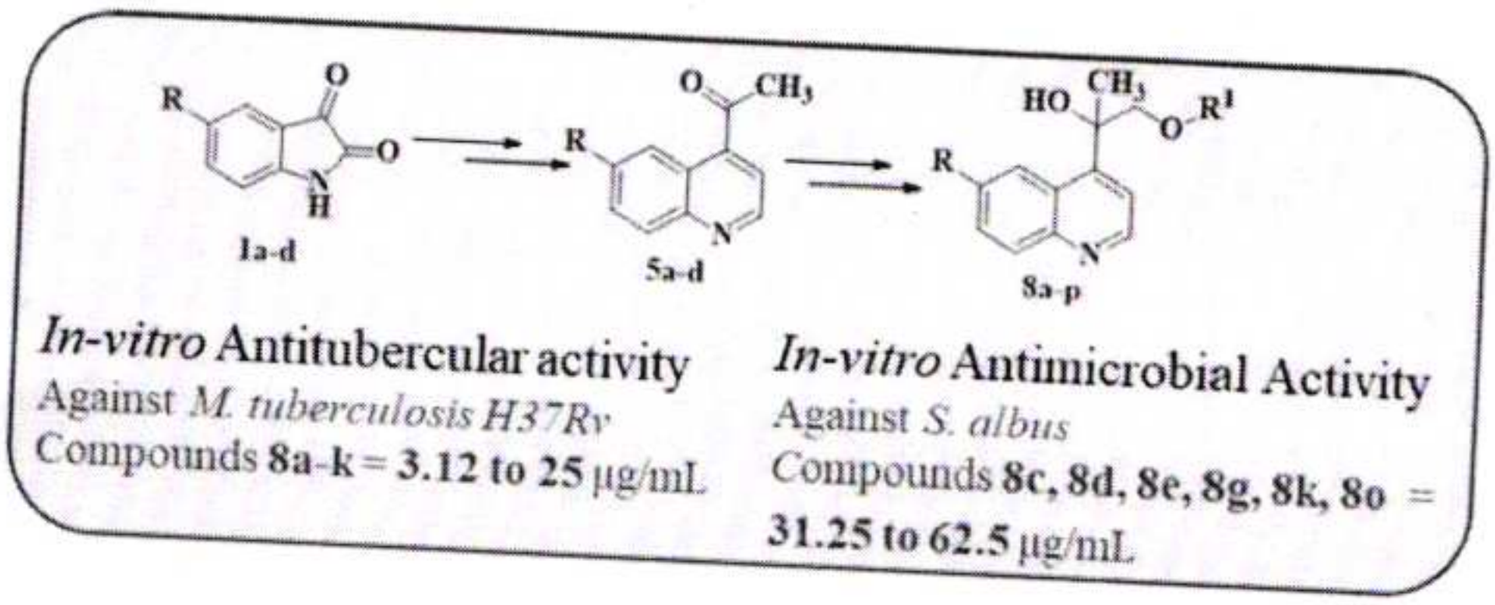
Abhijit Shinde[1] · Prashant P. Thakare[1] · Yogesh Nandurkar[1,2] · Abhijit Chavan[1] · Abdul Latif N. Shaikh[1,3] · Pravin C. Mhaske[1]

Received: 3 October 2022 / Accepted: 17 February 2023
© Institute of Chemistry, Slovak Academy of Sciences 2023

Abstract

Resistance to antibiotic drugs has directed global health security to a life-threatening situation due to mycobacterial infections. In search of a new potent antimycobacterial, a series of (±) 2-(6-substituted quinolin-4-yl)-1-alkoxypropan-2-ol (**8a–p**) have been synthesized. The structures of the newly synthesized derivatives were characterized by spectrometric analysis. Derivatives **8a–p** were evaluated for antitubercular activity against *Mycobacterium tuberculosis* H37Rv (ATCC 25177), antibacterial activity against *Proteus mirabilis* (NCIM2388), *Escherichia coli* (NCIM 2065), *Bacillus subtilis* (NCIM2063) *Staphylococcus albus* (NCIM 2178) and antifungal activity against *Candida albicans* (NCIM 3100), *Aspergillus niger* (ATCC 504). Thirteen 2-(6-substituted quinolin-4-yl)-1-alkoxypropan-2-ol (**8a–m**) derivatives reported moderate to good antitubercular activity against *M. tuberculosis* H37Rv with MIC 9.2–106.4 µM. Compounds **8a** and **8h** showed comparable activity with respect to the standard drug pyrazinamide. The active compounds screened for cytotoxicity activity against L929 mouse fibroblast cells showed no significant cytotoxic activity. Compounds **8c**, **8d**, **8e**, **8g**, **8k**, and **8o** displayed good activity against *S. albus*. Compounds **8c** and **8n** showed good activity against *P. mirabilis* and *E. coli*, respectively. The potential antimycobacterial activities imposed that the 2-(6-substituted quinolin-4-yl)-1-alkoxypropan-2-ol derivatives could lead to compounds that could treat tuberculosis.

Graphical abstract

Keywords Quinoline · Antitubercular activity · Antimicrobial activity

Introduction

After COVID-19, tuberculosis (TB), an infection caused by *Mycobacterium tuberculosis* (MTB) became grievous to global health security and is now the foremost cause of mortality from a single infectious agent. According to the World Health Organization (WHO) TB report 2021, 10

✉ Pravin C. Mhaske
mhaskepc18@gmail.com

Extended author information available on the last page of the article

Published online: 25 February 2023

22-23 – Wos

NJC

ROYAL SOCIETY OF CHEMISTRY

PAPER

View Article Online
View Journal

Check for updates

Cite this: DOI: 10.1039/d2nj04449h

Synthesis, antimicrobial and ergosterol biosynthesis inhibition activity of clubbed 1,1′-biphenyl-pyrazole derivatives†

Yogesh Walunj,[ab] Yogesh Nandurkar,[ac] Abhijit Shinde,[a] Shivaji Jagadale,[ad] Abdul Latif N. Shaikh,[ae] Manisha Modak[f] and Pravin C. Mhaske *[a]

Microbial infections remain a grave threat to global health security due to the increase in antibiotic resistance. The ongoing coronavirus pandemic has increased the risk of microbial and fungal infections. New therapeutic agents are needed to combat microbial infections. Two series of new clubbed 1,1′-biphenyl-pyrazole have been synthesized. The newly synthesized pyrazole derivatives were evaluated for *in vitro* antibacterial activity against *E. coli* (NCIM 2574), *P. mirabilis* (NCIM 2388), *B. subtilis* (NCIM 2063), *S. albus* (NCIM 2178), and *in vitro* antifungal activity against *A. niger* (ATCC 504) and *C. albicans* (NCIM 3100). Compound **10b** has shown good activity against *P. mirabilis* with MIC of 15.62 μg mL^{-1}. Against *C. albicans*, eleven pyrazole derivatives **5c**, **5e**, **5f**, **5g**, **6a**, **6b**, **6c**, **6e**, **10b**, **10c**, and **11a** have shown good antifungal activity with MIC of 62.5–31.25 μg mL^{-1}. Also, against *A. niger*, seven compounds **5f**, **5g**, **6e**, **10a**, **10b**, **10c**, and **11b**, have exhibited good activity with MIC of 62.5–31.25 μg mL^{-1}. Compounds **6e**, **10c**, and **11b** were further evaluated and showed ergosterol biosynthesis inhibition activity. Thus, the significant antimicrobial activity of 1-(3-substituted-4′-alkoxy-3′-(methylsulfonyl)-[1,1′-biphenyl]-4-yl)-5-substituted-3-(trifluoromethyl)-1*H*-pyrazole, and 1-isobutyl-5-(4′-alkoxy-3′-(methylsulfonyl)-[1,1′-biphenyl]-4-yl)-3-(fluoromethyl)-1*H*-pyrazole derivatives indicate that these compounds could assist in the development of lead compounds to treat microbial infections.

Received 6th September 2022,
Accepted 9th January 2023

DOI: 10.1039/d2nj04449h

rsc.li/njc

1. Introduction

Antimicrobial resistance has become one of the biggest challenges worldwide. The World Health Organization (WHO) has declared that antimicrobial resistance and the diminishing supply of effective antimicrobial drugs are the major threats to human health.[1,2] The present management of severe infections caused by bacteria, fungi, parasites, and viruses is challenging due to the long duration of treatment courses, toxicity issues, and drug–drug interactions.[1,2]

Azoles are precious sources that are continuously utilized in the field of drug discovery and development.[3,4] The pyrazole ring is the privileged pharmacophore for the architecture of new lead molecules that have received significant attention in recent years due to their promising antimicrobial activities.[5,6] Natural and synthetic pyrazole nuclei-containing heterocycles are the core of several bioactive compounds known for a broad spectrum of biological activities.[6–22] The trifluoromethyl or difluoromethyl group substituted at the 3-position of the pyrazole is a building block of several drugs and lead compounds.[23–25] They have shown anti-inflammatory,[26] anticoagulant,[27,28] antibacterial,[29] antifungal,[30] antiviral,[31] cytotoxic,[32] and insecticidal[33] activities (Fig. 1). The difluoromethyl pyrazole clubbed with 1,1′-biphenyl by a carboxamide linker in compounds *N*-(3′,4′-dichloro-5-fluoro-[1,1′-biphenyl]-2-yl)-3-(difluoromethyl)-1-methyl-1*H*-pyrazole-5-carboxamide (Bixafen)[34] and 3-(difluoromethyl)-1-methyl-*N*-[2-(3,4,5-trifluorophenyl)phenyl]pyrazole-4-carboxamide (Fluxapyroxad)[35] (Fig. 1) has shown antifungal activity. Also, the azole nucleus-containing drugs (fluconazole, voriconazole, and ketoconazole) and lead compounds (M–P) (Fig. 2) have been reported to have significant antifungal activities by the inhibition of ergosterol biosynthesis.[36–39]

The literature reveals that 1,1′-biphenyl derivatives clubbed with the 2-position of the thiazole ring show significant

[a] *Post-Graduate Department of Chemistry, S.P. Mandali's Sir Parashurambhau College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Tilak Road, Pune, 411 030, India. E-mail: mhaskepc18@gmail.com*
[b] *Department of Chemistry, Hutatma Rajguru Mahavidyalaya, Rajgurunagar, Pune-410505, India*
[c] *Department of Chemistry, Nowrosjee Wadia College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Pune, India*
[d] *Department of Chemistry, S.K. Gandhi Arts, Amolak Science, and P.H. Gandhi Commerce College, Kada, Tal. Ashti, District Beed, 414202, India*
[e] *Department of Chemistry, Jijamata College of Science and Arts, (Affiliated to Savitribai Phule Pune University) Bhende, Dist., Ahmednagar, 414605, India*
[f] *Department of Zoology, S.P. Mandali's Sir Parashurambhau College (Affiliated to Savitribai Phule Pune University), Tilak Road, Pune, 411 030, India*
† Electronic supplementary information (ESI) available. See DOI: **https://doi.org/10.1039/d2nj04449h**

Bull. Mater. Sci. (2023) 46:137
https://doi.org/10.1007/s12034-023-02971-x

© Indian Academy of Sciences

Design of visible light-assisted Fenton-like Ni-Fe oxide nanocomposites for photodegradation of rhodamine-B

MALLESHAM BAITHY[1], ANIRUDDHA GOGOI[2], CHANDAN BORGOHAIN[3], AKASH NAGARE[4], SANDESH BHITRE[4], PARIKSHIT GOGOI[5] and MADHUKAR NAVGIRE[4,*]

[1]Department of Chemistry, School of Science, Gandhi Institute of Technology and Management (GITAM) University, Hyderabad 502329, India
[2]Department of Chemistry, Indian Institute of Technology Guwahati, Guwahati 781039, India
[3]Central Instruments Facility, Indian Institute of Technology Guwahati, Guwahati 781039, India
[4]Jijamata College of Science and Arts, Bhende 414505, India
[5]Department of Chemistry, Nowgong College (Autonomous), Nagaon 782001, India
*Author for correspondence (navgireme@gmail.com)

MS received 5 March 2022; accepted 14 March 2023

Abstract. This study deals with nickel oxide (NiO) incorporated into a Fe oxide catalyst, prevailing idea for improving the photodegradation activity of wastewater treatment. The standard sol–gel method was adopted to prepare pure Ni oxide, Fe oxides and mixed Ni-Fe Oxides. The synthesized materials were tested by photodegradation of water pollutant rhodamine B (RhB) under visible-light irradiation. From the XRD analysis, it was evidenced that all the synthesized samples showed nanocrystalline phases. The UV–vis absorption decreases the bandgap energy value from 2.16 to 1.80 eV for pure Fe oxides to 8 wt% Ni-Fe oxides (8NiFe), respectively. Field emission scanning electron microscope-EDS results revealed the uniform and fine distribution of the NiO species on the surface of the Fe oxides and strong interaction between the NiO and iron oxide species. From the *M–H* curves, the negative field shifting of the hysteresis loop was evidence of exchange coupling between the anti-ferromagnetic and ferromagnetic phases of Ni-Fe oxide materials. Thus, the NiO dopant played an exciting role in improving the morphological, structural, optical and ferroelectric properties of the Fe oxides and enhanced the dye photodegradation efficiency. Among various NiO loadings, the 8NiFe catalyst exhibited an enhanced visible-light absorption and superior photocatalytic degradation performance ($\sim$90%) compared to other catalysts, which can explain the presence of major active species of the electron–hole pairs of the material. Finally, the prepared catalysts were highly efficient and more stable in the visible-light-driven degradation of the water pollutant RhB up to the 4th run.

Keywords. Photocatalysis; advanced oxidation process; Ni-Fe oxides; Rhodamine B; Fenton-like reaction; nanocomposite material.

1. Introduction

Water is essential for all life on, in, and above the Earth. Globally, water pollution has always been considered a major problem for human health and environmental issues [1,2]. The standard methods used to remove pollutants from water are ion exchange, solvent extractions, adsorption, advanced oxidation process, chemical precipitation, membrane filtration, etc. Advanced oxidation process is more attractive and extensively employed in water treatment [3]. Photocatalytic oxidation is considered one of the most attractive and straightforward advanced oxidation process for eliminating water pollutants under visible light over heterogeneous catalysts [4–6]. Accordingly, extensive research has been made to develop stable non-noble metal-based, inexpensive photocatalysts, such as transition metals, metal oxides, zeolite composites, phosphides, metal-organic frameworks, heteroatom-doped carbon matrix, etc., for degradation of organic pollutants [7–9]. The transition-metal oxides are one of the major material classes that could possess various oxidation states with a coordination environment [10–12]. Various transition metal oxide-based systems (especially titanium oxide, zinc-based oxides and magnetite) have been applied for the photocatalytic oxidation of pollutants. Among them, iron-based oxides have received much more attention in the removal of pollutants from wastewater, which is mainly

Supplementary Information: The online version contains supplementary material at https://doi.org/10.1007/s12034-023-02971-x.

Published online: 24 June 2023

Back

Advertise

WILEY. VCH

2025 Kyoji Noy
Submit your non

ChemistrySelect

Chemistry Europe
European Chemical Societies Publishing

Research Article

Development of Highly Efficient Heterogeneous Fe_3O_4-Biochar Nanocomposite as Fenton-like Catalysts for Degradation of Fast Green

Dr. Aniruddha Gogoi, Dr. Mallesham Baithy, Dr. Madhukar Navgire, Dr. Nirmali Gogoi, Dr. Chandan Borgohain, Dr. Kula Kamal Senapati, Dr. Jayanta K. Sarmah ... See all authors

First published: 02 November 2023
https://doi.org/10.1002/slct.202302553

Please note: Minor changes have been made to this manuscript since its publication. The captions of Scheme 1 and 2 were interchanged and have been corrected.

Get access to the full version of this article. View access options below.

Institutional Login

Loading institution options...
(or click to choose manually)

Log in to Wiley Online Library

If you have previously obtained access with your personal account, please log in.

Log in

Purchase Instant Access

48-Hour online access $12.00

Details

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Issue - 311: Multidisciplinary Issue
Peer Reviewed Journal
Impact Factor : 6.625
E-ISSN : 2348-7143
January 2023

Concordance between Nature and the Female Characters through the Lenses of Ecofeminism in the Work '*A River Sutra*' by Geeta Mehta

[1]Mohini Gangadhar Sathe, [2]Dr. Kavery Subodh Kumar Pal
[1]Research Scholar, Department of English, Shri JJTU, Rajasthan.
[2]Associate Professor, Department of English, Shri JJTU, Rajasthan,
Email id: [1]sathemohini2015@gmail.com
Mob.No.7057065445

Abstract:

The Articles, which was written in the latter two decades of the twentieth century, had inextricable link with the aspect regarded with Nature and human beings, set deep roots in Indian society. The writers of this era accomplished the attitude by adopting an inventive approach, ecofeminism approach to topics and challenges that are relevant today. A River Sutra, written by Geeta Mehta, is a reflection of contemporary society which narrates six stories and discusses a variety of topics, such as people's preoccupation with money, their indifference to those who are poor or have a low profile, their jealousy, their anti-social behavior, their fear for the safety of women, their optimism, their kind and generous nature, the empowerment of women etc. By conducting an analysis of the book A River Sutra by Geeta Mehta, the researcher would like to meet the objectives of this piece of academic writing that is to find out the concordance between women and nature through the lenses of ecofeminist approach and have a discussion on the status of contemporary women as well as their relationship with nature.

Key words: Geeta Mehta, River Sutra, Ecofeminism, Concordance.

1. Introduction:

India is a country where culture and civilization is on high rate, and the writers from various fields and faculties are seen to be moved by the needs of their country's set up based on different standards which creatively articulate the issues facing old or modern society. This was done with the intention of enlightening the reader about the world as it is now and, in a roundabout way, getting them to ponder on pressing topics like poverty, nature, environment, climate, feminism, ecofeminism, ignorance, misery, superstition, caste and gender, politics, , and so on. Reformist authors utilize structuralism techniques effortlessly to communicate a specific message while simultaneously diluting the novel's fundamental issue in their own imagination. To achieve this, they selected protagonists from a wide range of social classes including farmers, laborers, factory employees, and housewives, female social workers who take up arms against corrupt zamindars, landlords, factory owners, or even their own spouses. It is our contention that postmodernist writers have been effective in their efforts to present the social system as a whole, using a blend of imagination and reality which in the way becomes successful in their attempt. In this attempt the foremost 'A River Sutra' by Geeta Mehta, can be called a perfect work for its use of several narrative strands and a protagonist who is not directly involved in all of the story's subplots similarly may be read in a number of different ways. On the other hand it is loaded with several events, occasions, incidents with reference of River Narmada and its flow. A River Sutra is one of the best work by Gita Mehta where she brings forth the lifestyle around River Narmada that has a vital role in everyone's life. Gita Mehta has brilliantly woven the six stories into one fabric which presents six different situations on a single background river Narmada which

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk, (Key Indicator 3.3.1) 267 / 283

115

मानवाअधिकार व त्याची संकल्पना

डॉ. मृणाल भोसले
प्राध्यापक, इतिहास विभाग
जिजामाता कला व विज्ञान महाविद्यालय भेंडे ता.नेवासा

सारांष:

मानवाधिकाराची संकल्पना आधुनिक काळात जन्माला आलेली आहे. त्याआधी अशा संकल्पनेची गरजच समाजात निर्माण झाली नसावी. इंग्रजांच्या आगमनानंतरचा काळ आणि त्या आधीचा काळ अशी एक ढोबळ कालविभागणी केली तर इंग्रजांच्या पूर्वीच्या भारताची सामाजिक रचना आपल्याला लक्षात घ्यावी लागेल. चर्तुवर्णव्यवस्थेच्या चैकटीत अडकलेल्या समाजाचे जीवनध्येय पूर्णतः अध्यात्मिक होते. धर्म, अर्थ, काम आणि मोक्ष या पुरुषार्थाच्या या संकल्पनेची सुरुवात धर्मतत्त्वापासून आणि शेवट मोक्षापाशी होतो. त्यामुळे या पुरूशार्थाच्या पालनात जीवनाची इतिकर्तव्यता मानली गेली होती. अर्थातच पुरुषप्रधान जीवनव्यवस्थेला या पुरूशार्थकल्पनेची जोड मिळाल्याने चतुवर्णव्यवस्थेची चैकट असलेल्या समाज रचनेला मानवाधिकाराच्या कल्पनेची गरज भासण्याची शक्यताच नव्हती. परंतु इंग्रजांच्या आगमनानंतर ही परिस्थिती हळूहळू बदलत गेली. आधुनिक जीवनमूल्यांचा स्वीकारासाठी धर्म, संस्कृती आणि समाजरचनेची तत्वे यांच्या चिकित्सेचे पर्व सुरू झाले. समाजरचनेच्या उतरंडीची जाणीव झाली. यातील सर्वात तळाशी जगणाÚया वंचितांच्या स्थितीचे भान येऊ लागले आणि 'माणूस' म्हणून जगण्याच्या चळवळीचा प्रारंभ झाला.

मानवी हक्काचा अर्थ -

मानवी हक्क म्हणजे व्यक्तीला स्वतःचा सर्वांगिण विकास करण्यासाठी ज्या हक्काची गरज असते ती होय. हक्कांची खरी निर्मिती ही सामाजिक गरजेतून निर्माण होते.

प्रा.एचं.जे. लास्की यांच्या मते, ''हक्क म्हणजे सामाजिक जीवनाची अशि परिस्थिती होय की ज्याषिवाय व्यक्तीला सामान्यतः स्वतःचा सर्वांगिण विकास करून घेणे होत नाही.''

डवर्किन, ''मानवी हक्क म्हणजे मानवाला प्राप्त झालेले हक्क आहे की, त्याचे सार्वजनिक हितासाठी देखील राज्याकडून उल्लंघन होवू षकत नाही आणि राश्ट्रीय कायद्याषिवाय देखील ते उपयोगात येऊ षकते.''

उद्देष -

1. मुलभूत गरजा व नैसर्गिक हक्क मिळण्यासाठी व्यक्तीला सर्वांगिण विकासासाठी मानवी हक्क प्राप्त करून देणे.
2. मानवी हक्क हा देषाचा हिताचा एक आधार आहे.
3. मानवी हक्काचा अर्थ स्पश्ट करणे, महत्व सांगणे व त्याच्या मर्यादा सांगणे.

गृहीतकृत्ये -

1. मानवी हक्कापासून व्यक्तीमत्वाची जडण-घडण होते.
2. स्वतःच्या हक्काबरोबर दुस-याच्या हक्काचा विचार करणे.
3. अत्याचार, दहषतवाद, गुन्हेगार, मानवी हक्कास वंचित ठेवण्यास कारणीभुत आहेत.

मानवी हक्काचे महत्व -

मानव जन्माला आल्यापासुन त्याच्या जीवनात मानवी हक्काला महत्व आहे. व्यक्ती हा जन्माला आला की त्याला जगण्याचा, राहण्याचा हक्क आहे. समाजात राहत असतांना त्याच्या त्यक्तीमत्वाची जडण-घडण होते. स्वातंत्र्य, समता, बंधुभाव, षिक्षण, संपत्तीचा, अषी बरीच हक्क आहेत ते त्याला मिळायला पाहिजेत ही जर हक्क मिळाली नाही तर तो संघर्श

B.Aadhar International Peer-Reviewed Indexed Research Journal
Impact Factor -(SJIF) -8.632, Issue NO, (CDVII) 407
ISSN : 2278-9308
April, 2023

प्राचीन काळातील बारव : कला व स्थापत्य : एक ऐतिहासिक अभ्यास

प्रा. डॉ. भोसले मृणाल गुलाबराव
इतिहास विभाग जिजामाता विज्ञान आणि कला महाविदयालय भेंडा बुद्रक ता. नेवासा जि. अहमदनगर

प्रस्तावना

इतिहासपूर्व काळापासून सिंचनाची व जलव्यवस्थापनाची प्रदीर्घ परंपरा महाराष्ट्राला लाभली आहे. नांदेड जिल्ह्याच्या कंधार तालुक्यातील तलाव, कंधार तालुक्यात सर्वत्र विखुरलेल्या सामुदायिक पाणी वापराच्या बारवा आजही अस्तित्वात वापरात असून ऐतिहासिक काळातील उन्नत जलविकासाची साक्ष देतात. राष्ट्रकुटाची उपराजधानी असलेले कंधार शहर नांदेड जिल्ह्यामध्ये आहे. हे शहर मांजरा नदीच्या खोऱ्यात असून कंधारचा किल्ला, कंधार तालुक्यातील बारव विहिरी, बारूळचा तलाव हे वैभव आहेत.

शोध निबंध उद्दिष्टे -

1) प्राचीन काळातील शिल्पस्थापत्याचा अभ्यास करणे.
2) प्राचीन काळातील बारव स्थापत्यातील कलेचा परामर्श घेणे.

पाणीपुरवठा, पाण्याचे पुर्नभरण पाण्याचा योग्य वापर या दृष्टिकोनातून प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये कंधार येथील बारव विहिरी यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. नांदेड जिल्ह्याच्या कंधार तालुक्यातील बारव कला व स्थापत्य एक ऐतिहासिक अभ्यासावर प्रकाश टाकण्यासाठी आपणास प्रत्यक्ष सर्व्हेक्षण या प्राथमिक तर महाराष्ट्रातील बारव स्थापत्य, नांदेड दर्शनिका, लोकराज्य, दैत्य बळी व कुंतलदेश महाराष्ट्र, वृत्तपत्रे, कंधार एक ऐतिहसिक शहर या दुय्यम साधनांतून आपणास बारव विहिरीबद्दल माहिती सांगता येईल. या इतिहासाचा प्रारंभ भारतातील एका बलाढ्य शक्तीच्या प्रस्थापनेपासून होतो. राष्ट्रकूट ही ती बलाढ्य सत्ता. वेरूळचे अप्रतिम कैलास लेणे ज्या राष्ट्रकूट नृपतीच्या काळात कोरवले गेले त्या राष्ट्रकूट नृपतानी या कंधारपूराला ऐतिहासिकत्व प्राप्त करून दिले. राष्ट्रकुटांची एक उपराजधानी कंधारला प्रस्थापित झाली. कंधारपुर हे राष्ट्रकुटांचे एक श्रेष्ठ व अतिसुंदर असे पुरवर बनले. 1

राष्ट्रकुटांचा कलाविष्कार कंधारला पाहायला मिळतो. इ. स. आठव्या शतकात मान्यखेटचे राष्ट्रकूट सम्राट पहिला कृष्णा याने बालाघाट डोंगराच्या कुशीत मन्याड खोऱ्याच्या तीरावर इ. स. ७५८ मध्ये कंधार येथे राष्ट्रकूटकालीन राजधानी स्थापन केली. आज त्याला १२५० वर्षे पूर्ण झाली आहेत. राष्ट्रकूट सम्राट कृष्ण याचे नाव "कन्नार' असे होते. त्याच नावावरून शहराला सुरुवातीला कन्हार व पुढे कंधार असे नाव पडले. या शहराला कृष्ण कंधार, कंधारपुरा, कृष्णापुरा असेही संबोधले जायचे.. प्राचीन काळात या शहराला अत्यंत महत्त्व होते. महाराष्ट्रातील भुईकोट किल्ल्यामध्ये कंधारचा किल्ला सर्वात मोठा आहे. राष्ट्रकूटकालीन वास्तुपुरुषाच्या भव्य शिल्पाचे अवशेष कंधारच्या प्राच्य कलावैभवाची साक्ष देतात. 2

नांदेड जिल्ह्याच्या कंधार तालुक्यातील रूढ शब्दांचे अर्थ समजावून घेत बारवाचे जे सर्व्हेक्षण करण्यात आले त्यातून मी ६ अशा निवडक स्थानांना भेटी दिल्या. त्यातून ६ बारवांचा अभ्यास केल्यावर त्यातील काही वैशिष्ट्यपूर्ण अशा निवडक स्थळांचा तपशील येथे देण्यात येत आहे.

आज दिसणाऱ्या बारवा या प्रामुख्याने ११ ते १२ व्या शतकातील आहेत. या बारवात चौरस आकार प्राधान्याने दिसतो. आयत आणि अष्टकोनी आकार पण रूढ होता. बारवेत एका बाजूने प्रवेश ठेवण्यापासून चारही बाजूने प्रवेशापर्यंतचे सर्व आकार, प्रकार पाहावयास मिळतात. हे प्रकार बऱ्याच वेळा उपलब्ध जागा व स्थानाचे वैशिष्ट्य विचारात घेऊन निर्माण होत. बारवेची ठळक वैशिष्ट्य म्हणजे तिची चौरस योजना व चार प्रवेश हेच होते.

रामानुजाचार्य यांचे सामाजिक कार्य एक अभ्यास

प्रा. डॉ. मृणाल गुलाबराव भोसले
इतिहास विभाग जिजामाता कला आणि विज्ञान महाविद्यालय, भेंडा ब्रु. ता. नेवासा जि. अहमदनगर

प्रस्तावना -

सहाव्या शतकात भारतीय इतिहासात अनेक महत्त्वपूर्ण बदल घडल्याचे दिसून येते. राजकीय क्षेत्रात झालेले सत्तेचे विकेंद्रीकरण, धर्माच्या क्षेत्रात हिंदू धर्माचा विस्तार तर जैन व बौद्ध धर्माची पीछेहाट या सर्व घडामोडींचा परिपाक म्हणून या काळात उदयाला आलेले, कपालिक संप्रदाय, कालामुख संप्रदाय, सहजयान संप्रदाय, सहजिया वैष्णव संप्रदाय यांसारख्या संप्रदायाचासुद्धा समाजमनावर प्रभाव तयार व्हायला सुरुवात झाली होती. वैष्णवभक्तीचा द्वितीय उदय आपणास दक्षिण भारतातील तामिळनाडूच्या क्षेत्रात पाहावयास मिळतो. या युगाचा आरंभ हा अलवारांपासून होतो तर वैष्णव आचार्यांपर्यंत मानला जातो. या काळात विष्णूभक्तीची प्रचंड अशी लाट आली होती. भक्तांची संख्या मोठ्या प्रमाणात वाढली. जातिभेद नाकारण्यात आले. त्यामुळे ईश्वरभक्तांची संख्या वाढून १२ अलवारांना महत्त्वपूर्ण स्थान प्राप्त झाले. त्यांनी ईश्वराच्या सगुण रूपाला समोर ठेवून ते ईश्वरभक्तीत लीन होऊन प्रवाहासारखे वाहात गेले. या विपरीत 'यानंतरच्या आचार्यांनी मात्र वैष्णव पंथाला तत्त्वज्ञानाची बैठक देऊन वैष्णव पंथाची पद्धतशीर मांडणी केली.

शोध निबंधाचे उद्देश -

१) रामानुजाचार्य यांचे सामाजिक कार्य अभ्यासणे

२) रामानुजाचार्य यांचे सामाजिक कार्य व धार्मिक कार्याचा परामर्श घेणे.

यातूनच चार संप्रदायाचा जन्म झाला, ज्यात सनकादी संप्रदाय, श्री संप्रदाय, माध्वसंप्रदाय तथा रुद्रसंप्रदाय, या सर्वांच्या मते शंकराचार्यांचा अद्वैतवाद ईश्वरभक्तिला बाधक आहे. त्यामुळे या सर्वांनी फार सर्तकतेने अद्वैतवाद या मताचे खंडण केले व भजन, पूजनावर जास्त भर दिला. वैष्णव संप्रदायाच्या उदयाच्या संदर्भात इतिहासकारांचे एकमत नसले तरी पाणिनीच्या अष्टाध्यायी ग्रंथावर महाभाष्य लिहिणाऱ्या "पतंजलीचा उदय कालखंड विक्रमपूर्व द्वितीय शतक आहे व या युगात निश्चित स्वरूपात म्हटले जाऊ शकते की, भागवत धर्माचा उदय झाला होता त्यांनी कसबंध व बळीबंधन नावाच्या नाटकातील अभिनयाचा उल्लेख केला आहे. ज्यात विष्णूने कृष्णरूपात अवतरित होऊन कंसाचा वध केला तर दैत्यराज बळीला पाताळात पाठविले होते. [1]

याव्यतिरिक्त आणखी एक महत्त्वपूर्ण शिलालेख सापडतो. ज्यात विष्णूच्या नावाचा उल्लेख आहे. "विष्णू ही तीच देवता होती जिच्यासाठी बेसनगर येथील गरुडस्तंभ है (२०० इ. स. पू.) उभारला होता. या स्तंभावरून हे स्पष्ट होते की, इ. स. पूर्व दुसऱ्या शतकात वासुदेवाच्या उपासनेला शासक राजांचा पूर्णपणे पाठिंबा होता. वैष्णव पंथाच्या द्वितीय कालखंडाच्या उदयाच्या संदर्भात शंकराचार्या सारख्या धर्मगुरूंनी हिंदू धर्माची रचनात्मक बांधणी करून हिंदू धर्माचा मोठ्या प्रमाणावर प्रचार केला पण त्यांनी प्रचार करीत असताना अद्वैतवादाचा सिद्धात मांडून जो ज्ञान मार्ग सांगितला तो सामान्य जनमानसाच्या गळी उतरणारा नव्हता. "शंकराचार्यांनी स्थापलेल्या अद्वैतमतात भक्तीला स्थान नव्हते. त्यामुळे वैष्णव धर्माला अद्वैतमतापुढे माघार घ्यावी लागली. अशी स्थिती सुमारे २१३ शतके चालली. [2]

या काळा त वैष्णव संप्रदायावर फार मोठा आघात झाला होता. वैष्णवामध्ये सुरुवातीच्या काळात बारा अलवारांनी ईश्वरभक्तीचा प्रसार केला. "त्यांनी आपल्या जीवनातील सत्याची घोषणा केली की, ईश्वरप्राप्तीचा सर्वांना अधिकार आहे, मग ते ब्राह्मण, शूद्र, स्त्री, पुरुष बालक तथा वृद्ध असोत आवश्यकता आहे ती फक्त भक्तिमय हृदयाची. " या अलवारांची संख्या १२ होती. त्यांच्या स्तुतीच्या संग्रहाला "नालियर-प्रबंध" असा म्हणून ओळखला जातो. या अलवारांनी सामान्यांच्या मनात ईश्वरभक्तिची ज्योत तेवत ठेवली पण यानंतर खरी भूमिका मात्र नंतरच्या आचार्यांना पार पाडावी लागली. ज्यांनी वैष्णव पंथाला तात्विक बैठक देऊन वैष्णव पंथाचा पद्धतशीररीत्या प्रसार केला. या सर्वांमध्ये श्री- संप्रदायाचे संस्थापक श्री. रामानुजाचार्य यांची महत्त्वाची भूमिका होती.

B.Aadhar International Peer-Reviewed Indexed Research Journal

Impact Factor -(SJIF) -8.632, Issue NO, (CDVII) 407

ISSN : 2278-9308
April, 2023

आदिवासींचे भारतीय स्वतंत्रता आंदोलनातील योगदान एक - ऐतिहासिक अवलोकन

प्रा. डॉ. म्हस्के नारायण कारभारी

इतिहास विभाग प्रमुख जिजामाता कला आणि विज्ञान महाविद्यालय भेंडा बु ता. नेवासा, जि.अहमदनगर-414605

प्रस्तावना

भारतीय स्वातंत्र्य युद्ध अनेक हुतात्म्यांनी बलिदान दिले. त्यामध्ये मुख्यत्वेकरून प्रगत समाज व प्रस्थापित समाज, ज्ञात असलेल्या लोकांचा इतिहास व युद्ध लोकांपुढे मांडली गेली. मात्र आदिवासी समुदाय समाज व्यवस्थेमुळे शिक्षण प्रवाहापासून व समाजाच्या मुख्य प्रवाहापासून दूर फेकला गेल्यामुळे त्याचा इतिहास व स्वातंत्र्य युद्धातील त्याचे योगदान समाजापुढे येऊ शकले नाही. इतिहासाने आदिवासींकडे याबाबत पाठ फिरवली होती. या लेखाच्या माध्यमातून अनेक आदिवासी बांधवांनी आपल्या देशासाठी जे बलिदान दिले आहे आहे ते अभ्यासपूर्ण मांडणी आपल्यापुढे मांडण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. मुख्य शब्द आदिवासी, स्वातंत्र्ययुद्ध, मूल्य, संघर्ष भारतीय प्राचीन इतिहासाचा अभ्यास करताना अनेक आदिवासी साम्राज्यांचा उल्लेख आढळतो. जसे रामायण, महाभारतामध्ये आपल्याला किष्किंधा नगरी, वाली, सुग्रीव यांचा उल्लेख आढळतो. तसेच एकलव्य या वीर आदिवासी योद्धा चा उल्लेख आढळतो. तसेच गोंडवाना हे गाडा मंडलाचे राज्य मध्ययुगीन इतिहासात बघावयास मिळते. पश्चिम व उत्तर भारतातील भिल्ल आदिवासी जमाती ची राज्य होती. मारवाडचे पठार, सातपुड्याचा सातमाळ महादेव डोंगर अशावेळी विस्तीर्ण भागांमध्ये आदिवासी समुदाय राजे म्हणून राज्य करत होते. अगदी महाराष्ट्रामध्ये छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या काळातील इतिहासाचा अभ्यास केल्यानंतर जिवा महाला सारखी साथीदार यांचा उल्लेख आदराने घेतला जातो. बागलान चा प्रदेश सालेर मुल्हेर किल्ले या ठिकाणी अनेक आदिवासी राजे आपणास दिसतात. या अनेक साम्राज्या मधून आणि आदिवासी राजांनी परकीयांविरुद्ध भारताच्या स्वातंत्र्य युद्धात भाग घेतला अनेक आदिवासी योद्धे यांनी आपली प्राणांची बाजी लावली व स्वातंत्र्य युद्धात आपले प्रतिनिधित्व नोंदवलेले दिसते.

शोधनिबंधाचे उद्देश

1. भारतीय स्वातंत्र्ययुद्धात आदिवासींचे योगदान अभ्यासणे. भारतीय स्वातंत्र्ययुद्धात आदिवासींच्या योद्ध्यांच्या विविध पद्धती अभ्यासणे.
2. भारतीय स्वातंत्र्ययुद्धात आदिवासी योद्ध्यांच्या योगदानाचे कारणांचे अध्ययन करणे.

प्रशासन व धर्मप्रसाराचे कार्य या परकियांनी सुरू केल्या बरोबरच भारतातील स्थानिक आदिवासींची व परकीयांचे संघर्षाची मालिका सुरू झाली. बिरसा मुंडा इंग्रज नी भारतात धर्मप्रसाराचे कार्य सुरू केल्यानंतर स्थानिक आदिवासी व इंग्रज आणि मध्ये संघर्ष सुरू झाला अशाच प्रकारचा संघर्ष दक्षिण बिहारमध्ये मुंडा या आदिवासी जमातीचा व इंग्रजांचा सुरू झाला याच कालावधीत 15 नोव्हेंबर 1875 मध्ये बिरसा यांचा जन्म झाला लहानपणापासूनच अत्यंत हुशार व चाणाक्ष असणारा बिरसा शिक्षणाच्या इच्छेने मिशनरी स्कूलमध्ये प्रवेश घेतला. तेथे एका इंग्रज फादरने हलक्या शब्दात आदिवासी ची अवहेलना केली. तेव्हापासून बिरसा मुंडा यांनी इंग्रजांविरुद्ध संघर्षाला सुरुवात केली. आपली प्राचीन, पारंपारिक, संस्कृती चांगली आहे. हा मुख्य विषय घेऊन त्यासाठी संघटनेला सुरुवात केली. त्यांनी अनेक युवकांना, महिलांना संघटित केले. बिरसा मुंडा यांना पकडण्यासाठी इंग्रजांनी अनेक प्रयत्न केले मात्र त्यात त्यांना अपयश आले. 24 डिसेंबर 1899 मध्ये निर्माण केलेल्या संघटनेमार्फत क्रांती करण्यासाठी अनेक ठिकाणी इंग्रजांच्या पोलीस चौक्या, शासकीय कार्यालय, गोदामे यांच्यावर हल्ले केले. या क्रांतीला त्यांनी उलगुलान असे क्रांतिकारी नाव दिले. यावेळी डोंमबारी या उंच पहाडावर बिरसा मुंडायांचे सैन्य व इंग्रज समोरासमोर आले.

B.Aadhar International Peer-Reviewed Indexed Research Journal

Impact Factor -(SJIF) -8.632, Issue NO, (CDXXXIV) 434-C

ISSN : 2278-9308 November, 2023

हैद्राबाद मुक्ती संग्राम एक ऐतिहासीक अभ्यास

प्रा. डॉ. म्हस्के नारायण कारभारी

इतिहास विभाग प्रमुख जिजामाता कला आणि विज्ञान महाविद्यालय, भेंडा ब्रुद्रुक ता. नेवासा जि. अहमदनगर 414603

प्रस्तावना -

हैद्राबाद मुक्ती संग्रामाला पंचाहत्तर वर्षे पुर्ण झाली आहेत. आधुनिक महाराष्ट्राच्या इतिहासात स्वातंत्र्य संग्रामाला अनन्य साधारण महत्त्व आहे. त्या प्रमाणे मराठवाडा मुक्तीसंग्रामाचा इतिहास हा त्यागाचा शौर्याचा इतिहास आहे. भारतात एकूण ५६५ संस्थाने होती. इतर संस्थानिक भारतात विलिन झाली होती. किंबहुना हैद्राबाद संस्थान विलिन झाले नव्हते. सर्वात प्रमुख हैद्राबाद संस्थान होते. हैद्राबाद संस्थान आकाराने सर्वात मोठी होते. एकूण ५६५ संस्थानपैकी बहुतांश संस्थानाचे १५ ऑगस्ट १९४७ पूर्वीच भारतात विलिनीकरण केले. परंतु हैद्राबाद संस्थान निजामाच्या राजवटीत होते. मराठवाडयातील प्रजेला स्वातंत्र्य देण्यास व भारतात विलिन होण्यास नकार दिला होता. हैद्राबाद संस्थानामध्ये निजामाची राजवट १७२४ ते १९४८ इतकी वर्षे कायम होती. या संधीचा फायदा घेऊन हैद्राबाद राज्याचा संस्थापक सुभेदार चीन क्लीज खान ऊर्फ मीर कमरुद्दीन निजाम उल मुल्क आसीफजहा याने आपल्या घराण्याची सत्ता काबीज केली होती. परंतु १७ सप्टेंबर १९४८ ला हैद्राबाद संस्थानात मुक्तीची पहाट उगवली. मराठवाडा निजामाच्या रझाकाराच्या जुलमातून मुक्त होऊन भारतीय संघराज्यात विलिन झाला. मराठवाडा स्वातंत्र्य झाला. **त्यामुळे १७ सप्टेंबर या दिनी मराठाडा मुक्तीसंग्राम दिन साजरा केला जातो.**

शोध निबंधाची उद्दिष्टये-

1) हैद्राबाद मुक्ती संग्रामातील हिंदु - मुस्लिम संघर्षाचा अभ्यास करणे.

2) हैद्रबाद मुक्ती संग्रामातील विविध चळवळीच्या योगदानाचा परामर्श घेणे.

निजाम याचा अर्थ व्यवस्था पाहणारा असा होतो. स्वतंत्र राज्य घोषित करून ही असफजाही राजवटीतील सर्व राज्यकर्ता निजाम ह्याच नावाने ओळखले जात असत. हैद्राबाद संस्थान विस्ताराच्या दृष्टीने भारतात दुस-या आणि लोकसंख्येच्या दृष्टीने प्रथम संस्थान होते. हैद्राबाद संस्थान हे तीन भाषीका मिळून स्थापन झाले ते तेलगु, मराठी आणि कन्नड या प्रमुख भाषिकांचे लोक होते हैद्राबाद संस्थानाचा विस्तार सोळा जिल्ह्यांमध्ये विस्तारला होता. आदिलाबाद निजामाबाद, करीमनगर, वरंगल, नालगोडा, महबूबनगर, मैदक आणि हैद्राबाद हे आठ जिल्हे तेलगू भाषीक तर बिदर, रायचूर आणि गुलबर्गा हे तीन जिल्हे कन्नड भाषिक तर औरंगाबाद, परभणी, नांदेड, बीड, उस्मानाबाद हे पाच जिल्हे मराठी भाषिक म्हणजेच आजच्या मराठवाडयातील जिल्हे होत. हैद्राबाद संस्थानाची लोकसंख्या १ कोटी ६३ लाख ३८ हजार ५३४ इतकी होती. तर क्षेत्रफळ ८३३१ चौ. मेल इतके होते. संस्थानावर मुस्लिमांचे जुलमी राज्य होते. मुस्लिमाची संख्या फक्त ११% होती.[1] हैद्राबाद संस्थानात धर्माच्या लोकसंख्येला अतिशय महत्त्व होते. हैद्राबाद संस्थानाच्या मीर उस्मान अलोच्या राजवटीत धर्मामुळे झाले होते. ही राजवट मुस्लीम धाजीण असल्यामुळे हिंदू धर्माची गळचेपी झाली होती. समाजात असंतोषाची लाट पसरली होती. याविरुद्ध बंड केलेले आहेत त्यात धर्माजी प्रतापरावाचे दंड, नवसाजी नाईकांचे बंड, उदगीर मधील शिलिंगाच्या देशमुखाचे वड, औरंगाबाद येथील भिल्लांचे बंड परभणी जिल्ह्यातील राजाराम आणि कृष्णाजी देशमुख यांचे बंड, नांदेड जिल्ह्यातील राजा हणमंत सिंगाचे बंड, उस्मानाबाद जिल्ह्यातील देशमुख व देशपांडे यांचे बंड, औरंगाबाद येथील सैनिकांचा उठा आणि हैद्राबाद संस्थानातील क्रांतीकारी चळवळी निजामकालीन मराठाडातील जन आंदोलनाचा विचार करत असताना निजामाविरोधी मोठा

110

PROSPECTUS FOR KNOWLEDGE HUB IN INDIA: SOME HIGHER EDUCATIONAL ISSUES

DR. NARAYAN MHASKE
Professor in History
Jijamata Arts and science college Bhende Tq. Newasa

Introduction:

The HE sector is instrumental in adding to the greater escalation in informative activities. It is thereby contributing to the growth of Indian economic status as well. Growing Indian industries sector and corporate sector are always blaming on skill gaps. The growth of industries in India is not always complemented by the growth of skilled man power resources. The industry sector always requires additional resourced and skilled man power. Higher education has always been a sick child in India with struggling to fill these skill gaps. This needs to be rectified to sustain the present flourishing economic scenario.

As a knowledge hub, India has been a leader in exploiting the technological innovation to its optimal usage. Access, equity and fairness has been its tagline for attaining better performances. Teaching in HEIs has been made an attractive career with rise in facilities, salaries, and research amenities. The governance of HEIs has been made more flexible with more autonomy and academic freedom. There have been structural changes in HEIs to fill all skill gaps.

Reasons for the growth of HEIs

- Increased urbanization
- Enhancement in income levels of people even in rural areas
- Rapid industrialization
- Optimal utilization of technology
- Structural changes in governance in HEIs
- Voluminous increase in R and D activities at all level of HEIs
- Augmented chances for India to become a premier global supplier of skilled manpower resources
- Improved academic interest in all stake holder of HEIs
- Growth of student power seeking HE

International Research Journal of Education and Technology
Peer Reviewed Journal
ISSN 2581-7795

EFFECT OF MEDITATION ON MENTAL TOUGHNESS AND SPORTS COMPETITIVE ANXIETY AMONG SHOOTING PLAYERS

DR. WAKCHAURE DATTATRAY SUKHDEV
Director of Physical Education & Sports
Jijamata college of science and arts Bhende, Tal. Newasa District. Ahmednagar
Maharashtra

ABSTRACT

The Primary aim of the study was to investigate the effect of meditation on mental toughness and sports competitive anxiety among Shooting players of Jijamata college of science and arts Bhende, Tal. Newasa District. Ahmednagar. For the purpose of this study 20 male regular Shooting players of 18 to 25 years of age from Jijamata college of science and arts Bhende, Tal. Newasa District. Ahmednagar were randomly selected as subject. Mental Toughness (MTQ48) questionnaire developed by Dr. Alan Goldberg was used to measure mental toughness and the score was noted down in number. Sports Competitive Anxiety Questionnaire developed by Heinssen, Glass & Knight, 1987 was used to assess anxiety and the score was recorded in number. To determine the effect of meditation on mental toughness and sports competitive anxiety among Shooting players independent and dependent't' test was employed for each selected variables separately, the level of significance was set at 0.05 for testing the hypothesis.The findings of the statistical analysis revealed that six weeks of meditation program showed significant improvement on Mental Toughness and Sports Competitive Anxiety among Shooting players.

Key Words- Meditation, Mental-Toughness, Sports Competitive Anxiety, Shooting.

INTRODUCTION

Every athlete would agree that energy is a key ingredient to success in sports. Food, restful sleep, breath and meditation are the four sources of energy. The amount of energy gained from meditation is greater than that of sleep. Meditation is probably the most powerful technique known to relieve stress and anxiety and restore health. The fact is meditation improves concentration. The direct result of meditation improved concentration equals a higher level of performance. Once the mind becomes strengthened, it has better control over the body, enhancing overall performance. Therefore, the present study was undertaken stated as "Effect of meditation on mental toughness and sports competitive anxiety among Shooting players."

Purpose of the Study

To determine the effect of six weeks meditation programme on mental toughness and sports competitive anxiety among Shooting players.

Hypothesis

© 2023, IRJEdT Volume: 09 Issue: 10 | Oct -2023

Certificate of Publication

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS | ISSN: 2320 - 2882

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

The Board of

International Journal of Creative Research Thoughts

Is hereby awarding this certificate to

DR. WAKCHAURE DATTATRAY SUKHDEV

In recognition of the publication of the paper entitled

KHELO INDIA - NATIONAL PROGRAMME FOR DEVELOPMENT OF SPORTS SCENARIO IN INDIA

Published In IJCRT (www.ijcrt.org) & 7.97 Impact Factor by Google Scholar

Volume 11 Issue 8 August 2023 , Date of Publication: 18-August-2023

UGC Approved Journal No: 49023 (18)

PAPER ID : IJCRT2308396

Registration ID : 242937

Scholarly open access journals, Peer-reviewed, and Refereed Journals, Impact factor 7.97 (Calculate by google scholar and Semantic Scholar | AI-Powered Research Tool) , Multidisciplinary, Monthly Journal

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS | IJCRT

An International Scholarly, Open Access, Multi-disciplinary, Indexed Journal

Website: www.ijcrt.org | Email id: editor@ijcrt.org | ESTD: 2013

EDITOR IN CHIEF

IJCRT | ISSN: 2320-2882 | IJCRT.ORG

Self Study Report of Jijamata College of Science and Arts, Bhende Bk. (Key Indicator 3.3.1) 275 / 283

2023

IJCRT.ORG ISSN : 2320-2882

INTERNATIONAL JOURNAL OF CREATIVE RESEARCH THOUGHTS (IJCRT)

An International Open Access, Peer-reviewed, Refereed Journal

KHELO INDIA – NATIONAL PROGRAMME FOR DEVELOPMENT OF SPORTS SCENARIO IN INDIA

DR. WAKCHAURE DATTATRAY SUKHDEV
Director of Physical Education & Sports
Jijamata college of science and arts Bhende, Tal. Newasa District. Ahmednagar
Maharashtra

Abstract:

Sport and physical education is an integral part of education and a means to achieve physical and mental health. It should not be assumed that physical education and is a fancy worthless issue and merely a means for fun and engagement of children and adolescents. In contrast, it should be considered an important component of life activities. Concepts such as fitness, health, personal and social development and mental health are closely related to sport and

Physical education. A historical review demonstrates that civilized nations of the world always have paid attention to the importance and role of sport and used it for development of youth and preparing them to deal with personal and social problems. The Youth represent the most dynamic and vibrant segment of the population. India is one of the youngest nations in the World, with about 65% of its population being under 35 years of age. The youth in the age group of 15-29 years comprise 27.5% of the population.

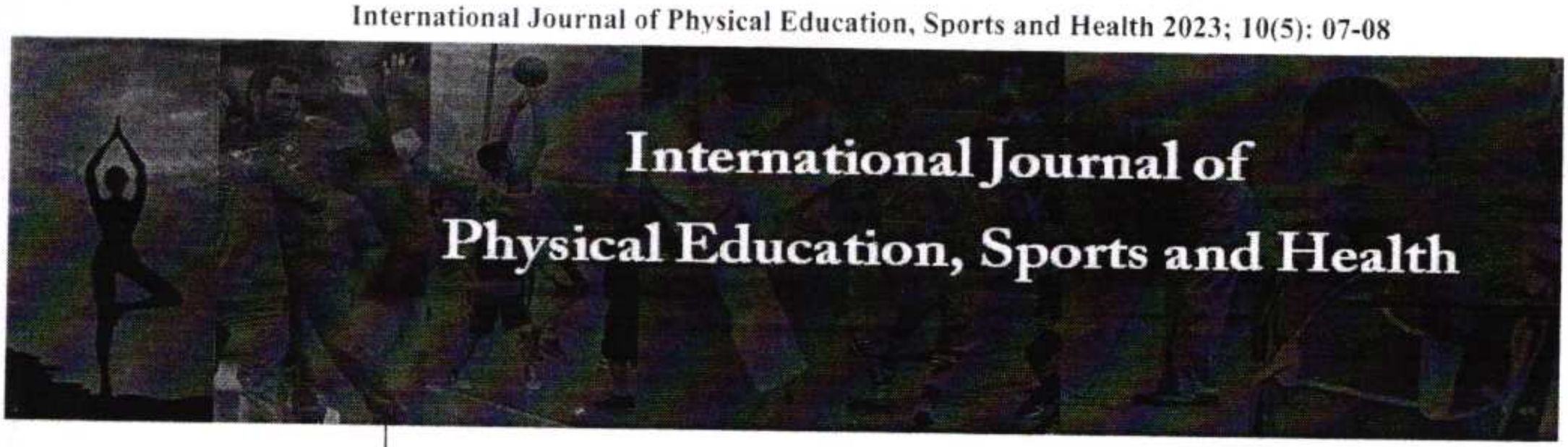
Keywords: Development, Sport, Health, Rural Areas, Physical Education, Khelo India

Introduction

Ministry of Finance vide their D.O. No.32/PSO/FS/2015 dated 28th October, 2015, had advised this Department to suitably restructure the Centrally Sponsored Scheme into a Central Sector Scheme. On receipt of this advice from the Ministry of Finance, wide ranging consultations were held with State Governments throughout India by dividing the states into six zones, i.e., Northern, Central, Eastern, and North Eastern, Southern and Western zones. After these consultations, consensus emerged that the above three schemes should be merged into one scheme –"Khelo India" - National Programme for Development of Sports, which also draws inspiration in respect of organization of competitions from Khel Mahakumbh which is organized annually by Government of Gujarat. The programme takes care to develop sports infrastructure in both rural and urban areas and provides for not only identification of talent but guiding and nurturing of the talent through assistance to SAI Training Centers and Academies and State Government training centers/academies and setting up of new academies both in public and PPP Mode.

2023

International Journal of Physical Education, Sports and Health 2023; 10(5): 07-08

P-ISSN: 2394-1685
E-ISSN: 2394-1693
Impact Factor (RJIF): 5.38
IJPESH 2023; 10(5): 07-08
© 2023 IJPESH
www.kheljournal.com
Received: 11-07-2023
Accepted: 15-08-2023

Dr. Wakchaure Dattatray Sukhdev
Director of Physical Education, Jijamata College of Science and Arts Bhende, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

Physical education curriculum: Challenge and possibilities

Dr. Wakchaure Dattatray Sukhdev

Abstract
Physical education curriculum: challenge and possibilities education is a way of life "Education through the physical" It aims to develop student's physical competence and knowledge of movement and safety. Their ability to use there to perform in a wide range of activities associated with the development of an active and healthy lifestyle. Physical education is one of the most examines and dynamic subject. This subject has changed dramatically during the last 50 years. Physical education teaches haw to acquire ability to develop strength, speed, and endurance and coordination abilities.

Keywords: Physical literacy, sports, curriculum and technology, challenge

Introduction
The aim of this paper is to identify the curriculum trends and challenges in physical education and sports and based on these current challenges, the future and will be discussed. There are various factors with are diminishing the interest of students in physical education has never been emphasized more than it is today. Ii is widely recognized that physical education and sports is relevant and important in developing an active and healthy lifestyle and the solution to rising obesity rates worldwide. Although in most countries, physical education is part of the school curriculum, lessons are not given, thus leading to a reduced experience of Physical activity for children and youth. The practice of a physically active lifestyle in combination with healthy nutrition, however, needs to be started in early childhood (Balga T, Antala.B-2019)[1].

The main objectives, of physical education are to develop motor abilities like strength, speed, endurance, coordination, flexibility, agility, and balance as they are important aspects for dodo performance in different games and sports. It also develops students' confidence and generic skills, especially through collaboration, communication, creativity critical thinking and aesthetic appreciation. They together with the nurturing of positive values and attitudes in physical education. Provide a good foundation for students' lifelong and life-wide learning (Stillwell. J.L, Will Goose. C.E-2006)[2].

Direction
Curriculum development is an ongoing improvement process.

- Building on strengths inspires curriculum changes in light of the new education trend.
- Cultrate in students' generic skills positive values and attitudes in addition to physical competence for lifelong and life-wide leering
- Encourage schools to make flexible use of time, space, resources, and facilities available to enrich their school-based curriculum.

Issues and challenges in physical education
The reality check reveals several areas of continuing concern regarding current trends such as physical education and sports. There is an embrace; of physical education not being delivered or delivered without quality, in sufficient time allocation, lack of competent qualified and inadequately trained teachers, in adequate provision of facilities and equipment and teaching materials, and large class sizes. It is noted that the amount dedicated to physical education has been diminished in the school curriculum throughout the world. The responsibility rests

Corresponding Author:
Dr. Wakchaure Dattatray Sukhdev
Director of Physical Education, Jijamata College of Science and Arts Bhende, Newasa, Ahmednagar, Maharashtra, India

14

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठांतर्गत आंतरमहाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धेत विभागनिहाय मुला-मुलींचा सहभागचा अभ्यास करणे

प्रा. दत्तात्रय सुखदेव वाकचौरे
संशोधक

प्रस्तावना :

पुणे विद्यापीठ हे महाराष्ट्रातील विकसनशिल व विद्येच माहेरघर असलेल विद्यापीठ आहे. या विद्यापीठाची स्थापना १० फेब्रुवारी १९४९ रोजी झाली. या साठ वर्षाच्या काळामध्ये या विद्यापीठाने स्वतंत्र अस्तीत्व निर्माण केले आहे. विद्यापीठाची प्रगती ही जोमाने होत आहे. पुणे विद्यापीठाच्या अंतर्गत येणाज्या महाविद्यालयातील खेळाडूसाठी आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात येते. परंतु त्या स्पर्धेत विद्यार्थ्यांचा सहभाग किती प्रमाणात असतो ? हा सहभाग कमी का आहे ?

महाविद्यालयीन पातळीवर खेळाची काय अवस्था आहे. महाविद्यालयीन पातळीवर बरचे महाविद्यालये ही स्पर्धासाठी खेळाडूची निवड करणे आणि त्यांना जुजबी प्रशिक्षण देणे या व्यतिरिक्त काही करत नाहीत. यामुळे ग्रामीण आणि शहरी भागातून आलेल्या आणि शालेय जीवनात खेळापासून वंचीत राहीलेल्या विद्यार्थ्यांना खेळामध्ये प्राविण्य मिळविण्याची संधीच उपलब्ध असते. यासाठी विद्यार्थ्यांना माहित असायला पाहिजे की, खेळाच्या व्यक्तोमत्व विकासामध्ये महत्त्वाचा वाटा असतो नियमित खेळत राहील्याने शारीरिक आणि मानसिक स्वास्थ्य मिळत असते आणि विद्यार्थ्यांमध्ये खेळण्याची प्रवृत्ती जागृती होते व मागण्यांचा त्यांच्या भावी जीवनामध्ये फायदा होतो. आधुनिक शिक्षण क्षेत्रात निव्वळ पुस्तकी ज्ञान असून चालनार नाही तर मानवांच्या मानसिक आणि बौध्दीक वाढीसाठी शारीरिक आणि मानसिक संपन्नत्तेची नितांत गरज आहे. आणि हे विशिष्ट संस्कार बालवयातच म्हणजे विद्यार्थी दशेतच मिळणे शक्य आहे. एकून शैक्षणिक धोरण हे त्यांच संकल्पनेवर आधारीत असावे, कारण यामधून उद्याचा भावी नागरीक हा संस्कृत व परीपक्व तयार होणार असतो.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ संलग्नीत महाविद्यालयातील खेळाडूंचा (मुले-मुली) आंतरमहाविद्यालयीन, स्पर्धेतील सहभागाचा विभागनिहाय तूलनात्मक आढावा घेणे.

संशोधनाची व्याप्ती

१) प्रस्तुत संशोधन हे सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ संलग्नीत महाविद्यालयापुरते मर्यादीत असून या विद्यापीठ अंतर्गत पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा विभाग, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग या चार विभागातील ७२० महाविद्यालये हे संशोधनाचे क्षेत्र राहील.

२) सन २००९ ते २०१४ हा पाच वर्षाचा संशोधन कालावधी असेल.

मर्यादा

१. सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ क्रीडा मंडळ शारिरीक शिक्षण विभाग, पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा विभाग, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या अहवालानुसार निष्कर्ष अवलंबून राहील.

गृहितके

१) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ संलग्नीत महाविद्यायामध्ये शहरी भागापेक्षा ग्रामीण भागात क्रीडा सुविधेची कमतरता आहे.

संशोधन पद्धती

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ क्रीडा मंडळ शारिरीक शिक्षण विभाग, पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा विभाग, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या अहवालानुसार तालिकेच्या साहाय्याने दाखवून नंतर त्याचे वेगवेगळ्या प्रकारचे आलेख काढले. आलेखावरुन आलेल्या माहितीनुसार विश्लेषण करुन त्याचे अर्थनिर्वचन करण्यात आले. मिळालेल्या माहितीचे संकलन करण्यासाठी सांख्यिकीय सूत्राचा वापर करण्यात आला.

नमुना निवड

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ अंतर्गत येणाऱ्या खेळाडूंना मिळणाऱ्या क्रीडा सुविधा त्यांचा क्रीडा स्पर्धेतील सहभाग या विषयाचे संशोधन करताना सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ क्रीडा मंडळ कार्यालय आणि पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग यांचेकडून उपलब्ध झालेल्या वार्षिक क्रीडा अहवालानुसार सन २००९ ते २०१४ या कालावधीमध्ये या चारही विभागात आंतर महाविद्यालयीन क्रीडा स्पर्धा सहभाग संख्येच्या

५) लेले,सुमती– अहिल्याराणी होळकर,पृ.२१, पुणे,२००६.

६) गोखले, वा.दा. –अहिल्याबाई होळकर चरित्र आणि कार्य,पृ.३७, ठोकळ प्रकाशन पुणे, १९६२.

७) पाटील, डॉ. सुलोचना अशोक– होळकर कुलभूषण अहिल्यादेवी,पृ.१०६ ,पुण्यश्लोक अहिल्यादेवी होळकर प्रगती मंडळ जळगाव,२०००.

८) ठाकूर, वा. वा. (संपा.)– होळकरशाहीचा इतिहास भाग १ ला,पृ.२६६, होळकर गव्हर्नमेंट प्रेस इंदोर, १९४४.

९) ठाकूर, वा. वा.(संपा.)– होळकरशाहीच्या इतिहासाची साधने भाग–१,पृ.१६, होळकर गव्हर्नमेंट प्रेस इंदोर,१९४४.

१०) इंगळे डॉ. राम– अहिल्याबाई होळकर,पृ.२६, विश्वभारती प्रकाशन नागपुर, १९९४.

११) शास्त्री,प्रा.अवधूत(संपा.)–धर्मभास्कर,पृ.८६, देवी अहिल्याबाई होळकर विशेषांक,मे–जून १९०५,अंक१–२

१२) शर्मा,हिरालाल–अहिल्याबाई, पृ.७३, नॅशनल बुक ट्रस्ट इंडिया,१९६७.

१३) डांगे, अण्णासाहेब– पुण्यश्लोक राजमाता अहिल्यादेवी होळकर,पृ.२१, पुणे ,१९७६.

⌘⌘⌘

21

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ अंतर्गत विद्यापीठ विकास मंडळ (BCUD) क्रीडा साहित्य खरेदी योजनेचा : एक चिकित्सक अभ्यास

प्रा. दत्तात्रय सुखदेव वाकचौरे
संशोधक, शारीरिक शिक्षण संचालक

****

प्रस्तावना :

क्रीडा क्षेत्रातील वाढता भ्रष्टाचार, क्रीडा संघटनेवर व खेळाडू निवडीवर राजकीय व्यक्तींचा हस्तक्षेप वाढत आहे. त्यामुळे क्रीडा संस्कृती, खेळाचा दर्जा आणि क्रीडा सुविधा वाढविण्यासाठी मोठा अडथळा ठरत आहे, याचाच अभ्यास या संशोधनामधून करण्यात आला आहे. त्याचप्रमाणे समाज, शासनकर्ते आणि प्रसार माध्यमांची भूमिका क्रीडा विकासासाठी बाधक ठरत आहेत. खेळाचा विकास आणि देशातील क्रीडा संस्कृतीचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी सध्याचे केंद्राचे आणि राज्याचे क्रीडा धोरणाची आणि त्याची अमंलबजावणी होत नाही. खेळाडूंची कौटुंबिक, आर्थिक परिस्थिती, योग्य आहार, पालकाचे प्रोत्साहन आणि सामाजिक वातावरण या घटकांचा खेळाडूंच्या शारीरिक योग्यता, कौशल्य आणि स्पर्धेतील कामगिरीवर मोठ्या प्रमाणावर होत असल्याचा परिणाम या संशोधनातून मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाच्या संलग्न महाविद्यालयातील खेळाचा क्रीडा विकास व्हावा, स्पर्धेचा दर्जा वाढावा, जास्तीत जास्त खेळाडूंनी सहभागी व्हावे, महाविद्यालयात पायाभूत क्रीडा सुविधा वाढव्यात म्हणून क्रीडा साहित्य खरेदी योजना सुरू केली. क्रीडा साहित्य खेरदी योजनेमध्ये फक्त टिकावू साहित्य घेण्यासाठी अनुदान मिळत असल्याने संलग्न महाविद्यालयातील अनेक महाविद्यालयात व्यायामशाळा, बास्केटबॉल, फुटबॉल, हॉकी, कुस्तीमॅट, व्हॉलीबॉल, हॅण्डबॉल, ज्युदो, मैदानी स्पर्धा साहित्य, वेटलिफ्टींगसाठी लागणारे साहित्य, टेबल टेनीस, सायकलींग या सारख्या खेळाचे साहित्याची खरेदी महाविद्यालयांनी केल्यामुळे विविध खेळाची क्रीडांगणे तयार झाली. या योजनेत प्रत्येक महाविद्यालयात १ लाख रुपये मिळत असल्यामुळे त्यामध्ये ७५:२५ या सुत्राप्रमाणे अधिक पैसे टाकून अनेक

Self Study Report of Tilamata College of Science and Arts, Dnyaneshwarnagar, Bhende Bk. (Key Indicator 3.3.1) 279 / 283

18

विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC) यांच्याकडून सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ संलग्नित महाविद्यालयांना खेळाच्या पायाभूत सुविधा व क्रीडांगण विकासासाठी मिळालेल्या क्रीडा अनुदानाचा अभ्यास करणे.

प्रा. दत्तात्रय सुखदेव वाकचौरे
संशोधक

प्रस्तावना :

शारीरिक शिक्षणाची व खेळाची गेल्या चाळीस वर्षातील क्षेत्राचा आढावा घेतल्यास असे दिसून येते की, शैक्षणिक प्रक्रियेत वास्तविक या क्षेत्रास फार महत्त्व आहे. शिक्षणामुळे माणूस संस्कृत होतो. व्यक्तीच्या व्यक्तीमत्व विकासात भर पडते. शिक्षणामुळे मानवांची प्रगलभता वाढते. त्यांचा दृष्टीकोन बदलतो. मानवांचा बौद्धिक विकास, व्यावहारिक कार्यक्षमता, व्यावसाईक पात्रता शारीरिक स्वास्थ्य, नागरीकत्व, सामाजिकता, एकसंघता, मानवता, क्रियाशिलता यामध्ये विकास होतो. त्यामुळे शिक्षण ही एक अशी व्यापक प्रक्रिया आहे की, शिक्षणाचे उद्दिष्ट्ये केवळ साक्षरता ज्ञान व बुद्धीचा विकास एवढेच नसून संबध व्यक्तीमत्त्वाचा विकास असावे. त्यासाठी औपचारिक शिक्षणाला शारीरिक शिक्षणाची जोड असणे गरजेचे आहे. कारण शिक्षण प्रक्रिया ही शारीरिक शिक्षण व खेळ या शिवाय अपूरी असते. हे सर्वच शिक्षणतज्ञ मानतात.

भारतीय क्रीडा क्षेत्राचा जर विचार केला तर क्रिकेट वगळता इतर क्रीडा क्षेत्राकडे युवकांचा प्रतिसाद हा अल्प प्रमाणात आहे. मोठमोठ्या स्पर्धा आयोजित करण्यासाठी आपण लॉबींग करत राहतो पण त्या स्पर्धेमध्ये आपल्याला पदके किती मिळतील यासाठी आपण दीर्घकालीन कोणत्याही योजना आखत नाही. खेळाडूंना विविध खेळासाठी हवे असलेल्या सोयीसुविधांसाठी आपण पोटतिडकीने धडपडत नाही.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ संलग्नित महाविद्यालयामध्ये असलेल्या पायाभूत क्रीडा सुविधांचा अभ्यास करणे.

२) विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC) यांच्याकडून संलग्नित महाविद्यालयांना मिळालेल्या क्रीडा अनुदानातून पायाभूत क्रीडा सुविधांचा, अभ्यास करणे.

संशोधनाची व्याप्ती

१) प्रस्तुत संशोधन हे सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ संलग्नीत महाविद्यालयापुरते मर्यादीत असून या विद्यापीठ अंतर्गत पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा विभाग, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग या चार विभागातील ७२० महाविद्यालये हे संशोधनाचे क्षेत्र राहील.

२) सन २००९ ते २०१४ ह्या पाच वर्षाचा संशोधन कालावधी असेल.

मर्यादा

१) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ संलग्नित महाविद्यालयांना विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC) यांच्याकडून प्राप्त झालेल्या अहवालानुसार निष्कर्ष अवलंबून राहील.

गृहितके

१) विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC) यांच्याकडून संलग्नित महाविद्यालयांना मिळालेल्या क्रीडा अनुदानातून महाविद्यालयाच्या पायाभूत क्रीडा सुविधात वाढ झालेली आहे

संशोधन पद्धती

विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC) यांच्याकडून संलग्नित महाविद्यालयांना मिळालेल्या क्रीडा अनुदानातून महाविद्यालयातील खेळाच्या पायाभूत क्रीडा तालिकेच्या साहाय्याने दाखवून नंतर त्याचे वेगवेगळ्या प्रकारचे आलेख काढले. आलेखावरुन आलेल्या माहितीनुसार विश्लेषण करुन त्याचे अर्थनिर्वचन करण्यात आले. मिळालेल्या माहितीचे संकलन करण्यासाठी सांख्यिकीय सूत्राचा वापर करण्यात आला.

नमुना निवड

संशोधनाचे कार्य चांगले होण्यासाठी संशोधनात नमूना निवडीच्या विवीध पद्धतीपैकी निर्दीष्टांश नमुना पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे. प्रस्तुत संशोधन हे पुणे विद्यापीठाच्या अंतर्गत येणाऱ्या पुणे जिल्हा, अहमदनगर जिल्हा, नाशिक जिल्हा या तीन जिल्ह्यांची निवड संशोधकाने आपल्या संशोधन कार्यासाठी केली आहे. विद्यापीठ क्रीडा मंडळाने क्रीडा स्पर्धा आयोजन व नियोजनासाठी चार विभागामध्ये विभागणी केली आहे. त्यामध्ये पुणे शहर क्रीडा विभाग, पुणे जिल्हा क्रीडा विभाग, नाशिक क्रीडा विभाग, अहमदनगर क्रीडा विभाग आहे. या चार विभागातील ७२० महाविद्यालयची निवड संशोधकाने आपल्या संशोधन कार्यासाठी केली आहे.

केंद्र आणि राज्य सरकार आपले क्रीडा धोरण तयार करून,

Vichar Manthan (A Peer Reviewed Journal) ISSN - 2347-9639 Vol- 11 No-1 Issue-31 Jan.-April 2023

भारत आणि जागतिक महासत्ता : एक विश्लेषणात्मक अभ्यास

प्रा. डॉ. संभाजी तनपुरे,
साहाय्यक प्राध्यापक व राज्यशास्त्र विभागप्रमुख,
जिजामाता शास्त्र आणि कला महाविद्यालय, भेंडेता, नेवासा, जि. अहमदनगर.

गोषवारा (Abstract) :

भारत आणि जागतिक महासत्ता यामध्ये प्रामुख्याने भारताचे अमेरिका, रशिया, ब्रिटन, फ्रान्स, जर्मनी, जपान आदी महासत्तांशी असलेल्या द्विपक्षीय संबंधांचा समावेश होतो. भारताच्या महासत्ताशी असणाऱ्या संबंधांचे अध्ययन करताना दोन देशांमधील लोकशाही, बहुलवादी समाज, विकास, दोन्ही देश सामोरे जात असलेल्या समान समस्या, अशी एक केंद्राभिमुखता, बौद्धिक संपदा अधिकार, व्यापार विवाद, पर्यावरणीय वाटाघाटी यासारखे विवादास्पद मुद्दे आणि दहशतवाद, प्रदूषण, पर्यावरणीय आणि जागतिक व्यापार संघटनेतील वाटाघाटींमध्ये समान भूमिका, व्यापाराचा विकास, जागतिक शांतता आणि स्थैर्य आदी सहकार्यात्मक क्षेत्रांना ओळखल्यास या घटकांची तयारी आपणांस पद्धतशीरपणे करता येते.

प्रस्तावना :

भारताच्या द्विपक्षीय संबंधांचा विचार करताना संबंधित देश हे आर्थिक, लष्करी किंवा अणुशक्तीच्या दृष्टीने भारतासाठी उपयुक्त आहेत का? या बरोबरच व्यापार, परदेशी गुंतवणूक, ऊर्जा सहकार्य, परदेशस्थ भारतीयांची उपस्थिती व अंतिमत: भारताच्या स्वातंत्र्यापासूनच्या कालखंडाचा विचार करता भारताच्या परराष्ट्र धोरणामध्ये संबंधित महासत्तेचे स्थान भारताच्या औद्योगिक, संरक्षण आणि विज्ञान क्षेत्राच्या विकासातील संबंधित देशाचे योगदान इत्यादी बाबी लक्षात घेणे आवश्यक ठरते या प्रस्तुत शोधनिबंधामध्ये आपण भारताचे अमेरिका, रशिया, व जपान यांच्या सोबत असणाऱ्या संबंधांचा आढावा घेणार आहोत.

आज अमेरिका, चीन आणि भारत हे आंतरराष्ट्रीय संबंधांना आकार देऊ शकणाऱ्या देशांमध्ये ओळखले जातात. लोकसंख्येच्या दृष्टीने भारत हा जगामध्ये दुसरा मोठा देश आहे. तो जगातल्या सर्वात मोठ्या अर्थव्यवस्थांपैकी एक आहे.[१] भारत हा जगातला सर्वात मोठा लोकशाही देश आहे. आण्विक अवकाश आणि इलेक्ट्रॉनिक्स तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात भारताने लक्षणीय प्रगती केली आहे. त्यामुळेच जगातल्या सर्वात मोठ्या २० अर्थव्यवस्थांच्या व्यासपीठावर म्हणजेच 'जी-२०' फोरम मध्ये भारताला स्थान मिळाले आहे. सर्वाधिक दराने वृद्धिंगत होणाऱ्या जगातील चार अर्थव्यवस्थांमध्ये (भारत, चीन, रशिया व ब्राझिल) 'BRIC' भारत एक आहे. त्यानंतर या गटात २०१० साली दक्षिण आफ्रिकेचा समावेश झाला. या गटाला आता BRICS असे म्हटले जाते. १९९० च्या दशकाच्या अखेरीस रशियाचे परराष्ट्र मंत्री येवगेनी प्रिमाकोव यांनी रशिया-चीन-भारत अशा त्रिपक्षीय शिखर परीषदेची कल्पना मांडली; ती एक प्रकारे भारत ही उगवती प्रादेशिक सत्ता आहे, याला दिलेली मान्यता होती.[२]

संशोधनाचा उद्देश : भारत आणि जागतिक महासत्ता एक विश्लेषणात्मक अभ्यास करणे हा प्रस्तुत शोधनिबंधाचा उद्देश आहे.

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे (Objective) :

१. भारत आणि जागतिक महासत्ता यांची माहिती जाणून घेणे.
२. भारत व जागतिक महासत्ता यांच्या उद्दिष्टांची माहिती जाणून घेणे.
३. भारत आणि जागतिक महासत्ता यांच्या संबंधांचा अभ्यास करणे.
४. भारत आणि जागतिक महासत्ता यांच्यात झालेल्या संबंधांची माहिती जाणून घेणे.

माहितीचे संकलन व विश्लेषण : भारत आणि जागतिक महासत्ता एक विश्लेषणात्मक अभ्यास करीत असताना त्याची माहिती विविध साधनांद्वारे प्राप्त केली आहे. या लघुशोध निबंधासाठी विविध संदर्भ ग्रंथ,

ार्थी / महाय्यक
धवेशनात प्रत्यक्ष

2023

Dogo Rangsang Research Journal
ISSN : 2347-7180

UGC Care Group I Journal
Vol-14 Issue-02, No. 1, 2023

EFFECT OF CHLORPYRIPHOS ON SEED GERMINATION AND SEEDLING GROWTH OF *VIGNA RADIATA (L.) R. WILCZEK*

Late Vaibhav A.*, Mate Manisha A., Khatik Priyanka D.****

* Assistant Professor, Department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwar Nagar, Bhende (Bk)

** Department of Botany, Jijamata College of Science and Arts, Dnyaneshwar Nagar, Bhende (Bk)

Correspondence Author- Late Vaibhav A. , Email – researchscholarjcsa@gmail.com

Abstract-

Chlorpyriphos (CPS) pesticide is used in worldwide for control various pests on crop. But its effect on plant growth is little known. This experiment included different concentrations of Chorpyriphos treatment compared with controls. In this experiment effect of pesticide on germination rate, growth of radicle, growth of plumule, growth of total seedling, and total protein were calculated. Here concentrations 1%, 2%, 3%, 4%, and 5% was used on *Vigna radiata* seeds. Lower pesticide concentrations (1.0%) were shown to promote both seed germination and seedling growth. Higher concentrations (2.0% and above) of Chlorpyriphos have shown the inhibitory effect on both germination and growth of mung bean seedlings. As a result, the percent germination and length of plumule, radicle and total seedlings decreased with an increase in concentration of the insecticide. The total protein content in the seedlings also decreased, as the concentration of insecticide increased.

Keywords- Pesticide, Chlorpyriphos, *Vigna radiata*

Introduction-

In recent years concern over problems associated with pesticide use has often been discussed. Substantial contribution to the residue of pesticides that mainly include insecticides, fungicides and herbicides derives from spraying and seed dressing (Dhanamanjuri W. et al., 2013). Although protection of seeds and seedlings from pests and disease organisms is the prime aim of seed treatment, secondary effects on the germination and growth are more likely to arises from seed processing and residues accumulated from repeated use of pesticides (Dhanamanjuri W. et al., 2013). Numerous researchers have reported on the adverse effects of pesticides on the germination and growth of the crop plants. Pesticides are the only group of chemicals intentionally used in the environment to control plant and animal pests and to protect agricultural and industrial products. (Kumar S. et al., 2013). However, many pesticides do not specifically target the pest only and during their application they also affect non-target plants and animals. The term pesticides cover a wide range of compounds including insecticides, herbicides, rodenticides, molluscides, nematocides, plant growth regulators and others.

Systemic insecticides can severely inhibit petunia growth and prevent the plant from flowering. So, it was proved that the ingredients in some systematic pesticides may inhibit the growth and development of plants (Elnahal A. et al., 2022). Some pesticides have been reported to affect the plant growth, root nodulation and chlorophyll content of chickpea (Tiyagi S. et al., 2010).

Cyklon is a pesticide manufactured by H. T. C. Impex Private Limited, Kolkata, West Bengal. It contains Chlorpyriphos (50%). Chlorpyrifos (CPS) is an organophosphate based insecticide used to kill various pests such as insects and worms. It acts on the nervous system of insects by inhibiting acetylcholinesterase. Chlorpyrifos is used worldwide for agricultural, residential and commercial insect control. Residential use is restricted in some countries. According to Dow, Chlorpyrifos is approved for use

Copyright @ 2023 Author

2023

IJETIR

ISSN (Online) 2583-0554

IJETIR
Impact Factor: 5.731

International Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (IJETIR)

Volume 3, Issue 3, March 2023

Effect of Soil Treatment with Chlorpyrifos and Cypermethrin on the Germination and Growth of Triticum Aestivum and Vigna Radiata Seedlings

Late Vaibhav A.[1], Najan Harshda B.[1], Bhusari Pooja B.[2]
Assistant Professor, Department of Zoology
Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk), Ahmednagar, Maharashtra, India[1]
Department of Zoology, Jijamata College of Science and Arts, Bhende (Bk), Ahmednagar, Maharashtra, India[2]
researchscholarjcsa@gmail.com

Abstract: *The study was carried out in relation to effect of Hamla550 pesticide (chlorpyrifos and cypermethrin) on the germination and seedlings growth of Triticum aestivum and Vigna radiata. Various concentrations (10ppm, 30ppm, 50ppm, 70ppm, 90ppm) shows inhibitory or stimulatory effect on germination rate, growth of radicle and plumule of Triticum aestivum and Vigna radiata seedlings. On dicot (V. radiata) shows stimulatory or growth promoting effect and on monocot (T. aestivum) shows inhibitory effect at various concentrations of pesticide.*

Keywords: Pesticide, Germination

I. INTRODUCTION

Pesticides are the group of chemicals that are applied on insect pest and fungi for killing them but pesticides kill target pest and they also effecton non-targeted pests. Pesticides also affects growth and development of crop. The pesticide trade name- Hamla550 is used for control pests such as Aphids, Jassids, Thrips, White fly, American bollworm, Spotted IIbollworm, Pink bollworm. Hamla550 contains chemicals such as Chlorpyrifos 50%, Cypermethrin 5% and Emulsifiers. Chlorpyrifos molecular weight is 350.62 g/mol and it acts by blocking an enzyme which control messagetravel between nerve cells.Cypermethrin molecular weight is 416.3 g/mol. Cypermethrin is a fast-acting neurotoxin, it is highly toxic to pests, fishes, bees and other insects. It is an organophosphate insecticide used to control many different pests. Chlorpyrifos was first registered as an insecticide in 1965 and the United StatesEnvironmental Protection Agency (USEPA) registered it in 2006.Chlorpyrifos affects nervous system of human, pest, and other animals (Lee et al., 2015). Small exposure to human causes runny nose, tears, increase saliva, sweat, nausea and dizziness(Ayu and D.R.,2022). This pesticide when enters the body it moves to all parts of body. Chlorpyrifos itself is not toxic, but when it enters in body it is breaks down and create toxic form (chlorpyrifos Oxon) which is binds permanently to enzyme which control the messages that travel between nerve cells.Theingredients in some of the systemic pesticides may inhibit thegrowth and development of plants (Dhanamanjuri et al., 2013)

II. MATERIAL AND METHODS

Seeds of *Triticum aestivation* and *Vigna radiata* were collected from farmer. Seeds were carefully selected that was not any apparent infections. The solution of pesticide taken from market as trade name Hamla 550, it contains Chlorpyrifos 50%, Cypermethrin 5% and Emulsifiers.The market solution taken as stock solution we prepared various grades of pesticide solution such as Control, 10 ppm, 30 ppm, 50 ppm, 70 ppm, and 90 ppm concentrations.

Copyright to IJETIR
www.iciset.in